

Uniwersytet w Białymstoku

Wydział Prawa

Magdalena Bieluk

Nr albumu: 70337

**Cywilnoprawna odpowiedzialność
profesjonalnego pełnomocnika za błąd**

Praca doktorska napisana pod kierunkiem

prof. UwB dr hab. Adama Doliwy

Katedra Prawa Cywilnego

Zakład Prawa Cywilnego

Białystok, kwiecień 2019

Spis treści

Wstęp	15
Rozdział I - Status profesjonalnego pełnomocnika w polskim systemie prawnym.....	23
1.1 Adwokat.....	23
1.1.1. Rys historyczny	23
1.1.2. Dane demograficzne	25
1.1.3. Charakter zawodu.....	26
1.1.4. Strój urzędowy i godło	27
1.1.5. Formy prowadzenia działalności.....	29
1.1.6. Szkolenie	31
1.1.7. Organy nadzoru	34
1.1.8. Postępowanie dyscyplinarne	36
1.2 Radca prawny	38
1.2.1 Rys historyczny	38
1.2.2 Charakter zawodu.....	39
1.2.2.1 Profesjonalizacja.....	39
1.2.2.2 Zawód zaufania publicznego	40
1.2.2.3 Wolny zawód	41
1.2.2.4 Zawód regulowany	42
1.2.3 Strój urzędowy	43
1.2.4 Tytuł zawodowy	44
1.2.5 Formy prowadzenia działalności.....	45
1.2.6 Aktualny status zawodu	47
1.2.7 Szkolenie	48
1.2.8 Organy nadzoru	53
1.2.9 Postępowanie dyscyplinarne	55
1.3. Unifikacja zawodów radcy prawnego i adwokata	58
1.4. Podsumowanie.....	61
Rozdział II - Przesłanki odpowiedzialności cywilnej radcy prawnego i adwokata w polskim systemie prawnym	62
2.1. Uwagi wstępne	62

2.2.	Relacja z klientem	63
2.3.	Charakter zobowiązania – starannego działania czy rezultatu	64
2.4.	Odpowiedzialność cywilna – uwagi ogólne	67
2.4.1.	Odpowiedzialność deliktowa	69
2.4.2.	Odpowiedzialność kontraktowa	70
2.4.3.	Zbieg odpowiedzialności <i>ex contractu</i> i <i>ex delicto</i>	73
2.5.	Podstawy prawne odpowiedzialności a forma wykonywania zawodu.....	75
2.5.1.	Stosunek pracy	76
2.5.2.	Spółka cywilna	79
2.5.3.	Spółka jawna	80
2.5.4.	Spółka partnerska	81
2.5.5.	Spółka komandytowa	83
2.5.6.	Działanie więcej niż jednego pełnomocnika w danej sprawie	83
2.6.	Przesłanki cywilnej odpowiedzialności profesjonalnego pełnomocnika	84
2.6.1.	Zdarzenie sprawcze	84
2.6.2.	Szkoda	86
2.6.2.1.	Rodzaje szkody	86
2.6.2.1.1.	Szkoda majątkowa.....	86
2.6.2.1.2	Szkoda niemajątkowa - krzywda	88
2.6.2.2.	Zakres szkody w sprawach przeciwko pełnomocnikom.....	88
2.6.2.3.	Zwrot wynagrodzenia	90
2.6.2.4.	Sposób naprawienia szkody	91
2.6.2.5.	Sposób obliczania wysokości szkody	91
2.6.2.6.	Prawdopodobieństwo wyegzekwowania roszczenia	92
2.6.3.	Wina	93
2.6.3.1	Element obiektywny winy	94
2.6.3.2	Subiektywny element winy	94
2.6.4	Związek przyczynowy.....	97
2.6.5	Przyczynienie się poszkodowanego	99
2.7	Podsumowanie.....	100
Rozdział III - Analiza przypadków praktycznych w polskim systemie prawnym		102
3.1.	Obowiązkowe ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej.....	102
3.1.1.	Stan prawny	102

3.1.1.1.	Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej radców prawnych.....	104
3.1.1.2.	Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej adwokatów	107
3.1.2.	Ubezpieczenie OC w praktyce	107
3.2.	Sprawy przeciwko pełnomocnikom w praktyce.....	109
3.2.1.	Postępowanie dyscyplinarne	109
3.2.2.	Postępowanie sądowe.....	112
3.2.2.1.	Wyrok sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2010 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 481/09 - hipotetyczne rozstrzygnięcie pierwotnego roszczenia.....	113
3.2.2.1.1.	Stan faktyczny	113
3.2.2.1.2.	Rozstrzygnięcie	114
3.2.2.1.3.	Uzasadnienie prawne.....	114
3.2.2.1.4.	Komentarz	115
3.2.2.2.	Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 16 listopada 2006 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 620/06 - aktywna rola pełnomocnika w ustalaniu okoliczności istotnych dla sprawy.....	116
3.2.2.2.1.	Stan faktyczny	116
3.2.2.2.2.	Rozstrzygnięcie	117
3.2.2.2.3.	Uzasadnienie prawne.....	117
3.2.2.2.4.	Komentarz	118
3.2.2.3.	Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 20 kwietnia 2011 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 1186/10 - związek przyczynowy pomiędzy naruszeniem a szkodą 118	
3.2.2.3.1.	Stan faktyczny	118
3.2.2.3.2.	Rozstrzygnięcie	119
3.2.2.3.3.	Uzasadnienie prawne.....	119
3.2.2.3.4.	Komentarz	119
3.2.2.4.	Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 października 2004 r. w sprawie o sygn. akt: V CK 61/04 - zwrot wynagrodzenia w razie niedochowania należytej staranności przez pełnomocnika.....	120
3.2.2.4.1.	Stan faktyczny	120
3.2.2.4.2.	Rozstrzygnięcie	120
3.2.2.4.3.	Uzasadnienie prawne.....	120
3.2.2.4.4.	Komentarz	121
3.2.2.5.	Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 6 grudnia 2012 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 400/12 - zadośćuczynienie za krzywdę	121

3.2.2.5.1. Stan faktyczny	121
3.2.2.5.2. Rozstrzygnięcie	122
3.2.2.5.3. Stan prawny	122
3.2.2.5.4. Komentarz	123
3.3 Podsumowanie	124
Rozdział IV – Status profesjonalnego pełnomocnika w Anglii i Walii.....	125
4.1 Uwagi wstępne	125
4.2 <i>Barrister</i>	128
4.2.1 Formy wykonywania zawodu	131
4.2.2 Szkolenie – dostęp do zawodu	132
4.2.3 Organy nadzoru	136
4.2.4. Społeczność <i>barristerów</i>	137
4.2.5. Postępowanie dyscyplinarne	139
4.3. <i>Solicitor</i>	140
4.3.1. Formy wykonywania zawodu	141
4.3.2. Szkolenie – dostęp do zawodu	143
4.3.3. Organy nadzoru	145
4.3.4. Postępowanie dyscyplinarne	147
4.4. Powiązania pomiędzy zawodami <i>barrister</i> oraz <i>solicitor</i>	148
4.5. <i>Legal Services Board</i>	149
4.6. <i>Legal Ombudsman</i>	150
4.7. <i>Alternative Business Structure</i>	152
4.8. Podsumowanie	153
Rozdział V - Cywilna odpowiedzialność profesjonalnego pełnomocnika w reżimie prawa angielskiego	154
5.1. Uwagi ogólne.....	154
5.2. Wiedza prawnicza.....	156
5.3. Umowa z klientem.....	157
5.3.1. Zakres obowiązków.....	157
5.3.2. Forma umowy	159
5.3.3. Sposób wykonywania obowiązków	159
5.3.4. Rodzaje postanowień umownych i konsekwencje ich naruszenia	160
5.4. Odpowiedzialność za czyny niedozwolone (<i>torts</i>)	162
5.4.1. Obowiązek opieki (<i>Duty of care</i>)	162

5.4.2.	Naruszenie obowiązku opieki	165
5.4.3.	Przyczynowość	166
5.5.	Słuszność i relacja powiernicza	168
5.6.	Obowiązek zachowania poufności	170
5.7.	Szkoda	172
5.7.1.	Utrata szansy (<i>loss of chance</i>)	172
5.7.2.	Czysta szkoda ekonomiczna (<i>pure economic loss</i>)	173
5.8.	Odszkodowanie	174
5.8.1.	Świadome wprowadzenie w błąd	175
5.8.2.	Odszkodowanie za cierpienia psychiczne	176
5.8.3.	Zwrot wynagrodzenia	177
5.9.	Procedura poprzedzająca powództwo	177
5.10.	Podsumowanie	178
Rozdział VI - Analiza przypadków praktycznych w angielskim systemie prawnym		180
6.1.	Obowiązkowe ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej	180
6.1.1.	<i>Barristers</i>	180
6.1.2.	<i>Solicitors</i>	182
6.2.	Dane statystyczne	184
6.2.1.	Postępowanie dyscyplinarne	184
6.2.1.1.	<i>Barristers</i>	184
6.2.1.2.	<i>Solicitors</i>	188
6.2.2.	Postępowanie sądowe – analiza orzecznictwa	192
6.2.2.1.	AIB Group (UK) PLC v Mark Redler and Co Solicitors - zakres naprawienia szkody	192
6.2.2.1.1.	Stan faktyczny	192
6.2.2.1.2.	Rozstrzygnięcie	194
6.2.2.1.3.	Stan prawny	194
6.2.2.1.4.	Komentarz	194
6.2.2.2.	Nocton v Lord Ashburton - relacja powiernicza łącząca solicitora z klientem	195
6.2.2.2.1.	Stan faktyczny	195
6.2.2.2.2.	Rozstrzygnięcie	195
6.2.2.2.3.	Stan prawny	195
6.2.2.2.4.	Komentarz	196

6.2.2.3.	<i>Legal Ombudsman v Howard Robert Gillespie Young</i>	196
6.2.2.3.1.	Stan faktyczny	196
6.2.2.3.2.	Rozstrzygnięcie	197
6.2.2.3.3.	Komentarz	197
6.3.	Podsumowanie	198
Rozdział VII – Status profesjonalnego pełnomocnika w hiszpańskim systemie prawnym		199
7.1.	Uwagi wstępne	199
7.2.	<i>Abogados</i>	200
7.2.1.	Charakter zawodu i pełnione przez niego funkcje	201
7.2.2.	Izby adwokackie (<i>colegios</i>)	203
7.2.3.	Formy wykonywania zawodu	205
7.2.3.1.	Praca indywidualna	205
7.2.3.2.	Praca w formie zbiorowej	206
7.3.	<i>Procurador</i>	206
7.3.1.	Obowiązki <i>procuradora</i>	208
7.3.2.	LexNet	208
7.4.	Szkolenie – dostęp do zawodu	210
7.5.	Dane demograficzne	211
7.6.	<i>Abogados</i> w hiszpańskiej Konstytucji	214
7.7.	Organ nadzoru	215
7.8.	Postępowanie dyscyplinarne	216
7.8.1.	<i>Policía de estrados</i>	217
7.8.2.	Postępowanie przed izbą adwokacką	218
7.8.2.1.	Rodzaje naruszeń	219
7.8.2.2.	Zasady postępowania dyscyplinarnego	220
7.8.2.3.	Sankcje	220
7.8.2.4.	Uwagi końcowe	221
7.9.	Podsumowanie	222
Rozdział VIII - Cywilna odpowiedzialność profesjonalnego pełnomocnika w reżimie prawa hiszpańskiego		223
8.1.	Uwagi wstępne	223
8.2.	Charakterystyka relacji pełnomocnik-klient	224
8.2.1.	Stosunek prawny	224

8.2.2.	Zobowiązanie starannego działania i rezultatu	227
8.3.	Ogólne przesłanki odpowiedzialności	230
8.3.1.	Wina	231
8.3.2.	Szkoda	233
8.3.3.	Związek przyczynowy.....	234
8.4.	Odpowiedzialność kontraktowa <i>abogado</i>	235
8.5.	Odpowiedzialność deliktowa <i>abogado</i>	236
8.6.	Ciężar dowodu	236
8.7.	Zbieg odpowiedzialności kontraktowej i deliktowej <i>abogado</i>	237
8.8.	Przesłanki szczególne odpowiedzialności <i>abogado</i>	238
8.8.1.	Zdarzenie sprawcze – typologia, najczęstsze naruszenia	238
8.8.1.1.	Obowiązki informacyjne.....	240
8.8.1.2.	Uchybienie terminom.....	242
8.8.1.3.	Naruszenie obowiązków w trakcie procesu	243
8.8.1.4.	Inne naruszenia	244
8.8.1.5.	Podsumowanie	245
8.8.2.	Szkoda	247
8.8.2.1.	Uwagi ogólne	247
8.8.2.2.	Rodzaje szkody	247
8.8.2.3.	Kryteria obliczania wysokości odszkodowania	251
8.8.3.	Związek przyczynowy.....	252
8.8.4.	Wina	252
8.9.	Podsumowanie.....	254
Rozdział IX - Analiza przypadków praktycznych w hiszpańskim systemie prawnym .		256
9.1.	Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej	256
9.1.1.	Stan prawny	256
9.1.2.	OC w praktyce.....	259
9.2.	Naruszenia w praktyce.....	260
9.3.	Postępowanie dyscyplinarne.....	262
9.3.1.	<i>Ilustre Colegio de Abogados de Madrid (ICAM)</i>	262
9.3.2.	<i>Ilustre Colegio de Abogados de Barcelona (ICAB)</i>	263
9.4.	Postępowanie sądowe – analiza orzecznictwa.....	267
9.4.1.	Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 2005 r. w sprawie o sygn. akt: 966/2005 - zadośćuczynienie z tytułu utraty prawa do skutecznej ochrony sądowej.....	268

9.4.1.1.	Stan faktyczny.....	268
9.4.1.2.	Rozstrzygnięcie.....	268
9.4.1.3.	Stan prawny	269
9.4.1.4.	Komentarz.....	270
9.4.2.	Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 2006 r. – brak odpowiedzialności pełnomocnika za okoliczności, jakie nastąpiły przed jego udziałem w sprawie	270
9.4.2.1.	Stan faktyczny.....	270
9.4.2.2.	Rozstrzygnięcie.....	271
9.4.2.3.	Stan prawny	271
9.4.2.4.	Komentarz.....	271
9.4.3.	Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 listopada 2005 r. w sprawie o sygn. akt: RJ 2005/7859 - przyczynienie się poszkodowanego do powstania szkody	272
9.4.3.1.	Stan faktyczny.....	272
9.4.3.2.	Rozstrzygnięcie.....	272
9.4.3.3.	Stan prawny	272
9.4.3.4.	Komentarz.....	273
9.5.	Podsumowanie.....	273
Podsumowanie i wnioski końcowe		275
10.1.	Funkcjonowanie samorządów zawodowych i zasady wykonywania zawodu – podsumowanie	276
10.1.1.	Podsumowanie funkcjonowania samorządu zawodowego i zasad wykonywania zawodu <i>abogado</i> (Królestwo Hiszpanii)	277
10.1.2.	Podsumowanie funkcjonowania samorządu zawodowego i zasad wykonywania zawodów <i>solicitora</i> i <i>barristera</i> (Anglia i Walia)	278
10.1.3.	Wnioski dotyczące rozwiązań możliwych do wprowadzenia w Polsce.....	280
10.2.	Reżim odpowiedzialności cywilnoprawnej – podsumowanie	282
10.2.1.	Podobieństwa łączące analizowane reżimy odpowiedzialności.....	282
10.2.2.	Różnice dzielące analizowane reżimy odpowiedzialności.....	282
10.3.	Modelowa odpowiedzialność.....	284
10.3.1.	Uwagi ogólne	284
10.3.2.	Typologia błędów pełnomocników	285
10.3.3.	Model odpowiedzialności	287
10.4.	Uwagi <i>de lege lata</i> odnośnie systemu polskiego	288
10.5.	Uwagi <i>de lege ferenda</i> odnośnie systemu polskiego	289
Bibliografia		291

Wykaz skrótów

ABS	Alternative Business Structure
ADR	ADR. Arbitraż i Mediacja
art.	artykuł
BPTC	Bar Professional Training Course
BSB	Bar Standards Board
BTAS	Bar Tribunals and Adjudication Service
CC	Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil «BOE» núm. 206, de 25/07/1889
CGAE	Consejo General de la Abogacía Española
CGPJ	Consejo General del Poder Judicial
CLC	Council for Licensed Conveyancers
DGP	Dziennik Gazeta Prawna
Dz.U.	Dziennik Ustaw
EGAE	Estatuto General de la Abogacía Española aprobado por Real Decreto 658/2001, «BOE» número 164, de 10 de julio de 2001
EOG	Europejski Obszar Gospodarczy
ICAB	Ilustre Colegio de Abogados de Barcelona
ICAM	Ilustre Colegio de Abogados de Madrid

Lex	system informacji prawnej Wolters Kluwer Polska
LexisNexis	Lexis.pl – Serwis Prawniczy LexisNexis Polska
KC	Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.)
KEA	Kodeks Etyki Adwokackiej
KERP	Kodeks Etyki Radcy Prawnego
KIRP	Krajowa Izba Radców Prawnych
KK	Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553.)
KKS	Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy (Dz.U. 1999 nr 83 poz. 930)
KP	Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. - Kodeks pracy (Dz.U. 1974 nr 24 poz. 141.)
KPC	Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U.2018.1360 t.j. z dnia 2018.07.16)
KPK	Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz.U.2017.1904 t.j. z dnia 2017.10.12)
KPP	Kwartalnik Prawa Prywatnego
KRRP	Krajowa Rada Radców Prawnych
KSH	Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (Dz.U. 2000 nr 94 poz. 1037)

LCS	Ley 50/1980, de 8 de octubre, de Contrato de Seguro, «BOE» de 17 de Octubre de 1980
LDA	Ley 34/2006, de 30 de octubre, de acceso a las profesiones de Abogado y Procurador de los Tribunales, «BOE» número 260, de 31 octubre do 2006
LEC	Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento Civil, «BOE» núm. 7, de 08/01/2000
LOPJ	Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial «BOE» núm. 157, de 02/07/1985
MOP	Monitor Prawniczy
MOPR	Monitor Prawa Pracy
NP	Nowe Prawo
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
OBSiL	Ośrodek Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych
OIRP	Okręgowa Izba Radców Prawnych
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
PiP	Państwo i Prawo
PrAdw	Prawo o adwokaturze

(Dz.U.2018.1184 t.j. z dnia 20.06.2018 r.)

PS	Przegląd Sądowy
PSC	Professional Skills Course
RadPrU	Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz. U. 1982 Nr 19, poz. 145)
Real Decreto 1331/2006	Real Decreto 1331/2006, de 17 de noviembre, por el que se regula la relación laboral de carácter especial de los abogados que prestan servicios en despachos de abogados, individuales o colectivos «BOE» núm. 276, de 18 de noviembre de 2006
SA	Sąd Apelacyjny
SAP	Sentencia de Audiencia Provincial
SDT	Solicitors Disciplinary Tribunal
SN	Sąd Najwyższy
SNu	Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U.2018.5 z dnia 2018.01.02)
SO	Sąd Okręgowy
SRA	Solicitors Regulation Authority
SR	Sąd Rejonowy
STC	Sentencia del Tribunal Constitucional
STS (SSTS)	Sentencia(s) del Tribunal Supremo
TK	Trybunał Konstytucyjny
UbezObOCAdwRozp	Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 grudnia 2003 r. w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej adwokatów (Dz.U.2003.217.2134)

UbezpObOCRprRozp Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 grudnia 2003 r.
w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej radców prawnych
(Dz.U. Nr 217, poz. 2135)

UbezpObU Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych,
Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym
i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych
(Dz.U. 2003 nr 124 poz. 1152)

WKD Wyższa Komisja Dyscyplinarna

WKP Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska

WSA Wojewódzki Sąd Administracyjny

WSD Wyższy Sąd Dyscyplinarny

Wstęp

Problematyka zasad cywilnoprawnej odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników, mimo wielu kontrowersyjnych i nadal niejasnych aspektów, nie jest tematem wyczerpująco opracowanym przez doktrynę. Publikacji poświęconych tej tematyce jest stosunkowo niewiele, brak jest monografii, która całościowo i spójnie opracowywałaby tę kwestię, a w judykaturze panują duże rozbieżności. Jest to jednak temat bardzo aktualny i dotyczy w Polsce ok. 35 600¹ radców prawnych wykonujących zawód oraz 18 532² czynnych zawodowo adwokatów.

Profesjonalny pełnomocnik to rzecznik patentowy (w sprawach z zakresu własności przemysłowej), przedstawiciel pomocy społecznej (w sprawach o ustalenie ojcostwa i o roszczenia alimentacyjne), przedstawiciel organizacji zrzeszającej rolników indywidualnych, której rolnik jest członkiem (w sprawach związanych z prowadzeniem gospodarstwa rolnego), przedstawiciel organizacji, do której zadań statutowych należy ochrona konsumentów (w sprawach związanych z ochroną praw konsumentów) czy przedstawiciel organizacji, do której zadań statutowych należą sprawy popierania własności przemysłowej (w sprawach związanych z własnością przemysłową). Najpopularniejszymi i najbardziej uniwersalnymi, tj. mogącymi reprezentować klientów w każdej sprawie, pełnomocnikami są adwokaci oraz radcowie prawni. Na specyfice tych zawodów skupiona jest niniejsza rozprawa, celem jak najpełniejszego i jak najdokładniejszego ujęcia zasad ich odpowiedzialności zawodowej w wypadku popełnienia przez nich błędu.

Świadomość prawna Polaków w zakresie zawodów prawniczych i ich rozróżniania nie jest wysoka.³ Nie wszyscy zdają sobie sprawę z tego, że pojęcie „prawnik” swym zakresem obejmuje zarówno sędziów, prokuratorów, komorników, notariuszy, adwokatów, radców prawnych, jak i magistrów prawa, czyli *de facto* wszystkie osoby posiadające wyższe wykształcenie prawnicze. Najmniejszą ufnością darzony jest zawód komornika. W ostatnich latach można także zaobserwować spadek zaufania do sędziów.⁴ Profesjonalni pełnomocnicy istnieją natomiast w świadomości Polaków głównie w osobach adwokatów – jest to, zgodnie z badaniami wizerunku publicznego adwokatury przeprowadzonymi przez NRA, najbardziej

¹ <https://rejestradcow.pl/>.

² <https://rejestradwokatow.pl/>.

³ H. Leliwa, *Prawnik jaki to zawód?*, Radca Prawny nr 124, kwiecień 2012, s. 10.

⁴ M. Bobrowicz, Prawo nikomu dobrze się nie kojarzy, DGP z 26.02.2017 r. nr 117, Legalis.

rozpoznawalny z zawodów prawniczych.⁵ Radcowie prawni, których kompetencje w praktyce niczym nie różnią się od uprawnień adwokackich, postrzegani są często jako osoby udzielające jedynie porad prawnych, nie mogące występować przed sądem, a w konsekwencji - „gorsza alternatywa” w stosunku do adwokatów. W praktyce zawodowej radcowie prawni często przez własnych klientów określani są jako adwokaci. Wyższy stopień świadomości panuje w tym zakresie wśród klientów będących przedsiębiorcami. Powyższe stanowi jednak wyłącznie problem wewnętrzny samorządu radcowskiego. Zdecydowanie bardziej niebezpiecznym i niepożądanym zjawiskiem, będącym konsekwencją niskiej świadomości prawnej Polaków, jest brak rozróżnienia pełnomocników profesjonalnych od prawników, udzielających klientom porad, jednakże niedziałających pod nadzorem samorządu zawodowego, niepodlegających regułom dyscyplinarnym oraz obowiązowi ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej.

Tematyka niniejszej rozprawy skoncentrowana jest na przedstawieniu złożoności zawodów profesjonalnych pełnomocników, na przykładzie radcy prawnego, adwokata, *barristera*, *solicitora*, *abogado* i *procuradora de los tribunales*, a w tym drogi, jaką muszą przebyć do osiągnięcia uprawnień zawodowych, wszechstronnych obowiązków zawodowych, z jakich wywiązują się wobec klientów, istotnej roli w systemie wymiaru sprawiedliwości, a także ryzyka wiążącego się z prowadzoną przez nich działalnością. Aktualnie rola profesjonalnego pełnomocnika, w szczególności reprezentującego klienta w sądzie, jest bardzo złożona i łączy w sobie różnorodne powinności wynikające z zaufania, jakim darzy go klient, oraz konieczności podjęcia starań w celu jak najpełniejszej realizacji interesu klienta – adwokat i radca prawny w praktyce działają także jako doradcy, psychologowie, negocjatorzy, mediatorzy czy szeroko rozumiani zastępcy.⁶

Ze względu na fakt, że przedmiotem niniejszej rozprawy jest cywilnoprawna odpowiedzialność profesjonalnego pełnomocnika za błąd, konieczne jest doprecyzowanie, co ów błąd oznacza oraz jak należy go rozumieć i definiować. Przede wszystkim, należy wskazać, że błąd nie powinien być rozumiany jako omyłność pełnomocnika, gdyż odpowiada on nie za omyłkę, a niedopełnienie obowiązków zawodowych. Błąd pełnomocnika należałoby zdefiniować jako postępowanie sprzeczne z powszechnie akceptowaną wiedzą prawniczą i

⁵ M. Fertak, *Po pierwsze wizerunek, czyli jak przekonać Polaków, że adwokat przydaje się w życiu*, DGP z 19.04.2016 r. nr 75, Legalis.

⁶ A. M. Arkuszewska, *Pełnomocnik strony – zastępca, doradca, psycholog, negocjator, mediator*, ADR rok 2013, numer 2, s. 11.

powinnościami zawodowymi, wynikającymi z umowy z klientem, ustaw zawodowych, zasad etyki oraz deontologii zawodu. Błąd skonkretyzować można także przez ustalenie konkretnych obowiązków pełnomocnika, jakich naruszenie stanowiłoby właśnie zdarzenie potencjalnie rodzące odpowiedzialność cywilną. W zakres takich powinności należałoby zaliczyć dokładanie należytej staranności w wykonywaniu obowiązków zawodowych, podejmowanie się prowadzenia wyłącznie spraw odpowiadających specjalizacji, posiadanie kwalifikacji umożliwiających profesjonalne świadczenie obsługi prawnej, stale podwyższanych i aktualizowanych w wyniku realizacji obowiązku ciągłego doskonalenia się.

Błąd pełnomocnika rozpatrywany winien być w ujęciu obiektywnym, a więc bez uwzględnienia kategorii subiektywnych, takich jak doświadczenie, wiek czy specyficzne okoliczności osobiste dotyczące danego pełnomocnika. Czynniki te są natomiast brane pod uwagę przy okazji analizowania subiektywnego elementu przesłanki winy.

Podsumowując powyższe, definicja błędu profesjonalnego pełnomocnika powinna swoim zakresem obejmować niedołożenie należytej staranności, a także takie postępowanie pełnomocnika, które jest niezgodne z prawem, umową z klientem, obowiązkami etycznymi i tymi, mającymi swoje źródło w deontologii zawodowej.

W rozważaniach zawartych w niniejszej rozprawie pojęcie błędu używane jest zamiennie z terminem „naruszenie”. Szerzej tej tematyce poświęcone są podrozdziały dotyczące przesłanki zdarzenia sprawczego generującego szkodę, w których przytoczono konkretne przykłady naruszeń charakterystyczne dla omawianych reżimów prawnych. W szczególności w części rozprawy dotyczącej Hiszpanii zawarto kompleksowe omówienie różnych rodzajów błędów, uwzględniające obowiązki, z naruszenia których wynikają (błędy procesowe, w zakresie obowiązków informacyjnych, obliczania terminów, etc.). W uwagach końcowych zawarto natomiast doktrynalną propozycję typologii błędów.

Jednym z istotnych zagadnień, których nie sposób pominąć w kontekście naruszeń popełnianych przez profesjonalnych pełnomocników, są błędy procesowe. W przypadku ubiegania się o odszkodowanie z ich tytułu, sąd musi po pierwsze orzec o zasadności pierwotnego roszczenia klienta, będącego przedmiotem postępowania, w którym doszło do błędu - w celu stwierdzenia i oszacowania szkody. Dopiero później przechodzi do orzekania o zasadności i podstawach odpowiedzialności danego pełnomocnika. Kwestia ta z pozoru wydawać się może incydentalna, jednakże jest jednym z kluczowych aspektów

wymagających zbadania i dogłębnej analizy dogmatycznej oraz orzeczniczej, w szczególności w zakresie przesłanki związku przyczynowego

Odpowiedzialność prawnika za błąd oparta jest, co do zasady, na ogólnych regułach odpowiedzialności cywilnej – brak jest regulacji szczegółowych w tym zakresie. Z uwagi na ogromny dorobek judykatury i doktryny w zakresie problematyki odpowiedzialności odszkodowawczej, uwagi odnoszące się do tej tematyki ograniczone zostały do kwestii istotnych z punktu widzenia problematyki niniejszej rozprawy.

Odpowiedzialność cywilnoprawna profesjonalnego pełnomocnika może mieć dwie podstawy – zarówno *ex contractu*, jak i *ex delicto*. Kluczową kwestią jest fakt, iż prawnik, co do zasady, zobowiązuje się do starannego działania w interesie klienta. Profesjonalny pełnomocnik nie może zobowiązać się wobec klienta do osiągnięcia konkretnego rezultatu – stanowisko to jest ugruntowane w doktrynie oraz w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Specyfikę przedmiotowej odpowiedzialności podkreśla też profesjonalny charakter tej działalności, który stanowi o wysokim stopniu miary należytej staranności – odpowiadającym jej profesjonalnemu charakterowi. Prawnicy odpowiadają jedynie za niedołożenie należytej staranności, nie za wygranie sprawy. Uwolnić się mogą od negatywnych konsekwencji poprzez wykazanie, że niedopełnienie przez nich obowiązków było konsekwencją okoliczności niezależnych od nich – za które nie ponoszą odpowiedzialności.

Problemem badawczym jest analiza – w kontekście zasad i przesłanek reżimów prawnych krajów europejskich - polskiego modelu odpowiedzialności cywilnoprawnej profesjonalnego pełnomocnika za błąd w celu weryfikacji, czy i w jakim zakresie potrzebna jest jego zmiana bądź uzupełnienie. Szczegółowymi problemami badawczymi są:

- a) modele odpowiedzialności i zależności między przesłankami odpowiedzialności w:
 - polskim systemie prawnym,
 - hiszpańskim systemie prawnym,
 - angielskim systemie prawnym,
- b) podobieństwa i różnice dotyczące trzech powyższych modeli odpowiedzialności,
- c) wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda* dotyczące systemu polskiego.

Przyjęto założenie, że aktualny model odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników w Polsce jest niewystarczający z punktu widzenia ochrony interesów mocodawców, a także, że skorzystanie z rozwiązań stosowanych w innych krajach europejskich pozwoli na opracowanie optymalnego reżimu odpowiedzialności i wysunięcie postulatów *de lege ferenda*.

W ramach niniejszej rozprawy przeanalizowany został, z zastosowaniem metody prawno-dogmatycznej, aktualny model odpowiedzialności w polskim systemie prawnym i dokonana została ocena rozwiązań *de lege lata* pod kątem ich skuteczności oraz wyważenia interesów profesjonalnych pełnomocników oraz ich klientów. Analiza prawno-dogmatyczna oraz prawno-porównawcza reżimów odpowiedzialności w innych krajach europejskich (Wielka Brytania oraz Hiszpania) ma na celu porównanie rozwiązań stosowanych w tych krajach z rozwiązaniami systemu polskiego oraz wyłonienie propozycji, jakie mogłyby przyczynić się do ulepszenia modelu polskiego - zaprezentowania sugestii *de lege ferenda* i ustalenia najbardziej optymalnych zasad odpowiedzialności. Porównanie reżimów odpowiedzialności, analiza aspektów pozytywnych i negatywnych każdego z systemów oraz ich zestawienie, przyczyniło się do wyciągnięcia wniosków relewantnych z punktu widzenia optymalnego modelu odpowiedzialności profesjonalnego pełnomocnika za błąd.

Temat ten ściśle związany jest z praktyką sądową. Metoda *case-law studies* umożliwiła wybranie najciekawszych aspektów i kontekstów dla przedmiotowej odpowiedzialności w trzech różnych krajach: Polsce, Hiszpanii oraz Wielkiej Brytanii, co pozwoliło na zobrazowanie teorii na praktycznym, życiowym tle.

Rozprawa ma także na celu przeanalizowanie praktycznych aspektów egzekwowania odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników w niniejszych krajach. Zmienną niezależną w badaniu są zasady (przesłanki wynikające z przepisów powszechnie obowiązujących) odpowiedzialności w danym kraju, zmiennymi zależnymi natomiast – praktyka orzecznicza krajowa oraz dyscyplinarna, a także wewnętrzne zasady oraz praktyka korporacji adwokacko-radcowskich oraz instytucji analogicznych. Zwrócenie się z zapytaniami oraz skorzystanie z danych udostępnianych publicznie przez organy samorządów korporacyjnych, ministerstwa sprawiedliwości oraz inne organizacje i organy regulujące

działalność profesjonalnych pełnomocników w Polsce⁷, w Hiszpanii⁸ oraz Anglii i Walii⁹ umożliwiło przeprowadzenie ich analizy i wyciągnięcie wniosków.

Hiszpania reprezentuje system prawa stanowionego, jednakże w bardziej zachodnim i liberalnym wydaniu niż system polski. Kładzie się tam nacisk przede wszystkim na etykę zawodową prawników oraz relację zaufania pomiędzy klientem a jego pełnomocnikiem. W ostatnich latach w Hiszpanii można było zaobserwować znaczny wzrost liczby procesów odszkodowawczych z udziałem profesjonalnych pełnomocników jako pozwanych¹⁰. Na uwagę zasługuje też fakt, że jest to jeden z krajów europejskich z najwyższą liczbą profesjonalnych pełnomocników, co pośrednio wynika z bardzo liberalnych zasad dostępu do zawodu do czasu wejścia w życie ustawy regulującej dostęp do zawodu *abogado* i *procuradora*. W związku z faktem, iż przesłanki odpowiedzialności w hiszpańskim oraz w polskim systemie prawnym są zbliżone, analiza systemu z Półwyspu Iberyjskiego umożliwia zidentyfikowanie potencjalnych powodów, dla których na dochodzenie odpowiedzialności za błędy profesjonalnych pełnomocników w Polsce nie decyduje się większość ich klientów.

Analiza zasad odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników w Wielkiej Brytanii, jako kraju systemu *common-law*, umożliwiła natomiast spojrzenie na model tworzony oddolnie przez praktykę sądową oraz precedensy. Przegląd angielskiego reżimu, tworzonego w pewnym zakresie przez uregulowania ustawowe, jednakże w przeważającej części opierający się na wskazaniach judykatury, pozwolił na spojrzenie na odpowiedzialność profesjonalnego pełnomocnika z perspektywy zasad słuszności (*equity*), a także wykładni klauzul generalnych. Na każdy precedens składa się *ratio decidendi*, czyli wiążące rozstrzygnięcie kwestii prawnej, oraz *obiter dicta*, czyli propozycja rozstrzygnięcia kwestii prawnych nie mająca kluczowego znaczenia dla sprawy. Analiza orzecznictwa umożliwiła ujęcie zasad modelu odpowiedzialności odbiegających od tych właściwych kontynentalnemu systemowi prawa stanowionego. Kwestie podnoszone przez angielską judykaturę często są

⁷ Zwrócono się z zapytaniem do Ministerstwa Sprawiedliwości, Naczelnej Rady Adwokackiej, Krajowej Izby Radców Prawnych, Biuro Głównego Rzecznika Dyscyplinarnego KIRP, Wyższego Sądu Dyscyplinarnego KIRP, Okręgowej Izby Radców Prawnych w Białymstoku, Okręgowej Izby Radców Prawnych w Warszawie, Okręgowej Rady Adwokackiej w Białymstoku, Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie oraz Sądu Najwyższego.

⁸ Zwrócono się z zapytaniem do *Legal Services Board, Legal Ombudsman, Government Legal Service, The Law Society, Solicitors Regulation Authority, The Ministry of Justice, HM Courts & Tribunals Service, Bar Standards Board* oraz *Solicitors Disciplinary Tribunal*.

⁹ Zwrócono się z zapytaniem do *Ministerio de Justicia, Consejo General de Procuradores de España* oraz *Consejo General de Abogacía Española*.

¹⁰ <http://www.tuabogadodefensor.com/responsabilidad-abogados/>.

obce innym porządkom prawnym – na przykład szeroko dyskutowane w angielskim orzecznictwie było zagadnienie rozszerzenia zakresu odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników tak, aby objęła osoby trzecie¹¹.

Rozprawa składa się ze wstępu, uwag końcowych oraz dziewięciu rozdziałów: sześciu teoretycznych oraz trzech praktycznych. Część teoretyczna rozprawy przeplata się z częścią praktyczną, jako że po kolei analizowane są pod oboma tymi aspektami trzy porządki prawne - polski, hiszpański oraz angielski.

W ramach części teoretycznej przedstawiony został status profesjonalnych pełnomocników, na co poświęcono w sumie trzy rozdziały – po jednym w ramach każdego z trzech omawianych systemów prawnych. Rozważania dotyczą drogi do zawodu, konkretnych wymogów stawianym kandydatom, zasad i form wykonywania zawodu. Ma to na celu ukazanie specyficznej roli pełnomocników w społeczeństwie oraz ich specjalnego statusu. Pełnomocnicy wyróżniają się pod wieloma względami – poczynając od wysokich wymagań stawianych im w zakresie świadczonych przez nich usług, a kończąc na specyfice języka, jakim się posługują czy strojach urzędowych. Ukazaniu powyższego służy także przedstawienie właściwego pełnomocnikom reżimu odpowiedzialności dyscyplinarnej i nadzoru samorządów – ale też organów państwowych.

Trzy rozdziały w ramach części teoretycznej poświęcone zostały problemowi cywilnej odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników za błąd na tle obowiązujących w każdym z tych systemów regulacji prawnych oraz literatury przedmiotu. W przypadku każdego z krajów uwzględniono ogólne wprowadzenie do reżimu odpowiedzialności cywilnej właściwego w danym państwie, aby następnie przedstawić specyfikę konkretnych przesłanek w przypadku odpowiedzialności pełnomocników. We wszystkich omawianych systemach w zakresie omawianej tematyki zastosowanie mają ogólne zasady odpowiedzialności cywilnej, które modyfikowane są w zakresie przesłanek, w taki sposób, aby uwzględnić specyfikę i trudności, wynikające z zasad wykonywania zawodu, wysokich standardów staranności oraz konkretnych obowiązków zawodowych pełnomocników polskich, angielskich i hiszpańskich.

¹¹ Por. *Donoghue v Stevenson* [1932] AC 562; *Hedley Byrne & Co Ltd v Heller & Partners Ltd* [1964] AC 465; *Al-Kandari v J.R. Brown & Co* [1988] 1 QB 665, [1988] EWCA Civ 13, [1988] 1 All ER 833; *Clarke v Bruce Lance & Co.* (1988) 1 WLR 881; *Gran Gelato Ltd. v Richcliff (Group) Ltd.* (1992) Ch 560; *Helen Carr-Glynn v Frearsons (A Firm)* [1998] EWCA Civ 1325, [1999] Ch 326, [1998] 4 All ER 225.

Część praktyczna rozprawy, której także poświęcono trzy rozdziały, obejmuje analizę orzecznictwa oraz danych uzyskanych z organów samorządu zawodowego w Polsce, Hiszpanii oraz Anglii i Walii. Ukazuje ona funkcjonowanie zasad odpowiedzialności w praktyce oraz uwypukla problemy, na jakie napotykają organy samorządów oraz sądy w zakresie oceny zachowań profesjonalnych pełnomocników. Rozważania teoretyczne zaprezentowane są na praktycznym tle, a prezentacja przykładowych rozstrzygnięć sądów wraz z komentarzami, ukazuje, że refleksje zawarte w części teoretycznej mają swoje źródło w rzeczywistych przypadkach, z jakimi zmagają się organy systemu sprawiedliwości w omawianych państwach.

Rozprawę wieńczy przedstawienie wyników badań – sugestii w zakresie funkcjonowania samorządów oraz zasad wykonywania zawodu, które są nieodłącznym tłem dla rozważań dotyczących odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników, ze względu na fakt, że z nich właśnie wynika specyfika poszczególnych profesji. Następnie przedstawiono porównanie analizowanych reżimów odpowiedzialności – zarówno w zakresie podobieństw, jak i różnic - oraz uwagi dotyczące optymalnego modelu odpowiedzialności profesjonalnego pełnomocnika za błąd. Powyższe umożliwiło ocenę aktualnego reżimu polskiego - czego odzwierciedleniem są zaprezentowane postulaty *de lege lata* - a także wskazanie możliwych rozwiązań, które przyczyniłyby się do jego usprawnienia – w ramach postulatów *de lege ferenda*, odnoszących się do konkretnych przesłanek odpowiedzialności.

Rozdział I - Status profesjonalnego pełnomocnika w polskim systemie prawnym

1.1 Adwokat

1.1.1. Rys historyczny

Wskazuje się, że historia polskiej adwokatury sięga aż XI wieku, o czym świadczy pierwszy zapis dotyczący jej działalności pochodzący według Jana Długosza z 1016 r.¹² Instytucja zastępcy procesowego pojawiła się w Polsce w XIII wieku, kiedy to wysoko stojący w hierarchii kościelnej dostojnicy uprawnieni byli do ustanawiania swoich zastępców.¹³ Wyodrębnienie się grupy prawników zawodowych miało miejsce w XV i XVI wieku.¹⁴ Złotym wiekiem polskiej palestry był właśnie wiek XVI – wtedy miał miejsce gwałtowny rozwój adwokatury, a działalność prawotwórcza, mająca na celu regulację adwokatury, kwitła – ukazały się m.in. konstytucje sejmów: piotrkowskiego z 1511 r. i krakowskiego z 1543 r., ordynacje króla Zygmunta Augusta z 1548 r. i 1559 r., II Statut Litewski z 1566 r., III Statut Litewski z 1588 r. czy wilkierz miasta Poznania z 1554 r., ustanawiający regulamin obowiązujący obrońców sądowych.¹⁵ Utworzenie izb adwokackich oraz samorządu zawodowego postulowane było pod koniec wieku XVIII, jednakże koncepcja ta nie została wtedy wprowadzona w życie.¹⁶

W okresie zaborów stopniowo pojawiały się organizacje adwokatury państw zaborczych. Było to związane z utworzeniem Księstwa Warszawskiego – powiązanego z Francją - oraz Królestwa Polskiego – objętego falą rusyfikacyjną. Działalność adwokatów w tym okresie dotyczyła trzech głównych obszarów – obrony w procesach politycznych, bezpośredniej działalności publicznej oraz starań o własny samorząd zawodowy. W tym właśnie czasie adwokatura polska ukształtowała w głównej mierze swoją tożsamość oraz kierunki rozwoju na przyszłość, co związane było z braniem przez adwokatów aktywnego udziału we współorganizacji odradzającej się państwowości.¹⁷

¹² Z. Krzemiński, *Nowelizacja Prawa o adwokaturze*, MOP rok 1997 numer 7, s. 261.

¹³ A. Bereza, *Rys historyczny profesjonalnego świadczenia pomocy prawnej w Polsce* (w:) A. Bereza (red.), *Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, Warszawa 2015, s. 15.

¹⁴ P. Skuczyński, *Etyka adwokatów i radców prawnych*, C.H. Beck 2016, s. 4.

¹⁵ M. Zaborski, *Zarys ustroju i dziejów Adwokatury Polskiej*, *Palestra* 11-12/2003, s. 57.

¹⁶ S. Car, *Zarys historii Adwokatury w Polsce*, Warszawa 1925, s.81

¹⁷ P. Skuczyński, *Etyka...*, s. 6-7.

Kolejnym istotnym okresem w rozwoju polskiej adwokatury jest II Rzeczpospolita, kiedy to nastąpił znaczny rozkwit życia społecznego adwokatury.¹⁸ W okresie międzywojennym wszystkie akty prawne, które dotyczyły samorządu adwokackiego wprowadzały zakaz łączenia zawodu adwokata z piastowaniem urzędu w służbie państwowej, a także pracy w handlu i przemyśle. Jedynym wyjątkiem było stanowisko radcy prawnego.¹⁹ II Wojna Światowa spowodowała natomiast ogromne straty demograficzne w szeregach polskich adwokatów, którzy czynnie zaangażowani byli w stawianie oporu totalitaryzmowi.²⁰

W końcu lat pięćdziesiątych XX wieku pojawiły się pierwsze postulaty odnośnie utworzenia jednego samorządu zawodowego dla radców prawnych i adwokatów. Celem takiego rozwiązania było umożliwienie obsługi zarówno osób fizycznych, jak i podmiotów gospodarczych.²¹ Jednakże zarówno ustawa z dnia 27 czerwca 1950 r. o ustroju adwokatury²², jak i późniejsza ustawa z dnia 19 grudnia 1963 r. o ustroju adwokatury²³ wprowadzały postanowienia mające na celu rozdzielenie zawodu radcy prawnego od zawodu adwokata, poprzez wprowadzanie zakazów udzielania pomocy osobom fizycznym wobec adwokatów pracujących jako radca prawny²⁴ oraz zakaz zajmowania stanowiska radcy prawnego jednocześnie z wykonywaniem zawodu adwokata. Dnia 26 maja 1982 r uchwalono natomiast Prawo o adwokaturze²⁵, obowiązujące i regulujące zawód adwokata do dziś.

¹⁸ Z. Kropiwnicki, *Adwokatura polska w latach 1918-1968*, Palestra 1969, Nr 2, s. 5-6.

¹⁹ A. Bereza, *Rys...*, s. 24.

²⁰ Szerzej na ten temat: W. Bayer, *Samorząd adwokacki w dobie walki z okupacją hitlerowską (Przyczynki do dziejów adwokatury polskiej w okresie 1939-1945)*, Palestra 1969, Nr 11, s. 35 i n.

²¹ A. Bereza, *Rys...*, s. 27.

²² Dz.U. 1950 Nr 30, poz. 275.

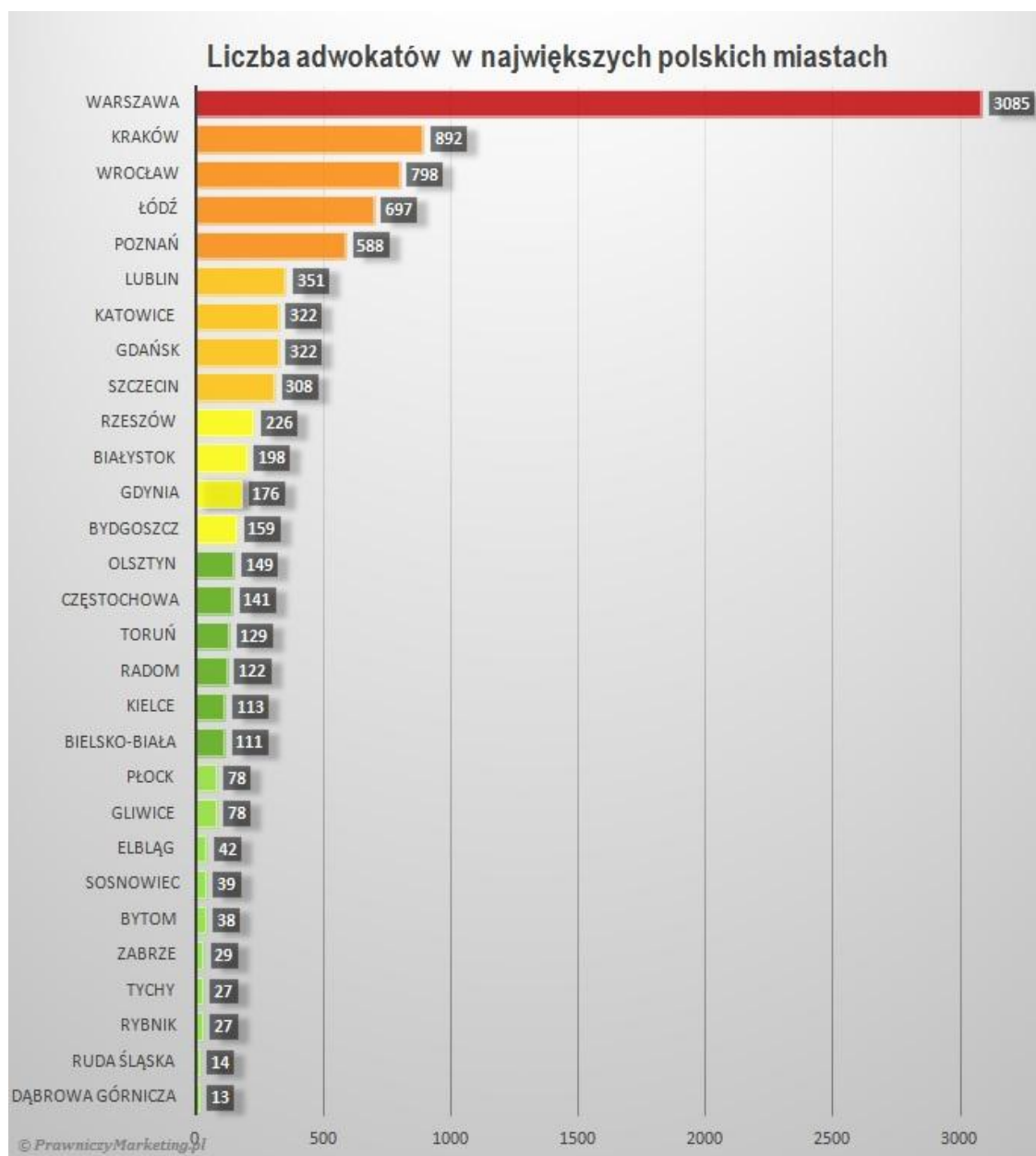
²³ Dz.U. 1963 nr 57 poz. 309.

²⁴ Jak wskazywano powyżej, zawód radcy prawnego wywodzi się od stanowiska radcy prawnego, które zajmowała osoba świadcząca usługi prawne na rzecz danego podmiotu.

²⁵ Dz.U.2018.1184 t.j. z dnia 20.06.2018 r.

1.1.2. Dane demograficzne

Wykres nr 1: Liczba adwokatów w największych polskich miastach

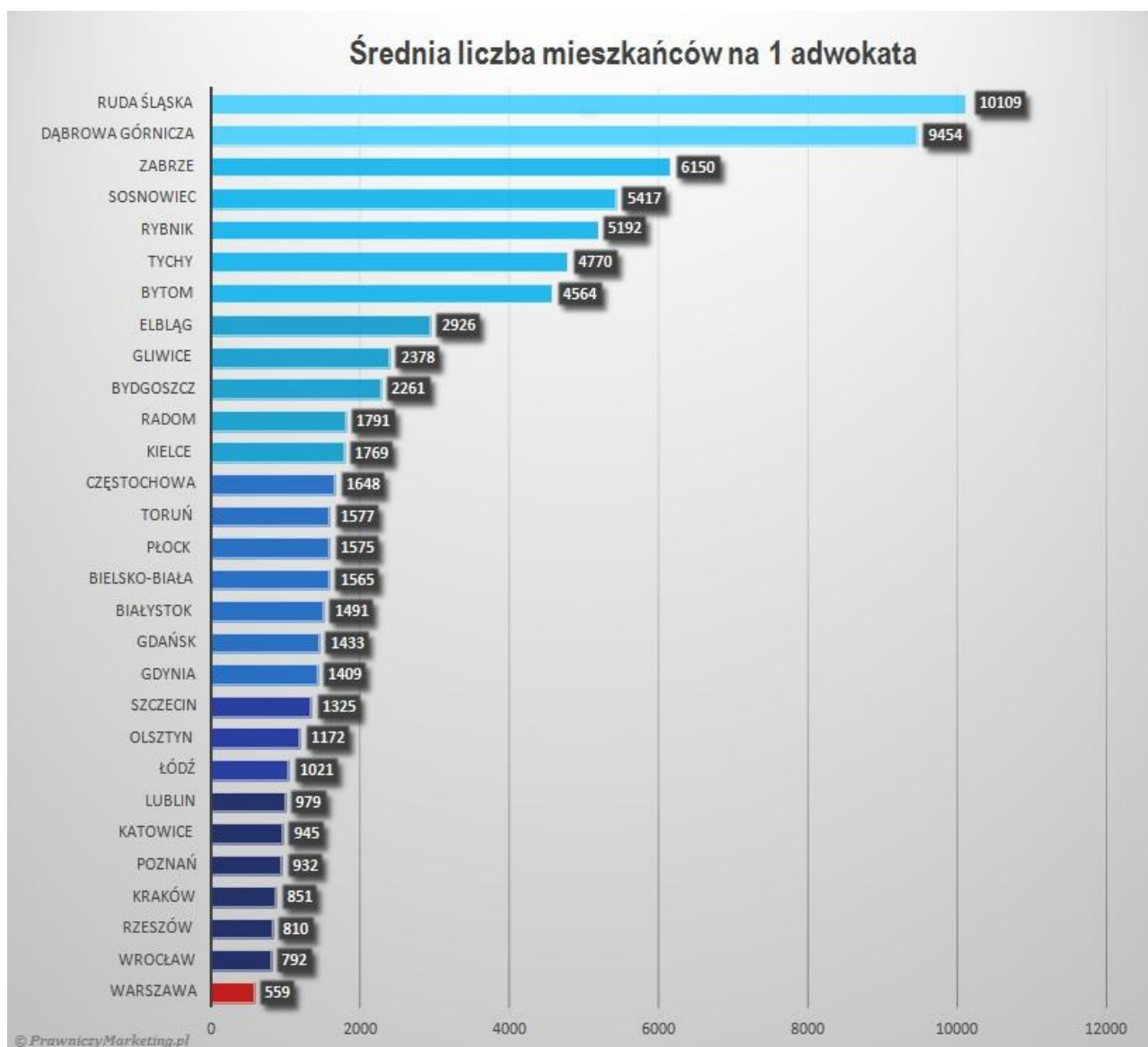

Źródło: <http://prawniczymarketing.pl/ilu-jest-adwokatow-w-polsce/>.

Najwięcej adwokatów jest aktualnie w Warszawie - ich liczba sięga ponad 3 tysięcy. Następne w kolejności miasta pod względem ilości przedstawicieli adwokatury to Kraków, Wrocław, Łódź oraz Poznań. Warto wskazać na specyfikę miast śląskich, w których liczba adwokatów jest niższa niż w innych miastach o jednakowej liczbie ludności.²⁶

²⁶ <http://prawniczymarketing.pl/ilu-jest-adwokatow-w-polsce/>.

Wykres nr 2: Średnia liczba mieszkańców na 1 adwokata

Źródło: <http://prawniczmarketing.pl/ilu-jest-adwokatow-w-polsce/>.

1.1.3. Charakter zawodu²⁷

Adwokat wykonuje swój zawód na podstawie ustawy z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze. Ogół adwokatów i aplikantów adwokackich stanowi adwokaturę.²⁸ Mimo iż ustawa nie definiuje pojęcia adwokatury, wymieniając jedynie jej członków, wskazuje się, że nie chodzi tu jedynie o ogół adwokatów i kandydatów do tego zawodu, ale także o

²⁷ Szerzej na ten temat w podrozdziale dotyczącym statusu radców prawnych.

²⁸ Art. 2 PrAdwU.

organizację samorządową, o której mowa w art. 17 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.²⁹ Zadania, do jakich realizacji powołana została adwokatura, to udzielanie pomocy prawnej, współdziałanie w ochronie praw i wolności obywatelskich oraz kształtowanie i stosowanie prawa.³⁰

Zawód adwokata, tak jak i radcy prawnego, stanowi profesję.³¹ Jest to zawód wolny - bardzo ważną rolę odgrywa w działalności zawodowej adwokata odgrywa niezależność.³² Jak podkreślił Z. Rymowicz: *adwokat, aby być czynnikiem prawa, musi być niezawisły wobec sądu i władz*.³³ Jednakże tak samo istotna jest niezależność adwokata wobec klientów – co prawda ograniczona interesem mocodawcy oraz zakresem udzielonego pełnomocnictwa. Wyższy Sąd Dyscyplinarny w postanowieniu z dnia 18 października 2008 r. w sprawie o sygn. akt: WSD 52/08 wskazał, że: *Rolą adwokata (...) nie jest przekazywanie mechaniczne wniosków i twierdzeń klienta sądowi. Adwokat ma bowiem w zakresie prowadzenia sprawy znaczną samodzielność i nie musi się zgadzać z poglądami klienta*.³⁴ Adwokat to także zawód zaufania publicznego. Zaufanie publiczne to pojęcie złożone, na które składają się m.in. przekonanie o zachowaniu przez przedstawiciela danego zawodu dobrej woli, należytej staranności oraz właściwej motywacji, a także wiara w przestrzeganie wartości, które są istotne z punktu widzenia danego zawodu. W przypadku zawodu adwokata wartości te stanowią pełne respektowanie prawa oraz przestrzeganie wartości konstytucyjnych i dyrektyw postępowania.³⁵ Należy podkreślić, że zawód adwokata, podobnie jak radcy prawnego, przynależy do tzw. regulowanego rynku usług prawnych.

1.1.4. Strój urzędowy i godło

Urzędowy strój adwokata biorącego udział w rozprawie sądowej określony jest w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 listopada 2000 r. w sprawie określenia stroju urzędowego adwokatów biorących udział w rozprawach sądowych.³⁶ Zgodnie z § 1 i §

²⁹ J. Trela, *Komentarz do art. 1 (w:) P. Kruszyński (red.), Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Wolters Kluwer 2016, LEX.

³⁰ Art. 1 PrAwdU.

³¹ Szerzej na temat profesjonalizacji zawodów prawnych: R. Sobański, *Zawód prawnika jako professio*, Palestra 2011/7-8, s.14-17.

³² Szerzej na ten temat: C. Jaworski, *Niezależność wykonywania zawodu adwokata w świetle regulacji prawnych europejskich i polskich*, Palestra 40/7-8, s. 57-66.

³³ R. Tokarczyk, *Przykazania etyki prawniczej: księga myśli, norm i rycin*, Warszawa 2009, s. 283.

³⁴ Por. orzeczenie WKD z 9 stycznia 1964 r., WKD 157/64, Palestra 1966/2, s. 85.

³⁵ Wyrok TK z 18 lutego 2004 r., P 21/02, OTK-A ZU 2004, nr 2, poz. 9.

³⁶ Dz.U.2000.112.1183 z dnia 16.12.2000 r.

2 tego rozporządzenia, strojem urzędowym adwokatów biorących udział w rozprawach sądowych jest toga, a jej szczegółowy opis³⁷ i wzór określają załączniki.

Źródło: Załącznik nr 2 do Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 listopada 2000 r. w sprawie określenia stroju urzędowego adwokatów biorących udział w rozprawach sądowych.

³⁷ Toga jest suknią faldzistą z lekkiego czarnego materiału wełnianego lub wełnopodobnego, sięgającą powyżej kostek około 25 cm od ziemi i ma u góry odcinany karczek szerokości 21 cm. Toga u dołu ma w obwodzie 2 m 70 cm do 2 m 78 cm i od karczka w dół ułożona jest w kontrafaldy po 3 na obydwu przodach togi i 7 na plecach. Środkowa kontrafaldka na plecach togi ma faldy po obu stronach, a pozostałe są wszywane do karczka w kierunku rękawów. Kołnierz togi jest okrągły, płasko wyłożony, zapinany pod szyją na haftkę. Szerokość kołnierza wynosi z tyłu 16 cm, a z przodu 18 cm. Końce kołnierza są ścięte, tworząc wycięcie w formie kąta prostego. Toga zapinana jest na 5 guzików krytych. Rękawy togi u góry ułożone są w 7 do 9 kontrafald, tworzących bufy. Rękawy mają u dołu w obwodzie 75 cm i skrojone są w ten sposób, że po odwinięciu tworzą mankiet szerokości 10 cm, przymocowany z przodu do szwa rękawa. Wewnątrz rękawa przy przegubie ręki umieszczony jest zatrzask, na który można rękaw zapinać. Przody togi po obu stronach wewnętrznych mają podszycie (listwy) z tego samego materiału co toga, szerokości 10 cm. Przód togi, boki i karczek są szyte podwójną stebnowką szerokości 0,5 cm, a karczek togi podszyty jest czarną podszewką. Przy kołnierzu togi wszyty jest żabot z zielonego jedwabiu długości 21 cm, szerokości u dołu 28 cm, ułożony w 13 kontrafald, z których środkowa, szerokości 2 cm, ma faldy po obu stronach, a pozostałe biegną w kierunku rękawów. Żabot z prawej strony togi jest zapinany na guziczek. Kołnierz i mankiety togi mają wypustkę z zielonego aksamitu, której szerokość wynosi 0,5 cm (Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 listopada 2000 r. w sprawie określenia stroju urzędowego adwokatów biorących udział w rozprawach sądowych).

Źródło: <https://www.ora.wroc.pl/jubileusz-100-lecia-odrodzonej-adwokatury-polskiej/>.

Uchwała nr 49/2009 Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 19 czerwca 2009 roku³⁸ wprowadziła godło adwokatury i znak „Adwokatura Polska”. Godłem jest srebrny orzeł w koronie, wznoszący się do lotu, stojący na białej wstędze z dewizą „Prawo, Ojczyzna, Honor”, otoczony liśćmi wawrzynu i dębu. Znak „Adwokatura Polska” jest stylizowanym graficznie wizerunkiem orła z małymi literami „a” i „p” odpowiednio po prawej i po lewej stronie, z napisem w dwóch wariantach.

1.1.5. Formy prowadzenia działalności

Wykonywanie zawodu adwokata polega na świadczeniu pomocy prawnej, w tym udzielaniu porad prawnych, sporządzaniu opinii prawnych, opracowywaniu projektów aktów prawnych oraz występowaniu przed sądami i urzędami. Pomoc ta świadczona jest na rzecz osób fizycznych, podmiotów gospodarczych oraz jednostek organizacyjnych.³⁹

Zgodnie z art. 4a PrAdwU adwokat może wykonywać swój zawód w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim oraz w spółce cywilnej lub jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, w której współnikami są adwokaci, radcowie prawni, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni. Wyłącznym przedmiotem działalności wyżej wskazanych spółek może być świadczenie pomocy prawnej.⁴⁰

Adwokat nie może natomiast wykonywać zawodu, jeżeli pozostaje w stosunku pracy. Zakaz ten został uzupełniony przez otwarty katalog zajęć zakazanych ustalony przez

³⁸ Uchwała Nr 49/2009 Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 19 czerwca 2009 r. w sprawie wprowadzenia godła Adwokatury i znaku „ADWOKATURA POLSKA”, <http://www.nra.pl/dokumenty.php>.

³⁹ Art. 4 ust. 1 i 2 PrAdwU.

⁴⁰ Art. 4a ust. 2 PrAdwU.

adwokaturę w § 9 ust. 2 Kodeksu Etyki Adwokackiej⁴¹. Naruszenie wyżej wskazanych zakazów stanowi delikt dyscyplinarny⁴², a procesowe konsekwencje takiego zachowania mogą rozciągać się także na sprawy, w których występował adwokat łamiący powyższy zakaz.⁴³ Należy wskazać jednakże, że zakaz ten nie dotyczy pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych, którzy mogą łączyć zawód adwokata z zatrudnieniem na uczelni bądź w instytucie naukowym. Nie istnieje ograniczenie dotyczące dyscypliny, w zakresie której adwokat jest zatrudniony – nie musi być to koniecznie prawo. Umotywowane jest to przekonaniem ustawodawcy, że praca pracownika naukowego zatrudnionego na podstawie umowy o pracę nie stanowi zagrożenia dla niezależności adwokata w wykonywaniu przez niego zawodu.⁴⁴

Swoistą formą wykonywania zawodu właściwą dla adwokatów jest zespół adwokacki, którego członkiem może być jedynie osoba wpisana na listę adwokatów, a o przyjęciu do danego zespołu decyduje zebranie zespołu adwokackiego.⁴⁵ Instytucja zespołów adwokackich została po raz pierwszy wprowadzona ustawą od ustroju adwokatury z 1950 r. Ta forma wykonywania zawodu była zalecana i faworyzowana przez ustawodawcę, gdyż przepis ustawy stanowił, że zespoły adwokackie torują drogę wyższym społecznym formom wykonywania czynności zawodowych adwokatury.⁴⁶

Zgodnie z art. 30 AdwPrU organami zespołu adwokackiego są zebranie zespołu, kierownik zespołu oraz komisja rewizyjna.⁴⁷ Zespół adwokacki realizuje swoje zadania i funkcje poprzez swoich członków, tj. osoby fizyczne. Wiąż adwokata z zespołem tworzy stosunek członkostwa o specyficznym charakterze – niewątpliwie można zidentyfikować go jako stosunek członkostwa w zrzeszeniu, z czym wiążą się określone ustawą i rozporządzeniem prawa i obowiązki członków. Jednocześnie jest to stosunek pewnej podległości - w zakresie, w jakim adwokat podlega samorządowi zawodowemu, którego

⁴¹ Obwieszczenie Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej z 14 grudnia 2011 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Zbioru zasad etyki adwokackiej i godności zawodu (Kodeksu etyki adwokackiej), Adwok.2011.12.14.

⁴² J. Naumann, *Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu. Komentarz*, C.H. Beck 2017, s. 130-157.

⁴³ J. Trela, *Komentarz do art. 4(b) (w:) P. Kruszyński (red.), Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Wolters Kluwer, 2016, LEX.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Art. 18 AdwPrU.

⁴⁶ M. Zaborski, *Zarys ...*, s. 68. Por. H. Breitbarth, *Kolegia adwokatów (zespoły adwokackie) - forma działalności adwokackiej odpowiednia w socjalizmie*, *Palestra* 26/6-7 (1982), s. 125-130.

⁴⁷ W zespołach liczących więcej niż 12 członków, a w zespołach mniejszych, jeżeli zostanie ona powołana uchwałą zebrania zespołu.

funkcje spełnia właśnie zespół.⁴⁸ Przystępując do zespołu, adwokat poddaje się kontroli kierownika zespołu oraz zobowiązuje się do spełnienia obowiązków określonych umową zlecenia, jaką zespół adwokacki zawiera z klientem.⁴⁹ Zgodnie z art. 25 ust. 1 zd. 1 PrAdwU, umowę taką zawiera w imieniu zespołu jego kierownik, jednakże to zespół staje się jego stroną. W związku z powyższym, za szkodę spowodowaną klientowi uchybieniem adwokata - członka zespołu adwokackiego powinno się staranne działanie przy wykonywaniu zlecenia udzielenia pomocy prawnej ponosi odpowiedzialność tylko zespół adwokacki.⁵⁰ Zespół adwokacki powinien się składać z 3 do 25 członków.⁵¹

Zgodnie z art. 71b PrAdwU adwokat może mieć jedną siedzibę zawodową na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Przepis ten należy czytać łącznie z art. 21 ust. 3 PrAdwU, który stanowi, że adwokat świadczy pomoc prawną z urzędu w okręgu sądu rejonowego, w którym wyznaczył swoją siedzibę zawodową.

1.1.6. Szkolenie

Artykuł 65 PrAdwU ustanawia warunki wpisu na listę adwokatów, a spełnia je osoba, która:

- 1) jest nieskazitelnego charakteru i swym dotychczasowym zachowaniem daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu adwokata;
- 2) korzysta w pełni z praw publicznych oraz ma pełną zdolność do czynności prawnych;
- 3) ukończyła wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskała tytuł magistra lub zagraniczne studia prawnicze uznane w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 4) odbyła aplikację adwokacką i złożył egzamin adwokacki.

Najbardziej problematyczna jest przesłanka nieskazitelnego charakteru oraz dawania rękojmi prawidłowego wykonywania zawodu. Istnieje bogate orzecznictwo dotyczące tych kwestii. Wskazuje się, że na nieskazitelny charakter składają się różne cechy, w tym m.in. uczciwość w życiu prywatnym i zawodowym, poczucie odpowiedzialności za własne słowa i czyny, odwaga cywilna i samokrytycyzm, a wymogów tych nie sposób pogodzić z

⁴⁸ S. Garlicki, *Charakter prawny zespołu adwokackiego i stosunku łączącego adwokata z zespołem*, Palestra 8/4(76), s. 1-5.

⁴⁹ M. Gawryluk, *Komentarz do art. 17 (w:) M. Gawryluk (red.), Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2012.

⁵⁰ Uchwała SN z dnia 11 marca 1988 r. w sprawie o sygn. akt: III CZP 12/88, OSNC 1989/6/98.

⁵¹ M. Gawryluk, *Komentarz do art. 17 (w:) M. Gawryluk (red.), Prawo...*

zachowaniem związanym z przejawami złej woli.⁵² Właściwości nieskazitelnego charakteru są także identyfikowane jako pełna wiarygodność i odpowiedzialność, całkowite zaufanie i brak jakichkolwiek okoliczności negatywnych, podważających tę cechę.⁵³

Odnosnie rękojmi prawidłowego wykonywania zawodu adwokata sądy wskazują, że błędny jest pogląd, zgodnie z którym informacja o niekaralności kandydata jest równoznaczna ze spełnieniem tego wymogu. Brak karalności kandydata nie przesądza automatycznie o spełnieniu tej przesłanki, a na pojęcie to składają się wiedza zweryfikowana w sposób przewidziany prawem, a także *zespół cech charakteru i zachowań w sferze zawodowej i prywatnej, które składają się na wizerunek osoby, na której nie ciąży żadne zarzuty podważające jej wiarygodność*.⁵⁴

Podczas badania spełnienia tej przesłanki powinny być wzięte pod uwagę wszystkie okoliczności, które składają się na wizerunek kandydata do zawodu, w tym także zdarzenia, które były podstawą wydania wyroku skazującego, nawet jeżeli skazanie uległo zatarciu.⁵⁵ W ramach badania okoliczności składających się na rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu adwokata należy uwzględnić także przebieg dotychczasowej pracy w zawodzie prawniczym – w aspektach dotyczących cech charakteru, sposobu zachowania oraz związanego z nimi poziomu świadczenia usług prawnych.⁵⁶

Droga do zawodu adwokata rozpoczyna się po ukończeniu wyższych studiów prawniczych i uzyskaniu tytułu magistra. Najpopularniejszą ścieżką dostępu do zawodu jest ukończenie aplikacji adwokackiej. Nabór na aplikację ma miejsce w drodze egzaminu wstępnego.⁵⁷ Polega on na rozwiązaniu testu – zestawu 150 pytań, z których każde zawiera po trzy propozycje odpowiedzi, podczas gdy tylko jedna z nich jest prawidłowa. Zdaje kandydat, który odpowiedział prawidłowo na co najmniej 100 pytań, w związku z czym uzyskał co najmniej 100 punktów.⁵⁸ W trakcie aplikacji aplikanci odbywają zajęcia z obszernego zakresu przedmiotów prawniczych, w tym etyki adwokackiej, historii adwokatury, ustroju organów ochrony prawnej, prawa karnego, postępowania karnego, prawa Unii Europejskiej, prawa cywilnego, postępowania cywilnego, prawa pracy, prawa ubezpieczeń społecznych, prawa

⁵² Wyrok WSA w Warszawie z dnia 5 kwietnia 2017 r. VI SA/Wa 2133/16, LEX nr 2441474.

⁵³ Wyrok WSA w Warszawie z dnia 29 marca 2007 r. VI SA/Wa 172/07, LEX nr 334877.

⁵⁴ Wyrok NSA w Warszawie z dnia 2 września 2015 r. II GSK 1840/14, LEX nr 1816437.

⁵⁵ Wyrok NSA w Warszawie z dnia 16 marca 2018 r. II GSK 1686/16, LEX nr 2495416.

⁵⁶ Wyrok NSA w Warszawie z dnia 29 sierpnia 2017 r. II GSK 3350/15, LEX nr 2399469.

⁵⁷ Art. 75 PrAdwU.

⁵⁸ Art. 75i ust. 1 i 3 PrAdwU.

rodzinnego i opiekuńczego, prawa podatkowego, prawa administracyjnego, postępowania administracyjnego, prawa konstytucyjnego, prawa gospodarczego oraz prawa handlowego.⁵⁹

Po ukończeniu aplikacji adwokackiej, która trwa trzy lata, kandydat do zawodu adwokata przystępuje do egzaminu zawodowego.⁶⁰ Podobnie jak na egzaminie zawodowym kandydatów na radców prawnych, zdający nie mogą posiadać podczas egzaminu urządzeń służących do przekazu lub odbioru informacji, jednakże mogą korzystać z tekstów aktów prawnych i komentarzy oraz orzecznictwa.⁶¹

Przed rozpoczęciem wykonywania czynności zawodowych konieczne jest złożenie wobec dziekana ślubowania o następującej treści: *Ślubuję uroczyście w swej pracy adwokata przyczyniać się ze wszystkich sił do ochrony praw i wolności obywatelskich oraz umacniania porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej, obowiązki swe wypełniać gorliwie, sumiennie i zgodnie z przepisami prawa, zachować tajemnicę zawodową, a w postępowaniu swoim kierować się zasadami godności, uczciwości, słuszności i sprawiedliwości społecznej.*⁶²

⁵⁹ <https://www.ora-warszawa.com.pl/aplikacja-adwokacka-plany-szkolenia/>.

⁶⁰ Składa się on z pięciu części pisemnych, z których pierwsza część obejmuje rozwiązanie zadania z zakresu prawa karnego, polegającego na przygotowaniu aktu oskarżenia albo apelacji; druga to zadanie z zakresu prawa cywilnego lub rodzinnego, polegającego na przygotowaniu pozwu lub wniosku albo apelacji; trzecia część polega na rozwiązaniu zadania z zakresu prawa gospodarczego, polegającego na przygotowaniu umowy albo sporządzeniu pozwu, wniosku lub apelacji; czwarta część obejmuje rozwiązanie zadania z zakresu prawa administracyjnego, polegającego na przygotowaniu skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego lub skargi kasacyjnej do Naczelnego Sądu Administracyjnego - a w przypadku uznania, że jest brak podstaw do ich wniesienia, aplikant powinien sporządzić opinię prawną w oparciu o akta lub przedstawiony stan faktyczny opracowane na potrzeby egzaminu. Piąta część egzaminu adwokackiego obejmuje rozwiązanie zadania z zakresu zasad wykonywania zawodu lub zasad etyki polegającego na przygotowaniu opinii prawnej (art. 78d ust. 5-8a PrAdwU).

⁶¹ Art. 778d ust. 11-12.

⁶² Art. 5 PrAdwU.

Źródło: <http://www.adwokatura.katowice.pl/z-naszej-izby-szczegoly/items/slubowanie-adwokatow-2014.html>.

1.1.7. Organy nadzoru

Zadania samorządu zawodowego adwokatury określone są art. 3 PrAdwU. Stanowią je:

- 1) tworzenie warunków do wykonywania ustawowych zadań adwokatury;
- 2) reprezentowanie adwokatury i ochrona jej praw;
- 3) sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem przepisów o wykonywaniu zawodu adwokata;
- 4) doskonalenie zawodowe adwokatów i kształcenie aplikantów adwokackich;
- 5) ustalanie i krzewienie zasad etyki zawodowej oraz dbałość o ich przestrzeganie;
- 6) współdziałanie z jednostkami samorządu terytorialnego w zapewnianiu udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej, o której mowa w ustawie z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej⁶³;
- 7) sprawowanie zarządu majątkiem samorządu adwokackiego i rozporządzanie nim.

Organami adwokatury są: Krajowy Zjazd Adwokatury, Naczelna Rada Adwokacka, Wyższy Sąd Dyscyplinarny, Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury oraz Wyższa Komisja Rewizyjna, a ich członkami mogą być tylko adwokaci.⁶⁴ Artykuł 10 PrAdwU nadaje Naczelnej Radzie Adwokackiej, izbom adwokackim i zespołom adwokackim osobowość prawną.

⁶³ Dz. U. z 2017 r. poz. 2030.

⁶⁴ Art. 9 PrAdwU.

Organem reprezentującym ogół adwokatury na szczeblu ogólnokrajowym jest Naczelna Rada Adwokacka. Oprócz reprezentowania adwokatury zajmuje się także m.in. nadzorem na działalnością okręgowych rad adwokackich i kształceniem aplikantów, ustalaniem zasięgu terytorialnego izb adwokackich oraz ich siedzib, rozpoznawaniem odwołań od uchwał okręgowych rad adwokackich, udzielaniem opinii o projektach aktów prawodawczych oraz przedstawianiem wniosków i postulatów w zakresie tworzenia i stosowania prawa. Ponadto, NRA rozporządza i zarządza majątkiem NRA, uchwała regulaminy, wykonuje zadania określone w ustawie o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej, a także współdziała z Ministrem Sprawiedliwości w zakresie określonym w ustawie.⁶⁵

Izbę adwokacką stanowią adwokaci i aplikanci adwokaccy, mający siedzibę zawodową na terenie izby, której zasięg terytorialny określa Naczelna Rada Adwokacka.⁶⁶ Jej organami są:

- 1) zgromadzenie izby - składające się z adwokatów wykonujących zawód oraz delegatów pozostałych adwokatów;
- 2) okręgowa rada adwokacka;
- 3) sąd dyscyplinarny;
- 4) rzecznik dyscyplinarny;
- 5) komisja rewizyjna.⁶⁷

Istnieją 24 izby adwokackie w następujących miejscach: Białymstoku, Bielsku-Białej, Bydgoszczy, Częstochowie, Gdańsku, Katowicach, Kielcach, Koszalinie, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Opolu, Płocku, Poznaniu, Radomiu, Rzeszowie, Siedlcach, Szczecinie, Toruniu, Wałbrzychu, Warszawie, Wrocławiu i Zielonej Górze.⁶⁸

Należy podkreślić, że mimo iż izba adwokacka, zgodnie z art. 10 PrAdwU, posiada osobowość prawną, jej organy, np. okręgowa rada adwokacka, osobowości prawnej nie mają.⁶⁹

⁶⁵ Art. 58 PrAdwU.

⁶⁶ Art. 38 PrAdwU.

⁶⁷ Art. 39 PrAdwU.

⁶⁸ M. Gawryluk, *Komentarz do art. 38 (w:) M. Gawryluk (red.), Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2012.

⁶⁹ Postanowienie SA w Warszawie z 2 grudnia 2003 r., I ACa 761/03, LexPolonica nr 378623.

Minister Sprawiedliwości sprawuje nadzór nad działalnością samorządu.⁷⁰ Jak wskazał TK w wyroku z dnia 1 grudnia 2009 r. w sprawie o sygn. akt: K 4/08 - nadzór nad działalnością samorządu zawodowego nie może polegać na przejęciu przez organ państwowy konstytucyjnie określonych zadań tego samorządu, tj. reprezentowania jego członków na zewnątrz oraz sprawowania pieczy nad wykonywaniem przez nich zawodu.⁷¹ Powyższe oznacza, że niezbędne jest wyraźnie oddzielenie nadzoru Ministra Sprawiedliwości od pieczy nad należyтым wykonywaniem zawodu adwokata w granicach i dla ochrony interesu publicznego sprawowanej przez samorząd zawodowy. Piecza jest bowiem pojęciem znacznie szerszym niż nadzór, a w jej zakresie mieści się decydowanie o tym, kto może wykonywać zawód adwokata.⁷²

1.1.8. Postępowanie dyscyplinarne

Odpowiedzialność dyscyplinarną adwokaci i aplikanci adwokacy ponoszą za postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki lub godnością zawodu, a także za naruszenie obowiązków zawodowych. Adwokaci dodatkowo odpowiadają za niezawarcie obowiązkowej umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej.⁷³

W sprawach dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej a nieuregulowanych w Prawie o adwokaturze odpowiednio stosuje się przepisy Kodeksu postępowania karnego oraz rozdziałów I-III Kodeksu karnego.⁷⁴

Postępowania dyscyplinarne obejmuje trzy etapy, tj. dochodzenie, postępowanie przed sądem dyscyplinarnym oraz postępowanie wykonawcze.⁷⁵ Sąd dyscyplinarny wszczyna postępowanie na wniosek uprawnionego oskarżyciela. Wszczęcie dochodzenia bądź postępowania przed sądem dyscyplinarnym może także polecić Minister Sprawiedliwości.⁷⁶

Stronami postępowania dyscyplinarnego są odpowiednio: obwiniony, czyli adwokat bądź aplikant adwokacki, i pokrzywdzony, czyli osoba, której dobro naruszyło postępowanie obwinionego - w dochodzeniu oraz oskarżyciel, obwiniony i pokrzywdzony - w postępowaniu

⁷⁰ Art. 3 ust. 2 PrAdwU.

⁷¹ Wyrok TK z dnia 1 grudnia 2009 r. K 4/08 OTK-A 2009/11/162.

⁷² J. Trela, *Komentarz do art. 3 (w:) P. Kruszyński (red.), Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Wolters Kluwer, 2016, LEX.

⁷³ Art. 80 PrAdwU.

⁷⁴ Art. 95n PrAdwU.

⁷⁵ Art. 95c PrAdwU.

⁷⁶ Art. 90 ust. 1 i 2 PrAdwU.

przed sądem dyscyplinarnym. Oskarżycielem w postępowaniu przed sądem dyscyplinarnym danej izby jest rzecznik dyscyplinarny, a w przypadku Wyższego Sądu Dyscyplinarnego – Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury, a także ich zastępcy.⁷⁷

Karami, jakie sąd dyscyplinarny może orzec wobec adwokata są:

- 1) upomnienie;
- 2) nagana;
- 3) kara pieniężna;
- 4) zawieszenie w czynnościach zawodowych na czas od trzech miesięcy do pięciu lat;
- 5) wydalenie z adwokatury.⁷⁸

Dodatkowo, obok kary nagany i kary pieniężnej sąd może orzec zakaz wykonywania patronatu na czas od roku do pięciu lat. Obok kary zawieszenia w czynnościach zawodowych orzeka zakaz wykonywania patronatu na czas od lat dwóch do lat dziesięciu. Natomiast obok którejkolwiek z kar może orzec obowiązek przeproszenia pokrzywdzonego. Może także zadecydować o podaniu treści orzeczenia do publicznej wiadomości.⁷⁹ W przypadku orzeczenia kary nagany bądź kary pieniężnej wobec danego adwokata, traci on bierne prawo wyborczego do organu samorządu adwokackiego na czas trzech lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia. Natomiast adwokat zawieszony w czynnościach zawodowych traci zarówno bierne, jak i czynne prawo wyborcze do organu samorządu adwokackiego na czas sześciu lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia.⁸⁰ Wobec aplikanta adwokackiego sąd dyscyplinarny orzeka którąkolwiek z kar, jakie może orzec wobec adwokata, poza karą pieniężną.⁸¹ Zgodnie z art. 85 ust. 1 PrAdwU, jeżeli przewinienie dyscyplinarne jest mniejszej wagi albo w świetle okoliczności sprawy będzie to wystarczającym środkiem dyscyplinującym, dziekan okręgowej rady adwokackiej, na wniosek rzecznika dyscyplinarnego, może poprzestać na udzieleniu obwinionemu upomnienia dziekańskiego.

Od orzeczenia wydanego przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny w drugiej instancji przysługuje stronom, Ministrowi Sprawiedliwości, Rzecznikowi Praw Obywatelskich oraz Prezesowi Naczelnej Rady Adwokackiej kasacja do Sądu Najwyższego⁸², a prawomocne

⁷⁷ Art. 90 PrAdwU.

⁷⁸ Art. 81 ust. 1 PrAdwU.

⁷⁹ Art. 81 ust. 2-3a i 6 PrAdwU.

⁸⁰ Art. 81 ust. 4-5 PrAdwU.

⁸¹ Art. 83 PrAdwU.

⁸² Art. 91a PrAdwU.

orzeczenie w zakresie kary pieniężnej oraz kosztów postępowania stanowi tytuł egzekucyjny w rozumieniu art. 777 Kodeksu postępowania cywilnego.⁸³

Sądownictwo dyscyplinarne adwokatury jest aktualnie w trudnej sytuacji. W maju 2017 roku pion dyscyplinarny warszawskiej adwokatury prowadził 650 dochodzeń, a miesięcznie nadawano bieg około 30 skargom na przedstawicieli stołecznej palestry. Jak wskazuje J. Naumann: (...) *istnieje niechęć wśród adwokatów do zwracania sobie uwagi na przewinienia, co jest najłagodniejszą formą reakcji etycznej przewidzianą przez adwokacki Zbiór Zasad Etyki i Godności Zawodu, a jeszcze większa jest niechęć ku uruchamianiu postępowania dyscyplinarnego, także wtedy, gdy jest to w stu procentach uzasadnione*.⁸⁴

1.2 Radca prawny

1.2.1 Rys historyczny

Historia zawodu radcy prawnego nie sięga tak daleko jak przeszłość adwokatury, jednakże jest równie burzliwa. Jej ukoronowanie stanowi uchwalenie ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych.⁸⁵

Proces wyodrębniania się przedstawicieli tego zawodu zaczął się w latach pięćdziesiątych XX wieku. Wcześniej radca prawny był osobą zajmującą się obsługą prawną określonego podmiotu, co oznaczało, że mogli się nim stać przedstawiciele różnych zawodów, w tym także adwokaci.⁸⁶ Ustawa z dnia 27 czerwca 1950 r. o ustroju adwokatury⁸⁷, której art. 3 postanawiał, że zawód adwokata wykonywać można indywidualnie lub w zespołach adwokackich, wraz z ograniczeniem zawartym w art. 62 ust. 3, ustanawiającym zakaz udzielania pomocy prawnej osobie fizycznej lub przedsiębiorstwu nieuspołecznionemu w przypadku, gdy adwokat zajmował stanowisko radcy prawnego – przyczyniły się do spadku liczby adwokatów świadczących swe usługi jako radca.⁸⁸ Ustawa z dnia 19 grudnia 1963 r. o

⁸³ Art. 951 ust. 1b PrAdwU.

⁸⁴ A. Krzyżanowska, *Adwokaci na bakier z etyką. "Gorzej nie było nigdy"*, Dziennik.pl z 17 maja 2017 r., <http://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/549966,adwokaci-warszawa-etyka-sprawy-dyscyplinarki.html>.

⁸⁵ B. Sołtys, *Komentarz do art. 1 (w:) T. Scheffler (red.) Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, C.H.Beck 2018, Legalis. Szerzej na ten temat: A. Bereza, *Rys...* s. 24 i n. oraz E. Kwiatkowska-Falęcka, *Historia legislacji zasad wykonywania zawodu i zasad etyki radcy prawnego*, w: A. Bereza (red.), *Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, Warszawa 2015, s. 27 i n.

⁸⁶ J. Barańska, *Z kart historii samorządu radców prawnych*, Warszawa 2012, s. 10.

⁸⁷ Dz.U. Nr 30, poz. 275.

⁸⁸ P. Skuczyński, *Etyka ...*, s. 15.

ustroju adwokatury⁸⁹ poszła o krok dalej, zabraniając wprost w art. 70 wykonywania zawodu adwokata przez przedstawiciela tej profesji zajmującego stanowisko radcy prawnego. Proces eliminacji adwokatów ze stanowisk radców prawnych postępował. W 1981 r. adwokatura poparła ukonstytuowanie się Stowarzyszenia Radców Prawnych oraz Związku Zawodowego Radców Prawnych. Obowiązująca do dnia dzisiejszego ustawa o radcach prawnych⁹⁰ została uchwalona dnia 6 lipca 1982 r.

1.2.2 Charakter zawodu

1.2.2.1 Profesjonalizacja

Zawód radcy prawnego, podobnie jak zawód adwokata, stanowi profesję. Proces profesjonalizacji, czyli nabierania przez dany zawód cech profesji, składa się z wielu etapów, które mogą występować w różnej kolejności. Są to:

- 1) wykonywanie zawodu w pełnym wymiarze czasu pracy,
- 2) zawód jako jedyne źródło dochodu,
- 3) wymóg posiadania przygotowania do wykonywania zawodu uzyskanego w szkole zawodowej lub praktykowanie u mistrza,
- 4) wymóg posiadania wykształcenia wyższego,
- 5) powstanie organizacji zrzeszającej członków zawodu,
- 6) wymóg uzyskania licencji na wykonywanie zawodu,
- 7) skodyfikowanie zasad etyki zawodowej.⁹¹

Zawód radcy prawnego przeszedł proces profesjonalizacji szybciej niż zawód adwokata.⁹² Jest to także zawód zaufania publicznego. Bardzo istotne jest zaufanie, jakim klient powinien móc darzyć radcę prawnego. Maksymalizacja zysku z udzielanych świadczeń ograniczana jest przez normy etyczne oraz praworządność. Natomiast do prawidłowego i odpowiedniego jakościowo świadczenia usług przez radcę prawnego wymagane jest odpowiednie wykształcenie oraz ciągłe doskonalenie kompetencji. Powyższe oznacza, że kluczową zasadą uregulowania statusu radców prawnych jest zaufanie, co przekłada się na obowiązek takiego ukształtowania tego statusu oraz zasad wykonywania zawodu, aby chronić i wzmacniać

⁸⁹ Dz.U. 1963 nr 57 poz. 309.

⁹⁰ Dz. U. 1982 Nr 19, poz. 145.

⁹¹ P. Łabieniec, *Praktyka adwokacka i praktyka radcy prawnego jako profesje* (w:) M. Król (red.), *Etyka adwokacka i radcowska. Komentarz, orzecznictwo, kazusy i opinie*, C.H. Beck 2017, s. 4.

⁹² *Ibidem*, s. 7.

faktyczne stosunki zaufania, jakie istnieją w relacjach prawnik-klient, a także społeczeństwo-zawody prawnicze.⁹³

1.2.2.2 Zawód zaufania publicznego

Zgodnie z art. 17 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.⁹⁴: *W drodze ustawy można tworzyć samorządy zawodowe, reprezentujące osoby wykonujące zawody zaufania publicznego i sprawujące pieczę nad należytym wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony. Zawód radcy prawnego zalicza się do kategorii zawodów zaufania publicznego.*⁹⁵ Są to zawody, których przedstawiciele zobowiązani byli tradycyjnie do składania przysięgi (*profesio*), zobowiązującej do tego, że możliwości, uzyskane dzięki pełnieniu określonej funkcji i podejmowaniu się danego zajęcia, wykorzystają właściwie.⁹⁶

Należy wskazać na stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w wyroku z dnia 29 maja 2001 r. w sprawie o sygn. akt I CKN 1217/98⁹⁷, zgodnie z którym: *W ocenie Sądu Najwyższego status taki [zawodu zaufania publicznego] może nadawać samorządowi zawodowemu tylko ustawa, jak to ma miejsce w przypadku samorządu notariuszy (ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. - Prawo o notariacie, Dz. U. Nr. 22, poz. 91).*

Status zawodu zaufania publicznego wiąże się z ponadprzeciętnymi oczekiwaniami etycznymi, których wypełnianie służy zarówno interesom przedstawicieli danego zawodu, ich klientów oraz ogólnym względem dobra publicznego, co wiąże się z faktem, iż radcom prawnym powierza się istotną rolę i funkcję społeczną.⁹⁸ Powyższe wynika z tego, że zawód radcy prawnego polega na obsłudze osobistych potrzeb ludzkich, do czego konieczne jest przyjmowanie informacji związanych z życiem osobistym i odpowiednia organizacja funkcjonowania zawodu w taki sposób, aby zapewnić właściwe dla interesów jednostki wykorzystanie tych wiadomości.⁹⁹

⁹³ P. Skuczyński, *Etyka...*, s. 36.

⁹⁴ Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483.

⁹⁵ Innymi zawodami zaliczanymi do tej kategorii są lekarz, pielęgniarka, aptekarz, psycholog.

⁹⁶ T. Pietrzykowski, *Etyka i deontologia zawodowa* (w:) A. Bereza (red.) *Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, Warszawa 2015, s. 267.

⁹⁷ Wyrok SN z dnia 29 maja 2001 r. w sprawie o sygn. akt I CKN 1217/98, publ. OSNC 2002/1/13.

⁹⁸ T. Pietrzykowski, *Etyka ...*, s. 269.

⁹⁹ W. Bujko, *Zawód radcy prawnego i samorząd zawodowy radców prawnych w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* (w:) A. Bereza (red.) *Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, Warszawa 2015, s. 539.

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 18 lutego 2004 r. w sprawie o sygn. akt: P 21/02 wskazał za P. Sarneckim¹⁰⁰, że: *od zawodów kwalifikowanych jako „zawody zaufania publicznego” społeczeństwo oczekuje spełnienia wymogu „posiadania bardzo wysokich umiejętności fachowych, zwykle ukończenia wyższych studiów oraz odbycia dalszych szkoleń”*.¹⁰¹ W tym samym wyroku Trybunał podniósł także, że *obowiązek należytego wykonywania zawodu zaufania publicznego obejmuje nie tylko indywidualnych przedstawicieli tego zawodu, lecz także działania zbiorowe gremiów samorządowych*.

Cześć doktryny stoi na stanowisku, że samorząd zawodu zaufania publicznego może zajmować się również działalnością niezwiązaną z wykonywaniem zadań publicznych.¹⁰² Przeciwnie stanowisko zajmuje B. Sołtys, który wskazuje, że jedynym celem, w jakim tworzone są wyżej przywołane samorzady jest reprezentowanie osób wykonujących zawód zaufania publicznego oraz nadzór nad należyтым wykonywaniem tych zawodów wyłącznie w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony, co oznacza, że nie jest możliwe prowadzenie przez takie samorzady działalności niezwiązanej z wykonywaniem zadań publicznych.¹⁰³

1.2.2.3 Wolny zawód

Jak wskazywano już powyżej, zawód radcy prawnego jest także zawodem wolnym. Należy jednak podkreślić, że niezależność radców w kontekście relacji z klientami nie jest absolutna. W związku z faktem, iż wykonywanie zawodu przez radców staje się coraz bardziej zbliżone do świadczenia usług, a proces komercjalizacji usług prawniczych postępuje, coraz istotniejsze staje się branie pod uwagę subiektywnej opinii klienta, a także jego potrzeb i interesów, które winny być profesjonalnie ocenione przez świadczącego usługę prawnika. Krytyce podlega zarówno relacja paternalistyczna, jak i uległość radcy prawnego wobec klienta, co sugeruje, że najlepszym rozwiązaniem dla obydwu stron jest współpraca na zasadzie dialogu.¹⁰⁴ Innymi istotnymi płaszczyznami, na tle których rysuje się niezależność profesji radców prawnych, są niezależność od innych przedstawicieli tego zawodu oraz niezależność od państwa.

¹⁰⁰ P. Sarnecki, *Pojęcie zawodu zaufania publicznego (art. 17 ust. 1 Konstytucji) na przykładzie adwokatury* (w:) L. Garlicki (red.), *Konstytucja, wybory, parlament*, Warszawa 2000, s. 157.

¹⁰¹ Wyrok TK z dnia 18 lutego 2004 r. w sprawie o sygn. akt: P 21/02, publ. OTK-A 2004/2/9.

¹⁰² Por. M. Tabernacka, *Zakres wykonywania zadań publicznych przez organy samorządów zawodowych*, Wrocław 2007.

¹⁰³ B. Sołtys, *Komentarz do art. 1 (w:) T. Scheffler (red.) Ustawa...*

¹⁰⁴ P. Skuczyński, *Etyka...*, s. 47,

1.2.2.4 Zawód regulowany

Podkreślenia wymaga, że usługi prawnicze świadczone przez radców prawnych¹⁰⁵ tworzą tzw. regulowany rynek usług prawniczych oparty na uprawnieniach zawodowych. Równolegle funkcjonuje jednakże rynek nieuregulowanych usług prawniczych, w ramach którego świadczone mogą być jedynie usługi niezastrzeżone do wyłącznej kompetencji zawodów uprawnionych do świadczenia usług na rynku regulowanym – w oparciu o zasadę wolności gospodarczej, a także swobody umów. W ocenie Trybunału Konstytucyjnego do istoty zawodu adwokata i radcy prawnego należą czynności z zakresu reprezentacji prawnej przed organami wymiaru sprawiedliwości.¹⁰⁶

Obecnie rynek nieregulowany rozwija się dynamicznie, co spowodowane jest dostępem do kapitału, organizacji i technologii nieosiągalnych na rynku regulowanym ze względu na obowiązek osobistego świadczenia pracy przez przedstawicieli uprawnionych zawodów.¹⁰⁷ Istotną przeszkodę dla rozwoju tego rynku stanowił art. 59 § 1 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń¹⁰⁸, który stanowił, że: *Kto wykonuje czynności zawodowe, nie mając wymaganych do tego uprawnień lub przekraczając swe zawodowe uprawnienia albo wbrew zakazowi organu państwa podlega, karze grzywny. Został on jednak uznany za niezgodny z Konstytucją RP przez to, że nie zachowywał wymaganej precyzji określenia znamion czynu zagrożonego karą.*¹⁰⁹

Co istotne, podmioty świadczące usługi na rynku nieregulowanym nie podlegają obowiązkowi ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej, nadzorowi organów samorządu zawodowego, stojącego na straży norm etycznych, które także nie obowiązują tych usługodawców. Oznacza to, że osoby takie nie muszą posiadać kwalifikacji właściwych dla profesjonalnych podmiotów zajmujących się świadczeniem usług prawniczych, nie podnoszą stale poziomu swoich umiejętności. Brak nadzoru nad świadczeniem takich usług powoduje, że ich jakość nie jest niczym gwarantowana, a w przypadku popełnienia błędu bądź nieetycznego zachowania takiego podmiotu nie jest możliwe wyciągnięcie żadnych konsekwencji dyscyplinarnych. Z jednej strony tworzy to ryzyko dla potencjalnych odbiorców tych usług. Należy jednakże wskazać, że stanowi to także źródło nieuczciwej

¹⁰⁵ A także adwokatów, doradców podatkowych, rzeczników patentowych i notariuszy.

¹⁰⁶ Wyrok TK z dnia 26 listopada 2003 r. w sprawie o sygn. akt: SK 22/02, publ. OTK-A 2003/9/97.

¹⁰⁷ B. Sołtys, *Komentarz do art. 1 (w:) T. Scheffler (red.) Ustawa...*

¹⁰⁸ Dz.U. 1971 nr 12 poz. 114.

¹⁰⁹ Wyrok TK z dnia 26 listopada 2003 r. w sprawie o sygn. akt: SK 22/02, publ. OTK-A 2003/9/97.

konkurencji wobec profesjonalistów uprawnionych do świadczenia usług prawnych na rynku regulowanym.

W związku z powyższym w doktrynie postuluje się rozdzielenie rynków regulowanego i nieregulowanego oraz wyważenie pomiędzy nimi właściwych proporcji poprzez przypisanie usług prawnych *sensu stricto* (wymagających przeprowadzenia subsumpcji stanu faktycznego pod ogólną normę prawną) do wyłącznej kompetencji zawodów regulowanych oraz zliberalizowanie samego rynku regulowanego. W odniesieniu do rynku nieregulowanego postulowane jest jego częściowe unormowanie w celu utworzenia swoistego rynku czynności

Źródło: Załącznik Nr 2 do Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 listopada 2000 r. w sprawie określenia stroju urzędowego radców prawnych biorących udział w rozprawach sądowych.

pomocniczych, służących optymalizacji usług świadczonych na rynku regulowanym.¹¹⁰ Stanowisko w tym zakresie zajął także Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 19 kwietnia 2006 r. w sprawie o sygn. akt: K 6/06¹¹¹, wskazując, że: *ustawodawca winien otworzyć możliwość świadczenia pomocy prawnej w ograniczonym zakresie przez osoby, które legitymują się ukończeniem wyższych studiów prawnych i uzyskały tytuł zawodowy magistra prawa.*¹¹²

1.2.3 Strój urzędowy

Zgodnie z art. 12 ust. 2 RadPrU strój urzędowy radcy prawnego biorącego udział w rozprawach określa Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości, a konkretnie Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 27

¹¹⁰ B. Sołtys, Komentarz do art. 1 (w:) T. Scheffler (red.) *Ustawa...*

¹¹¹ Wyrok TK z dnia 19 kwietnia 2006 r. w sprawie o sygn. akt: K 6/06, publ. OTK-A 2006/4/45.

¹¹² Jednocześnie wskazał także, że zakres kompetencji osób legitymujących się ukończeniem wyższych studiów prawnych i tytułem zawodowym magistra prawa: *Dotyczyć winien głównie usług prawnych o mniej złożonym charakterze. Ustawodawca musi udzielić jasnej odpowiedzi na pytanie, według jakich kryteriów ma nastąpić podział sfer w zakresie świadczenia pomocy prawnej między prawników o kwalifikacjach potwierdzonych wpisem na listę zawodu zaufania publicznego (adwokatów, radców prawnych, notariuszy) a osoby legitymujące się tylko wyższym wykształceniem prawniczym. Ustawa ta winna określić nadto sposób rozpoczęcia i zakończenia tego typu działalności, zdefiniować formy organizacyjne wskazanego tu świadczenia pomocy prawnej, uregulować formy nadzoru zawodowego oraz zakres i tryb egzekwowania odpowiedzialności za świadczone usługi (przy ewentualnej powinności majątkowego ubezpieczenia odpowiedzialności zawodowej). Postulowana regulacja byłaby lex specialis w relacji do nazbyt na tym polu ogólnych unormowań obowiązującej ustawy o swobodzie działalności gospodarczej. Do kwestii tej TK odniósł się także w wyroku z dnia 8 listopada 2006 r. w sprawie o sygn. akt: K 30/06, publ. OTK-A 2006/10/149.*

listopada 2000 r. w sprawie określenia stroju urzędowego radców prawnych biorących udział w rozprawach sądowych¹¹³. Zgodnie z § 1 wyżej wskazanego rozporządzenia strojem tym jest toga.¹¹⁴

1.2.4 Tytuł zawodowy

Zgodnie z art. 4 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego¹¹⁵, radca prawny przy wykonywaniu czynności zawodowych obowiązany jest używać wyłącznie tytułu zawodowego „radca prawny”, lecz nie ogranicza to jego prawa do informowania o posiadaniu innych tytułów zawodowych oraz stopni i tytułów naukowych. W doktrynie wskazuje się, że tytułem zawodowym mogą też posługiwać się osoby, które są wprawdzie wpisane na listę radców prawnych, ale nie wykonują zawodu, np. emeryci, osoby wykonujące inną pracę, a tytuł zawodowy przysługuje wszystkim członkom korporacji radcowskiej.¹¹⁶ Celem uregulowania zawartego w art. 4 ustawy jest wyraźne oddzielenie czynności zawodowych radcy prawnego od innych czynności przez niego wykonywanych.¹¹⁷

Jak wskazuje W. Chróścik, w praktyce często spotyka się używanie tytułu „magister” razem z tytułem „radca prawny”, jednakże nie sposób uznać tego za delikt dyscyplinarny. Zgodnie ze zdaniem drugim art. 4 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego możliwe jest

¹¹³ Dz.U. 2000 nr 112 poz. 1184.

¹¹⁴ Załącznik Nr 1 do Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 listopada 2000 r. w sprawie określenia stroju urzędowego radców prawnych biorących udział w rozprawach sądowych bardzo szczegółowo określa wymogi, jakie winna spełniać toga radcy prawnego: *Toga jest suknią faldzystą z lekkiego czarnego materiału wełnianego lub wełnopodobnego, sięgającą powyżej kostek około 25 cm od ziemi i ma u góry odcinany karczek szerokości 21 cm. Toga u dołu ma w obwodzie 2 m 70 cm do 2 m 78 cm i od karczka w dół ułożona jest w kontrafaldy po 3 na obydwu przodach togi i 7 na plecach. Środkowa kontrafald na plecach togi ma faldy po obu stronach, a pozostałe są wszywane do karczka w kierunku rękawów. Kołnierz togi jest okrągły, płasko wyłożony, zapinany pod szyją na haftkę. Szerokość kołnierza wynosi z tyłu 16 cm, a z przodu 18 cm. Końce kołnierza są ścięte, tworząc wycięcie w formie kąta prostego. Toga zapinana jest na 5 guzików krytych. Rękawy togi u góry ułożone są w 7 do 9 kontrafald, tworzących bufy. Rękawy mają u dołu w obwodzie 75 cm i skrojone są w ten sposób, że po odwinięciu tworzą mankiety szerokości 10 cm, przymocowany z przodu do szwa rękawa. Wewnątrz rękawa przy przegubie ręki umieszczony jest zatrask, na który można rękaw zapinać. Przody togi po obu stronach wewnętrznych mają podszycie (listwy) z tego samego materiału co toga, szerokości 10 cm. Przód togi, boki i karczek są szyte podwójną stebnówką szerokości 0,5 cm, a karczek togi podszyty jest czarną podszewką. Przy kołnierzu togi wszyty jest żabot z ciemnoniebieskiego jedwabiu długości 21 cm, szerokości u dołu 28 cm, ułożony w 13 kontrafald, z których środkowa, szerokości 2 cm, ma faldy po obu stronach, a pozostałe biegną w kierunku rękawów. Żabot z prawej strony togi jest zapinany na guziczek. Kołnierz i mankiety togi mają wypustkę z ciemnoniebieskiego aksamitu, której szerokość wynosi 0,5 cm.*

¹¹⁵ Uchwała Nr 3/2014 Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z dnia 22 listopada 2014 r. w sprawie Kodeksu Etyki Radcy Prawnego, <http://bibliotekakirp.pl/items/browse?collection=23>.

¹¹⁶ Z. Klatka, *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 7.

¹¹⁷ B. Sołtys, *Komentarz do art. 1 (w:) T. Scheffler (red.) Ustawa...*

informowanie o posiadanych przez radcę prawnego stopniach i tytułach naukowych. Nie wskazano, czy dotyczy to informowania przy wykonywaniu czynności zawodowych, czy informowania o wykonywaniu zawodu oraz działalności z nim związanej w trybie art. 31 ust. 3 pkt 1 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego. Jednakże kwestia posługiwania się stopniami naukowymi uregulowana jest ustawą z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki¹¹⁸, a możliwość swobodnego posługiwania się stopniem naukowym nie może zostać ograniczona przepisami wewnątrzsamorządowymi.¹¹⁹ Należy zatem wskazać, że dopuszczalne jest nie tylko posługiwanie się równolegle z tytułem „radcy prawnego” tytułem zawodowym „magister”, ale także wszelkimi tytułami naukowymi, poczynając od „doktora”, a kończąc na „profesorze”.¹²⁰

Tytułowanie radcy prawnego „mecenase” jest szeroko rozpowszechnione, aczkolwiek jest to jedynie tytuł grzecznościowy. Kwestią problematyczną jest stosowanie go także w stosunku do aplikantów, którzy dopiero przygotowują się do zawodu. Dotyczy to przede wszystkim sytuacji, w których aplikant tytułowany „mecenase” nie wyprowadza klienta z błędu. W jednym z postępowań dyscyplinarnych wszczętych z tego właśnie powodu, Sąd Dyscyplinarny uniewinnił aplikanta. Konflikt w takiej sprawie pojawia się na linii braku złych intencji aplikanta oraz prawa klienta do rzetelnej informacji, czy jest obsługiwany przed aplikanta, czy radcę prawnego.¹²¹

1.2.5 Formy prowadzenia działalności

Zgodnie z art. 8 ustawy o radcach prawnych, radcowie prawni mogą wykonywać swój zawód w różnych formach organizacyjno-prawnych – w ramach kancelarii radcy prawnego,

¹¹⁸ Dz.U. z 2016 r. poz. 882 ze zm.

¹¹⁹ W. Chróścik, *Komentarz do art. 4 (w:) T. Scheffler (red.), Kodeks Etyki Radcy Prawnego, Komentarz*, C.H.Beck 2018, Legalis.

¹²⁰ Potwierdza to także Z. Klatka, wskazując, że ani ustawa, ani Zasady Etyki nie zawierają zakazu posługiwania się przy wykonywaniu zawodu posiadany tytułem naukowym, a brak takiego zakazu należałoby odnieść również do treści dozwolonej informacji o działalności zawodowej (Z. Klatka, *Ustawa ...*, s. 4.).

¹²¹ W. Ciszak, M. Larek, *Problemy z „mecenase”*, *Radca Prawny* 2012 Nr 121, s. 26. Patrz też: Z. Klatka, *Ustawa ...*, s. 4; B. Sołtys, *Komentarz do art. 1 (w:) T. Scheffler (red.) Ustawa...*; <http://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/tytul-mecenas-zarezerwowany-jest-dla-adwokatow-i-radcow-prawnych/>. Warto wskazać także na wyrok SN z dnia 30 sierpnia 1990 r. w sprawie o sygn. akt: IV CR 224/90 (LEX nr 56), w którym Sąd wskazał, że: *Umieszczenie w nazwie spółki zrzeszającej radców prawnych, prowadzącej działalność gospodarczą w zakresie świadczenia pomocy prawnej osobom fizycznym i podmiotom gospodarczym, słowa "Mecenas" nie wprowadza klientów w błąd co do jej tożsamości z zespołem adwokackim. Powyższe było wyrazem zmian dokonujących się w społeczeństwie, które objawiły się tytułowaniem „mecenase” zarówno adwokatów, jak i radców prawnych.*

na podstawie umów cywilnoprawnych, w ramach spółek cywilnych bądź osobowych spółek prawa handlowego, a także na podstawie umowy o pracę.

W przypadku wykonywania zawodu w spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej wspólnikami mogą być wyłącznie radcowie prawni, adwokaci, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej. Wyłącznym przedmiotem działalności takich spółek może być świadczenie pomocy prawnej.

Stosunek pracy zawarty z radcą prawnym podlega specjalnym regułom określonym w art. 9 ustawy o radcach prawnych. Zgodnie z art. 9 ust. 1 RadPrU radca prawny wykonujący zawód w ramach stosunku pracy zajmuje samodzielne stanowisko podległe bezpośrednio kierownikowi jednostki organizacyjnej. Celem takiego rozwiązania jest zagwarantowanie radcy niezależności od innych pracowników i ich wpływu, a także bieżącego i bezpośredniego kontaktu z kierownikiem jednostki w celu zapewnienia obustronnego przepływu kluczowych informacji dotyczących funkcjonowania danego podmiotu.¹²²

Radcy prawnemu nie można polecać wykonania czynności wykraczającej poza zakres pomocy prawnej.¹²³ Powyższe oznacza, że nie może on zostać zmuszony do wykonywania czynności innych niż świadczenie pomocy prawnej, jednakże nie może się też na to dobrowolnie zgodzić, jak również, co wprost nie wynika z literalnej wykładni art. 9 ust. 4 RadPrU, nie może sam dobrowolnie zgodzić się na podjęcie takich czynności – za wyjątkiem koordynacji pomocy prawnej w danej jednostce na podstawie art. 9 ust. 2 RadPrU.¹²⁴

Radca prawny nie może jednocześnie wykonywać zawodu sędziego, asesora sądowego, prokuratora, notariusza, komornika, asesora prokuratorskiego i notarialnego bądź odbywać aplikację sądową, prokuratorską lub notarialną.¹²⁵

¹²² M. Okoń, *Komentarz do art. 9 (w:) T. Scheffler (red.), Kodeks Etyki Radcy Prawnego, Komentarz*, C.H.Beck 2018, Legalis.

¹²³ Art. 9 ust. 4. RadPrU

¹²⁴ M. Okoń, *Komentarz do art. 9 (w:) T. Scheffler (red.), Kodeks...*

¹²⁵ Art. 26 RadPrU.

1.2.6 Aktualny status zawodu

W doktrynie wskazuje się na obszary, w których zmiany obecnej ustawy o radcach prawnych byłyby pożądane, a są to:

- 1) zwiększenie gwarancji należytego wykonywania zawodu poprzez dookreślenie obowiązków radców prawnych oraz wprowadzenie obowiązków dla osób trzecich, które korzystają z ich pomocy;
- 2) zwiększenie gwarancji należytego świadczenia usług przez radców na gruncie proceduralnym przez zapewnienie prawa do urlopu – przerwy w świadczeniu usług – bez konsekwencji dla spraw prowadzonych przez danego radcę;
- 3) zmiany w obszarze nadzoru nad zawodem poprzez zwiększenie jego efektywności na poziomie ustawowym zamiast samorządowym;
- 4) zapewnienie częściowego finansowania zadań powierzonych samorządom zawodów zaufania publicznego ze środków publicznych.¹²⁶

Należy wskazać, że powyższe propozycje, a w szczególności ta zawarta w punkcie trzecim - jakkolwiek posiadające potencjał do zwiększenia pewności należytego świadczenia usług oraz zagwarantowania ich wysokiej jakości poprzez ścisły nadzór nad radcami prawnymi – zagrażają swobodzie świadczenia usług przez przedstawicieli tego, *nomen omen*, wolnego zawodu.

W doktrynie zagranicznej podjęto próbę ustalenia cech typowych dla wykonywania wolnego zawodu, a są to: odpowiednie do wykonywanego zawodu wykształcenie, postępowanie zgodne z normami etyki zawodowej, świadczenie usług w bezpośrednich stosunkach personalnych, a także niezależność w wykonywaniu zawodu, odpowiedzialność zawodowa oraz obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej. Spełnienie wyżej wymienionych kryteriów umożliwia korzystanie ze swobody prowadzenia działalności zawodowej, jednakże w określonych przez prawo ramach i formach organizacyjno-prawnych.¹²⁷ Zawód radcy prawnego posiada aktualnie wszystkie wyżej wymienione cechy.

¹²⁶ B. Sołtys, *Komentarz do art. 1 (w:) T. Scheffler (red.) Ustawa...*

¹²⁷ J. Jacyszyn, *Cechy wolnego zawodu* (w:) J. Jacyszyn (red.), *Wykonywanie wolnych zawodów w Polsce*, LexisNexis 2004, LEX. Szerzej na ten temat: J. Jacyszyn, „*Wolny zawód*” – *anachronizm czy istotne pojęcie prawne?*, Przegląd Prawa Handlowego 11/2015; K. Sobczak, „*Wolny zawód*” - *anachronizm czy istotne pojęcie prawne?*, Prawo.pl 12.11.2015 r., <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/wolny-zawod-anachronizm-czy-istotne-pojecie-prawne,63158.html>.

Jednakże wprowadzenie omawianych propozycji doktrynalnych stanowiłoby zagrożenie przede wszystkim dla niezależności przedstawicieli tego zawodu.

W zakresie sugestii dotyczącej wprowadzenia konkretnych obowiązków dla osób trzecich, korzystających z usług radców prawnych, należy zauważyć, że skutkowałoby to ograniczeniem zasady swobody umów, która stanowi przejaw jednej z głównych zasad współczesnego prawa cywilnego, czyli zasady autonomii woli.¹²⁸ Jednakże np. zagwarantowanie minimalnego wynagrodzenia radcy¹²⁹ czy wprowadzenie określonego obowiązku współdziałania klienta z zatrudnianym pełnomocnikiem, mimo iż w pewien sposób ograniczyłoby konkurencję na rynku, przyczyniłoby się do spadku liczby przypadków, w których za usługę prawnik otrzymuje wynagrodzenie nieadekwatne do wkładu pracy.¹³⁰

1.2.7 Szkolenie

Zgodnie z art. 23 RadPrU prawo wykonywania zawodu radcy prawnego powstaje z chwilą wpisu na listę radców prawnych i złożenia ślubowania. Osoba, która ubiega się o wpis na listę musi spełnić następujące kryteria: ukończyć wyższe studia prawnicze i uzyskać tytuł magistra, korzystać z pełni praw publicznych, posiadać pełną zdolność do czynności prawnych, posiadać nieskazitelny charakter i dawać rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu oraz, co do zasady, odbyć aplikację radcowską oraz złożyć egzamin radcowski z wynikiem pozytywnym.¹³¹

¹²⁸ A. Doliwa, *Prawo cywilne - część ogólna*, C.H. Beck 2004, s. 10. Por. S. Prutis, *Instytucje podstawowe prawa prywatnego*, Białystok 2018, s. 88-104.

¹²⁹ Aktualnie kwestię wynagrodzenia radcy prawnego reguluje art. 22⁴ RadPrU, zgodnie z którym wynagrodzenie radcy prawnego, który wykonuje zawód na podstawie stosunku pracy nie może być niższe od wynagrodzenia przewidzianego dla stanowiska pracy głównego specjalisty lub innego równorzędnego stanowiska pracy, a jeżeli prawo do dodatków uzależnione jest od wymogu kierowania zespołem pracowników, wymóg ten nie obowiązuje radców prawnych. Ponadto, radca prawny ma prawo do wynagrodzenia dodatkowego w wysokości nie niższej niż 65% kosztów zastępstwa sądowego zasądzonych na rzecz strony przez niego zastępowanej, jeżeli koszty te zostały ściągnięte od strony przeciwnej. Natomiast wynagrodzenie radcy prawnego ze stosunku z klientem określone jest w umowie cywilnoprawnej zawartej przez strony (art. 22⁵ RadPrU).

¹³⁰ Podobne rozwiązanie wprowadzono w Niemczech, gdzie prawnicy zobowiązani są do oferowania swoich usług według ustawy o wynagrodzeniu adwokatów *Rechtsanwaltsvergütungsgesetz* z 1 lipca 2004 r. Celem powyższego jest zarówno ochrona klientów przed zbyt wysokimi stawkami usług prawnych, jak i adwokatów przed oferowaniem usług po cenach *dumpingowych*. Patrz: EŚ, *Różnice w zarobkach niemieckich prawników są ogromne*, gazetaprawna.pl z dnia 15.07.2014 r., <http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/812284,roznice-w-zarobkach-niemieckich-prawnikow-sa-ogromne.html>.

¹³¹ Art. 24 RadPrU.

W wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 12 lutego 2007 r. w sprawie o sygn. akt: VI SA/Wa 2084/06¹³² podkreślono, że wpis na listę radców prawnych nie ma charakteru automatycznego, a jest ściśle uzależniony od spełnienia przesłanek wskazanych w art. 24 ust.1 RadPrU.

Poza drogą aplikacyjną możliwe jest uzyskanie uprawnień radcy prawnego na dwa alternatywne sposoby - poprzez zdanie egzaminu radcowskiego bez uprzedniego odbycia aplikacji radcowskiej, a także bez konieczności zdawania egzaminu radcowskiego. Wyżej wskazane ścieżki dojścia do zawodu radcy prawnego dostępne są dla osób, które posiadają praktykę w wykonywaniu czynności związanych ze świadczeniem pomocy prawnej, zdały egzamin uprawniający do wykonywania lub wykonywały inny zawód prawniczy, a także dla posiadaczy określonego stopnia czy tytułu naukowego.¹³³

Główną ścieżką dostępu do zawodu jest jednakże aplikacja radcowska, której celem jest przygotowanie aplikanta do należytego i samodzielnego wykonywania zawodu radcy prawnego, w szczególności poprzez wykształcenie umiejętności z zakresu zastępstwa procesowego, sporządzania pism, umów i opinii prawnych oraz przyswojenie zasad wykonywania zawodu.¹³⁴

Nabór na aplikację odbywa się w drodze egzaminu wstępnego.¹³⁵ W ramach egzaminu wstępnego należy rozwiązać test, na który składa się 150 pytań, zawierających trzy propozycje odpowiedzi, z czego jedynie jedna jest prawidłowa. W celu uzyskania wyniku pozytywnego konieczne jest poprawne odpowiedzenie na 100 ze 150 pytań.¹³⁶

Aplikacja radcowska organizowana jest przez Okręgowe Izby Radców Prawnych, rozpoczyna się 1 stycznia każdego roku i trwa 3 lata.¹³⁷ W trakcie odbywania aplikacji,

¹³² Wyrok WSA w Warszawie z dnia 12 lutego 2007 r. w sprawie o sygn. akt: VI SA/Wa 2084/06, LEX nr 330244, wraz z glosą: K. Lasiński-Sulecki, W. Morawski, *Rękopis prawidłowego wykonywania zawodu radcy prawnego - glosa do VI SA/Wa 2084/06*, MOP rok 2007 numer 13, Legalis.

¹³³ Art. 25 RadPrU.

¹³⁴ Art. 32 RadPrU.

¹³⁵ Art. 33 i 33⁹ RadPrU.

¹³⁶ Art. 33⁹ ust. 1 i 3 RadPrU. Forma egzaminu wstępnego została znowelizowana w 2009 r., kiedy to wprowadzono zamknięty katalog aktów prawnych obowiązujących na egzaminie – w poprzednim stanie prawnym liczba wyżej wskazanych aktów była w zasadzie nieograniczona, a więc zakres materiału obowiązującego na egzaminie nie był wskazany. Zmniejszono także liczbę pytań testowych z 250 do 150 oraz minimalną liczbę punktów zapewniającą wynik pozytywny, ze 190 do 100, tj. z 76% do 66%. Patrz: ustawa z 20.2.2009 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych oraz ustawy – Prawo o notariacie Dz.U. Nr 37, poz. 286.

¹³⁷ Art. 32 ust. 2 RadPrU.

aplikanci radcowscy uczęszczają na zajęcia teoretyczne w formie wykładów oraz ćwiczeń, a także praktyki, realizowane w prokuraturach, sądach oraz kancelariach. Program aplikacji obejmuje m.in.: prawo cywilne, postępowanie cywilne, prawo pracy, prawo ubezpieczeń społecznych, prawo konstytucyjne, etyka i zasady wykonywania zawodu, prawo karne, postępowanie karne, prawo rodzinne, prawo handlowe, prawo gospodarcze, prawo administracyjne, postępowanie administracyjne, prawo finansowe, prawo podatkowe, prawo celne oraz prawo Unii Europejskiej.¹³⁸

Po ukończeniu aplikacji kandydat na radcę prawnego przystępuje do egzaminu zawodowego, którego celem jest sprawdzenie przygotowania prawniczego danej osoby do samodzielnego i należytego wykonywania zawodu.¹³⁹

Podczas egzaminu obowiązuje zakaz posiadania urządzeń służących do przekazu lub odbioru informacji.¹⁴⁰ W związku z tym, że zakaz dotyczy posiadania tych urządzeń, zgodnie z literalnym wykładnią tego przepisu, aby zostać wykluczony, zdający nie musi faktycznie z nich korzystać. Do tej kwestii odniósł się Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z dnia 17 maja 2016 r. w sprawie o sygn. akt: II GSK 2970/14, wskazując, że nie ma znaczenia, czy telefon był wyłączony, gdyż nie pozbawiało go to charakteru urządzenia służącego do odbioru i przesyłania informacji. Jednakże podkreślił, że RadPrU nie przewiduje sankcji wykluczenia zdającego z egzaminu za samo posiadanie wyżej wskazanego urządzenia, a aby podstawa do wykluczenia zaistniała konieczne jest korzystanie z telefonu.¹⁴¹ W doktrynie wskazuje się, że w każdym przypadku w takiej sytuacji niezbędna jest wnikliwa analiza stanu faktycznego, a

¹³⁸ Uchwała nr 294/X/2018 Prezydium Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 12 lipca 2018 r. Szerzej na temat aplikacji radcowskiej: J. Ludwikowski, *Co trzeba zrobić, by być radcą prawnym*, DGP z dnia 4 sierpnia 2016 r., numer 150.

¹³⁹ Pierwsza część egzaminu radcowskiego obejmuje rozwiązanie zadania z zakresu prawa karnego, polegającego na przygotowaniu aktu oskarżenia albo apelacji; druga część - rozwiązanie zadania z zakresu prawa cywilnego lub rodzinnego, polegającego na przygotowaniu pozwu lub wniosku albo apelacji. Na trzecią część składa się natomiast zadanie z zakresu prawa gospodarczego, polegające na przygotowaniu umowy albo sporządzeniu pozwu, wniosku lub apelacji. Czwarta część egzaminu radcowskiego obejmuje rozwiązanie zadania z zakresu prawa administracyjnego, polegającego na przygotowaniu skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego lub skargi kasacyjnej do Naczelnego Sądu Administracyjnego. W przypadku uznania, że brak jest podstaw do wniesienia ww. środków, należy sporządzić opinię prawną w oparciu o akta lub przedstawiony stan faktyczny opracowane na potrzeby egzaminu. Piąta część egzaminu to zadanie z zakresu zasad wykonywania zawodu lub zasad etyki, polegające na przygotowaniu opinii prawnej (Art. 36⁴ ust. 1, 5-8a RadPrU).

¹⁴⁰ Art. 36⁴ ust. 11 RadPrU.

¹⁴¹ Wyrok NSA w Warszawie z dnia 17 maja 2016 r. w sprawie o sygn. akt: II GSK 2970/14, LEX nr 2065416, wraz z glosą aprobującą: M. Zając-Rzosińska, *Glosa do wyroku NSA z dnia 17 maja 2016 r., II GSK 2970/14*, LEX.

ze względu na fakt, iż ewentualna sankcja za takie zachowanie jest dla zdającego dotkliwa, powinien ona zachować w tej kwestii dużą rozwagę.¹⁴²

Źródło: <https://www.oirp.warszawa.pl/egzamin-radcowski-2015/rgzamin-radcow-2015-bs-3601/>.

Oprócz wpisu, który odbywa się na wniosek m.in. kandydata, który uzyskał wynik pozytywny z egzaminu zawodowego, przyszły radca prawny składa ślubowanie o następującej treści: *Ślubuję uroczyście w wykonywaniu zawodu radcy prawnego przyczyniać się do ochrony i umacniania porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej, obowiązki zawodowe wypełniać sumiennie i zgodnie z przepisami prawa, zachować tajemnicę zawodową, postępować godnie i uczciwie, kierując się zasadami etyki radcy prawnego i sprawiedliwości.*¹⁴³

Istnieją głosy, że współczesny model kształcenia prawników jest niedoskonały i powinien być poddany gruntownym zmianom. Za duży nacisk stawia się na teorię, za mało czasu poświęcając na praktykę, szczególnie w ramach studiów prawniczych, gdzie mamy do czynienia z nadreprezentacją przedmiotów historycznych, a jednocześnie brak jest zajęć rozwijających umiejętności retoryki prawniczej czy pisania pism procesowych.

¹⁴² J. Lemańska, *Komentarz do art. 36⁴* (w:) T. Scheffler (red.) *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, C.H.Beck 2018, Legalis.

¹⁴³ Art. 27 RadPrU.

Rozwiązywanie przypadków także jest sporadyczne, a przeważają wykłady oraz pogadanki teoretyczne.¹⁴⁴

W kontrze do tego poglądu wskazuje się, że celem studiów prawnych jest zdobycie ogólnej wiedzy – podstawowej dla każdego prawnika, a kształcenie praktyczne ma miejsce na aplikacjach prawnych. Jednak, aby dostać się na aplikację, przyszły kandydat na radcę prawnego musi zdać testowy egzamin teoretyczny, sprawdzający umiejętność dokładnego zapamiętywania dużych partii materiału.

Wydaje się, że w czasach współczesnych, gdzie tak istotną rolę pełnią nowoczesne technologie i umiejętność znalezienia potrzebnej informacji w jak najkrótszym czasie, nacisk winno się stawiać właśnie na praktykę i zrozumienie funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości jako całości. Jak wskazują M. Gutowski oraz P. Kardas, pożądanym kierunkiem zmian jest odejście od pamięciowego modelu nauczania w celu zwiększenia kształcenia ukierunkowanego na znajdowanie narzędzi pracy zamiast gotowych rozwiązań, co promowałoby ludzi zdolnych do samodzielnego myślenia oraz odpornych na próby zmanipulowania.¹⁴⁵

W roku 2013 do egzaminów wstępnych na aplikacje korporacyjne, tj. radcowską i adwokacką, przystąpiło odpowiednio ok. 5 200 oraz 2 800 osób. Stanowiło to w tamtych latach rekordową liczbę, a było pokłosiem nowelizacji dotyczącej formy egzaminu z 2009 r., o której wspomniano powyżej.¹⁴⁶

Natomiast w roku 2018 można było zaobserwować tendencję spadkową - do egzaminów wstępnych na aplikację radcowską przystąpiło 3 600 osób, co stanowiło zmniejszenie zainteresowania w porównaniu do roku 2017, kiedy to zgłosiło się 4 347 osób.¹⁴⁷ W ostatnich latach obserwuje się spadek liczby chętnych na aplikacje – najpopularniejsza pozostaje jednakże aplikacja radcowska. Co ciekawe, zmiany w liczbie chętnych do odbycia aplikacji nie zanotowała Okręgowa Izba Radców Prawnych w Warszawie, do której co roku zgłasza się zbliżona liczba kandydatów do zawodu – w 2016 r.

¹⁴⁴ Od stycznia 2019 r. wprowadzono reformę aplikacji, w ramach której uwzględniono zajęcia praktyczne w wyższym wymiarze. Skuteczność tego rozwiązania zostanie oceniona w przyszłości.

¹⁴⁵ M. Gutowski, P. Kardas, *Nadprodukcja niedouczonej prawników*, DGP z 30 sierpnia 2017 r., nr 167.

¹⁴⁶ J. Dąbrowski, *Czy Polskę czeka zalew wykwalifikowanych prawników?*, EP nr 3/2013, s. 10.

¹⁴⁷ M. Sewastianowicz, *Coraz mniej chętnych na aplikacje prawnicze*, <https://www.prawo.pl/student/liczba-kandydatow-na-aplikacje-prawnicze-w-2018-r,294897.html>. Por. A. Krzyżanowska, *Mniejsza kolejka chętnych do prawniczych profesji*, Rzeczpospolita z dnia 28.09.2018 r.

było to 1231 osób, w 2017 r. – 1299, a w 2018 r. – 1132. Popularność aplikacji radcowskiej wiąże się z większą swobodą zatrudnienia w porównaniu do adwokatów.¹⁴⁸

Zmniejszenie liczby chętnych na aplikacje prawnicze wiąże się z trudną sytuacją na rynku usług prawniczych w Polsce, gdzie podaż zwiększa się odwrotnie proporcjonalnie do popytu¹⁴⁹. Jest to spowodowane brakiem przekonania Polaków do usług prawniczych oraz ich przeświadczeniem o wygórowanych cenach takiej usługi.¹⁵⁰

1.2.8 Organy nadzoru

Każdy radca prawny i aplikant jest członkiem samorządu zawodowego i jest to przynależność obowiązkowa. Do zadań samorządu należy w szczególności:

1. udział w zapewnianiu warunków do wykonywania ustawowych zadań radców prawnych;
2. reprezentowanie radców prawnych i aplikantów radcowskich oraz ochrona ich interesów zawodowych;
3. współdziałanie w kształtowaniu i stosowaniu prawa;
4. przygotowywanie aplikantów radcowskich do należytego wykonywania zawodu radcy prawnego oraz doskonalenie zawodowe radców prawnych;
5. nadzór nad należytym wykonywaniem zawodu przez radców prawnych i aplikantów radcowskich;
6. współdziałanie z jednostkami samorządu terytorialnego w zapewnianiu udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej,
7. prowadzenie badań w zakresie funkcjonowania pomocy prawnej.¹⁵¹

Jednostkami organizacyjnymi samorządu radców prawnych, mającymi osobowość prawną, są: Krajowa Izba Radców Prawnych (KIRP) i okręgowe izby radców prawnych (OIRP), których jest obecnie 19 - aktualnie ich siedzibami są: Białystok, Bydgoszcz, Gdańsk, Katowice, Kielce, Koszalin, Kraków, Lublin, Łódź, Olsztyn, Opole, Poznań, Rzeszów, Szczecin, Toruń, Wałbrzych, Warszawa, Wrocław, Zielona Góra.¹⁵²

¹⁴⁸ M. Sewastianowicz, *Przyszły radca chce się uczyć w Warszawie*, <https://www.prawo.pl/student/liczba-kandydatow-na-aplikacje-radcowska-w-warszawie-w-2018-r,295010.html>.

¹⁴⁹ M. Kryszkiewicz, *Urzędy pracy powinny pomóc aplikantom*, DGP z 22 sierpnia 2018 r., nr 161.

¹⁵⁰ A. Łukaszewicz, *Na rynku prawniczym jest dziś bardzo ciężko – rozmowa z radcą prawnym Maciejem Bobrowiczem*, Rzeczpospolita z 4 kwietnia 2017 r.

¹⁵¹ Art. 41 RadPrU.

¹⁵² <http://kirp.pl/informacja-o-zawodzie-radcy-prawnego/>.

Źródło: <http://ksiegaznaku.kirp.pl/logo-kirp/>

Organami samorządu na szczeblu krajowym są: Krajowy Zjazd Radców Prawnych, Krajowa Rada Radców Prawnych (KRRP), Wyższa Komisja Rewizyjna, Wyższy Sąd Dyscyplinarny oraz Główny Rzecznik Dyscyplinarny, natomiast na poziomie okręgowych izb radców prawnych: zgromadzenie okręgowej izby radców prawnych, rada okręgowej izby radców prawnych, okręgowa komisja rewizyjna, okręgowy sąd dyscyplinarny oraz rzecznik dyscyplinarny. Członkami tych organów mogą być jedynie radcowie prawni.¹⁵³

Funkcję uchwałodawczą i kształtowania składu osobowego innych organów samorządu pełnią - Krajowy Zjazd Radców Prawnych - dla KIRP i zgromadzenie OIRP - dla danej OIRP. Organami łączącymi kompetencje uchwałodawcze i wykonawcze są KRRP dla KIRP i rada OIRP dla danej OIRP.¹⁵⁴

Rada OIRP, prezydium rady OIRP, okręgowa komisja rewizyjna, KRRP, Prezydium KRRP i Wyższa Komisja Rewizyjna podejmują decyzje w formie uchwał – aktów prawa wewnętrznego.¹⁵⁵

Zasady i tryb działania organów samorządu radców prawnych z wyłączeniem Krajowego Zjazdu Radców Prawnych i zgromadzenia okręgowej izby radców prawnych oraz okręgowego sądu dyscyplinarnego i Wyższego Sądu Dyscyplinarnego określone są w regulaminie działalności samorządu radców prawnych i jego organów, który stanowi załącznik do uchwały nr 34/VIII/2008 Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 26 września 2008 r.¹⁵⁶

¹⁵³ Art. 42 RadPrU.

¹⁵⁴ T. Scheffler, *Komentarz do art. 42 (w:) T. Scheffler (red.) Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, C.H.Beck 2018, Legalis.

¹⁵⁵ K. Kwapisz, *Komentarz do art. 42 (w:) Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, LexisNexis 2011, LEX.

¹⁵⁶ *Ibidem*. Część izb postulowała odchudzenie samorządu oraz wdrożenie rozwiązań, które umożliwiłyby podejmowanie decyzji w warunkach większego konsensusu, wskazując, że pożądane byłoby przyjmowanie regulaminów większością kwalifikowaną, zamiast zwykłej – jak obecnie, a także zmiana wewnętrznych regulacji w taki sposób, aby zwiększająca się liczba radców prawnych nie powodowała wzrostu liczby członków

1.2.9 Postępowanie dyscyplinarne

Podstawową funkcją postępowań dyscyplinarnych jest represja.¹⁵⁷ Artykuł 74¹ RadPrU nakazuje odpowiednie stosowanie przepisów Kodeksu postępowania karnego¹⁵⁸ oraz rozdziałów I-III Kodeksu karnego¹⁵⁹ do spraw nieuregulowanych w ustawie, a dotyczących postępowania dyscyplinarnego.

Radcowie prawni odpowiadają dyscyplinarnie za postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki lub godnością zawodu bądź za naruszenie swych obowiązków zawodowych, a także za niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności zawodowych.¹⁶⁰ Z odpowiedzialności tej wyłączone są czyny naruszające uregulowania dotyczące porządku i dyscypliny pracy, a za te naruszenia radcowie ponoszą jedynie odpowiedzialność porządkową na podstawie art. 108 i n. KP.¹⁶¹

Odpowiedzialności dyscyplinarnej podlegają zarówno radcowie prawni, jak i aplikanci radcowscy. Przed uzyskaniem wpisu na listę radców prawnych, kwestia przewinień dyscyplinarnych aplikantów radcowskich jest brana pod uwagę w kontekście przesłanki nieskazitelności charakteru i rękojmi prawidłowego wykonywania zawodu, która jest warunkiem wpisu na listę radców prawnych¹⁶² oraz w przypadku określonym w art. 29³ RadPrU, zgodnie z którym rada okręgowej izby radców prawnych może skreślić radcę

KRRP. Takie postulaty podnoszone były m.in. przez OIRP z Białegostoku. Stanowisko przeciwne zajęło OIRP z Warszawy. Szerzej na ten temat: A. Krzyżanowska, *Radcy prawni chcą odchudzić swój samorząd*, Rzeczpospolita data 19.09.2018 r. <http://archiwum.rp.pl/artukul/1385983-Radcy-prawni-chca-odchudzic-swoj-samorzad.html>; S. Cydzik, *Nadzwyczajny zjazd dzieli środowisko radców prawnych*, <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1335703,nadzwyczajny-zjazd-radcow-prawnych.html>. Postulaty miały zostać poddane pod głosowanie na Nadzwyczajnym Krajowym Zjeździe Radców Prawnych, który odbył się 10 listopada 2018 r., jednakże nie doszło na nim nawet do przyjęcia porządku obrad proponowanego przez wnioskodawców zjazdu – a zarazem zwolenników wyżej wskazanych reform. Przeciw głosowało 177 delegatów, za przyjęciem było 105 delegatów, a siedmiu wstrzymało się od głosu. Por. *Po Nadzwyczajnym Zjeździe Radców Prawnych*, <http://kirp.pl/po-nadzwyczajnym-zjeździe-radcow-prawnych/> oraz *Nadzwyczajny Krajowy Zjazd Radców Prawnych 10.11.2018 r.*, <https://www.oirpwarszawa.pl/46578-2/>.

¹⁵⁷ Szerzej na temat odpowiedzialności dyscyplinarnej przedstawicieli zawodów zaufania publicznego: P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, C.H.Beck 2013.

¹⁵⁸ Dz.U.2017.1904 t.j. z dnia 2017.10.12.

¹⁵⁹ Dz.U.2018.1600 t.j. z dnia 2018.08.21.

¹⁶⁰ Art. 64 ust. 1-1a RadPrU.

¹⁶¹ W. Bujko, *Odpowiedzialność dyscyplinarna* (w:) A. Bereza (red.), *Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, Warszawa 2015, s. 494.

¹⁶² Art. 24 ust 1 pkt 5 RadPrU.

prawnego z listy radców prawnych w związku z czynem popełnionym przed wpisem na listę, jeżeli czyn ten nie był znany radzie w chwili wpisu, a stanowiłby przeszkodę do wpisu. Kompetencje organów dyscyplinarnych rozciągające się nad radcami prawnymi bądź kandydatami do tego zawodu ustają z chwilą skreślenia z listy radców prawnych lub aplikantów radcowskich.¹⁶³

Karami, jakie są przewidziane za przewinienie dyscyplinarne popełnione przez radcę prawnego są: upomnienie, nagana, kara pieniężna, zawieszanie prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego na okres od trzech miesięcy do pięciu lat, a także pozbawienie prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego.¹⁶⁴ Są to kary samoistne. Dodatkowo wobec sprawcy naruszenia może zostać orzeczona kara zakazu wykonywania patronatu¹⁶⁵, natomiast zgodnie z art. 65 ust. 2g kara nagany oraz kara pieniężna pociągają za sobą utratę biernego prawa wyborczego do organu samorządu radców prawnych na czas trzech lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia. Wobec aplikanta radcowskiego można orzec wszystkie kary, którymi można usankcjonować zachowanie radcy prawnego, poza karą pieniężną.¹⁶⁶

Niezależnie od wyżej wskazanych kar, sąd dyscyplinarny może nałożyć na radcę prawnego lub aplikanta środki karne, tj. obowiązek przeproszenia pokrzywdzonego lub podanie treści orzeczenia do publicznej wiadomości.¹⁶⁷ Natomiast w przypadku, gdy przewinienie jest mniejszej wagi lub sąd uzna, że nie ma potrzeby wymierzenia kary dyscyplinarnej, dziekan danej OIRP na wniosek rzecznika dyscyplinarnego udziela radcy prawnemu bądź aplikantowi ostrzeżenia.¹⁶⁸ Prawomocne orzeczenie w zakresie kary pieniężnej oraz kosztów postępowania stanowi tytuł egzekucyjny w rozumieniu art. 777 Kodeksu postępowania cywilnego¹⁶⁹.

Organami dyscyplinarnymi samorządu radców prawnych są: Okręgowy sąd dyscyplinarny, Rzecznik dyscyplinarny, Główny Rzecznik Dyscyplinarny oraz Wyższy Sąd Dyscyplinarny. Zgodnie z art. 67² RadPrU etapami postępowania dyscyplinarnego są dochodzenie, postępowanie przed sądem dyscyplinarnym oraz postępowanie wykonawcze. Dochodzenie w sprawach należących do kognicji sądów dyscyplinarnych prowadzone jest

¹⁶³ W. Bujko, *Odpowiedzialność...*, s. 497.

¹⁶⁴ Art. 65 ust. 1 RadPrU.

¹⁶⁵ Art. 65 ust. 2a RadPrU.

¹⁶⁶ Art. 65 ust. 2 RadPrU.

¹⁶⁷ Art. 65 ust. 2e RadPrU.

¹⁶⁸ Art. 66 RadPrU.

¹⁶⁹ Dz.U.2018.1360 t.j. z dnia 2018.07.16.

przez rzeczników dyscyplinarnych oraz Głównego Rzecznika Dyscyplinarnego, którzy następnie występują w charakterze oskarżyciela. Rzecznicy stają się więc stroną dopiero na etapie postępowania sądowego. Prowadzone przez nich dochodzenie jest natomiast etapem wstępnym, podczas którego ustala się, czy popełniono czyn stanowiący przewinienie dyscyplinarne.¹⁷⁰ Stronami postępowania na każdym jego etapie są obwiniony oraz poszkodowany.¹⁷¹

Od orzeczenia wydanego przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny w drugiej instancji przysługuje stronom, Ministrowi Sprawiedliwości, Rzecznikowi Praw Obywatelskich oraz Prezesowi Krajowej Rady Radców Prawnych kasacja do Sądu Najwyższego.¹⁷²

W 2018 roku nowelizacją ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym¹⁷³ wprowadzono Izbę Dyscyplinarną Sądu Najwyższego. Przed jej utworzeniem kasacje w sprawach dyscyplinarnych trafiały do Izby Karnej SN. Zgodnie z art. 27 ust. 1 lit. b) tiret 2 SNu do właściwości Izby Dyscyplinarnej należą sprawy rozpatrywane przez Sąd Najwyższy w związku z postępowaniami dyscyplinarnymi prowadzonymi na podstawie ustawy o radcach prawnych. Oznacza to, że rozpatruje ona m.in. sprawy dyscyplinarne radców prawnych i aplikantów radcowskich. Artykuł 62² RadPrU stanowi, że Izba Dyscyplinarna SN jest właściwa w zakresie rozpatrywania kasacji od orzeczeń wydanych przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny samorządu radcowskiego w drugiej instancji. Analogiczne uregulowanie zawiera art. 91a PrAdw.

Nad postępowaniem dyscyplinarnym radców prawnych nadzór sprawuje także Minister Sprawiedliwości¹⁷⁴, do którego kompetencji zalicza się:

- 1) możliwość polecenia wszczęcia dochodzenia przeciwko radcy prawnemu lub aplikantowi oraz brania udziału na prawach strony we wszczętych postępowaniach,
- 2) wnoszenie środków odwoławczych od orzeczeń i postanowień kończących postępowanie w sprawie,
- 3) uprawnienie do wniesienia kasacji od orzeczenia wydanego przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny,

¹⁷⁰ W. Bujko, *Odpowiedzialność ...*, s. 513.

¹⁷¹ Art. 68 ust. 1 RadPrU.

¹⁷² Art. 62² RadPrU.

¹⁷³ Dz.U.2018.5 z dnia 2018.01.02.

¹⁷⁴ Art. 5 ust. 3 RadPrU.

- 4) prawo wglądu do akt i żądania informacji o wynikach postępowania w każdym jego stadium,
- 5) prawo żądania prawomocnych orzeczeń bądź postanowień wraz z aktami sprawy,
- 6) rzecznik dyscyplinarny zobowiązany jest do doręczania Ministrowi Sprawiedliwości odpisów postanowień o wniesieniu wniosku o ukaranie lub udzielenie ostrzeżenia dziekańskiego,
- 7) sąd dyscyplinarny zobowiązany jest do przesyłania Ministrowi Sprawiedliwości niezwłocznie odpisu każdego prawomocnego orzeczenia.¹⁷⁵

1.3. Unifikacja zawodów radcy prawnego i adwokata¹⁷⁶

Polski dualizm profesjonalnych pełnomocników ma swoją genezę w odrębnych specjalizacjach i sferach świadczenia usług przez radców prawnych i adwokatów. Adwokaci pomoc prawną świadczyli przede wszystkim na rzecz osób fizycznych - w pełnym zakresie i korzystając z gwarancji pełnej niezależności, natomiast radcowie prawni obsługiwali podmioty państwowe, spółdzielcze jednostki organizacyjne organizacje społeczne i spółki, które posiadały kapitał państwowy, spółdzielczy bądź udział organizacji społecznych.¹⁷⁷

Podział ten zaczął się zacierać poczynając od roku 1989. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku panowały dwa poglądy odnośnie podziału profesjonalistów świadczących pomoc prawną. Jeden z nich zakładał stopniowe rozszerzanie uprawnień radców prawnych w kierunku uzyskania statusu zbliżonego do adwokata. Drugi natomiast polegał na natychmiastowym poszerzeniu uprawnień radców i połączeniu ich z adwokatami.¹⁷⁸ W związku z nowelizacją Kodeksu Prawa Cywilnego z 1 marca 1996 r.¹⁷⁹, radcowie prawni uzyskali możliwość reprezentowania osób fizycznych przed sądami. W roku 1999 ustawa o radcach prawnych umożliwiła radcom występowanie jako pełnomocnik interwenienta i podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej w sprawach o przestępstwa

¹⁷⁵ W. Bujko, *Odpowiedzialność ...*, s. 523.

¹⁷⁶ A. Makosz, K. Rychter, *Jedna korporacja dla adwokata i radcy*, money.pl 27.02.2007 r., <https://web.archive.org/web/20071103173632/http://prawo.money.pl/aktualnosci/wiadomosci/arttykul/jedna;korporacja;dla;adwokata;i;radcy,192,0,226752.html>. Szerzej na ten temat: W. Grzyb, *Kilka uwag na temat założeń do projektu ustawy o połączeniu zawodów adwokata i radcy prawnego*, *Palestra* 2010/1-2, s. 90-94; A. Warfołomiejew, *Głos w dyskusji o połączeniu zawodów adwokata i radcy prawnego*, *Palestra* 2010/1-2, s. 95-97; P. Rochowicz, „Reformy zawodów prawniczych nie wymagają łączenia samorządów” - *Debata w Instytucie Spraw Publicznych* (23 III 2010), *Palestra* 2010/3, s. 206-208.

¹⁷⁷ P. Skuczyński, *Etyka...*, s. 19.

¹⁷⁸ *Ibidem*, s. 21.

¹⁷⁹ Art. 87 § 1 KPC.

skarbowe i wykroczenia skarbowe.¹⁸⁰ W roku 2001 uprawnienia radcy prawnego zostały rozszerzone o możliwość występowania jako obrońca w sprawach o wykroczenia.¹⁸¹ Od 2005 roku radca prawny może zostać obrońcą w sprawach o wykroczenia skarbowe¹⁸², a także reprezentować klientów w sprawach rodzinnych i opiekuńczych.¹⁸³ W 2009 r. radcowie prawni uzyskali możliwość reprezentowania w sprawach karnych wszelkich stron innych niż oskarżony.¹⁸⁴ Natomiast w 2015 r. uzyskali oni możliwość występowania jako obrońca w procesie karnym, co ostatecznie zrównało uprawnienia obydwu zawodów.¹⁸⁵

Aktualnie podstawowa różnica dzieląca radców prawnych i adwokatów dotyczy formy wykonywania zawodu, a konkretnie – możliwość świadczenia pracy na podstawie umowy o pracę przez radców prawnych, co jest wykluczone w przypadku adwokatów.¹⁸⁶

Ostateczna unifikacja zawodu radcy prawnego i adwokata jest tematem aktualnym. Pomysł ten ma zarówno swoich zwolenników, jak i przeciwników. Osoby przeciwne połączeniu tych dwóch zawodów podnoszą, iż podział ten ma charakter tradycyjny.¹⁸⁷ Wskazuje się także na możliwość wyboru przez klientów, z usług którego prawnika chcą skorzystać, a także wyboru przez kandydatów do tych zawodów, jaki zawód chcą w przyszłości wykonywać. Połączenie spowodowałoby powstanie zbyt dużego samorządu, zarządzanie którym byłoby utrudnione i spowodowałoby wzmocnienie nadzoru państwowego.¹⁸⁸ Przeciwnicy połączenia wskazują, że tożsamość adwokata wynika z „powołania” do pełnienia funkcji obrońcy, co skutkuje ukształtowaniem się u adwokata osobowości umożliwiającej obronę.¹⁸⁹ Z drugiej strony podkreśla się, że elementem tożsamości radcy prawnego jest świadczenie pracy w ramach stosunku pracy. Wskazuje się także, że połączenie zawodów jest niezgodne z Konstytucją, gdyż oznaczałoby utworzenie

¹⁸⁰ Art. 4 ust. 1 RadPrU – zmieniony ustawą z dnia 10 września 1999 r. – przepisy wprowadzające Kodeks Karny Skarbowy (Dz.U. Nr 83, poz. 931).

¹⁸¹ Art. 122a § 2 KKS (Dz.U. Nr 83, poz. 930).

¹⁸² Art. 122a § 2 KKS w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 178, poz. 1479).

¹⁸³ Ustawa z 30 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy Prawo o adwokaturze i niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 163, poz. 1361).

¹⁸⁴ Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 206, poz. 1589).

¹⁸⁵ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r., poz. 1247 ze zm.).

¹⁸⁶ Art. 4b ust. 1 pkt 1 PrAdwU.

¹⁸⁷ R. Dębowski, *Czy powstanie adwokatura IV RP?*, Palestra 2010/1-2, s. 98.

¹⁸⁸ A. Zwara, *Adwokatura u progu XXI wieku*, Palestra 2010/9-10, s. 130.

¹⁸⁹ Tak: J. Naumann, *Adwokatura albo jest wolna, albo jej nie ma wcale*, Palestra 2010/1-2, s. 81.

zawodu całkiem nowego, a art. 17 ust. 1 Konstytucji uprawnia ustawodawcę jedynie do tworzenia samorządów, a nie do ich likwidowania. Podnosi się także, że kwestia unifikacji tych dwóch zawodów jest jedynie wycinkiem problematyki reform sądownictwa i zawodów prawniczych.¹⁹⁰ Kolejnym argumentem przeciwników ujednolicenia jest przewaga liczebna radców nad adwokatami, co w razie połączenia samorządów wyeliminowałoby realny wpływ adwokatów na sprawy samorządu zawodowego.¹⁹¹ Wskazuje się także, że normy etyczne radców prawnych są łagodniejsze od etyki adwokackiej, co również stanowi argument przeciwko unifikacji.¹⁹² Ponadto, przeciwnicy twierdzą także, że wyodrębnienie dwóch samorządów o tożsamym zakresie kompetencji nie wywiera znacząco negatywnego wpływu na sprawność działania wymiaru sprawiedliwości.¹⁹³

Zwolennicy połączenia zawodów wskazują, że radcowie prawni to zawód młody i nie jest zasadne utrzymywanie sztucznego podziału, powołując się na tradycję zawodów prawniczych tak, jak ma to miejsce np. w Wielkiej Brytanii¹⁹⁴, a podział ten, rodem z ustroju socjalistycznego, nie ma racjonalnego uzasadnienia.¹⁹⁵ Wskazuje się ponadto, że możliwość wyboru radcy bądź adwokata, zarówno przez klienta, jak i młodego prawnika, jest iluzoryczna, a konkurencja pomiędzy tymi dwoma zawodami rodzi co najwyżej negatywne konsekwencje, prowadzące do obniżenia standardów świadczenia usług, np. poprzez migrację adwokatów do radców prawnych, mającą na celu uniknięcie obron z urzędu.¹⁹⁶ Podnosi się, że niezależność radcy prawnego świadczącego pracę w ramach stosunku pracy podlega gwarancjom ustawowym, które mogłyby ulec wzmocnieniu, a pogląd wskazujący sprzeczność połączenia zawodów z Konstytucją ogranicza swobodę ustawodawcy, co nie wynika z Konstytucji. Wskazuje się, że unifikacja zawodów prawniczych mogłaby stanowić istotny krok w reorganizacji całego systemu prawnego. Rozwiązanie problemu związanego z przewagą liczebną radców nad adwokatami postuluje się poprzez wprowadzenie parytetów

¹⁹⁰ P. Skuczyński, *Etyka...*, s. 28-29.

¹⁹¹ M. Woliński, *Polemika z ideą połączenia zawodów adwokata i radcy prawnego*, *Palestra* 2007/9-10, s. 113.

¹⁹² Z. Krzemiński, *Wojna z adwokaturą*, *Palestra* 2009/1-2, s. 87.

¹⁹³ A. Krzyżanowska, *Ministerstwo nie zamierza łączyć adwokatów z radcami*, *DGP* z 15.06.2016, nr 114.

¹⁹⁴ W Anglii i Walii istnieje podział na *barristers* i *solicitors*, którzy pełnią odrębne funkcje w systemie prawnym, jednakże ich uprawnienia z roku na rok zbieżają do ujednolicenia.

¹⁹⁵ T. Kozłowski, *Etyka prawnicza za granicą na przykładzie Anglii* (w:) H. Izdebski, P. Skuczyński (red.), *Etyka zawodów prawniczych. Etyka prawnicza*, Warszawa 2006, s. 66 i n.

¹⁹⁶ A. Warfołomiejew, *Głos...*, s. 96.

dla grupy mniejszościowej, a kwestie związane z etyką zawodową – poprzez wprowadzenie jednolitego kodeksu etycznego dla obydwu zawodów.¹⁹⁷

1.4. Podsumowanie

Zawody radcy prawnego i adwokata pełnią bardzo istotną rolę w polskim systemie prawnym. Przedstawiciele tych profesji stoją na straży podstawowego prawa konstytucyjnie zagwarantowanego każdemu obywatelowi – prawa do sądu. Droga do uzyskania uprawnień zawodowych jest długa i skomplikowana, co wiąże się z koniecznością wysokiego wyspecjalizowania profesjonalnych pełnomocników, którzy winni świadczyć pomoc prawną najwyższej jakości i w sposób w pełni odpowiadający interesom ich klientów. Nadzór samorządów zawodowych stanowi swoistą gwarancję tych właśnie przymiotów usług oferowanych przez radców prawnych i adwokatów.

Różnice pomiędzy oboma profesjami zacierają się na przestrzeni lat, a kwestia unifikacji zawodów jest problemem coraz częściej rozważanym przez ich przedstawicieli. Aktualnie jedyną praktyczną różnicą pomiędzy przedstawicielami profesjonalnych pełnomocników w Polsce jest możliwość zatrudnienia radcy w ramach stosunku pracy, co jest wykluczone w przypadku adwokatów. W związku z powyższym, zasadnym jest rozważenie połączenia zawodów, co przyczyniłoby się także do poprawy postrzegania profesjonalnych pełnomocników przez ich klientów, którzy często nie zdają sobie sprawy z możliwości, jakie mogą im zaoferować przedstawiciele każdej z tych profesji.

¹⁹⁷ P. Skuczyński, *Etyka...*, s. 27-31.

Rozdział II - Przesłanki odpowiedzialności cywilnej radcy prawnego i adwokata w polskim systemie prawnym

2.1. Uwagi wstępne

Odpowiedzialność odszkodowawcza uznawana jest za jeden z filarów prawa cywilnego.¹⁹⁸ W judykaturze dominuje pogląd, zgodnie z którym wszelkie roszczenia odszkodowawcze mają cywilnoprawny charakter.¹⁹⁹

Z uwagi na ogromny dorobek judykatury i doktryny w zakresie problematyki odpowiedzialności odszkodowawczej, uwagi zawarte w niniejszym rozdziale ograniczone będą do kwestii istotnych z punktu widzenia problematyki niniejszej rozprawy.

Odpowiedzialność osobista dłużnika przybiera obecnie formę jedynie odpowiedzialności majątkowej i jest, co do zasady, nieograniczona. Powyższe oznacza, że dłużnik odpowiada całym swoim majątkiem - teraźniejszym, a także przyszłym.²⁰⁰ Prawa wierzyciela zabezpieczone są przez możliwość dochodzenia ich na drodze sądowej²⁰¹, a w przypadku, gdy dłużnik nie chce spełnić świadczenia należnego wierzycielowi dobrowolnie, jego egzekucję ułatwia postępowanie prowadzone przez komornika sądowego.

Doktryna wyróżnia trzy podstawowe funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej, tj. kompensacyjną, represyjną i prewencyjno-wychowawczą.²⁰² Niekiedy wspomina się także o funkcji repartycyjno – ubezpieczeniowej.²⁰³

¹⁹⁸ A. Stelmachowski, *Wstęp do teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1969, s. 243. Szerzej na temat odpowiedzialności odszkodowawczej: A. Doliwa, *Zobowiązania*, C.H. Beck 2006, s. 106-109 oraz W. Warkało, *Odpowiedzialność odszkodowawcza. Funkcje, rodzaje, granice*, Warszawa 1972. S. Prutis, *Instytucje...*, s. 387 i n.

¹⁹⁹ M. Kaliński, *Odpowiedzialność odszkodowawcza* (w:) A. Olejniczak (red.), *Prawo zobowiązań - część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 6*, Warszawa 2009, s. 14.

²⁰⁰ Wyjątki od tej reguły znane są między innymi prawu spadkowemu i rodzinnemu. Przykładowo, spadkobierca może w niektórych przypadkach odpowiadać za długi spadkowe jedynie spadkiem albo może on odpowiadać za długi spadkowe całym swym majątkiem, ale do wysokości wartości nabytego spadku. Szerzej na ten temat: E. Skowrońska-Bocian, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2012, s.158. Zob. też: W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2009, s. 56 oraz A. Doliwa, *Zobowiązania...*, s. 17-18.

²⁰¹ Droga sądowa w znaczeniu zakreślonym Konstytucją oznacza możliwość wystąpienia do sądu o rozpoznanie sprawy przez jakikolwiek sąd państwowy. Jest to bezwzględna przesłanka procesowa, która jest uwzględniana z urzędu w każdym stanie sprawy. Szerzej na ten temat: J. Witas, M. K. Jurgilewicz, *Postępowanie w sprawach cywilnych*, C.H. Beck 2015.

²⁰² B. Więzowska, *Odpowiedzialność cywilna na zasadzie słuszności*, Oficyna 2009, LEX. Szerzej na temat funkcji odpowiedzialności cywilnej: W. Czachórski, *Zasady i funkcje odpowiedzialności cywilnej według*

Funkcja kompensacyjna pełni rolę podstawową w stosunku do instytucji odpowiedzialności cywilnej dłużnika. Zasadzenie odszkodowania ma na celu naprawienie szkody doznanej przez poszkodowanego, a jego rozmiar powinien odpowiadać rozmiarowi szkody. Funkcja ta jest szczególnie istotna w sprawach przeciwko profesjonalnym pełnomocnikom, gdyż daje ona klientom możliwość dochodzenia wyrównania uszczerbku na dobrach prawnie chronionych, doznanego w wyniku błędu popełnionego przez profesjonalistę. Funkcja prewencyjna natomiast, jak wskazuje doktryna, jest bez wątpliwe istotnym, jednakże ubocznym efektem odpowiedzialności.²⁰⁴

Cywilna odpowiedzialność profesjonalnych pełnomocników opiera się, co do zasady, na ogólnych regułach odpowiedzialności odszkodowawczej – brak jest szczególnych regulacji odnoszących się do tej kwestii. Większość przypadków zamyka się w reżimie odpowiedzialności kontraktowej, ze względu na fakt, iż w każdym przypadku pełnomocnika i jego klienta łączy umowa – czy to o świadczenie usług prawnych, zlecenie czy o dzieło. W takim przypadku należy kierować się zasadami zawartymi w art. 471 i n. KC, w tym w szczególności art. 472 KC w zw. z art. 355 § 2 KC, wymagającymi od zawodowego pełnomocnika zachowania należytej staranności uwzględniającej zawodowy charakter prowadzonej działalności.²⁰⁵

2.2. Relacja z klientem

Rozważania należy rozpocząć od analizy stosunku łączącego profesjonalnego pełnomocnika z jego klientem. Należy przede wszystkim podkreślić, że zawody rozpatrywane na gruncie niniejszej rozprawy należą do grona zawodów zaufania publicznego, z czym wiąże się ich istotna rola oraz, w konsekwencji czego, relacja łącząca radców prawnych i adwokatów z mocodawcami może zostać określona jako delikatna. Ze względu na rodzaj dóbr osobistych, jakie klient powierza swojemu pełnomocnikowi, niezbędne jest, aby darzył go zaufaniem oraz wierzył, że profesjonalista zajmie się jego sprawą z zachowaniem wysokich standardów zawodowych.

kodeksu cywilnego – ich ewolucja (w:) Z. Radwański (red.), *Studia z prawa zobowiązań*, Warszawa–Poznań 1979.

²⁰³ J. J. Skoczylas, *Funkcje odpowiedzialności cywilnej i ich związek z pojęciem szkody*, Studia Prawnicze KUL, 2-3/2007, s. 69 i n.

²⁰⁴ T. Justyński, *Spór o rolę odpowiedzialności zawodowej* (w:) *Poczęcie i urodzenie się dziecka jako źródło odpowiedzialności cywilnej*, Kantor Wydawniczy Zakamycze 2003, LEX.

²⁰⁵ Wyrok SN z dnia 8 marca 2012 r. w sprawie o sygn. akt: V CSK 104/11, LEX nr 1215159.

Dla rozstrzygnięcia, jaki reżim odpowiedzialności będzie miał zastosowanie w danej sprawie, niezbędne jest określenie, czy stosunek łączący dłużnika oraz wierzyciela ma swoje źródło w umowie czy stanowi pozaumowne źródło odpowiedzialności.

Należy wskazać, że w większości przypadków odpowiedzialności radców prawnych bądź adwokatów będziemy mieli do czynienia ze stosunkiem umownym łączącym profesjonalistę z jego klientem i - w konsekwencji – zastosowanie znajdzie reżim odpowiedzialności *ex contractu*.

Podkreślenia jednakże wymaga, że obowiązki profesjonalnego pełnomocnika nie wyczerpują się jedynie w stosunku umownym łączącym go z klientem, a wynikają m.in. z zasad etyki, deontologii zawodowej oraz uregulowań ustawowych dotyczących każdego z tych zawodów. Ze względu na istotną rolę, jaką pełnią omawiani profesjonaliści, ich zachowanie obwarowane jest szeregiem obowiązków, wskazówek oraz zaleceń, jakie wyznacza im nie tylko klient, udzielając pełnomocnictwa o określonym zakresie, ale również ustawodawca oraz współprzedstawiciele danego zawodu – w ramach samorządu.

W związku z ogólnym charakterem ww. obowiązków, wynikającym z faktu, iż istnieją one niezależnie od woli stron danej umowy, należałoby uznać, że w przypadkach ich naruszenia będziemy mieli do czynienia z sytuacją generującą odpowiedzialność *ex delicto*, a co najmniej ze zbiegiem odpowiedzialności *ex delicto* oraz *ex contractu* z umowy łączącej radcę prawnego bądź adwokata z klientem.

Z reżimem *ex delicto* bez wątplenia będziemy mieli do czynienia w sytuacji, w której działania pełnomocnika wywołają uszczerbek na dobrach osoby innej niż jego klient. Jeżeli radca prawny bądź adwokat będzie działał w sprzeczności z obowiązkami, jakie nakłada na niego ustawa lub zasady etyki zawodowej, a jednocześnie spowoduje szkodę na rzecz podmiotu, znajdującego się poza łączącym go z klientem stosunkiem obligacyjnym, zastosowanie znajdą reguły odpowiedzialności deliktowej określonej art. 415 i n. KC.

2.3. Charakter zobowiązania – starannego działania czy rezultatu

Kwestią istotną w kontekście powyższych rozważań jest określenie charakteru zobowiązania łączącego profesjonalnego pełnomocnika z jego klientem, a mianowicie –

rozstrzygnięcie, czy będzie to zobowiązanie starannego działania czy rezultatu.²⁰⁶ Podział ten ma podstawowe znaczenie dla oceny, czy dłużnik należycie spełnił świadczenie, a jego kryterium wynika z treści stosunku zobowiązaniowego.²⁰⁷

Z zobowiązaniem starannego działania mamy do czynienia w przypadku, gdy: (...) *osiągnięcie rezultatu określonego w celu zawarcia umowy uzależnione jest także od innych, mających nastąpić zdarzeń oraz czynników zewnętrznych, leżących poza oddziaływaniem dłużnika(...).* W zobowiązaniach starannego działania podjęcie przez dłużnika wymaganych czynności przy zachowaniu wiążącego go stopnia staranności oznacza, że dłużnik wykonał zobowiązanie, pomimo iż nie osiągnięto określonego celu umowy.²⁰⁸

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 31 stycznia 2017 r. w sprawie o sygn. akt: I UK 488/15 podkreślił, że kwalifikowanie zobowiązań jako umów starannego działania winno mieć racjonalne granice, a czynnikiem decydującym dla rozstrzygnięcia będzie nie nazwa umowy (czy to dzieło, czy zlecenie), lecz jej przedmiot, który w przypadku zobowiązania starannego działania będzie stanowiło wykonywanie powtarzalnych, podobnych i takich samych czynności, z reguły w ramach umowy o świadczenie usług. W takim przypadku istotna jest staranność w wykonywaniu zleconej czynności, a nie jej rezultat, jednakże nie przekłada się to na stwierdzenie, że zleceniobiorca nigdy nie wykonuje trwałego produktu.²⁰⁹ Jako przykład zobowiązania starannego działania doktryna wskazuje zobowiązanie zawarte w umowie o udzielenie pomocy lekarskiej lub właśnie prawnej.²¹⁰

²⁰⁶ Szerzej na temat zobowiązań starannego działania i rezultatu: A. Machowska, *Koncepcja zobowiązań rezultatu i starannego działania i jej doniosłość dla określenia odpowiedzialności kontraktowej*, KPP 2002, Nr 3; P. Laskorzyński, Ł. Kowalczyk, *Zobowiązania starannego działania i rezultatu – dyskusja*, Radca Prawny 2003, nr 6, s. 91-100.

²⁰⁷ T. Wiśniewski, *Komentarz do art. 353 (w:) G. Bieniek, Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania. Tom I-II*, LexisNexis 2011, LEX.

²⁰⁸ Wyrok SA w Lublinie z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie o sygn. akt: III AUa 404/15, LEX nr 1793861. Por. Wyrok SA w Łodzi z dnia 24 stycznia 2013 r. w sprawie o sygn. akt: III AUa 837/12, LEX nr 1293109.

²⁰⁹ Wyrok SN z dnia 31 stycznia 2017 r. w sprawie o sygn. akt: I UK 488/15, LEX nr 2258059.

²¹⁰ T. Wiśniewski, *Komentarz do art. 353 (w:) J. Gudowski, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna*, WKP 2018, LEX. Tak też: tenże, *Komentarz do art. 353 (w:) G. Bieniek, Komentarz... oraz A. Rzetecka-Gil, Komentarz do art. 353 (w:) Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania - część ogólna*, 2011 LEX.

Zakwalifikowanie zobowiązania jako rezultatu przesądza natomiast o tym, że dłużnik powinien uzyskać oznaczony od początku, sprecyzowany rezultat.²¹¹ Wskazuje się, że co do zasady ze zobowiązaniem rezultatu mamy do czynienia w przypadku umowy o dzieło.²¹²

Rodzaj umowy zawieranej przez klienta z pełnomocnikiem oraz przedmiot świadczenia tego ostatniego będą miały swoje odzwierciedlenie w ocenie, czy zobowiązanie profesjonalisty stanowi zobowiązanie starannego działania czy rezultatu.

Należy wskazać, że w większości przypadków przedmiotem umowy zawartej przez klienta z jego pełnomocnikiem będzie zobowiązanie starannego działania, co wynika z faktu, iż rezultat, jaki pragnie osiągnąć klient uzależniony jest nie tylko od działań wynajętego przez niego profesjonalisty, ale także podmiotów trzecich, takich jak sędzia, czy kontrahent. W związku z powyższym, należy podkreślić, że ani radca prawny, ani adwokat nie zobowiązuje się do uzyskania dla klienta konkretnego rozstrzygnięcia sądowego w procesie. Dokłada jedynie należytej staranności o mierze właściwej profesjonalnemu charakterowi prowadzonej przez niego działalności, aby możliwie jak najdokładniej zrealizować i jak najkorzystniej przedstawić interes oraz stanowisko swojego klienta w sprawie.

Z inną sytuacją będziemy mieli do czynienia w przypadku, gdy umowa łącząca strony będzie miała właściwości umowy o dzieło²¹³, tj. w przypadku, gdy pełnomocnik zobowiąże się do sporządzenia na rzecz klienta określonego projektu umowy lub opinii prawnej. Należy jednakże wskazać, że w przypadku opracowywania opinii prawnej nie dotyczy to obowiązku sporządzenia opinii o określonej treści, lecz sporządzenia opinii dotyczącej konkretnej kwestii wskazanej przez klienta z zachowaniem należytej staranności w trakcie analizy rozpatrywanego zagadnienia prawnego. W przypadku, gdy profesjonalista zobowiąże się do sporządzenia konkretnego dokumentu spełniającego potrzeby klienta, tj. projektu umowy lub oświadczenia o określonej treści, będziemy mieli do czynienia z zobowiązaniem rezultatu, tj.

²¹¹ A. Rzetecka-Gil, *Komentarz do art. 353 (w:) Kodeks...*

²¹² *Innymi słowy, każda umowa o dzieło jest umową rezultatu, natomiast nie każda umowa rezultatu jest umową o dzieło.* (Wyrok SA w Szczecinie z dnia 10 marca 2016 r. w sprawie o sygn. akt: III AUa 511/15, LEX nr 2109597). Szerzej na temat umowy o dzieło: A. Doliwa, *Zobowiązania...*, s. 281-287.

²¹³ Szerzej na temat umowy o dzieło: W. Wyrzykowski, *Komentarz do art. 627 (w:) M. Frasz, M. Habdas (red.) Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IV. Zobowiązania. Część szczególna (art. 535-764(9))*, WKP 2018, LEX; P. Księżak, *Kodeks cywilny. Wybór orzecznictwa. Komentarz orzecznicy*, Wolters Kluwer 2015, LEX; G. Koziół, *Komentarz do art. 627 (w:) A. Kidyba (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część szczególna*, LEX 2014.

zobowiązanie zostanie spełnione dopiero, gdy dany projekt zostanie sporządzony i będzie miał wskazane przez klienta właściwości.²¹⁴

W praktyce powyższy podział ma także istotne znaczenie w kontekście ciężaru dowodu.²¹⁵ W doktrynie wskazuje się, że nie ma różnicy pomiędzy ciężarem dowodu w przypadku zobowiązań starannego działania i rezultatu.²¹⁶ Jednakże, w związku z faktem, iż to na kliencie pełnomocnika spoczywa ciężar udowodnienia, że nie wywiązał się on z podjętych przez niego obowiązków, w przypadku zobowiązania rezultatu sytuacja procesowa klienta jest dużo bardziej uproszczona niż w przypadku zobowiązania starannego działania, kiedy to należy wykazać, jakie działania pełnomocnika składałyby się na właściwą profesjonalistę miarę staranności i które z nich zostały przez niego zaniechane bądź nieprawidłowo zrealizowane.

2.4. Odpowiedzialność cywilna – uwagi ogólne

Przesłanki konieczne do wykazania dla powstania odpowiedzialności cywilnej są następujące:

- zdarzenie sprawcze w stosunku do szkody, tj. czyn niedozwolony²¹⁷ bądź niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania,
- szkoda majątkowa bądź niemajątkowa,
- związek przyczynowy istniejący pomiędzy zdarzeniem a szkodą, a także
- wina (w przypadku, gdy odpowiedzialność opiera się na zasadzie winy).

Należy podkreślić, że zaistnienie szkody samo przez się nie stanowi o powstaniu obowiązku jej naprawienia i stanowi ona samodzielną, ale nie wyłączną przesłankę

²¹⁴ Nie oznacza to, że musi zawierać treść dyktowaną przez klienta - powinien zabezpieczać jego interesy zgodnie ze wskazanymi wytycznymi.

²¹⁵ Zgodnie z art. 6 KC ciężar udowodnienia faktu spoczywa na osobie, która z faktu tego wywodzi skutki prawne. Szerzej na ten temat: I. Adrych-Brzezińska, *Naruszenie art. 6 KC oraz art. 233 § 1 k.p.c. jako podstawa apelacji i skargi kasacyjnej*, *Palestra* 2014/10, s. 35-41; E. Jaworska-Góral, *Dowód prima facie*, *PS* 2010/11-12, s. 159-166.

²¹⁶ M. Krajewski, *Zobowiązania rezultatu i starannego działania (próba alternatywnego ujęcia)*, *PiP* 2000/8, s. 42-52.

²¹⁷ W prawie rzymskim za czyn niedozwolony uważane były jedynie działania bądź zaniechania ludzkie. Obecnie definicja ta jest szersza i swym zakresem obejmuje także inne zjawiska, będące przyczynami powstania szkody, takie jak np. odpowiedzialność za produkt niebezpieczny.

odpowiedzialności odszkodowawczej, dla której powstania konieczne jest, aby konkretna norma prawna nakładała na określony podmiot – inny niż poszkodowany – obowiązek naprawienia spowodowanego uszczerbku.²¹⁸

W kontekście odpowiedzialności odszkodowawczej należy wskazać przede wszystkim na uregulowania zawarte w art. 361-363 KC. Zgodnie z art. 361 § 1 KC, określającym związek przyczynowy, zobowiązany do odszkodowania ponosi odpowiedzialność tylko za normalne następstwa działania lub zaniechania, z którego szkoda wynikła. Artykuł 361 § 2 KC wskazuje natomiast na zakres, w jakim szkoda podlega naprawieniu. Zgodnie z art. 362 KC, oceniając wysokość odszkodowania należy brać pod uwagę przyczynienie się poszkodowanego.

Natomiast art. 363 KC określa formy naprawienia szkody, tj. przywrócenie stanu poprzedniego bądź zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej. Należy wskazać, że do momentu, w którym poszkodowany nie dokona wyboru formy naprawienia szkody, nie będzie on zobowiązany do zaakceptowania świadczenia pieniężnego od ubezpieczyciela, ze względu na fakt, iż nie można uznać za ustaloną formę świadczenia ubezpieczonego.²¹⁹

W doktrynie podnosi się, że umiejscowienie wyżej wskazanych przepisów w części ogólnej KC, a nie w części dotyczącej zobowiązań, wskazuje na fakt, iż mają one zastosowanie do wszelkich przypadków naprawienia szkody.²²⁰

Wyróżnia się następujące zasady odpowiedzialności odszkodowawczej, tj. zasadę winy, bezprawności, ryzyka, absolutną i słuszności.²²¹ Za podstawową uznaje się zasadę winy, następne w kolejności to zasada ryzyka i zasada słuszności, które mają zastosowanie w przypadkach wyraźnie wskazanych w normie, która daną odpowiedzialność ustanawia.²²²

Jak wskazywano powyżej, odpowiedzialność cywilna może mieć swoje źródło w czynie niedozwolonym lub naruszeniu stosunku umownego łączącego strony – właściwy jest

²¹⁸ M. Kaliński, *Odpowiedzialność...*, s. 12.

²¹⁹ B. Fuchs, *Komentarz do art. 363 (w:) M. Fras, M. Habdas (red.) Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353-534), WKP 2018 LEX.*

²²⁰ M. Kaliński, *Odpowiedzialność...*, s. 31.

²²¹ Jak wskazuje M. Kaliński, zasada absolutna i bezprawności są często pomijane w piśmiennictwie, ze względu na fakt, że w tradycyjnym ujęciu wymienia się triadę zasad: winy, ryzyka i słuszności. Różnice, jakie odróżniają te dwie uboczne zasady od pozostałych rysują się na tle okoliczności egzoneracyjnych i wyłączających odpowiedzialność danego podmiotu (tak: M. Kaliński, *Odpowiedzialność...*, s. 50).

²²² *Ibidem*, s. 51.

w takim przypadku odpowiednio reżim *ex delicto* albo *ex contractu*. Obydwa łączą podobieństwa w zakresie przesłanki winy (w przypadku, gdy mamy do czynienia z odpowiedzialnością na zasadzie winy), szkody, a także związku przyczynowego łączącego szkodę ze zdarzeniem, jakie ją wywołało. Różnice, jakie dzielą odpowiedzialność kontraktową i deliktową ujawniają się natomiast w przypadku rozpatrywania sposobów i zakresu naprawienia szkody, odpowiedzialności solidarnej i regresowej, ciężaru dowodu, stopni winy, a także terminów przedawnienia i właściwości sądu w procesie.²²³

2.4.1. Odpowiedzialność deliktowa

Odpowiedzialność deliktowa (na podstawie art. 415 i n. KC) powstaje zazwyczaj w sytuacji, gdy mamy do czynienia z zachowaniem sprzecznym z prawem, etyką zawodową lub zasadami współżycia społecznego, które spowodowały powstanie szkody po stronie klienta, w przypadku, gdy pełnomocnika nie łączy z nim żaden stosunek umowny lub szkodę wyrządzono poza zakresem takiego stosunku. Należy wskazać, że zdarzenia rodzące odpowiedzialność w zakresie reżimu *ex delicto* nie ograniczają się do tych, wskazanych w tytule szóstym kodeksu cywilnego, ani nawet do tych, wskazanych w samym KC, co jest najczęściej uzasadnione powiązaniem danego deliktu ze stosunkiem, jaki stanowi główny przedmiot instytucji regulowanej przez dane przepisy.²²⁴

Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 14 lutego 2013 r. w sprawie o sygn. akt: II CNP 50/12²²⁵ niewykonanie bądź nienależyte wykonanie zobowiązanie nie może samo z siebie stanowić czynu niedozwolonego, a taka jego kwalifikacja jest uzasadniona tylko wtedy, gdy jednocześnie następuje naruszenie obowiązku powszechnego. Podkreślono także, że nie zawsze w razie naruszenia przez sprawcę obowiązku oznaczonego zachowania zachodzi bezprawność relewantna z punktu widzenia zasad odpowiedzialności i konieczne jest indywidualne rozpatrywanie każdego przypadku.

Należy podkreślić, że nie w każdym przypadku, gdy będziemy mieli do czynienia z czynem niedozwolonym, będzie to rodziło odpowiedzialność na gruncie innych dziedzin

²²³ M. Nesterowicz, *Kontraktowa i deliktowa odpowiedzialność lekarza za zabieg leczniczy*, Warszawa-Poznań 1972, s. 73-74.

²²⁴ A. Olejniczak, *Komentarz do art. 415 (w:) A. Kidyba (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część ogólna*, LEX 2014. Przykładowo ma to miejsce w przypadku: art. 449¹-449¹⁰ KC, art. 292 i 299 KSH. oraz art. 23 u.k.s.c.

²²⁵ Wyrok SN z dnia 14 lutego 2013 r. w sprawie o sygn. akt: II CNP 50/12, LEX nr 1314379.

prawa, jednakże co do zasady, odpowiedzialność cywilna sięga dalej niż odpowiedzialność karna, co związane jest z odmiennymi funkcjami każdego z tych reżimów.²²⁶

Z odpowiedzialnością *ex delicto* mamy do czynienia w szczególności, gdy pełnomocnik działa poza zakresem swojego umocowania, narusza obowiązek lojalności wobec klienta, a także w stosunku do podmiotów trzecich, niebędących klientami danego profesjonalisty, lecz będących poszkodowanymi w wyniku jego działań.

2.4.2. Odpowiedzialność kontraktowa

Odpowiedzialność kontraktowa powstaje w razie niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania (art. 471 KC) przez dłużnika, gdy między stronami istnieje stosunek obligacyjny. Jej źródłem jest stosunek umowny pomiędzy klientem a jego pełnomocnikiem. Odpowiedzialność *ex contractu* opierać się może na zasadzie winy lub zasadzie ryzyka.

Cechą charakterystyczną odpowiedzialności kontraktowej jest to, że obowiązuje ona jedynie między wierzycielem a dłużnikiem, tj. stronami konkretnego, istniejącego²²⁷ stosunku zobowiązaniowego, z wykluczeniem osób trzecich, nawet w przypadku, gdy spowodowały one bądź przyczyniły się do niewykonania bądź nienależytego wykonania zobowiązania.²²⁸ Oznacza to, że zagadnieniem wstępnym w przypadku ustalania zaistnienia odpowiedzialności kontraktowej jest wskazanie podmiotów należących do kręgów dłużników i wierzycieli.²²⁹ Na uwagę zasługuje wyjątek wprowadzony na mocy art. 393 KC, w którym to przypadku wierzycielem będzie osoba trzecia, która nie uczestniczyła w zawieraniu umowy.²³⁰

²²⁶ M. Wałachowska, *Komentarz do art. 415 (w:) M. Frasz, M. Habdas (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353-534)*, WKP 2018, LEX. Por. uchwała SN z dnia 26 października 1956 r. w sprawie o sygn. akt: I CO 31/56, OSNCK 1958/1/1, gdzie czytamy: *Popelnienie przez pracownika przestępstwa przewidzianego w art. 286 § 1 lub § 3 k.k. nie przesądza samo przez się, że odpowiada on za szkodę na podstawie przepisów kodeksu zobowiązań o czynach niedozwolonych.*

²²⁷ K. Zagrobelny, *Komentarz do art. 471 (w:) E. Gniewek (red.) Kodeks Cywilny: komentarz*, C.H.Beck 2017, Legalis.

²²⁸ W. Popiołek, *Komentarz do art. 471 (w:) K. Pietrzykowski, Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 450–1088*, C.H. Beck 2015, Legalis. Co do ewentualnych podstaw deliktowych odpowiedzialności takiej osoby trzeciej zob. T. Pajor, *Odpowiedzialność dłużnika za niewykonanie zobowiązania*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1982, s. 50

²²⁹ T. Pajor, *Odpowiedzialność...*, s. 49.

²³⁰ Szerzej na ten temat: M. Bednarek, P. Drapała, E. Łętowska, *Umowy odnoszące się do osób trzecich*, C.H. Beck 2005.

Należy wskazać jednakże, że powyższe nie przesądza o niemożliwości przyznania wierzycielowi odszkodowania wyrównującego uszczerbek, jakiego ten doznał ze strony osoby trzeciej – będzie to w niektórych przypadkach dopuszczalne na zasadzie słuszności.²³¹

Pojęcie niewykonania bądź nienależytego wykonania zobowiązania przez dłużnika ma istotne znaczenie w kontekście konkretnych środków ochrony wierzyciela przed samym naruszeniem, albowiem w przypadku, gdy mamy do czynienia ze zobowiązaniem niewykonanym, wierzyciel może żądać spełnienia świadczenia przez dłużnika, a w przypadku, gdy mamy do czynienia ze zobowiązaniem wzajemnym – powstrzymać się od świadczenia.²³²

Z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązania będziemy mieli do czynienia w każdym przypadku niezaspokojenia interesu wierzyciela, który został wyrażony w treści zobowiązania, tj. rozbieżności, jaka występuje pomiędzy prawidłowym, właściwym spełnieniem świadczenia zgodnie z zasadami określonymi art. 354 § 1 KC²³³, a tym, jak w rzeczywistości dłużnik wywiązał się bądź nie z nałożonych na niego obowiązków.²³⁴

W zależności od okoliczności danej sprawy, ze względu na rozbieżności wynikające z subiektywności interesów wierzyciela i dłużnika, to samo zachowanie tego ostatniego może być uznane zarówno za niewykonanie, jak i nienależyte wykonanie zobowiązania. W doktrynie wskazuje się, że dla rozstrzygnięcia powyższych przypadków należałoby uznać, że w sytuacji przyjęcia przez wierzyciela świadczenia, które uznaje on jednakże za nieodpowiadające treści zobowiązania dłużnika, mowa o nienależytym jego wykonaniu. Natomiast w przypadku usprawiedliwionego nieprzyjęcia świadczenia dłużnika przez wierzyciela mamy do czynienia z zobowiązaniem niewykonanym.²³⁵

²³¹ W. Popiołek, *Komentarz do art. 471 (w:) K. Pietrzykowski, Kodeks....* Por. F. Zoll, *Wykonanie i skutki niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązań* (w:) A. Olejniczak (red.), *Prawo zobowiązań - część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 6*, Warszawa 2009, s. 1167.

²³² W. Borysiak, *Komentarz do art. 471 (w:) K. Osajda (red.), Kodeks Cywilny. Komentarz*, C.H.Beck 2018, Legalis.

²³³ Szerzej na ten temat: D. Opalska, *Lojalność i staranność jako kryteria określające sposób wykonywania zobowiązań*, MOP 2013 nr 5, Legalis.

²³⁴ W. Popiołek, *Komentarz do art. 471 (w:) K. Pietrzykowski, Kodeks....*

²³⁵ *Ibidem*. Tak też: M. Gutowski, *Komentarz do art. 471 (w:) M. Gutowski (red.), Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352*, C.H. Beck 2018, Legalis. Przeciwny pogląd wyraża: W. Borysiak, *Komentarz do art. 471 (w:) K. Osajda (red.), Kodeks....*

Wskazuje się także, że niewykonanie bądź nienależyte wykonanie zobowiązania stanowi przesłankę złożoną, a dla jej zbadania konieczne jest wzięcie pod uwagę jej przesłanek cząstkowych, tj.:

1) bezprawności – w związku z oczekiwaniem wierzyciela, że dłużnik spełni zobowiązanie zgodnie z wykreowanym przez strony stosunkiem umownym, weryfikacja tej przesłanki odbywa się za pomocą rekonstrukcji obowiązków stron wynikających z zawartej przez nie umowy, po której następuje ocena prawidłowości wywiązania się z powinności przez dłużnika;

2) winy – konieczne jest zdekodowanie „okoliczności za jakie dłużnik nie ponosi odpowiedzialności” w konkretnym przypadku i zbadanie, czy takowe wystąpiły oraz czy zachowana została należyta staranność określona art. 472 KC w zw. z art. 355 KC;

3) domniemania w zakresie winy – które istotne jest w kontekście ciężaru dowodu, że przyczyna niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania nie leży po stronie dłużnika, który to ciężar właśnie na dłużniku spoczywa.²³⁶

W związku z faktem, iż przesłanka niewykonania bądź nienależytego wykonania zobowiązania jest przesłanką negatywną jej udowodnienie jest znacznie utrudnione, a nawet, wedle niektórych poglądów, niemożliwe.²³⁷ W konsekwencji sytuacja procesowa wierzyciela, na którym spoczywa ciężar dowodu w zakresie spełnienia tej przesłanki, często nie jest prosta. Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 2003 r. w sprawie o sygn. akt: II CKN 1409/00²³⁸: *Tzw. fakty negatywne mogą być dowodzone za pomocą dowodów faktów pozytywnych przeciwnych, których istnienie wyłącza twierdzoną okoliczność negatywną.* W praktyce oznacza to, że dłużnik winien udowodnić, że świadczenie wykonał, bądź wykonał je należycie. W niektórych przypadkach za wystarczające uznano oświadczenie wierzyciela, jakoby dłużnik nie wykonał zobowiązania.²³⁹ Praktyczne znaczenie mają także dowody pośrednie, które świadczą o działaniach podejmowanych przez dłużnika, które skierowane są wbrew treści zobowiązania.²⁴⁰

²³⁶ M. Gutowski, M. Gutowski, *Komentarz do art. 471 (w:) M. Gutowski (red.), Kodeks...*

²³⁷ W. Popiołek, *Komentarz do art. 471 (w:) K. Pietrzykowski, Kodeks...*

²³⁸ Wyrok SN z dnia 16 kwietnia 2003 r. w sprawie o sygn. akt: II CKN 1409/00, OSNC 2004/7-8/113.

²³⁹ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania - część ogólna*, C.H.Beck 2012, s. 323.

²⁴⁰ W. Popiołek, *Komentarz do art. 471 (w:) K. Pietrzykowski, Kodeks...*

2.4.3. Zbieg odpowiedzialności *ex contractu* i *ex delicto*

W Polsce panuje dualistyczna koncepcja reżimów odpowiedzialności cywilnej, w konsekwencji czego równolegle funkcjonują odrębne od siebie i rządzące się częściowo odmiennymi zasadami odpowiedzialności deliktowa i kontraktowa.²⁴¹ Efektem powyższego są sytuacje, w których mamy do czynienia ze zbiegiem odpowiedzialności, co ma miejsce, gdy niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania jednocześnie można uznać za naruszenie normy o charakterze powszechnym, niewynikającej z łączącego strony stosunku zobowiązaniowego, a z ogólnie obowiązującego przepisu prawa lub zasad współżycia społecznego. Dotyczy to przypadku, gdy szkoda powstaje wskutek uchybienia obowiązкови, jaki naruszony zostać może także poza łączącym strony stosunkiem zobowiązaniowym.²⁴²

W przypadku zbiegu odpowiedzialności możliwe są trzy rozwiązania: prymat odpowiedzialności deliktowej (z którym do czynienia mamy w przypadkach określonych w art. 435 i 436KC), prymat odpowiedzialności kontraktowej (poprzez porozumienie stron zawarte na podstawie art. 443 KC) albo konkurencja roszczeń opartych na obydwu z tych podstaw, w którym to przypadku to do poszkodowanego należy prawo wyboru reżimu, w jakim będzie dochodził odszkodowania za doznany przez niego uszczerbek.²⁴³

Zgodnie z art. 443 KC, okoliczność, że działanie lub zaniechanie, z którego szkoda wynikła, stanowiło niewykonanie lub nienależyte wykonanie istniejącego uprzednio zobowiązania, nie wyłącza roszczenia o naprawienie szkody z tytułu czynu niedozwolonego, chyba że z treści istniejącego uprzednio zobowiązania wynika co innego. Oznacza to, że strony w treści łączącego je stosunku umownego mogą wyłączyć odpowiedzialność deliktową na rzecz kontraktowej.²⁴⁴ Co istotne, należy mieć na względzie ograniczenia dotyczące możliwości umownego wyłączania odpowiedzialności, które wynikają m.in. z przepisów bezwzględnie obowiązujących, np. art. 473 § 2 KC, zgodnie z którym nieważne jest

²⁴¹ M. Wałachowska, *Komentarz do art. 443* (w:) M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna* (art. 353-534), WKP 2018, LEX.

²⁴² G. Stojek, *Komentarz do art. 471* (w:) M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna* (art. 353-534), WKP 2018, LEX.

²⁴³ J. Gudowski, G. Bieniek, *Komentarz do art. 443* (w:) J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna*, LEX.

²⁴⁴ G. Stojek, *Komentarz do art. 471* (w:) M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks...*

zastrzeżenie, iż dłużnik nie będzie odpowiedzialny za szkodę, którą może wyrządzić wierzycielowi umyślnie.²⁴⁵

Dopuszczalność zbiegu odpowiedzialności na gruncie prawa polskiego nie wzbudza wątpliwości w kontekście uregulowania zawartego w art. 443 KC, jednakże istnieją rozbieżności dotyczące kwestii kumulacji roszczeń i ewentualnej możliwości skorzystania z obydwu reżimów odpowiedzialności jednocześnie.

W. Czachórski jest przeciwnikiem takiej możliwości, wskazując, że wybór dokonany przez poszkodowanego automatycznie wyklucza możliwość skorzystania z reżimu konkurencyjnego.²⁴⁶ Podobne stanowisko reprezentują J. Gudowski i G. Bieniek, podnosząc, że niedopuszczalne jest częściowe stosowanie reżimu kontraktowego i deliktowego.²⁴⁷

A. Ohanowicz natomiast prezentuje zdanie przeciwne²⁴⁸, dopuszczając możliwość wystąpienia z roszczeniem z podstawy deliktowej, które miałyby na celu dochodzenie zadośćuczynienia za krzywdy moralne i cierpienia fizyczne *obok i niezależnie od roszczenia kontraktowego*.²⁴⁹ M. Nesterowicz wyraża zbieżny pogląd, podkreślając, że dopuszczenie kumulacji roszczeń z podstawy kontraktowej i deliktowej umożliwia pełniejszą ochronę poszkodowanemu, a w przypadku, gdy do roszczenia z tytułu zadośćuczynienia za krzywdę zastosuje się całość reguł odpowiedzialności deliktowej pozwoli to na *zachowanie czystości jurydycznej poszczególnych roszczeń*.²⁵⁰

²⁴⁵ J. Gudowski, G. Bieniek, *Komentarz do art. 443 (w:) J. Gudowski (red.), Kodeks...*

²⁴⁶ W. Czachórski, *Odpowiedzialność kontraktowa i jej stosunek do odpowiedzialności deliktowej wg KC*, Nowe Prawo nr 10/1964, s. 958; tenże, *Zobowiązania...*, s. 288.

²⁴⁷ J. Gudowski, G. Bieniek, *Komentarz do art. 443 (w:) J. Gudowski (red.), Kodeks...*

²⁴⁸ Stanowisko dopuszczające możliwość kumulacji roszczeń z obydwu reżimów wyraża także linia orzecznicza w sprawach medycznych (por. A. Najberg, *Podstawowe reguły odpowiedzialności cywilnej w kontekście wykonywania zawodu lekarza*, Edukacja Prawnicza 11 (92) listopad 2007, s. 21). Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 17 grudnia 2004 r. II CK 300/04 dopuścił możliwość zasądzenia odszkodowania naprawiającego uszczerbek materialny równoległe z zadośćuczynieniem za cierpienia fizyczne i psychiczne, podnosząc, że: (...) *nienależyte wykonanie umowy polegające na dostarczeniu wadliwego aparatu ortopedycznego, w okolicznościach danej sprawy może być także czynem niedozwolonym*. (Wyrok SN z 17 listopada 2004 r. w sprawie o sygn. akt: II CK 300/04, OSP nr 11/2005, poz. 131.) Orzeczenie głosowane było przez K. Osajdę, który aprobując stanowisko wyrażone przez sąd sugeruje, że być może każde naruszenie dobra osobistego winno być traktowane jako czyn niedozwolony, co niekoniecznie musi wiązać się jednak z koniecznością zasądzenia zadośćuczynienia. (K. Osajda, *Glosa do wyroku SN z dnia 17 grudnia 2004 r., II CK 300/04*, Lex nr 54052.). W kolejnej glosie J. Jastrzębski natomiast wysuwa postulat *de lege ferenda*, proponując dodanie § 3 do art. 361 KC, co spowodowałoby ogólne uregulowanie zakresu odpowiedzialności za szkodę niemajątkową (J. Jastrzębski, *Glosa do wyroku SN z dnia 17 grudnia 2004 r. II CK 300/2004*, Przegląd Sądowy 2006/9, s. 161.).

²⁴⁹ A. Ohanowicz, *Zbieg norm w kodeksie cywilnym*, Nowe Prawo nr 12/1966, s. 1505.

²⁵⁰ M. Nesterowicz, *Kontraktowa...*, s. 135.

W przypadku roszczeń klientów profesjonalnych pełnomocników ze zbiegiem będziemy mieli do czynienia w sytuacji, kiedy adwokat lub radca prawny nie wywiąże się z obowiązków nałożonych na niego umową, a jednocześnie jego zachowanie stanowić będzie naruszenie zasad etyki zawodowej, współżycia społecznego bądź innej normy obowiązującej niezależnie od stosunku obligacyjnego, którego jest stroną. Jako przykład można podać tu zniszczenie dokumentów przekazanych przez klienta w celu przedłożenia ich w sądzie lub umyślne działanie na szkodę klienta i wbrew jego interesom, a także wykorzystywanie informacji zdobytych od klienta w toku obsługi prawnej w celu sprzecznym z tym, w jakim zostały one przekazane bądź w sposób niekorzystny dla klienta – np. przekazanie takich informacji konkurentowi na rynku, co stanowić będzie także złamanie zasady lojalności wobec klienta.

2.5. Podstawy prawne odpowiedzialności a forma wykonywania zawodu

Podstawy prawne odpowiedzialności profesjonalnego pełnomocnika uzależnione są od formy, w jakiej wykonuje on zawód.²⁵¹ Radca prawny uprawniony jest do wykonywania zawodu jednocześnie w różnych formach wskazanych w art. 8 RadPrU.²⁵²

Pełnomocnik wykonujący zawód samodzielnie w ramach prowadzonej działalności gospodarczej w zakresie świadczenia usług prawnych odpowiada - jak każdy przedsiębiorca wykonujący zawód w indywidualnej formie - osobiście, wprost oraz w sposób nieograniczony. Ponosi on wobec klienta odpowiedzialność deliktową za działania stanowiące czyny niedozwolone - na podstawie art. 415 i n. KC - oraz kontraktową - na podstawie art. 471 i n. KC - za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania, które zazwyczaj będzie zobowiązaniem starannego działania.

²⁵¹ Należy zasygnalizować niezbyt aktualny już przypadek, który jest jednakże relewantny pod względem historycznym, a mianowicie - wykonywanie zawodu przez adwokatów w zespole adwokackim. Szerzej na ten temat: M. Mikołajewicz, *Odpowiedzialność odszkodowawcza adwokata w zależności od formy wykonywanego zawodu*, *Studia Iuridica Toruniensia*, tom V, 2009, s. 166-168; S. Janczewski, *Pełnomocnictwo procesowe w zespole adwokackim*, *Palestra* 1968, nr 4, s. 6-17, S. Garlicki, *Charakter...*, s. 1-5; A. Zieliński, *Odpowiedzialność odszkodowawcza adwokata i zespołu adwokackiego*, *Palestra* 1986, nr 9, s. 8 i n.; J. Kruszewska, *Odpowiedzialność odszkodowawcza adwokata i zespołu adwokackiego*, *Palestra* 1988, nr 1-2, s. 3-12; A. Zieliński, *Jeszcze o odpowiedzialności odszkodowawczej adwokata i zespołu adwokackiego*, *Palestra* 32/10(370), s. 77-81.

²⁵² OBSiL, *Stanowisko Ośrodka badań Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 17 listopada 2014 r. – forma wykonywania zawodu przez radcę prawnego*, Biblioteka Prawa Samorządu Radców Prawnych, <http://bibliotekakirp.pl/items/show/349>, s. 2.

2.5.1. Stosunek pracy

W przypadku, gdy mamy do czynienia z pełnomocnikiem²⁵³ zatrudnionym w kancelarii prawnej bądź dziale prawnym na podstawie umowy o pracę, który wykonuje czynności na rzecz klienta, jednakże nie łączy go z nim żaden stosunek obligacyjny, odpowiedzialność kontraktowa ponoszona jest przez pracodawcę, który to jest stroną umowy z klientem. Wobec zatrudnionego prawnika pracodawca może w takim przypadku dochodzić roszczeń regresowych na podstawie art. 120 § 2 KP, którą ogranicza najwyżej do trzymiesięcznego wynagrodzenia art. 119 KP (chyba że szkoda wyrządzona została umyślnie – wtedy mamy do czynienia z pełnym regresem).

W przypadku zatrudnienia radcy prawnego na podstawie umowy o pracę zastosowanie będzie miał miejsce szereg obwarowań, wynikających z ustawy o radcach prawnych, które stanowią o uprzywilejowanym statusie radców jako pracowników. Jak wskazuje się w doktrynie, w takim przypadku współistnieją dwie relacje – partnerska równość stron, tj. pełnomocnika i klienta, oraz podporządkowanie na linii pracodawca-pracownik.²⁵⁴

O zachowaniu niezależności przez radcę prawnego świadczy niemożność związania przez pracodawcę poleceniem co do treści opinii prawnej.²⁵⁵ Zgodnie z art. 14 RadPrU, radca prawny samodzielnie prowadzi sprawy przed organami orzekającymi, dbając przy tym o należyte wykorzystanie przewidzianych przez prawo środków dla ochrony uzasadnionych interesów jednostki organizacyjnej, na rzecz której świadczy swoje usługi. Co istotne, radcy prawnemu nie można polecić wykonania czynności, która wykracza poza zakres pomocy prawnej.²⁵⁶ Pracodawca nie może także nakazać radcy prawnemu wykonania czynności zawodowej, od której winien się on wyłączyć na podstawie art. 15 RadPrU.

Stanowisko radcy prawnego jest samodzielne i podlega bezpośrednio kierownikowi danej jednostki.²⁵⁷ W przypadku, gdy w danej jednostce zatrudnionych jest dwóch lub więcej radców prawnych, jednemu z nich powierza się koordynację pomocy prawnej w danej jednostce. Nie narusza to w żaden sposób zasady niezależności radcy w wykonywaniu

²⁵³ W praktyce dotyczy to jedynie radców prawnych, gdyż adwokaci nie mogą zostać zatrudnieni na podstawie umowy o pracę.

²⁵⁴ J. Łoziński, Z. Klatka, *Status radcy prawnego jako pracownika*, MOPR, rok 2005, nr 3, s. 73.

²⁵⁵ Art. 13 RadPrU.

²⁵⁶ Art. 9 ust. 4 RadPrU.

²⁵⁷ Art. 9 ust. 1 RadPrU.

obowiązków zawodowych, albowiem koordynator nie ma prawa wydawać poleceń radcy prawnemu, ani nadzorować bądź kontrolować czynności, jakie podjął dany radca prawny.²⁵⁸

W zakresie czasu pracy radcy prawnego zatrudnionego na podstawie umowy o pracę RadPrU wskazuje, że należy do niego wliczać czas, który jest niezbędny do załatwiania spraw poza lokalem jednostki organizacyjnej, tj. przede wszystkich w sądach i innych organach, a także czas, który pełnomocnik poświęca na przygotowanie się do tych czynności. Sam czas pracy w lokalu nie może być jednakże krótszy niż dwie piąte ustalonego w umowie czasu pracy.²⁵⁹ Jak wskazano w orzecznictwie, specyfika zawodu radcy prawnego polega na tym, że świadczona przez niego obsługa prawna nie polega wyłącznie na pracy biurowej, a wręcz przeciwnie - często konieczne jest podjęcie czynności poza lokalem, będącym siedzibą pracodawcy, co oznacza, że od pracodawcy zatrudniającego radcę prawnego należy oczekiwać *choćby w minimalnym stopniu elastycznego podejścia do czasu pracy takiego pracownika*.²⁶⁰

Ustawa gwarantuje radcy prawnemu zatrudnionemu na podstawie umowy o pracę wynagrodzenie nie niższe niż to przewidziane dla głównego specjalisty lub innego równorzędnego stanowiska, a w przypadku, gdyby prawo do dodatków było uzależnione od wymogu kierowania zespołem pracowników, nie ma on zastosowania w stosunku do zatrudnionego radcy.²⁶¹ Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 18 maja 2006 r. w sprawie o sygn. akt: III PK 22/06 podkreślił, że na podstawie art. 22⁴ ust. 1 RadPrU radca prawny może żądać wyrównania otrzymywanego wynagrodzenia do najniższej stawki wynagrodzenia głównego specjalisty przewidzianego w przepisach prawa pracy, jednakże roszczenie to nie obejmuje wyrównania do wynagrodzenia rzeczywiście wypłacanego takiemu pracownikowi.²⁶²

²⁵⁸ T. Niedziński, *Zatrudnienie radcy prawnego w jednostce samorządu terytorialnego*, Finanse Komunalne, 2014, nr 5, s. 13-20.

²⁵⁹ Art. 18 ust. 1 i 2 RadPrU.

²⁶⁰ Wyrok SO w Warszawie z dnia 20 października 2016 r. w sprawie o sygn. akt: XXI Pa 559/16, [http://orzeczenia.warszawa.so.gov.pl/details/\\$N/154505000006415_XXI_Pa_000559_2016_Uz_2016-10-20_002](http://orzeczenia.warszawa.so.gov.pl/details/$N/154505000006415_XXI_Pa_000559_2016_Uz_2016-10-20_002). W sprawie tej sąd rozpatrywał kwestię uznania spóźnień oraz naruszania harmonogramu czasu pracy przez radcę prawnego do pracy jako ciężkiego naruszenia obowiązków pracowniczych. Sąd Okręgowy podtrzymał stanowisko Sądu Rejonowego, wskazując, że: *O ile nie wątpliwie spóźnienia do pracy były działaniami bezprawnymi, na co zresztą zwrócił uwagę Sąd pierwszej instancji, tak nie sposób przyjąć, aby stanowiły one ciężkie naruszenie obowiązków pracowniczych. Poza bezprawnością zachowania konieczne jest bowiem znaczne nasilenie złej woli pracownika oraz choćby zagrożenie interesów pracodawcy*.

²⁶¹ Art. 22⁴ ust.1 RadPrU.

²⁶² Wyrok SN z dnia z dnia 18 maja 2006 r. w sprawie o sygn. akt: III PK 22/06, OSNP 2007/9-10/132.

W zakresie kosztów zastępstwa sądowego, które zostały zasądzone na rzecz strony, którą zastępował radca, należne jest mu dodatkowe wynagrodzenie w wysokości nie niższej niż 65% tych kosztów, jeżeli zostały one ściągnięte od strony przeciwnej. Wysokość i termin wypłaty wynagrodzenia radcy zatrudnionego w państwowych jednostkach sfery budżetowej określa umowa cywilnoprawna.²⁶³ Umowa taka może przewidywać wynagrodzenie w innej wysokości niż wskazane w ustawie, jednakże powinno to być co najmniej 65% kosztów zasądzonych kosztów zastępstwa procesowego, zgodnie z wytyczną z art. 22⁴ ust. 2 RadPrU.²⁶⁴ Jak wskazuje się w doktrynie, wynagrodzenie dodatkowe ma charakter motywacyjny i warunkowy.²⁶⁵

Co istotne, radca prawny nie może zawrzeć z klientem, ani z pracodawcą umowy, w której świadczenie klienta polegać będzie na zapłacie honorarium za prowadzenie sprawy wyłącznie proporcjonalnie do wyniku, jaki został osiągnięty (tzw. *pactum de quota litis*). Za pomyślny wynik sprawy radca może otrzymać jedynie dodatkowe honorarium.²⁶⁶

Radca prawny udający się na urlop wypoczynkowy podlega w tym zakresie ogólnym przepisom zawartym w Kodeksie Pracy.²⁶⁷ Jednakże w związku z faktem, iż jest to zawód zaufania publicznego, a nieobecność radcy prawnego może się wiązać z szeregiem negatywnych konsekwencji po stronie pracodawcy, pracownik winien dopełnić dodatkowych obowiązków związanych z zamiarem wykorzystania przez niego urlopu, a mianowicie:

1) powinien zapewnić zastępstwo na czas trwania urlopu w taki sposób, aby interesy pracodawcy były odpowiednio zabezpieczone, np. poprzez wskazanie konkretnej osoby, która jest uprawniona do świadczenia obsługi prawnej i może przejąć obowiązki wypoczywającego w trakcie jego nieobecności (również odpłatnie);

2) dokonać oceny ryzyka negatywnych zdarzeń, jakie mogłyby wystąpić w trakcie przebywania przez niego na urlopie i wskazać je pracodawcy.²⁶⁸

Kolejnymi elementami stanowiącymi o uprzywilejowanej pozycji radcy prawnego jako pracownika są konieczność dokonywania oceny pracy zawodowej zatrudnionego radcy

²⁶³ Art. 22⁴ ust. 2 RadPrU.

²⁶⁴ K. Kwapisz, *Komentarz do art. 22⁴ (w:) Ustawa....*

²⁶⁵ B. Sołtys, *Komentarz do art. 22⁴ (w:) T. Scheffler (red.) Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, C.H.Beck 2018, Legalis.

²⁶⁶ K. Kwapisz, *Komentarz do art. 22⁴ (w:) Ustawa....*

²⁶⁷ Kwestia urlopów wypoczynkowych uregulowana jest w dziale siódmym KP.

²⁶⁸ J. Łoziński, Z. Klatka, *Status...*, s. 76.

po uzyskaniu opinii radcy prawnego wskazanego przez radę OIRP²⁶⁹ oraz obowiązek zasięgnięcia opinii rady OIRP przed rozwiązaniem stosunku pracy z radcą prawnym za wypowiedzeniem z powodu nienależytego wykonywania przez niego obowiązków zawodowych wynikających z RadPrU²⁷⁰. Jak podkreśla Sąd Najwyższy, obowiązek zasięgnięcia opinii rady OIRP jest aktualny, w sytuacji gdy wypowiedzenie umowy o pracę dotyczy naruszenia obowiązków wynikających z RadPrU, jednakże także w przypadku utraty zaufania do pracownika, która wynikałaby z naruszenia obowiązków pozaustawowych niezbędne jest wskazanie *konkretnej i rzeczywistej przyczyny oraz obiektywnych i racjonalnych przesłanek utraty zaufania, które wykluczają subiektywne i arbitralne oceny pracodawcy*.²⁷¹

Krajowa Rada Radców Prawnych w uchwale nr 59/V/2000 z dnia 13 czerwca 2000 r. w sprawie stanowiska w sprawie radców prawnych wykonujących zawód w stosunku pracy (stosunku służbowym) wskazała, że radca prawny może wykonywać zawód jednocześnie u więcej niż jednego pracodawcy, a także pozostawać w stosunku pracy w łącznym wymiarze godzin przekraczającym jeden etat.²⁷²

2.5.2. Spółka cywilna

Zarówno radcowie prawni, jak i adwokaci mogą wykonywać zawód w ramach spółki cywilnej. Jest to możliwe pod warunkiem, że wszyscy wspólnicy takiej spółki są radcami prawnymi, adwokatami, rzecznikami patentowymi, doradcami podatkowymi lub prawnikami zagranicznymi wykonującymi stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej²⁷³, a wyłącznym przedmiotem działalności spółki jest świadczenie pomocy prawnej²⁷⁴.

²⁶⁹ Art. 16 RadPrU.

²⁷⁰ Art. 19 RadPrU.

²⁷¹ Wyrok SN z dnia 17 grudnia 2014 r. w sprawie o sygn. akt: I PK 122/14, MOP 2015 nr 4, str. 198.

²⁷² Uchwała Nr 59/V/2000 Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 13 czerwca 2000 r. w sprawie: stanowiska w sprawie radców prawnych wykonujących zawód w stosunku pracy (stosunku służbowym).

²⁷³ Art. 8 ust. 1 pkt 1) RadPrU oraz art. 4a ust. 1 pkt 1) AdwPr.

²⁷⁴ Art. 8 ust. 2 RadPrU oraz art. 4a ust. 2 AdwPr.

Spółka cywilna nie ma podmiotowości prawnej.²⁷⁵ Nie ma także zdolności sądowej²⁷⁶, a tym samym w postępowaniu sądowym winna być oznaczana wyłącznie poprzez wskazanie wszystkich jej wspólników, ze względu na fakt, iż nie posiada ona odrębnej od wspólników osobowości i w konsekwencji nie może występować pod innym oznaczeniem.²⁷⁷

Wspólnicy spółki cywilnej mogą natomiast razem zaciągać zobowiązania do świadczenia pomocy prawnej, a kwestia odpowiedzialności za ewentualne nieprawidłowości, jakie mogą wystąpić w trakcie obsługi, rozstrzygana jest przez art. 864 KC, zgodnie z którym wspólnicy spółki za zobowiązania spółki odpowiadają solidarnie.

2.5.3. Spółka jawna

Kolejną formą, w jakiej zarówno radcowie prawni, jak i adwokaci mogą wykonywać zawód jest spółka jawna. W takim przypadku mamy do czynienia z identycznymi ograniczeniami co do składu osobowego spółki oraz przedmiotu jej działalności, jak w przypadku spółki cywilnej.

Zgodnie z przepisami KSH²⁷⁸, wspólnicy spółki jawnej za zobowiązania spółki odpowiadają bez ograniczenia całym swoim majątkiem – solidarnie ze spółką oraz pozostałymi wspólnikami.²⁷⁹ Co istotne, egzekucja z majątku wspólnika może być przez wierzyciela prowadzona jedynie w przypadku, gdy egzekucja z majątku spółki okaże się bezskuteczna.²⁸⁰ W przypadku wykonywania przez radców prawnych bądź adwokatów zawodu w tej formie, to spółka, a nie wykonujący za jej pośrednictwem zawód profesjonalni pełnomocnicy, jest stroną umowy o świadczenie pomocy prawnej, a więc udzielenie wadliwej pomocy nie może zostać uznane za bezpośrednie źródło obligacyjnej relacji między klientem-

²⁷⁵ Wyjątkiem od tej zasady jest przypisanie spółce cywilnej podmiotowości spółka w zakresie podatku VAT oraz podatku akcyzowego – tak: wyrok WSA w Gliwicach z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie o sygn. akt: IV SA/GI 275/16, LEX nr 2098862.

²⁷⁶ Postanowienie SO w Rzeszowie z dnia 28 października 2013 r. w sprawie o sygn. akt: VI GZ 283/13, LEX nr 2004452.

²⁷⁷ Wyrok SN z dnia 11 października 2013 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 14/13, LEX nr 1523343.

²⁷⁸ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (Dz.U. 2000 nr 94 poz. 1037).

²⁷⁹ Art. 22§ 2 KSH.

²⁸⁰ Art. 31 KSH. Szerzej na temat odpowiedzialności subsydiarnej wspólnika spółki jawnej: P. Popardowski, *Spółki osobowe w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, Glosa 2013/4/5-21; K. Osajda, *Spółki osobowe w najnowszym orzecznictwie Sądu Najwyższego - odpowiedzialność spółki i wspólników*, Glosa 2007/2/5-17, A. Herbet, *Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania handlowych spółek osobowych - zagadnienia materialnoprawne*, Rejent 2003/6/41.

wierzycielem, a wspólnikami spółki jawnej.²⁸¹ Niezadowolony klient w pierwszej kolejności naprawienia szkody winien domagać się od samej spółki. Dopiero po bezskuteczności egzekucji zwrócić się może przeciwko któremukolwiek ze wspólników, ze względu na istniejącą między nimi odpowiedzialność solidarną. Oznacza to, że w praktyce klient nie jest ograniczony możliwością dochodzenia naprawienia szkody jedynie od osoby, która ją wyrządziła, co w praktyce zwiększa jego szanse na zaspokojenie.

W doktrynie odnaleźć można dwa sprzeczne stanowiska odnośnie dopuszczalności roszczeń regresowych w ramach spółki jawnej. Zgodnie z pierwszym z nich, w przypadku pociągnięcia spółki do odpowiedzialności, przysługuje jej roszczenie regresowe w stosunku do wspólnika, będącego sprawcą szkody. Część doktryny wskazuje jednak, że nie jest możliwe wystąpienie z roszczeniem regresowym przez spółkę przeciwko wspólnikowi, ze względu na fakt, iż odpowiada ona za dług własny, a uprawnienie takie przysługiwać będzie jedynie wspólnikowi, który naprawił szkodę – względem pozostałych wspólników i samej spółki.²⁸²

Co istotne, pełnomocnicy mogą zdecydować o ukształtowaniu roszczeń regresowych w umowie spółki w taki sposób, aby przysługiwały one wyłącznie wobec radcy bądź adwokata, który dopuścił się danego błędu, wykluczając z tego grona wspólników, którzy nie zawinili, co jest istotne w kontekście potencjalnej nieograniczonej odpowiedzialności pełnomocnika za błąd jego niekompetentnego wspólnika.²⁸³

2.5.4. Spółka partnerska²⁸⁴

Spółka partnerska tworzona jest wyłącznie w celu wykonywania wolnych zawodów, którymi zgodnie z art. 88 KSH są właśnie, m.in. zawód adwokata i radcy prawnego.²⁸⁵

²⁸¹ M. Mikołajewicz, *Odpowiedzialność ...*, s. 171.

²⁸² S. Kowalski, *Odpowiedzialność wspólników spółki jawnej za zobowiązania spółki*, Prawo spółek 2003 nr 7-8. Szerzej na ten temat: E. Stan-Stanik, *Zakres roszczenia regresowego przysługującego wspólnikowi spółki jawnej, który spełnił świadczenie wynikające ze zobowiązania spółki*, MOP 2013, Nr 11, Legalis.

²⁸³ M. Mikołajewicz, *Odpowiedzialność ...*, s. 171.

²⁸⁴ Szerzej na temat spółki partnerskiej: G. Jurczak, *Spółka partnerska jako forma działalności przedsiębiorstwa usługowego*, Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie, 2004, t. 6, s. 67-78. Patrz też: E. J. Wrześniak, *Spółka partnerska ze szczególnym uwzględnieniem spółek adwokatów i radców prawnych*, Kraków 2003.

²⁸⁵ Przedstawiciele innych zawodów, którzy mogą być partnerami w spółce partnerskiej to: aptekarze, architekci, inżynierowie budownictwa, biegli rewidenty, brokerzy ubezpieczeniowi, doradcy podatkowi, maklerzy papierów wartościowych, doradcy inwestycyjni, księgowi, lekarze, lekarze dentyści, lekarze weterynarii, notariusze, pielęgniarki, położne, rzecznicy patentowi, rzeczoznawcy majątkowi i tłumacze przysięgli.

W doktrynie wskazuje się, że już sama nazwa tej spółki osobowej wskazuje na jej charakterystyczne cechy, które łączą się z elementami emocjonalnymi - ze względu na konotacje związane ze słowem „partner”.²⁸⁶

Spółki partnerskie zrzeszające radców prawnych i adwokatów muszą spełniać te same wymagania osobowe i odnośnie przedmiotu działalności, jak w przypadku pozostałych spółek osobowych.²⁸⁷

Zgodnie z art. 95 § 1 KSH, partner nie ponosi odpowiedzialności za zobowiązania spółki powstałe w związku z wykonywaniem przez pozostałych partnerów zawodu w spółce, a także za zobowiązania spółki, które są następstwem działań lub zaniechań osób zatrudnionych przez spółkę, które podlegały kierownictwu innego partnera przy świadczeniu obsługi prawnej. Powyższe rozwiązuje problem rozszerzonej odpowiedzialności jednego pełnomocnika za niezawinione przez tego pierwszego, nieudolne działania drugiego, z jakim mamy do czynienia w przypadku spółki jawnej. Co istotne, umowa spółki może jednakże przewidywać, że partner odpowiada na takich samych zasadach, co wspólnik spółki jawnej, a więc jego odpowiedzialność może zostać dobrowolnie rozszerzona.

Należy wskazać, że ograniczenie odpowiedzialności partnera wynikające z art. 95 § 1 KSH dotyczy jedynie odpowiedzialności za błąd związany ze świadczeniem obsługi prawnej, a więc tzw. błąd w sztuce, a jego zakresem nie są objęte inne zobowiązania spółki partnerskiej, za które odpowiadają solidarnie spółka wraz ze wszystkimi wspólnikami (których odpowiedzialność jest jednakże wobec spółki subsydiarna).²⁸⁸

W doktrynie dominuje pogląd, zgodnie z którym powyższy przepis ma zastosowanie zarówno w przypadku reżimu kontraktowego, jak i deliktowego. W przypadku pierwszego z nich, należy podkreślić, że stosunek obligacyjny nie występuje pomiędzy klientem spółki a partnerem, a więc kontraktowa odpowiedzialność profesjonalnego pełnomocnika, będącego partnerem, wobec klienta jest wykluczona. Natomiast w zakresie reżimu *ex delicto* spółka odpowiada za wszelkie czyny niedozwolone partnera, pod warunkiem, iż nie został on pozbawiony prawa do reprezentacji spółki.²⁸⁹

²⁸⁶ A. Kidyba, *Komentarz aktualizowany do art. 1-300 Kodeksu spółek handlowych*, LEX.

²⁸⁷ Art. 8 ust. 1 pkt 2) i art. 8 ust. 2 RadPrU oraz art. 4a ust. 1 pkt 2 oraz art. 4a ust. 2 AdwPr.

²⁸⁸ M. Rodzynekiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, WKP 2018, LEX.

²⁸⁹ M. Mikołajewicz, *Odpowiedzialność...*, s. 177-178.

2.5.5. Spółka komandytowa

Radcowie prawni oraz adwokaci mogą także wykonywać zawód w ramach spółki komandytowej. Poza ograniczeniami odnośnie składu osobowego oraz przedmiotu działalności spółki, jak w przypadku pozostałych wyżej omówionych spółek, spółki komandytowej dotyczy dodatkowy zakaz, a mianowicie – zabronione jest wykonywanie zawodu radcy prawnego jako komandytariusz spółki komandytowej bądź komandytowo-akcyjnej – wykonywanie zawodu w tej formie jest możliwe wyłącznie w przypadku, gdy radca występuje w charakterze komplementariusza.²⁹⁰ Analogiczne stanowisko zajął samorząd adwokacki.²⁹¹

W związku z powyższym, profesjonalny pełnomocnik, będący wspólnikiem spółki komandytowej, będzie odpowiadał tak, jak wspólnik spółki jawnej, ze względu uregulowanie zawarte w art. 103 KSH.

2.5.6. Działanie więcej niż jednego pełnomocnika w danej sprawie

W przypadku, gdy klient jest reprezentowany przez kilku pełnomocników w jednej sprawie, którzy działają niezależnie od siebie, w zależności od konfiguracji, w jakiej występują pełnomocnicy, ich błędy mogą powodować różne konsekwencje. Jeżeli obojdwaj działają jednocześnie, nie budzi wątpliwości, że odpowiadają solidarnie, na zasadzie 441 § 1 KC. Wynika to z obowiązku działania w interesie klienta, który zawiera w sobie konieczność korygowania błędów innego pełnomocnika.

W przypadku, gdy jeden pełnomocnik zastąpiony został przez drugiego, przede wszystkim należy wskazać na uregulowania zawarte w kodeksach etyki zawodowej, tj. zgodnie z art. 59 KERP radca prawny, przekazując sprawę innemu radcy prawnemu, obowiązany jest udostępnić mu bez zbędnej zwłoki dokumenty i informacje związane ze sprawą. Doktryna precyzuje, że dotyczy to zarówno przypadku dobrowolnego przekazania sprawy innemu radcy, jak i przekazania z inicjatywy klienta.²⁹² Stanowi to konkretyzację

²⁹⁰ OBSiL, *Stanowisko...*, s. 2.

²⁹¹ P. Magnuski, A. Tomaszek, *Czy zawód radcy prawnego i adwokata może wykonywać komandytariusz?*, *Palestra* 2001, nr 9-10, s. 10.

²⁹² A. Woroniecka, *Komentarz art. 59 (w:) T. Scheffler (red.) Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, C.H.Beck 2018, Legalis.

obowiązku zachowania lojalności wobec innych członków samorządu zawodowego.²⁹³ Natomiast w kontekście odpowiedzialności, właściwy wydaje się pogląd zgodnie z którym nie można uwolnić od odpowiedzialności pełnomocnika, który działał jako pierwszy tylko dlatego, że został on zastąpiony drugim i *vice versa* – drugi pełnomocnik nie może wskazywać, że nie odpowiada wyłącznie dlatego, że błąd popełniony został przez pierwszego. Należy uznać, że w sytuacji, gdy błąd był możliwy do skorygowania, a drugi z pełnomocników tego nie uczynił, to obydwaj działali niestaranie, a więc winni odpowiadać solidarnie na zasadzie określonej w art. 441 § 1 KC.²⁹⁴

2.6. Przesłanki cywilnej odpowiedzialności profesjonalnego pełnomocnika

2.6.1. Zdarzenie sprawcze

Zachowanie profesjonalnego pełnomocnika, będące źródłem odpowiedzialności odszkodowawczej wobec klienta, najczęściej stanowi naruszenie obowiązków umownych (w przypadku odpowiedzialności *ex contractu*) lub powinności wynikających z ustaw zawodowych, zasad etyki lub deontologii zawodowej. Należy podkreślić, że od profesjonalnego pełnomocnika wymaga się ponadprzeciętnej znajomości przepisów, odpowiedniej do pełnionego przez niego zawodu, a czynności przez niego dokonywane, winny odpowiadać pełnej znajomości norm prawnych obowiązujących w danej sprawie.²⁹⁵

Naruszenia bądź zaniechania pełnomocników powodujące powstanie szkody po stronie ich klientów odpowiadają obowiązkowi, jakie wiążą radców i adwokatów względem osób przez nie reprezentowanych. Po pierwsze, jest to obowiązek świadczenia pomocy prawnej z należytą starannością, który zostanie szerzej omówiony przy okazji przesłanki winy i jej subiektywnego elementu. Profesjonalny pełnomocnik winien znać obowiązujące prawo, reprezentować klienta zgodnie z jego instrukcjami, podejmować wyłącznie działania dopuszczone prawem, wywiązywać się z obostrzeń proceduralnych, dopełniać obowiązków informacyjnych, sprawować odpowiednią pieczę nad powierzonymi mu dowodami i

²⁹³ A. Sękowska, *Komentarz do art. 59 (w:) T. Jaroszyński, A. Sękowska, P. Skuczyński, Kodeks Etyki Radcy Prawnego. Komentarz*, Wydawnictwo Praktyka Prawnicza, Warszawa 2016, s. 269.

²⁹⁴ K. Pałka, *Odpowiedzialność odszkodowawcza zawodowych pełnomocników procesowych w świetle orzecznictwa sądów polskich*, MOP 2/201, s. 96.

²⁹⁵ Postanowienie SN z dnia 14 sierpnia 1997 r. w sprawie o sygn. akt: II CZ 88/97, OSNC 1998, nr 3, poz. 40.

dokumentami, skrupulatnie i starannie rozliczać się z klientem, unikać konfliktów interesów i zachowywać lojalność wobec klienta, a także dochować tajemnicy zawodowej.²⁹⁶

Przykładami konkretnych przewinień, skutkujących wywołaniem uszczerbku po stronie klienta, np. w zakresie zarzutu przedawnienia są: niepodniesienie zarzutu w przypadku reprezentowania pozwanego, bądź doprowadzenie do przedawnienia roszczenia – jeżeli pełnomocnik reprezentuje powoda. Kolejnym nagannym zachowaniem pełnomocnika jest zawarcie ugody²⁹⁷ bądź uznanie powództwa bez zgody mocodawcy. Niezgłoszenie wniosku dowodowego czy zarzutu procesowego (w szczególności niweczącego, np. przedawnienia, potrącenia) także może skutkować odpowiedzialnością radcy prawnego bądź adwokata. Jednymi z najczęstszych naruszeń są te związane z wadliwym wniesieniem środka zaskarżenia, tj. wniesieniem go po terminie bądź obarczonego brakami formalnymi.²⁹⁸ Innym przykładem jest nieprawidłowe wypełnienie weksla *in blanco*.²⁹⁹

Często konieczne jest podejmowanie przez pełnomocnika czynności o charakterze ostrożnościowym, aby jak najlepiej zabezpieczyć interes klienta.³⁰⁰ Samo wywiązywanie się z podstawowych obowiązków i niewykazywanie aktywnej roli w prowadzeniu sprawy może nie być wystarczające.

Należy zasygnalizować też kwestię takiego błędu pełnomocnika, który doprowadził do popełnienia przez klienta czynu oskarżonego. W takiej sytuacji, należy ocenić, czy błąd klienta, który spowodowany został wadliwie udzieloną przez pełnomocnika pomocą, można uznać za usprawiedliwiony, z uwzględnieniem następujących kryteriów. W pierwszej kolejności należy ustalić, czy zagadnienie, które stanowiło przedmiot pomocy prawnej świadczonej przez pełnomocnika jest zagadnieniem skomplikowanym, dla rozstrzygnięcia którego niezbędna jest wiedza specjalistyczna, czy wręcz przeciwnie – kwestia ta należy do powszechnie znanych. W drugiej kolejności, konieczna jest weryfikacja, czy klient mógł

²⁹⁶ Por. M. Gutowski, *Umowa o zastępstwo procesowe*, C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 105-149.

²⁹⁷ Szerzej na temat ugody: M. Rzewuski (w:) M. Załucki (red.) *Kodeks cywilny. Komentarz*, C.H.Beck 2019, s.1844-1849.

²⁹⁸ Wyrok SN z dnia 13 czerwca 2008 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 514/07 Legalis; wyrok SN z dnia 25 kwietnia 2013 r. w sprawie o sygn. akt: V CSK 210/12, OSNC Nr 2/2014, poz. 14; wyrok SA w Gdańsku z 13 września 2012 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 455/12, Legalis; wyrok SA w Poznaniu z dnia 23 października 2012 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 761/12, Legalis; wyrok SA w Gdańsku z dnia 30 października 2013 r. w sprawie o sygn. akt: V ACa 549/13, LEX nr 1400239.

²⁹⁹ Wyrok SN z dnia 15 marca 2012 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 330/11, OSNC 2012/9/109.

³⁰⁰ T. Szanciło, *Odpowiedzialność cywilna radcy prawnego i adwokata za błędy procesowe*, Palestra 58/1-2 (661-662), s. 128.

darzyć osobę udzielającą mu pomocy prawnej zaufaniem odnośnie rzetelności treści przekazywanej mu informacji (w przypadku profesjonalnego pełnomocnika odpowiedź na to pytanie jest oczywista i twierdząca).³⁰¹

2.6.2. Szkoda

Szkodą jest każdy uszczerbek, którego doznał poszkodowany na swoich prawnie chronionych dobrach. Stanowi ona samodzielną przesłankę powstania obowiązku odszkodowawczego.³⁰²

2.6.2.1. Rodzaje szkody

Punktem wyjścia do rozważań na temat szkody jest dokonanie rozróżnienia na szkodę majątkową, tj. uszczerbek materialny, jakiego doznaje mienie poszkodowanego, oraz szkodę niematerialną, czyli krzywdę, której wartości nie można określić w pieniądzu, na którą składają się negatywne przeżycia, krzywda moralna, a także cierpienia (zarówno fizyczne, jak i psychiczne). Szkodę niemajątkową stanowi także uszczerbek na dobrach osobistych, takich jak zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia,³⁰³ a także, co najistotniejsze w kontekście roszczeń przeciwko profesjonalnym pełnomocnikom – prawo (uprawnienie) – np. w przypadku utraty prawa do sądu³⁰⁴.

2.6.2.1.1. Szkoda majątkowa

Szkoda majątkowa to różnica między obecnym stanem majątkowym poszkodowanego a stanem, jaki by istniał, gdyby nie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę. Natomiast podstawowym celem wynagrodzenia szkody jest wyrównanie tej właśnie różnicy.³⁰⁵

³⁰¹ E. Smogorzewski, *Korzystanie z fachowej pomocy prawnej jako przyczyna błędu co do prawa*, MOP 4/2016, s. 207-208.

³⁰² A. Szpunar, *Ustalenie wysokości odszkodowania według przepisów kodeksu cywilnego*, Nowe Prawo 1965 nr 4, s. 334. Szerzej na temat szkody: A. Sinkiewicz, *Pojęcie i rodzaje szkody w polskim prawie cywilnym*, Rejent nr 2(82) luty 1998 r., s. 59-74; A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania w prawie cywilnym*, Warszawa 1975; A. Szpunar, *O sposobach naprawienia szkody na mieniu*, Nowe Prawo 1971, nr 11; J. Winiarz, *Obowiązek naprawienia szkody*, Warszawa 1970; A. Doliwa, *Zobowiązania...*, s. 112-115; S. Prutis, *Instytucje...*, s. 397-400.

³⁰³ Otwarty katalog dóbr osobistych zawiera art. 23 KC, który sukcesywnie uzupełniany jest przede wszystkim przez orzecznictwo.

³⁰⁴ M.in. takiego zadośćuczynienia w kwocie 10 000 zł domagał się powód w sprawie toczącej się przed Sądem Apelacyjnym w Białymstoku pod sygn. akt: I ACa 667/13. Wyrokiem z dnia 22 stycznia 2014 r. powództwo zostało oddalone ze względu na brak wykazania przesłanek szkody i związku przyczynowego.

³⁰⁵ Orzeczenie SN z dnia 11 lipca 1957 r. II CR 304/57, OSNCK 1958/3/76.

Szkodę majątkową stanowi uszczerbek na dobrach i interesach poszkodowanego, które mają wartość majątkową, czyli taką, którą można wyrazić w pieniądzu.³⁰⁶ Co istotne, szkodą majątkową będzie także uszczerbek na dobrach, które same w sobie nie mają wartości niemajątkowej, jednakże mogą być przywrócone do stanu poprzedniego przez nakłady pieniężne lub gdy samo naruszenie dobra niemajątkowego w konsekwencji skutkuje naruszeniem interesów majątkowych.³⁰⁷ Dotyczy to sytuacji takich, jak uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia – gdzie szkodą będą poniesione koszty leczenia, rehabilitacji, przekwalifikowania, a także utracone z tego powodu zarobki.

Szkoda majątkowa występuje w dwóch postaciach – *damnum emergens*, tj. strat rzeczywiście poniesionych przez poszkodowanego oraz *lucrum cessans*, czyli utraconych korzyści, które mógłby on osiągnąć, gdyby nie nastąpiło zdarzenie generujące szkodę.

W przypadku odpowiedzialności kontraktowej szkoda jest wynikiem niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy. Stanowi ona uszczerbek, którego nie doznałby wierzyciel, gdyby dłużnik zobowiązanie wykonał należycie – jest to szkoda w granicach tzw. pozytywnego interesu umowy, która ma złożony charakter, albowiem - równolegle z uszczerbkiem, którego wartość określić można jako równą wartości wadliwego (bądź niespełnionego) świadczenia (lub jego części) - występują szkody zastępcze, spowodowane brakiem świadczenia bądź świadczeniem nienależytym.³⁰⁸

Z negatywnym interesem umownym mamy natomiast do czynienia w sytuacji, kiedy do zawarcia umowy nie dojdzie, a jedna ze stron podjęła już konkretne, wymierne finansowo kroki wiążące się z tym, iż liczyła na jej zawarcie. Szkoda obejmuje w takim przypadku koszty zawarcia umowy, odebrania, przewozu bądź przechowania rzeczy, a także zwrotu nakładów dokonanych przez kupujących w zakresie, w jakim kontrahent nie odniósł z nich korzyści.³⁰⁹

W ramach stosunków obligacyjnych wyróżnić można szkodę polegającą na zmniejszeniu aktywów, a także zwiększeniu pasywów, co przekłada się w praktyce na

³⁰⁶ M. Romatowska, *Zadośćuczynienie za krzywdę na gruncie kodeksu cywilnego – aspekty praktyczne*, Temidium 4 (75) 2013, s. 37.

³⁰⁷ T. Dybowski (w:) Z. Radwański (red.), *System prawa cywilnego*, t. 3, cz. 1, Ossolineum 1981, s. 227.

³⁰⁸ A. Sinkiewicz, *Pojęcie...*, s. 69-70.

³⁰⁹ A. Kozioł, *Komentarz do art. 566* (w:) M. Fras, M. Habdas (red.) *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IV. Zobowiązania. Część szczególna (art. 535-764(9))*, WKP 2018, LEX. Z negatywnym (ujemnym) interesem umownym mamy do czynienia w przypadku określonym w art. 566 KC.

powstanie nowego długu po stronie poszkodowanego lub powiększenie istniejących zobowiązań.³¹⁰

2.6.2.1.2 Szkoda niemajątkowa - krzywda

Krzywdę stanowią wszelkie negatywne przeżycia pokrzywdzonego, które wynikają ze zdarzenia powodującego szkodę, a które mogą przyjąć postać cierpień fizycznych bądź psychicznych, jakich doznaje pokrzywdzony w związku z popełnionym czynem niedozwolonym.³¹¹

Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 9 lutego 2000 r. wydanego w sprawie o sygn. akt: II CKN 592/98, krzywda, która jest wynagradzana zadośćuczynieniem pieniężnym, uregulowanym w art. 445 KC stanowi szkodę niemajątkową, której charakter decyduje o jej niewymierności. Podkreślono, że zadośćuczynienia przyznanego pokrzywdzonemu nie powinno się traktować jako ekwiwalentu doznanego uszczerbku – tak, jak ma to miejsce w przypadku szkody majątkowej, ponieważ odpowiedniość przyznanej kwoty: *ma służyć złagodzeniu doznanej krzywdy, a jednocześnie nie być źródłem wzbogacenia*.³¹²

W doktrynie wskazuje się także, że ze względu na fakt, iż instytucja zadośćuczynienia za krzywdę została umiejscowiona w części KC, w której uregulowana została odpowiedzialność *ex delicto*, w obecnym stanie prawnym zadośćuczynienia dochodzić można jedynie w tym właśnie reżimie odpowiedzialności.³¹³

2.6.2.2. Zakres szkody w sprawach przeciwko pełnomocnikom

W przypadku spraw przeciwko profesjonalnym pełnomocnikom szkoda klienta będzie zależna od formy świadczonej pomocy. W sytuacji reprezentacji procesowej, szkodą będzie wszystko, co klient utracił w konsekwencji przegrania sprawy, a więc, np. jeżeli będziemy mieli do czynienia ze źle prowadzoną sprawą o zapłatę, szkoda będzie równa wysokości dochodzonego roszczenia (pod warunkiem i w zakresie, w jakim było ono zasadne). Należy jednakże pokreślić, że sytuacja reprezentowanego będzie się różniła w zależności od tego, czy występował on w charakterze powoda czy pozwanego.³¹⁴

³¹⁰ A. Sinkiewicz, *Pojęcie...*, s. 69.

³¹¹ M. Romatowska, *Zadośćuczynienie...*, s. 33.

³¹² Wyrok SN z dnia 9 lutego 2000 r. w sprawie o sygn. akt: III CKN 582/98, LEX nr 52776.

³¹³ M. Romatowska, *Zadośćuczynienie...*, s.33.

³¹⁴ T. Szanciło, *Odpowiedzialność...*, s. 130.

W przypadku zaniechania, podobnie jak ma to miejsce na zasadach ogólnym – szkoda wystąpi, pod warunkiem istnienia obowiązku działania po stronie pełnomocnika, tj. zobligowania go do określonego działania, którego nie podjął (choć mógł i był w stanie) przez przepis powszechnie obowiązujący, zasady etyki bądź deontologii zawodowej.³¹⁵

Pierwszym krokiem zmierzającym do ustalenia istnienia szkody w sprawach przeciwko profesjonalnym pełnomocnikom jest weryfikacja, jaki byłby wynik procesu, gdyby pełnomocnik nie popełnił błędu. Powyższe wynika z tego, że szkoda po stronie reprezentowanego będzie miała miejsca jedynie w sytuacji, w której, gdyby nie nienależyte wypełnienie obowiązków zawodowych przez pełnomocnika, klient wygrałby proces. Zatem, nawet jeżeli pełnomocnik popełnił ewidentny błąd, jak np. wniesienie apelacji po terminie, jeżeli klient nie miał szansy na pozytywne rozstrzygnięcie w drugiej instancji, szkoda po jego stronie nie powstanie, a pełnomocnik nie będzie odpowiadał przed klientem za swoje błędne działania. Na powyższe zwrócił uwagę Sąd Apelacyjny w Białymstoku w wyroku z dnia 22 stycznia 2014 r. wydanym w sprawie o sygn. akt: I ACa 667/13, podkreślając, że: *Sam fakt wadliwego (np. spóźnionego lub obarczonego brakami formalnymi) wniesienia lub sporządzenia środka odwoławczego przez profesjonalnego pełnomocnika i spowodowane tym jego odrzucenie, nie stwarza jeszcze podstawy do odszkodowawczej odpowiedzialności tego pełnomocnika. Nawet bowiem poprawne sporządzenie i wniesienie środka zaskarżenia nie gwarantuje rozpoznania go na korzyść skarżącego.*³¹⁶

Sąd Apelacyjny w Poznaniu w wyroku z dnia 14 stycznia 2009 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 915/08 wyraził podobne stanowisko, podkreślając jednocześnie, że zasadzające orzeczenia sądowe nie mają charakteru konstytutywnego, a jedynie deklaratoryny (deklaratoryjny) i potwierdzają jedynie istnienie obowiązku zapłaty określonej sumy pieniężnej, który powstał już wcześniej. W związku z powyższym, sam fakt popełnienia błędu przez pełnomocnika nie przesądza o powstaniu odpowiedzialności odszkodowawczej po jego stronie, albowiem samo zaniechanie dokonane przez pełnomocnika należy do sfery faktów, natomiast to sąd rozstrzyga o tym, czy i jakie wywołało ono następstwa w odniesieniu do stosunków prawnych, jakie łączyły strony.³¹⁷

³¹⁵ T. Szanciło, *Odpowiedzialność...*, s. 130.

³¹⁶ Wyrok SA w Białymstoku z dnia 22 stycznia 2014 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 667/13, Legalis.

³¹⁷ Wyrok SA w Poznaniu z dnia 14 stycznia 2009 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 915/08, LEX nr 518059.

2.6.2.3. Zwrot wynagrodzenia

Konieczne jest odróżnienie szkody, która jest konsekwencją przegranego procesu, od szkody, która wynika z zapłaconego za nienależycie wykonaną pracę wynagrodzenia.³¹⁸ Za koniecznością zwrotu wynagrodzenia w przypadku niedołożenia przez prawnika należytej staranności w wykonywaniu obowiązków zawodowych opowiedział się Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 21 października 2004 r. wydanego w sprawie o sygn. akt: V CK 61/04.³¹⁹ Sprawa dotyczyła wytoczenia powództwa bez zweryfikowania wymagalności roszczenia.

Należałoby opowiedzieć się za dopuszczeniem możliwości dochodzenia przez klienta zwrotu wynagrodzenia zapłaconego pełnomocnikowi, w szczególności w sytuacji kardynalnych błędów pełnomocników, które nie skutkowały naprawieniem szkody ze względu na obiektywny brak szansy wygrania procesu, tj. ustalenie, że sprawa byłaby przegrana nawet, gdyby pełnomocnik wykonywał swojego obowiązki należycie. Nie sposób uznać, że pełnomocnik, który zapewnia swojego klienta o pewnej szansie na wygraną w sądzie, które to zapewnienia nie są poprzedzone gruntowną weryfikacją dostępnych dokumentów, należycie wywiązuje się z obowiązków zawodowych względem reprezentowanego przez niego klienta. W takim przypadku, klientowi przysługuje roszczenie w ramach reżimu odpowiedzialności kontraktowej.

Jednakże, nie sposób stwierdzić, że samo zaistnienie błędu automatycznie przesądza o konieczności zwrotu całości wypłaconego wynagrodzenia.³²⁰ Szkoda w takim przypadku będzie równa różnicy w wartości świadczenia wykonanego należycie, a usługi rzeczywiście wykonanej na rzecz klienta. Warto też wskazać w tym kontekście, na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2009 r. wydany w sprawie o sygn. akt: IV CSK 523/08³²¹, w którym uznano za niedopuszczalny zbieg roszczeń z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia z roszczeniami z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, ze względu na fakt, iż dopuszczenie możliwości dochodzenia roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia doprowadziłoby w takiej sytuacji do podważenia sensu szczegółowych unormowań stosunków obligacyjnych, uwzględniających ich specyfikę.

³¹⁸ K. Pałka, *Odpowiedzialność...*, s. 92.

³¹⁹ Wyrok SN z dnia 21 października 2004 r. w sprawie o sygn. akt: V CK 61/04, MOP 2004 nr 22, str. 1014: *Konsekwencją niedochowania należytej staranności przez radcę prawnego lub adwokata przy prowadzeniu sprawy zleconej mu przez klienta, jest obowiązek zwrotu wynagrodzenia otrzymanego w związku z tym zleceniem.*

³²⁰ K. Pałka, *Odpowiedzialność...*, s. 92.

³²¹ Wyrok SN z dnia 7 maja 2009 r. w sprawie o sygn. akt: IC CSK 523/08, LEX nr 523904.

2.6.2.4. Sposób naprawienia szkody

Zgodnie z art. 363 § 1 KC, szkoda może zostać naprawiona bądź przez restytucję, bądź przez zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej.³²² Wybór jednego z powyższych sposobów należy do poszkodowanego.³²³

W doktrynie wskazuje się, że przywrócenie stanu poprzedniego może nastąpić w szczególności poprzez: naprawienie zniszczonej rzeczy, doprowadzenie jej do stanu zgodnego z umową; świadczenie usług w naturze; wydanie korzyści niepieniężnych, które otrzymałby poszkodowany, gdy nie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę; spełnienie świadczenia, będącego przedmiotem zobowiązania, a także wydanie rzeczy bądź ogłoszenie w prasie.³²⁴

W przypadku sporów między pełnomocnikami a ich klientami, ze względu na charakter spraw i brak możliwości restytucji (prawomocne wyroki, *res iudicata*), podstawowym sposobem naprawienia szkody jest zapłata sumy pieniężnej odpowiadającej wysokości szkody poniesionej przez reprezentowanego klienta.

2.6.2.5. Sposób obliczania wysokości szkody

Zgodnie z doktrynalną definicją, szkodą jest różnica pomiędzy dwoma stanami majątku poszkodowanego, co stanowi główne założenie teorii dyferencyjnej.³²⁵ Przeważający pogląd doktryny skupia się na tym, że porównania winno się dokonywać pomiędzy stanem rzeczywistym, jaki istniał w chwili powstania szkody a stanem hipotetycznym, jaki istniałby, gdyby zdarzenie wywołujące szkodę nie nastąpiło - co istotne, obydwa stany muszą dotyczyć całokształtu sytuacji danego poszkodowanego.³²⁶

Ze względu na fakt, że w przypadku procesów odszkodowawczych przeciwko pełnomocnikom konieczne jest także hipotetyczne rozstrzygnięcie sprawy, w zakresie której pełnomocnik popełnił błąd, problematyka określenia wysokości szkody przysparza praktycznych problemów.

³²² M. Kaliński, *Odpowiedzialność...*, s. 177.

³²³ Z. Banaszczyk, *Komentarz do art. 363 (w:) K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. I*, Warszawa 1997, s. 737.

³²⁴ M. Kaliński, *Odpowiedzialność...*, s. 184.

³²⁵ *Ibidem*, s. 84.

³²⁶ A. Szpunar, *Ustalenie...*, s. 38.

Dla zastosowania metody dyferencyjnej konieczne jest bowiem ustalenie, jaki byłby stan majątkowy reprezentowanego, gdyby nie niedołożenie należytej staranności przez pełnomocnika. Sprowadza się to do konieczności rozstrzygnięcia przez sąd orzekający sprawy, będącej przedmiotem postępowania odszkodowawczego, ustalenia na tej podstawie hipotetycznego stanu majątkowego klienta, jaki ten osiągnąłby, gdyby zapadło przewidziane rozstrzygnięcie, a następnie porównanie tego stanu majątkowego ze stanem, w jakim obecnie znajduje się klient. Jest to zabieg niezwykle skomplikowany, a sytuacja jest o tyle trudna, że to na poszkodowanym, czyli laiku, spoczywa ciężar dowodu w zakresie przesłanki szkody, a więc wszelkie wskazane wyżej okoliczności muszą zostać przez niego wykazane za pomocą środków dowodowych.

2.6.2.6. Prawdopodobieństwo wyegzekwowania roszczenia

Sąd Najwyższy, przy ustalaniu zaistnienia przesłanki szkody i jej wysokości, nakazuje także branie pod uwagę prawdopodobieństwa wyegzekwowania roszczenia. W wyroku z dnia 5 czerwca 2007 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 86/07 wskazał, że sąd drugiej instancji błędnie uznał za element szkody niewyegzekwowane długi bez rozważenia prawdopodobieństwa ich ściągnięcia, ponieważ, mimo iż majątek poszkodowanego został w ten sposób pomniejszony, realny wymiar pomniejszenia poszkodowany odczuje dopiero w przypadku zaspokojenia długu. W sytuacji, gdyby dług niezaspokojony został uznany za szkodę podlegającą naprawieniu, zasądzenie odszkodowania stanowiłoby w tym zakresie nieuzasadnione wzbogacenie poszkodowanego, któremu zrekompensowany zostałby uszczerbek, którego rzeczywiście nie poniósł.³²⁷ W powyższej sprawie domagano się odszkodowania od pełnomocnika za wydanie tytułu wykonawczego w wyniku niepodniesienia przez pełnomocnika zarzutu przedawnienia.³²⁸

Natomiast odmienne stanowisko zajął Sąd Apelacyjny w Gdańsku w wyrok z dnia 11 lutego 2014 r. w sprawie o sygn. akt: V ACa 861/13, w którym wskazał, że powódka wykazała szkodę, albowiem przegrała ona proces i jest zobowiązana do zapłaty określonej kwoty pieniężnej na mocy prawomocnego wyroku, w konsekwencji czego powiększyły się jej

³²⁷ Wyrok SN z dnia 5 czerwca 2007 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 86/07, Legalis.

³²⁸ Odnośnie ściągальności roszczenia w kontekście szkody wyrządzonej przez pełnomocnika - por. wyrok SA w Warszawie z dnia 16 kwietnia 2013 r. w sprawie o sygn. akt: VI ACa 1194/12, Legalis; Wyrok SR w Prudniku z dnia 17 stycznia 2013 r. w sprawie o sygn. akt: I C 537/12, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

pasywa i nie ma znaczenia, czy dokonała już zapłaty zasądzonych kwot, czy nie – istotne jest, że w każdej chwili może spodziewać się egzekucji.³²⁹

W doktrynie wskazuje się, że w przypadku, kiedy wskutek upływu terminu przedawnienia klient utracił możliwość dochodzenia roszczenia, jeżeli nie istniała możliwość jego późniejszego wyegzekwowania – szkoda nie powstała. Natomiast w przypadku niepodniesienia zarzutu przedawnienia, w konsekwencji czego przeciwko poszkodowanemu wydany został tytuł wykonawczy, szkoda powstaje w zakresie, w jakim wierzyciel uzyskał zaspokojenie, gdyż wypłata odszkodowania przewyższającego tę kwotę prowadziłaby do nieuzasadnionego wzbogacenia poszkodowanego.³³⁰

2.6.3. Wina

Pojęcie winy składa się z dwóch podstawowych elementów, które muszą wystąpić łącznie, aby można było uznać tę przesłankę za spełnioną – elementu obiektywnego oraz subiektywnego.

Co istotne, pojęcia winy, zarówno w zakresie *dolus*, jak i *culpa*, nie różnicuje się w zależności od tego, czy mamy do czynienia z reżimem odpowiedzialności *ex contractu* czy *ex delicto*. Różnice występują dopiero w ramach zakresu odpowiedzialności, tj. w przypadku odpowiedzialności kontraktowej często stopień winy ogranicza się do rażącego niedbalstwa³³¹, a w ramach odpowiedzialności deliktowej sprawca będzie zazwyczaj odpowiadał nawet w przypadku nieznacznego zaniedbania (*culpa levissima*).³³² Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 10 października 1975 r. w sprawie o sygn. akt: I CR 656/75: *Wina, która mogła nie wystarczać do uznania, że pozwany popełnił przestępstwo, jest wystarczająca do uznania jego odpowiedzialności cywilnej. W świetle bowiem art. 415 KC nawet najmniejszy stopień winy sprawcy szkody wystarcza do obciążenia go odpowiedzialnością cywilną.*³³³

³²⁹ Wyrok SA w Gdańsku z dnia 11 lutego 2014 r. w sprawie o sygn. akt: V ACa 861/13, Legalis.

³³⁰ K. Pałka, *Odpowiedzialność...*, s. 96.

³³¹ Różnice między niedbalstwem zwykłym a niedbalstwem rażącym – por. W. Serwach, *Wina jako zasada odpowiedzialności cywilnej oraz okoliczność zwalniająca z obowiązku naprawienia szkody*, Wiadomości Ubezpieczeniowe 1/2009, s. 91-92.

³³² J. Gudowski, G. Bieniek, *Komentarz do art. 415 (w:) J. Gudowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna*, LEX.

³³³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 października 1975 r. w sprawie o sygn. akt: I CR 656/75, LEX nr 7759.

2.6.3.1 Element obiektywny winy

Na obiektywny element winy składa się bezprawność, tj. negatywna ocena zachowania sprawcy po zestawieniu go z wzorcami wynikającymi z porządku prawnego, tj. przepisów prawa, zasad etycznych lub obowiązku ostrożności.³³⁴ W przypadku profesjonalnego pełnomocnika objawia się to zazwyczaj w postępowaniu sprzecznym z przepisami ustaw zawodowych, zasadami etyki czy deontologii zawodowej.

Bezprawność jest pojęciem obiektywnym i niezależnym od faktu występowania winy sprawcy. Swoim zakresem obejmuje zarówno działanie, jak i zaniechanie. W doktrynie wskazuje się, że każdy profesjonalista ma dwie podstawowe powinności, a mianowicie: obowiązek kompetencji, na który składa się konieczność stałego doskonalenia zawodowego i podnoszenia kwalifikacji zgodnie z paremią *ignorantia culpa adnumeratur*³³⁵, a także obowiązek udzielenia informacji.³³⁶ Drugi ze wskazanych obowiązków jest o tyle istotny, że wiedza niezbędna do prawidłowego świadczenia usług profesjonalnych, do których bez wątpienia zaliczyć można obsługę prawną, nie jest dostępne dla laika. Profesjonalny pełnomocnik winien poinformować swojego klienta o możliwościach działania i uczynić to w taki sposób, aby tamten mógł podjąć w pełni świadomą konsekwencji danego wyboru decyzję. Jeżeli obowiązek informacyjny względem klienta nie zostanie spełniony, interes klienta może stać się zagrożony i najprawdopodobniej nie doprowadzi to do pełnej (zgodnej z życzeniem klienta) jego realizacji.

2.6.3.2 Subiektywny element winy

Rozważania odnośnie subiektywnego elementu winy, należy rozpocząć od rozróżnienia winy umyślnej i nieumyślnej, czyli niedbalstwa. Należy podkreślić, że na gruncie prawa cywilnego podział ten nie pełni tak istotnej roli, jak w przypadku prawa karnego, co wynika z faktu, że w głównej mierze to rozmiar szkody, a nie stopień winy sprawcy przekłada się na wysokość przyznanego odszkodowania.

³³⁴ Szerzej na temat stosunku bezprawności do zasad współżycia społecznego: K. Pietrzykowski, *Bezprawność jako przesłanka odpowiedzialności deliktowej a zasady współżycia społecznego i dobre obyczaje* (w:) M. Pyziak-Szafnicka (red.), *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, Zakamycze 2004.

³³⁵ Co istotne, mowa tu o kompetencjach rzeczywistych a nie wyłącznie formalnych.

³³⁶ B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wina lekarza i zakładu opieki zdrowotnej jako przesłanka odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy leczeniu*, Prawo i Medycyna 1/1999, s. 123. Przedstawione w niniejszej publikacji rozważania dotyczą co prawda reżimu odpowiedzialności lekarzy, ale część uwag jest aktualnych w stosunku do podmiotów profesjonalnych, jako ogółu.

Warto zauważyć, że najczęściej wina profesjonalnego pełnomocnika przybierała będzie postać winy nieumyślnej, a w szczególności niedbalstwa. Natomiast wina umyślna pojawiać się już będzie stosunkowo rzadziej, gdyż dotyczy ona sytuacji świadomego działania sprzecznie z interesem klienta w celu wywołania szkody w jego prawnie chronionych dobrach (*dolus directus*) bądź takiego działania pełnomocnika, które nie jest *stricto* nastawione na wywołanie szkody, lecz, pełnomocnik, podejmując określony krok, godzi się na jej powstanie (*dolus eventualis*).

Niedbalstwo określane jest jako niedołożenie należytej staranności.³³⁷ Powinno być ono oceniane *in abstracto*, tj. poprzez porównanie zachowania danego podmiotu z ustalonym modelem wymaganej staranności. Model taki winien ustalać optymalny sposób postępowania w danych okolicznościach, być odpowiednio skonkretyzowany oraz aprobowany społecznie.³³⁸ Nie może on być natomiast formułowany na poziomie obowiązków, które są oderwane od doświadczeń i konkretnych okoliczności i nie dają się wyegzekwować.³³⁹ Definicję należytej staranności zawiera art. 355 KC. Profesjonalnego pełnomocnika obowiązywać będzie wzorzec „dobrego fachowca” oraz profesjonalna miara staranności. W celu ustalenia zaistnienia przesłanki winy, konieczne będzie wskazanie konkretnych naruszeń obowiązków profesjonalnego pełnomocnika.³⁴⁰ Jak wskazuje doktryna, od radców prawnych i adwokatów wymaga się ponadprzeciętnej znajomości prawa oraz aktywnej roli w identyfikowaniu okoliczności istotnych dla danej sprawy³⁴¹ – pełnomocnik nie może poprzestać jedynie na informacjach uzyskanych od klienta.

Doktryna wskazuje, że wzorzec staranności w przypadku profesjonalistów będzie miał charakter złożony, a składają się na niego: określony standard staranności i troski, a także określony standard biegłości i umiejętności zawodowych.³⁴² Wzorzec staranności w przypadku profesjonalnego pełnomocnika nie będzie uniwersalny, albowiem będzie zależał od specjalizacji danego radcy bądź adwokata, doświadczenia w danej dziedzinie, a nawet stopnia naukowego. Co do zasady, radca prawny i adwokat winien wykazywać się wiedzą o średnim poziomie dla swojej grupy zawodowej. Nie musi się także charakteryzować

³³⁷ Szerzej na ten temat: Z. Banaszczyk, P. Granecki, *O istocie należytej staranności*, *Palestra* 7-8/2002, Rok XLVI nr 535-536, s. 12-29.

³³⁸ T. Szanciło, *Odpowiedzialność...*, s. 127.

³³⁹ Wyrok SN z dnia 23 października 2003 r. w sprawie o sygn. akt: V CK 311/02, LEX nr 82272.

³⁴⁰ M. Gutowski, *Umowa...*, s. 191.

³⁴¹ A. Raczyński, *Orzecznictwo sądowe w sprawach dotyczących odpowiedzialności odszkodowawczej fachowego pełnomocnika*, *Studia Oeconomica Posnaniensia* 2015 vol. 3, no. 3, s. 37.

³⁴² B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wina...*, s. 128.

umiejętnościami wybitnymi.³⁴³ Jednakże, pełnomocnik winien podejmować się prowadzenia danej sprawy jedynie, gdy zna daną dziedzinę prawa zarówno od strony normatywnej, teoretycznej, jak i praktycznej, zwłaszcza poprzez orzecznictwo oraz wystarczające doświadczenie zawodowe i życiowe³⁴⁴, a brak specjalistycznej wiedzy w danej dziedzinie można uznać za ważny powód, uzasadniający odmowę udzielenia pomocy prawnej przez danego radcę prawnego bądź adwokata.³⁴⁵

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 16 stycznia 2009 r. w sprawie o sygn. akt: V CZ 91/08 wskazał, że, przede wszystkim, w ramach należytej staranności można od pełnomocnika oczekiwać rozeznania, w jakiej sprawie podejmuje on czynności, tj. aby, dokonując za reprezentowaną stronę czynności procesowych, nie mylił jej z inną stroną, nawet wtedy gdy oznaczenia stron są bardzo podobne.³⁴⁶

Jednocześnie w orzecznictwie wskazuje się, że za niedołożenie należytej staranności nie można uznać przyjęcia w określonym stanie faktycznym jednego z wariantów w sytuacji, gdy zarówno w doktrynie, jak i w judykaturze brak jest jednolitej wykładni norm prawnych - pod warunkiem, że wybór ten nie jest sprzeczny z obowiązującymi regułami wykładni i stosowania prawa.³⁴⁷ Inaczej sytuacja traktowana jest w przypadku wyboru wątpliwej i niekonsekwentnej taktyki procesowej, co zostało uznane za niedołożenie należytej staranności przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 15 marca 2012 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 330/11.³⁴⁸

Ciężar dowodu winy pełnomocnika spoczywa na kliencie. Co do zasady, domniemanie winy pełnomocnika nie będzie miało w przedmiotowych sprawach zastosowania, za wyjątkiem sytuacji, w których będziemy mieli do czynienia z zobowiązaniem rezultatu.

³⁴³ A. Raczyński, *Orzecznictwo...*, s. 34.

³⁴⁴ Wyrok SN z dnia 15 marca 2012 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 330/11, OSNC 2012, nr 9, poz. 109.

³⁴⁵ K. Pałka, *Odpowiedzialność...*, s. 94. Zob. art. 22 ust. 1 RadPrU oraz art. 28 ust. 1 AdwPr, zgodnie z którymi radca prawny i adwokat mogą odmówić udzielenia pomocy prawnej jedynie z ważnych powodów.

³⁴⁶ Postanowienie SN z dnia 16 stycznia 2009 r. w sprawie o sygn. akt: V CZ 91/08, LEX nr 523666.

³⁴⁷ Wyrok SN z dnia 8 marca 2012 r. w sprawie o sygn. akt: V CSK 104/11, OSNC Nr C/2013, poz. 58.

³⁴⁸ Wyrok SN z dnia 15 marca 2012 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 330/11, OSNC nr 9/2012, poz. 109.

2.6.4 Związek przyczynowy³⁴⁹

W polskim porządku prawnym przyjęto teorię adekwatności związku przyczynowego, która wyrażona jest w art. 361 § 1 KC. W związku z powyższym, profesjonalny pełnomocnik odpowiada wyłącznie za normalne następstwa podjętego przez niego działania (lub zaniechania), które wywołało szkodę.

Analiza przyczynowości składa się z dwóch etapów. Pierwszym z nich jest test *conditio sine qua non* i rozważenie, czy dany skutek nastąpiłby mimo braku rozpatrywanego zdarzenia. Jeżeli wynik testu jest pozytywny, związek przyczynowy zostaje ustalony. Następnie rozstrzyga się, czy skutek, jaki nastąpił jest normalnym następstwem działania profesjonalnego pełnomocnika. W przypadku uzyskania pozytywnej odpowiedzi, należy uznać, że w danej sprawie występuje adekwatny związek przyczynowy.³⁵⁰ Za normalne następstwo należy uznać takie, które zazwyczaj (najczęściej) stanowi konsekwencję danego działania. Sytuacje nadzwyczajne, nietypowe, tj. takie, które nie występują w kolejności zdarzeń charakterystycznej dla określonej przyczyny lub które są wyjątkowo trudne do przewidzenia i mogą stanowić przypadkowy zbieg okoliczności, nie mieszczą się w zakresie tego pojęcia.³⁵¹

Warunkiem koniecznym dla ustalenia przyczynowości zaniechania jest istnienie obowiązku działania - który wynikać może z konkretnej normy prawnej, zasad wykonywania zawodu, zasad współżycia społecznego, Kodeksu Etyki Radcy Prawnego bądź Adwokackiej – oraz możliwości danego działania przez pełnomocnika. Odpowiedzialność cywilna powstanie wówczas, gdy ustalony zostanie związek przyczynowy pomiędzy szkodą po stronie klienta a zaniechaniem jego pełnomocnika.

Dopuszczalny jest także pośredni związek przyczynowy między szkodą a postępowaniem pełnomocnika. W tym przypadku także miejsce ma dwuetapowa analiza. W pierwszej kolejności należy zweryfikować, czy powiązania poszczególnych ogniw łańcucha przyczynowego spełniają kryterium normalności oraz wymogi testu *conditio sine qua non*. Następnie konieczne jest stwierdzenie, że pomiędzy przyczyną inicjalną a szkodą istnieje

³⁴⁹ Szerzej na temat związku przyczynowego: S. Prutis, *Instytucje...*, s. 400-404; A. Doliwa, *Zobowiązania...*, s. 116-118.

³⁵⁰ E. Bagińska, *Odpowiedzialność deliktowa w razie niepewności związku przyczynowego. Studium prawnoporównawcze*, Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2013, s. 35.

³⁵¹ T. Szanciło, *Odpowiedzialność...*, s. 131.

związek kauzalny.³⁵² W doktrynie wskazuje się, że nie ma znaczenia, czy przyczyna jest dalsza czy bliższa, o ile skutek mieści się w granicach kryterium normalności.³⁵³ Piśmiennictwo aprobuje zarówno rezygnację z wymogu bezpośredniości związku przyczynowego, jak i pogląd, że szkoda może powstać w wyniku łańcucha przyczyn.³⁵⁴

Należy zasygnalizować także problematykę przyczynowości alternatywnej i kumulatywnej. Z pierwszą z nich mamy do czynienia, kiedy każda z potencjalnych przyczyn wywołać mogła szkodę w takim rozmiarze, w jakim faktycznie zaistniała.³⁵⁵ Stosuje się wtedy hipotetyczną eliminację wszelkich okoliczności, jakie towarzyszą danej przyczynie, a następnie rozstrzyga się o możliwości powstania szkody.³⁵⁶ Natomiast przyczynowość kumulatywna ma miejsce w sytuacji, gdy żadna z możliwych przyczyn sama nie spowodowałaby szkody w takim rozmiarze, w jakim ona rzeczywiście zaistniała lub w ogóle by jej nie wywołała.³⁵⁷ W takiej sytuacji, pod warunkiem zastosowania reżimu *ex delicto*, podmioty odpowiedzialne ponoszą odpowiedzialność solidarną na podstawie art. 441 § 1 KC.³⁵⁸

W przypadku problematyki odpowiedzialności odszkodowawczej zawodowych pełnomocników, przesłanka związku przyczynowego napotyka na podobny problem, co przesłanka szkody. Jak wskazuje się w orzecznictwie, w sytuacji, w której podstawą roszczenia odszkodowawczego dochodzonego przez klienta od pełnomocnika procesowego jest twierdzenie, że z strona z winy pełnomocnika przegrała proces, konieczne jest zbadanie, czy wynik postępowania mógłby być inny, zakładając, że pełnomocnik należycie wywiązałby się z obowiązków zawodowych.³⁵⁹ W przypadku odpowiedzi twierdzącej, należy uznać, że pomiędzy zachowaniem radcy prawnego bądź adwokata a szkodą na prawnie chronionych dobrach klienta zachodzi związek przyczynowy.³⁶⁰ W niektórych przypadkach sądy uznają za wystarczające wysokie prawdopodobieństwo wygrania sprawy.³⁶¹ W przypadku sprawy, która

³⁵² K. Krupa-Lipińska, *Związek przyczynowy w „procesach lekarskich”*, Prawo i Medycyna 3/4/2012 (48, vol. 14), s. 85.

³⁵³ M. Nesterowicz, *Prawo medyczne*, Toruń 2010, s. 95.

³⁵⁴ M. Safjan (w:) K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, Warszawa 1997, s. 915.

³⁵⁵ M. Kaliński, *Odpowiedzialność...*, s. 141.

³⁵⁶ K. Krupa-Lipińska, *Związek...*, s. 89.

³⁵⁷ M. Kaliński, *Odpowiedzialność...*, s. 143.

³⁵⁸ K. Krupa-Lipińska, *Związek...*, s. 89.

³⁵⁹ Wyrok SN z dnia 13 czerwca 2008 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 514/07, LEX nr 637700. Por. Wyrok SN z dnia 2 grudnia 2004 r. w sprawie o sygn. akt: V CK 297/04, MOP 2005 nr 1, str. 9.

³⁶⁰ Wyrok SA w Warszawie z dnia 2 grudnia 2010 r. VI ACa 844/10, Legalis.

³⁶¹ Tak, np. Wyrok SA w Białymstoku z dnia 21 lutego 2014 r., I ACa 724/13, Legalis.

została zakończona wyrokiem zaocznym lub nakazem zapłaty, a sprzeciw bądź zarzuty zostały wniesione po terminie, sąd *de facto* ocenia sprawę jako sąd rozpoznawczy. Natomiast w przypadku niewniesienia środka odwoławczego, odgrywa (hipotetycznie) rolę sądu wyższej instancji.³⁶²

Powyższa ocena jest w szczególności utrudniona, ze względu na fakt, że w momencie jej dokonywania znane są już motywy, jakimi kierował się sąd przy rozstrzygnięciu i wiadomo, jakie konkretnie argumenty należało podnieść, aby sprawę wygrać.³⁶³

Wątpliwości doktrynalne pojawiały się w kontekście *res iudicata* oraz konieczności, co prawda hipotetycznego, ale rozpoznania sprawy, która została już wcześniej prawomocnie rozstrzygnięta przez sąd. Zgodnie z jednym z poglądów, mimo powyższego, dochodzenie roszczeń przeciwko pełnomocnikom powinno być możliwe ze względów celowościowych, jednakże pod warunkiem, że nie dopuściłoby to do sytuacji, kiedy sprawa rozpatrywana byłaby przez sąd niższej instancji niż ten właściwy dla postępowania, w którym pełnomocnik popełnił błąd.³⁶⁴ Kwestia ta została także poruszona przez Sąd Najwyższy, który wskazał, że: *Tego rodzaju ocena ma charakter jedynie hipotetyczny i nie podważa to w żadnym razie prawomocności orzeczenia sądowego oraz nie oznacza odejścia od zasady, nakazującej przyjmować, że kwestia rozstrzygnięta prawomocnie przez sąd kształtuje się w sposób przyjęty w prawomocnym orzeczeniu sądowym.*³⁶⁵

2.6.5 Przyczynienie się poszkodowanego

Zgodnie z art. 362 KC, obowiązek naprawienia szkody ulega odpowiedniemu zmniejszeniu stosownie do okoliczności, jeżeli miało miejsce przyczynienie się do powstania lub zwiększenia szkody przez poszkodowanego. W szczególności pod uwagę brany jest stopień winy obu stron.

Kwestia przyczynienia się poszkodowanego w sporach z profesjonalnymi pełnomocnikami pojawiała się przede wszystkim w sytuacjach, w których sam klient posiadał dostateczną wiedzę prawniczą, aby skorygować błąd pełnomocnika bądź podjąć działania w celu zmniejszenia szkody. Rozważania na ten temat przeprowadził Sąd Najwyższy w wyroku

³⁶² T. Szanciło, Odpowiedzialność..., s. 131.

³⁶³ Wyrok SO w Szczecinie z dnia 25 października 2013 r., VII Ga 287/13, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

³⁶⁴ T. Szanciło, Odpowiedzialność..., s. 129.

³⁶⁵ Wyrok SN z dnia 13 czerwca 2008 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 514/07, LEX nr 637700.

z dnia 19 grudnia 2012 r. w sprawie o sygn. akt: II CSK 219/12³⁶⁶, który wskazał, że samego zaniechania podjęcia wyżej wskazanych działań przez klienta nie można uznać za zdarzenie powodujące szkodę, można je co najwyżej rozpatrywać właśnie w kontekście przyczynienia. Sąd wskazał także, że nie jest zasadny zarzut nadużycia prawa poprzez wytoczenie powództwa o naprawienie szkody wyrządzonej nienależytym wykonaniem obowiązków procesowych przez adwokata, nawet kiedy mocodawca jest radcą prawnym i możliwe stało się wykorzystanie przez niego innego środka prawnego, mogącego doprowadzić do zmniejszenia szkody.

Powyższy pogląd jest także aprobowany przez doktrynę. Wskazuje się, że gdy pełnomocnik dopuści się rażącego niedbalstwa, a klientowi można zarzucić, że na późniejszym etapie nie podjął kroków zmierzających do naprawienia błędu pełnomocnika, to pełnomocnik, którego obowiązkiem było prowadzenie sprawy z należytą starannością, winien odpowiadać w przeważającej części.³⁶⁷

Nie sposób uznać, że klient, który wynajmuje zawodowego pełnomocnika świadczącego profesjonalne usługi w zakresie obsługi prawnej, powinien na każdym kroku weryfikować działania, jakie ten ostatni podejmuje w jego imieniu. Celem zatrudnienia profesjonalisty jest chęć powierzenia swoich interesów innej osobie, która zobowiązuje się do dbania o nie i realizowania ich z należytą starannością i obiektywizmem, którego brakuje osobie działającej we własnej sprawie.

2.7 Podsumowanie

Cywilna odpowiedzialność profesjonalnych pełnomocników, co do zasady, oparta jest na ogólnych regułach odpowiedzialności odszkodowawczej. W większości przypadków mamy do czynienia z reżimem odpowiedzialności kontraktowej, co wynika z faktu, że najczęściej pełnomocnika i jego klienta łączy umowa, co przesądzać będzie o zastosowaniu art. 471 i n. KC, w tym w szczególności art. 472 KC w zw. z art. 355 § 2 KC, zgodnie z którymi od profesjonalnego pełnomocnika wymaga się zachowania należytej staranności uwzględniającej zawodowy charakter prowadzonej działalności.

³⁶⁶ Wyrok SN z dnia 19 grudnia 2012 r. w sprawie o sygn. akt: II CSK 219/12, OSNC nr 7-8/2013, poz. 91. Por. także wyrok SN z dnia 15 kwietnia 2009 r. w sprawie o sygn. akt: II CSK 544/09, Biul. SN Nr 9/2010. Ta druga sprawa dotyczyła notariusza, który nie przesłał w terminie do sądu aktu notarialnego zawierającego wniosek o wpis do księgi wieczystej, a poszkodowany nie zastosował się do wezwania o uzupełnienie braków wniosku. Szerzej o odpowiedzialności notariusza: A. Oleszko, *Akt notarialny jako podstawa odpowiedzialności prawnej notariusza*, Wolters Kluwer Warszawa 2015.

³⁶⁷ K. Pałka, *Odpowiedzialność...*, s. 97.

Istotną kwestią jest rozróżnienie obowiązków radców prawnych i adwokatów w kontekście zobowiązań starannego działania i rezultatu. W większości przypadków przedmiotem umowy z klientem będzie zobowiązanie starannego działania. Rzadziej umowa łącząca strony będzie nosiła cechy umowy o dzieło (dotyczy to np. sytuacji, w której pełnomocnik sporządza na rzecz klienta projekt umowy bądź opinię prawną). Profesjonalny pełnomocnik nie zobowiązuje się do uzyskania dla klienta konkretnego rozstrzygnięcia sądowego w procesie - dokłada jedynie należytej staranności o mierze właściwej profesjonalnemu charakterowi prowadzonej przez niego działalności. Należy też zwrócić uwagę na fakt, że odpowiedzialność profesjonalnego pełnomocnika będzie miała inne podstawy w zależności od formy, w jakiej wykonuje on zawód.

Przesłanka zdarzenia sprawczego realizuje się zazwyczaj w naruszeniu przez pełnomocnika obowiązków umownych (w przypadku odpowiedzialności *ex contractu*) lub powinności wynikających z ustaw zawodowych, zasad etyki lub deontologii zawodowej. Szkoda w przypadku spraw przeciwko pełnomocnikom jest, co do zasady, majątkowa. Trudności pojawiają się w kontekście wyliczania jej wysokości. Podobny problem ma miejsce w przypadku przesłanki związku przyczynowego, dla którego wykazania konieczne jest zbadanie, czy wynik postępowania mógłby być inny, zakładając, że pełnomocnik należycie wywiązałby się z obowiązków zawodowych.

Wzorzec staranności w przypadku profesjonalistów ma charakter złożony, a przesłanka winy realizuje się przede wszystkim w niedołożeniu należytej staranności, odpowiadającej określonemu standardowi biegłości i umiejętności zawodowych.

Rozdział III - Analiza przypadków praktycznych w polskim systemie prawnym

3.1. Obowiązkowe ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej

Odpowiedzialność profesjonalnych pełnomocników w praktyce realizuje się najczęściej za pośrednictwem ubezpieczycieli. Ze względu na obowiązkowość zawarcia umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej i fakt, iż dokonuje się to za pośrednictwem samorządu, każdy z radców prawnych i adwokatów objęty jest ochroną ubezpieczeniową, z której korzysta w przypadku sporów z klientami. Z powyższych względów rozważania dotyczące realizacji odpowiedzialności pełnomocników w praktyce rozpocząć należy od wskazania zasad rządzących wyżej wskazanym ubezpieczeniem oraz praktycznych jego aspektów, takich jak warunki polisy – sumy gwarancyjne, przedmiot ubezpieczenia oraz wyłączenia odpowiedzialności.

3.1.1. Stan prawny

O zakwalifikowaniu danego ubezpieczenia jako obowiązkowe decyduje obowiązek nałożony ustawą bądź umową międzynarodową, a pojawiają się one w szczególności w takich dziedzinach życia, w których istnieje szczególnie wysokie ryzyko wystąpienia wypadku bądź szkoda może przybrać charakter masowy, ze względu na swój zakres.³⁶⁸ W doktrynie podnosi się, że obowiązkowe ubezpieczenia³⁶⁹ winny być wprowadzone jedynie w przypadku, kiedy ogół społeczeństwa oczekuje przyznania ochrony określonej kategorii dóbr.³⁷⁰ Najczęściej są to przypadki ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za wyrządzoną szkodę.³⁷¹

Jak wskazuje ustawa o z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli

³⁶⁸ M. Serwach, *Komentarz do art. 3 (w:) M. Serwach (red.), Komentarz do ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, [w:] Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Tom I, Komentarz, LEX.*

³⁶⁹ Szerzej na temat ubezpieczeń obowiązkowych: E. Kowalewski (red.), *Stan prawny ubezpieczeń obowiązkowych w Polsce [wykaz z komentarzem]*, Polska Izba Ubezpieczeń, https://piu.org.pl/public/upload/ibrowser/analizy%20i%20raporty/PIU_UMK_ubezpieczenia%20obowiazkowe_raport.pdf; E. Kowalewski, *Dylematy prawa ubezpieczeń obowiązkowych a kodeks ubezpieczeń*, *Studia Iuridica Toruniensia* Vol. 7 (2010), s. 5-23.

³⁷⁰ W. Mogiński, *Ubezpieczenia obowiązkowe w polskim systemie prawnym*, *Prawo Asekuracyjne* nr 1 1997, s. 23 i n.

³⁷¹ M. Serwach, *Komentarz do art. 3 (w:) M. Serwach (red.), Komentarz....*

Komunikacyjnych³⁷² (dalej jako: UbezpObU), ubezpieczenia obowiązkowe dzielą się na cztery grupy, z czego trzy z nich³⁷³ uregulowane są bezpośrednio w ustawie, a czwartą stanowią ubezpieczenia wynikające z przepisów odrębnych ustaw lub umów międzynarodowych ratyfikowanych przez Rzeczpospolitą Polską, nakładających na określone podmioty obowiązek zawarcia umowy ubezpieczenia.³⁷⁴ Obowiązkowe ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej radców prawnych i adwokatów należy do czwartej kategorii. Przymusowość obydwu z nich wynika z ustaw zawodowych, tj. odpowiednio RadPrU oraz PrAdw.

Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej nazywa się potocznie ubezpieczeniem pasywów, w przeciwieństwie do ubezpieczeń mienia, które określa się ubezpieczeniami aktywów.³⁷⁵ Pełni ono dwie funkcje – po pierwsze, ma na celu ochronę sprawcy przed sytuacją, w której nie będzie on w stanie pokryć roszczenia wysuniętego przez pokrzywdzonego, a z drugiej strony – ochronę pokrzywdzonego przed tym samym wydarzeniem. Ta druga funkcja jest uważana za podstawową. Jak wskazuje judykatura: *Celem ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej (art. 822 k.c.) nie jest zwolnienie sprawcy szkody od odpowiedzialności, lecz zapewnienie poszkodowanemu wynagrodzenia szkód w drodze przejęcia przez zakład ubezpieczeń zobowiązań odszkodowawczych ubezpieczającego.*³⁷⁶

Obowiązkowe ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej radców prawnych i adwokatów spełnia powyższe kryterium funkcjonalne. Jednakże w doktrynie wskazuje się, iż ze względu na swój przymusowy charakter stanowi ono, przede wszystkim, naruszenie zasady swobody umów, a w konsekwencji również ingerencję w autonomię woli profesjonalnych pełnomocników oraz ograniczenie ich praw podmiotowych, co sprawia, że mamy do czynienia ze swoistym „ubezwłasnowolnieniem” stron umowy cywilnoprawnej.³⁷⁷

³⁷² Dz.U. 2003 nr 124 poz. 1152.

³⁷³ Należą do nich ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów, ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego oraz ubezpieczenie budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych.

³⁷⁴ Art. 2 UbezpObU.

³⁷⁵ M. Serwach, *Komentarz do art. 822 (w:) M. Serwach, M. Glicz (red.), Komentarz do niektórych przepisów ustawy - Kodeks cywilny, [w:] Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Tom II. Komentarz*, LEX.

³⁷⁶ Wyrok SA w Warszawie z dnia 11 października 1996 r. w sprawie o sygn. akt: I ACr 822/96, OSA 1998/4/13.

³⁷⁷ L. Nowakowski, *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej z tytułu wykonywania zawodu adwokata. Wybrane problemy*, Palestra nr 1-2/2006 (nr 577-578), s. 34.

3.1.1.1. Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej radców prawnych

Jak wskazuje art. 22⁷ ust. 1 RadPrU, radca prawny podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności zawodowych³⁷⁸. Co do zasady, obowiązek ten dotyczy wszystkich radców prawnych, poza tymi, którzy nie wykonują zawodu.³⁷⁹ Kontrolę spełnienia obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia na podstawie okazanego dokumentu ubezpieczenia przeprowadza właściwa ze względu na miejsce zamieszkania radcy prawnego rada OIRP.³⁸⁰ Szczegółowy zakres ubezpieczenia, termin powstania obowiązku ubezpieczenia i minimalną sumę gwarancyjną, zgodnie z delegacją zawartą w art. 22⁸ RadPrU określa Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 grudnia 2003 r. w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej radców prawnych³⁸¹ (dalej jako: UbezpObOCRprRozp).

Do omawianych ubezpieczeń zawodowych stosuje się wprost art. 1-22 UbezpObU. Zgodnie z art. 9 tej ustawy umowa ubezpieczenia obowiązkowego odpowiedzialności cywilnej obejmuje odpowiedzialność cywilną ubezpieczającego za szkody wyrządzone czynem niedozwolonym oraz wynikłe z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, pod warunkiem, że nie sprzeciwia się to ustawie lub naturze danego rodzaju stosunków.

Powyższy zakres jest uszczegółowiony w § 2 ust. 1 UbezpObOCRprRozp, zgodnie z którym ubezpieczenie obejmuje odpowiedzialność cywilną radcy prawnego za szkody wyrządzone w następstwie działania lub zaniechania ubezpieczonego, w okresie trwania ochrony ubezpieczeniowej, podczas wykonywania czynności zawodowych radcy prawnego. W przypadku, gdy szkoda zostanie wyrządzona osobie trzeciej przez radcę prawnego jedynie „przy okazji” świadczenia pomocy prawnej, jego zachowanie cechował będzie brak związku funkcjonalnego z wyrządzoną szkodą, a więc sytuacja taka nie zostanie objęta ochroną ubezpieczeniową.³⁸²

Z przedmiotowego zakresu ubezpieczenia UbezpObOCRprRozp wyklucza szkody polegające na uszkodzeniu, zniszczeniu lub utracie mienia, wyrządzone przez ubezpieczonego

³⁷⁸ Tj. czynności, o których mowa w art. 4 ust. 1 i art. 6 ust. 1 RadPrU.

³⁷⁹ Art. 22⁷ ust. 3 RadPrU.

³⁸⁰ Art. 22⁷ ust. 4 RadPrU.

³⁸¹ Dz.U. Nr 217, poz. 2135.

³⁸² K. Gulis, *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej radców prawnych w świetle zmian prawa ubezpieczeniowego*, Radca Prawny 2004 nr 4, s. 27.

osobom bliskim³⁸³ lub innemu ubezpieczonemu będącemu współnikiem.³⁸⁴ Co istotne, nie wyłączono jednakże obowiązku naprawienia szkody niemajątkowej wyrządzonej wyżej wskazanym podmiotom.³⁸⁵ Ponadto, zakresem ubezpieczenia nie są objęte szkody wyrządzone przez ubezpieczonego po skreśleniu z listy radców prawnych, a także w okresie zawieszenia prawa do wykonywania zawodu, chyba że szkoda jest następstwem wykonywania zawodu przed skreśleniem lub zawieszeniem, a także szkody powstałe wskutek działań wojennych, stanu wojennego, rozruchów i zamieszek, a także aktów terroru.³⁸⁶

Zakres ubezpieczenia obejmuje także szkody wyrządzone w wyniku rażącego niedbalstwa radcy prawnego bądź adwokata lub osób, za które ponoszą oni odpowiedzialność.³⁸⁷ Natomiast zgodnie z art. 11 ust. 3 UbezpObU ochroną ubezpieczeniową objęte są także szkody wyrządzone przez pełnomocników w stanie po użyciu alkoholu lub w stanie nietrzeźwości albo po użyciu środków odurzających, substancji psychotropowych lub środków zastępczych w rozumieniu przepisów o przeciwdziałaniu narkomanii. W przypadku szkód wyrządzonych w wyniku rażącego niedbalstwa lub w stanie ograniczonej świadomości, zakładowi ubezpieczeń przysługuje regres w stosunku do ubezpieczonego.³⁸⁸

Obowiązek ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej radcy prawnego powstaje nie później niż w dniu poprzedzającym dzień rozpoczęcia wykonywania przez niego zawodu.³⁸⁹

Minimalna suma gwarancyjna ubezpieczenia w odniesieniu do jednego zdarzenia, którego skutki są objęte umową ubezpieczenia, wynosi równowartość 50.000 euro w złotych, która to kwota jest ustalana przy zastosowaniu kursu średniego euro ogłoszonego przez Narodowy Bank Polski po raz pierwszy w roku, w którym umowa ubezpieczenia OC została zawarta.³⁹⁰

³⁸³ Tj. małżonkowi, wstępnemu, zstępnemu, rodzeństwu, a także powinowatemu w tej samej linii lub stopniu, osobie pozostającej w stosunku przysposobienia oraz jej małżonkowi, jak również osobie, z którą ubezpieczony pozostaje we wspólnym pożyciu.

³⁸⁴ § 2 ust. 2 pkt 1) UbezpObOCRprRozp.

³⁸⁵ M. Kolański, *Odpowiedzialność cywilna notariusza*, Toruń 2005, s. 243.

³⁸⁶ § 2 ust. 2 pkt 2)-3) UbezpObOCRprRozp.

³⁸⁷ Art. 11 ust. 2 UbezpObU.

³⁸⁸ Art. 11 ust. 3 UbezpObU.

³⁸⁹ § 3 UbezpObOCRprRozp.

³⁹⁰ § 4 UbezpObOCRprRozp.

W sprawach nieuregulowanych w UbezpObU do umów ubezpieczenia obowiązkowego stosuje się przepisy KC.³⁹¹ Co do zasady, zgodnie z art. 827 § 1 KC ubezpieczyciel jest wolny od odpowiedzialności, jeżeli ubezpieczający wyrządził szkodę umyślnie. Natomiast jak wskazuje § 2 tegoż artykułu w ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej mogą zostać w tym zakresie ustalone inne zasady. W praktyce ubezpieczyciele rezygnują z regresu, co stanowi wyraz silnej pozycji negocjacyjnej samorządów zawierających umowy ubezpieczenia grupowego na rzecz swoich członków. Radca prawny nie jest bowiem jedynym uprawnionym do zawarcia umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej na swoją rzecz. Inny podmiot – w praktyce jest to właśnie samorząd zawodowy – może skorzystać z przewidzianej w art. 808 KC możliwości zawarcia umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek.³⁹² Zaletą takiego rozwiązania objawia się przede wszystkim w tym, że ochroną ubezpieczeniową objęci są wszyscy członkowie samorządu, których dotyczy obowiązek ubezpieczenia, a więc nie istnieje ryzyko, że którykolwiek z nich będzie nieubezpieczony.³⁹³ Składka za ubezpieczenie opłacana jest razem ze składką członkowską co miesiąc na rzecz właściwej OIRP.³⁹⁴

Szkody, jakie generuje naruszenie pełnomocnika, objęte są trójpodziałem - szkody majątkowe, tj. szkody na mieniu, szkody niemajątkowe, czyli szkody na osobie oraz tzw. *pure financial loss*³⁹⁵, czyli czysta strata finansowa, która nie jest konsekwencją ani szkody na osobie, ani szkody rzeczowej.³⁹⁶

Niezależnie od powyższego podziału, ubezpieczenie obejmuje zarówno szkody powstałe w ramach reżimu kontraktowe, jak i deliktowego, a także w przypadku ich zbiegu. Zakresem ochrony objęte jest *damnum emergens* i *lucrum cessans*. Ubezpieczenie nie pokrywa jednakże zwrotu wynagrodzenia uiszczanego na rzecz pełnomocnika, albowiem jest to świadczenie z tytułu umowy zawartej z klientem, a ubezpieczyciel, zgodnie z art. 822 § 1 odpowiada jedynie za szkody wyrządzone osobom trzecim przez ubezpieczonego.³⁹⁷

³⁹¹ Art. 22 UbezpObU.

³⁹² K. Gulis, *Ubezpieczenie...*, s. 28.

³⁹³ T. Młynarski, *Obowiązkowe ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej adwokatów i radców prawnych*, Monitor Ubezpieczeniowy nr 54, wrzesień 2013, s. 45.

³⁹⁴ Uchwała Nr 7 VIII 2010 KRPP w sprawie wysokości składki członkowskiej i składki ubezpieczeniowej, zasad ich uiszczania i podziału oraz funduszy celowych Krajowej Rady Radców Prawnych.

³⁹⁵ Szerzej na temat tego rodzaju szkody w rozdziale poświęconym przesłankom odpowiedzialności pełnomocników w reżimie prawa Anglii i Walii.

³⁹⁶ L. Nowakowski, *Ubezpieczenie...*, s. 38.

³⁹⁷ T. Młynarski, *Obowiązkowe...*, s. 47.

3.1.1.2. Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej adwokatów

W przypadku adwokatów kwestie związane z obowiązkowym ubezpieczeniem odpowiedzialności cywilnej reguluje art. 8a AdwPr. Podobnie jak w przypadku radców prawnych, obowiązkowi podlegają wszyscy adwokaci, za wyjątkiem tych niewykonyjących zawodu, a nad dopełnieniem tego obowiązku czuwa okręgowa rada adwokacka. Kwestie szczegółowe reguluje Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 grudnia 2003 r. w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej adwokatów³⁹⁸ (dalej jako: UbezpObOCAdwRozp. Zakres przedmiotowy określony jest w taki sam sposób, jak w przypadku ubezpieczenia radców prawnych – wyłączenia odpowiedzialności skonstruowane są identycznie. Zgodnie z § 3 UbezpObOCAdwRozp Obowiązek ubezpieczenia OC powstaje w ciągu 30 dni od dnia wpisu na listę adwokatów i nie później niż w dniu poprzedzającym dzień rozpoczęcia wykonywania przez ubezpieczonego czynności zawodowych. Minimalna suma gwarancyjna także wynosi równowartość 50.000 euro w złotych.³⁹⁹

W doktrynie krytykuje się delegację do określenia zakresu, czasu trwania obowiązku ubezpieczenia oraz minimalnych sum gwarancyjnych przez Ministra Finansów w drodze rozporządzenia, wskazując, że zarezerwowanie kompetencji kształtowania ogólnych warunków ubezpieczenia wolnych zawodów prawniczych dla organu administracji rządowej jest niewskazane, a winno być w całości zastąpione regulacją zawartą w ustawach zawodowych, co umożliwiłoby uwzględnienie specyfiki wykonywania zawodu i charakteru odpowiedzialności cywilnej ponoszonej przez jego przedstawicieli.⁴⁰⁰

3.1.2. Ubezpieczenie OC w praktyce

Aktualny program ubezpieczeń dla radców prawnych ustalony został w ramach umowy generalnej zawartej z PZU SA w koasekuracji z TUiR Warta SA.⁴⁰¹ Składa się on z dwóch elementów: OC podstawowego (ubezpieczenie indywidualne) oraz OC dodatkowego (ubezpieczenie grupowe). OC podstawowe obejmuje stałą sumę gwarancyjną w wysokości 100 000 euro dla każdego radcy, na każde zdarzenie osobno oraz usługę ochrony prawnej, gwarantującą pokrycie kosztów obrony przed sądem, rzeczoznawców, etc. Wykluczone jest także prawo ubezpieczyciela do dochodzenia regresu, zarówno od radcy prawnego, jak i jego

³⁹⁸ Dz.U.2003.217.2134.

³⁹⁹ § 4 UbezpObOCAdwRozp.

⁴⁰⁰ L. Nowakowski, *Ubezpieczenie...*, s. 35.

⁴⁰¹ <http://kirp.pl/ubezpieczenia/program-ubezpieczen-dla-radcow-prawnych/>.

pracowników i aplikantów. OC dodatkowe obejmuje natomiast stałą sumę gwarancyjną w wysokości 250 000 euro dla każdego radcy na wszystkie zdarzenia szkodowe; wydłużony czas ochrony (zdarzenia z 2005 r. oraz – warunkowo - szkody powstałe do 36 miesięcy po wygaśnięciu polisy); pokrycie kosztów obrony przed sądem, a także ubezpieczenie pracowników ubezpieczonego, w tym aplikantów i praktykantów. Oba ubezpieczenia każdemu radcy prawnemu zapewniają ochronę łącznie na sumę ponad 1,5 mln złotych.

Naczelna Rada Adwokacka zawarła natomiast z STU Ergo Hestia S.A. umowę generalną w sprawie programu ubezpieczeniowego dla adwokatów na lata 2018-2021.⁴⁰² Większość adwokatów jest ubezpieczona standardowo na sumę 100 000 euro.⁴⁰³

Tabela nr 1: Płatności i warianty ubezpieczenia OC adwokatów

Suma podstawowa (1):	Suma dodatkowa	Składka miesięczna	Składka kwartalna	Łączna składka roczna
50.000 EUR []	brak	10 zł	30 zł	120 zł
100.000 EUR []	250.000 EUR	25 zł	75 zł	300 zł
150.000 EUR []	250.000 EUR	70 zł	210 zł	840 zł
200.000 EUR []	250.000 EUR	88 zł	264 zł	1,056 zł
250.000 EUR []	250.000 EUR	123 zł	369 zł	1,476 zł
300.000 EUR []	250.000 EUR	161 zł	483 zł	1,932 zł
400.000 EUR []	250.000 EUR	200 zł	600 zł	2,400 zł
500.000 EUR []	250.000 EUR	220 zł	660 zł	2,640 zł
1.000.000 EUR []	250.000 EUR	257 zł	771 zł	3,084 zł
1.500.000 EUR []	250.000 EUR	326 zł	978 zł	3,912 zł
2.000.000 EUR []	250.000 EUR	406 zł	1,218 zł	4,872 zł

Źródło: <http://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/szczegoly-dotyczace-ubezpieczen-oc-dla-adwokatow/>.

Zarówno radcowie prawni, jak i adwokaci, niezależnie od ubezpieczenia obowiązkowego mogą zawrzeć dodatkową umowę ubezpieczenia na wyższą kwotę, na co decydują się zazwyczaj pełnomocnicy podejmujący się obsługi dużych podmiotów gospodarczych i co stanowi dodatkowy atut mogący przekonać klienta do wyboru konkretnego prawnika.⁴⁰⁴ Odpowiedzialność powyżej sumy gwarancyjnej określonej w umowie pełnomocnicy ponoszą osobiście.

⁴⁰² <http://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/szczegoly-dotyczace-ubezpieczen-oc-dla-adwokatow/>. Por.: D. Gajos-Kaniewska, *Ile adwokaci zapłacą za polisę OC*, <https://www.rp.pl/Ubezpieczenia-prawnicze/312129960-Ile-adwokaci-zaplaca-za-polise-OC.html>.

⁴⁰³ <http://www.adwokatura.pl/ogolnoprprawne/obowiazkowe-oc-adwokatow-wiecej-niz-sie-wydaje/>.

⁴⁰⁴ H. Czerwińska, *Odpowiedzialność cywilna adwokata na tle ubezpieczenia OC – uwagi w świetle wybranych orzeczeń sądowych*, *Wiadomości Ubezpieczeniowe* 1/2014, s. 54.

3.2.Sprawy przeciwko pełnomocnikom w praktyce

3.2.1. Postępowanie dyscyplinarne

Za sądownictwo dyscyplinarne profesjonalnych pełnomocników w pierwszej instancji odpowiadają OIRP i ORA.

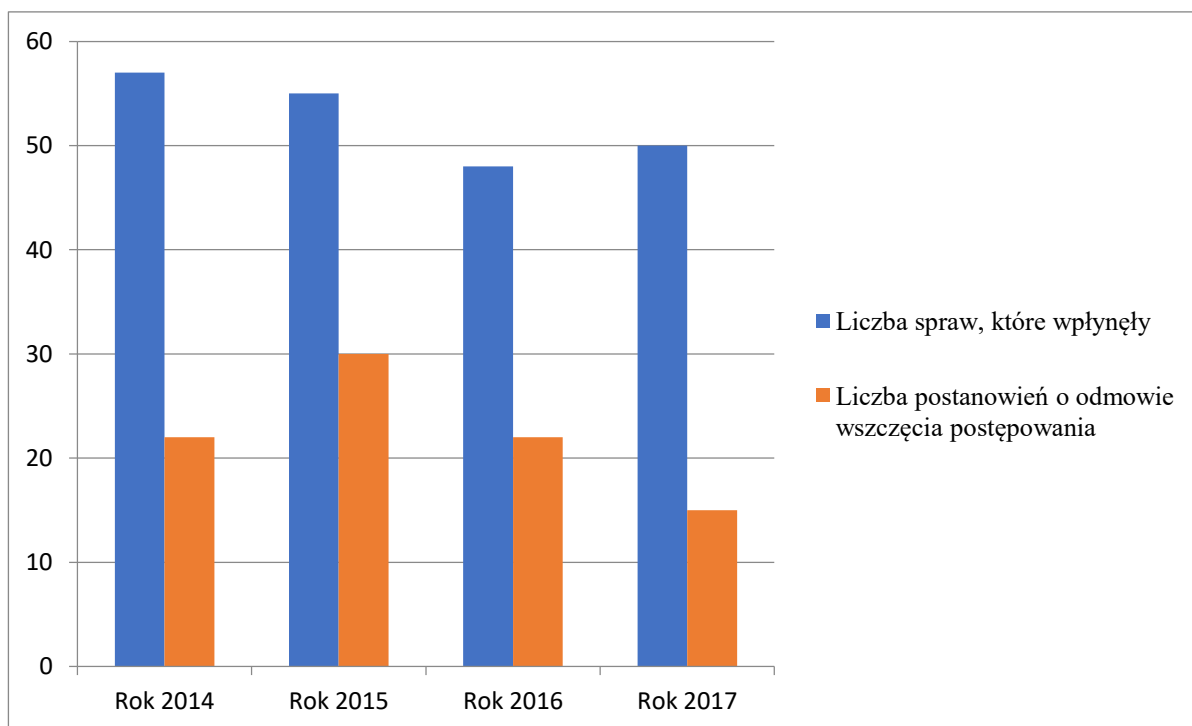
Przykładowo, Sąd Dyscyplinarny Izby Adwokackiej w Białymstoku w latach 2010-2017 rozpoznał łącznie 19 spraw, w których orzeczono kary upomnienia, nagany, wydalenia z adwokatury oraz kary pieniężnej w granicach od 2 260 złotych do 8 750 złotych. Ponadto ORA w Białymstoku posiada wiedzę o 3 sprawach przeciwko adwokatom, toczących się przed sądem powszechnym, ale w związku z faktem, iż sprawy te toczą się niezależnie od postępowań dyscyplinarnych, w większości przypadków ORA nie posiada informacji, czy sprawy dyscyplinarne znalazły finał w sądzie i jakie zapadło rozstrzygnięcie. Informacje o 3 toczących się sprawach zostały przez ORA w Białymstoku uzyskane od pokrzywdzonych w toku postępowań dyscyplinarnych. Najczęstszym powodem wszczynania postępowań dyscyplinarnych było naruszenie zasad etyki i godności zawodu, głównie dotyczące nienależytego wywiązywania się z obowiązków zawodowych.⁴⁰⁵

Okręgowy Sąd Dyscyplinarny OIRP w Białymstoku w 2010 roku rozpoznawał głównie sprawy, które dotyczyły naruszenia art. 64 ust. 1 pkt 1 i 2 RadPrU w związku z Zasadami Etyki Radcy Prawnego. W 2011 roku naruszenia dotyczyły art. 2, art. 64 ust. 1 i 2 RadPrU, art. 7 ust. 1 w zw. z art. 4 pkt 47 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz art. 6 ust. 1, art. 16 ust. 1, art. 28 oraz art. 45 ust. 2 KERP. W 2016 roku 8 przewinień dyscyplinarnych dotyczyło nienależytego prowadzenia sprawy i naruszenia obowiązku informowania klienta o jej przebiegu. Jedna sprawa dotyczyła naruszenia obowiązku zachowania niezależności i jedna sprawa odnosiła się do naruszenia zasad obowiązujących w stosunkach między radcami prawnymi. W roku 2017 jedna sprawa dotyczyła naruszenia zasad informowania o wykonywaniu zawodu i pozyskiwania klientów; jedna - nienależytego prowadzenia sprawy i naruszenia obowiązku informowania klienta o jej przebiegu; jedna – naruszenia zasad

⁴⁰⁵ Informacje uzyskane z ORA w Białymstoku - pismo z dnia 29 czerwca 2018 r. – w odpowiedzi na zapytanie dotyczący danych statystycznych z zakresu objętego tematyką niniejszej rozprawy.

rozliczenia z klientem i jedna – naruszenie zasad obowiązujących w stosunkach z samorządem.⁴⁰⁶

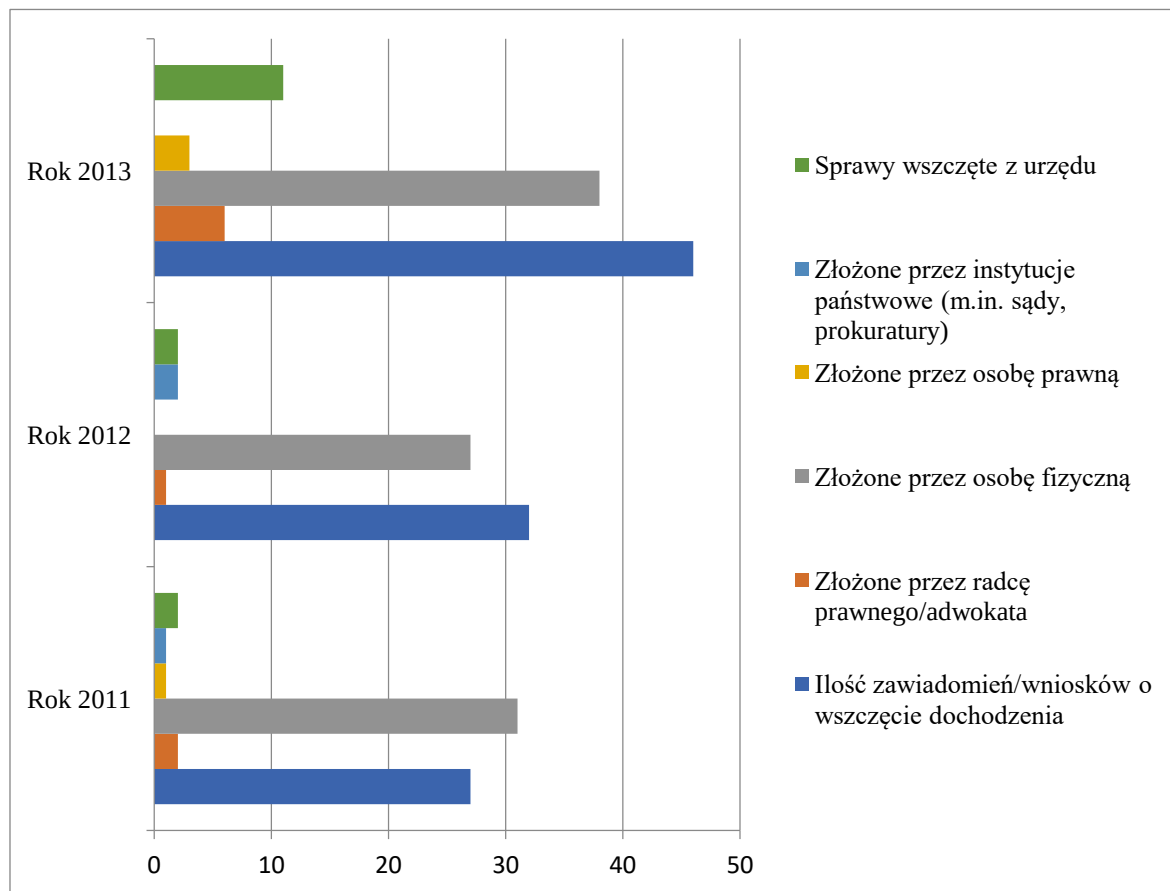
Wykres nr 3: Liczba spraw, które wpłynęły do OIRP w Białymstoku w latach 2014-2017 a liczba postanowień o odmowie wszczęcia postępowania

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych otrzymanych z OIRP w Białymstoku

⁴⁰⁶ Informacje uzyskane z OIRP w Białymstoku - pismo z dnia 15 czerwca 2018 r. – w odpowiedzi na zapytanie dotyczące danych statystycznych z zakresu objętego tematyką niniejszej rozprawy.

Wykres nr 4: Liczba zawiadomień o przewinieniach, jakie wpłynęły do OIRP w Białymstoku w latach 2011-2013 w kontekście podmiotów je składających

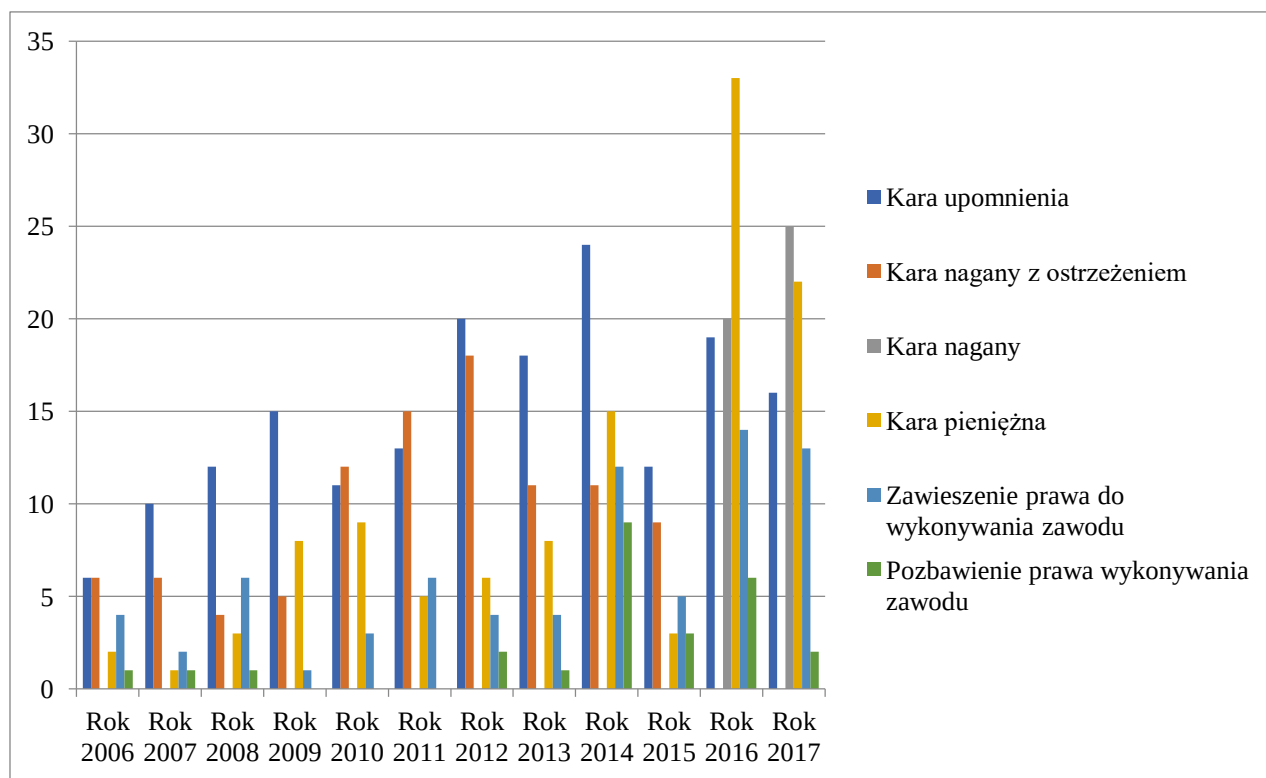

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych otrzymanych z OIRP w Białymstoku

W postępowaniu dyscyplinarnym przed Wyższym Sądem Dyscyplinarnym KIRP w latach 2006-2017, najczęściej orzekaną karą była kara upomnienia, która orzeczona została wobec 196 radców prawnych. Kara nagany z ostrzeżeniem została orzeczona 97 razy, kara nagany natomiast 45 razy. Kary pieniężne otrzymało 117 radców prawnych. W 74 przypadkach Wyższy Sąd Dyscyplinarny orzekł zawieszenie prawa do wykonywania zawodu, a 26 radców prawnych pozbawił tego prawa. Najwięcej, bo 9 radców, pozbawiono prawa wykonywania zawodu w roku 2014. W sumie w latach 2006-2017 orzeczono 555 kar wobec radców prawnych. Najwięcej radców ukarano w roku 2016 – orzeczono 92 kary, najmniej natomiast w roku 2006 – 19 kar. Od roku 2006 do roku 2012 można zaobserwować tendencję wzrostową – 19 kar w 2006 r., 20 kar w 2007 r., 26 kar w 2008 r., 29 kar w 2009 r., 35 kar w 2010 r., 41 kar w 2011 r. i 50 kar w 2012 r. roku. W 2013 roku nastąpił spadek – orzeczono

42 kary. Natomiast w 2014 odnotowano już 71 kar. W 2015 liczba kar spadła do 32, aby wzrosnąć do 92 w 2016. W roku 2017 orzeczono 78 kar wobec radców prawnych.⁴⁰⁷

Wykres nr 5: Kary dyscyplinarne orzeczone przez WSD KRRP wobec radców prawnych w latach 2006-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z KIRP

3.2.2. Postępowanie sądowe

Rocznie około 2-3% pełnomocników ma do czynienia z roszczeniami ze strony swoich klientów.⁴⁰⁸

W związku z faktem, iż nadzór Ministra Sprawiedliwości nad samorządem zawodowym adwokatów i radców prawnych ogranicza się do kompetencji ściśle określonych w ustawach zawodowych, a charakter sprawowanego nadzoru tego nie wymaga, Ministerstwo Sprawiedliwości nie prowadzi badań empirycznych ani analiz danych statystycznych w sferze cywilnoprawnej odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników. Departament Zawodów

⁴⁰⁷ Informacje uzyskane z Krajowej Izby Radców Prawnych - pismo z dnia 20 czerwca 2018 r. – w odpowiedzi na zapytanie dotyczący danych statystycznych z zakresu objętego tematyką niniejszej rozprawy.

⁴⁰⁸ A. Bobowska, *Klienci żądają odszkodowań za błędy prawników*, <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/419201,klienci-zadaja-odszkodowan-za-bledy-prawnikow.html>.

Prawniczych nie gromadzi danych w powyższym zakresie i nie dysponuje informacjami ani danymi źródłowymi w zakresie powództw cywilnych wytaczanych przeciwko pełnomocnikom przez ich klientów.⁴⁰⁹ Danymi takimi nie dysponuje także Biuro Studiów i Analiz Sądu Najwyższego.⁴¹⁰ W związku z powyższym, analiza dotycząca postępowań sądowych przeciwko profesjonalnym pełnomocnikom w praktyce przeprowadzona zostanie za pomocą zaprezentowania spraw sądowych dotyczących kwestii najistotniejszych z punktu widzenia przedmiotu niniejszej rozprawy i oceny zapadłych w nich rozstrzygnięć.

3.2.2.1. Wyrok sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2010 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 481/09⁴¹¹ - hipotetyczne rozstrzygnięcie pierwotnego roszczenia

3.2.2.1.1. Stan faktyczny

Spółka D. nabyła od Banku Z. W. S.A. w W. wierzytelność wobec dłużnika Huty "A." w wysokości 32.848.796,15 zł, która to zabezpieczona była wekslem in blanco wystawionym przez dłużnika i poręczonym przez T. E. S.A. w T. do kwoty 2.000.000 zł. Powód otrzymał weksel od Banku przy podpisywaniu umowy sprzedaży wierzytelności – wraz z deklaracją wekslową, zgodnie z którą Bank miał prawo wypełnić weksel w każdym czasie na sumę odpowiadającą zadłużeniu z tytułu kredytu oraz opatrzyć datą płatności według swego uznania. W imieniu spółki D. pozwana A.L. wystąpiła z pozwem przeciwko T.E.S.A. o zapłatę z weksla kwoty 2 000 000 złotych z tytułu poręczenia wekslowego, jako podstawę faktyczną żądania wskazując poręczenie udzielone przez pozwanego na wekslu oraz w deklaracji wekslowej. Na wezwanie sądu pozwana przedstawiła oryginał weksla, który własnoręcznie wypełniła, wpisując jako remitenta Bank Z. S.A. Sąd Rejonowy wydał nakaz zapłaty uwzględniający roszczenie spółki D. Nakaz zapłaty w mocy utrzymał wyrokiem Sąd Okręgowy, jednakże za podstawę powództwa przyjął cywilne poręczenie T.E.S.A., wskazując, że weksel został wypełniony błędnie, gdyż jako remitent powinien zostać wpisany nie Bank, tylko spółka D. jako posiadaczka weksla, wydanego na podstawie umowy przelewu wierzytelności, co stanowiło przeniesienie praw wekslowych równorzędne z indosem.⁴¹²

⁴⁰⁹ Informacja uzyskana z Ministerstwa Sprawiedliwości – pismo z dnia 15 czerwca 2018 r. – w odpowiedzi na zapytanie dotyczący danych statystycznych z zakresu objętego tematyką niniejszej rozprawy.

⁴¹⁰ Informacja uzyskana z Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego – pismo z dnia 14 czerwca 2018 r. - w odpowiedzi na zapytanie dotyczący danych statystycznych z zakresu objętego tematyką niniejszej rozprawy.

⁴¹¹ Wyrok SN z dnia 16 czerwca 2010 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 481/09, LEX nr 607235.

⁴¹² Szerzej na temat przenoszenia praw z weksla *in blanco*: A. Więch, *Zasady przenoszenia praw z weksla in blanco przed jego uzupełnieniem*, LEX/el. 2014.

T.E.S.A. apelowała od wyroku Sądu Okręgowego, na skutek czego Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok w taki sposób, że powództwo oddalił oraz obciążył spółkę D. kosztami procesu w wysokości 187 600 zł, wskazując, że spółka D. nie jest formalnie legitymowana z weksla, ze względu na wadliwe wskazanie osoby remitenta, a więc tak wypełniony weksel nie stanowi materialnej podstawy roszczenia powoda. Spółka D. wypowiedziała A.L. pełnomocnictwo do prowadzenia sprawy, udzieliła pełnomocnictwa innemu adwokatowi, jednakże wniesionej przez następcę A.L. skargi kasacyjnej Sąd Najwyższy nie przyjął do rozpoznania.

Następnie spółka D. wniosła do Sądu pozew o odszkodowanie przeciwko A. L. i jej ubezpieczycielowi o zapłatę kwoty 1.000.000 zł, odpowiadającej wysokości polisy ubezpieczeniowej. Ubezpieczyciel przyznał spółce odszkodowanie w wysokości 975.000 zł, wskutek czego cofnęła ona powództwa – bez zrzeczenia się roszczenia – a postępowanie zostało umorzone.

Sąd Okręgowy zasądził od pozwanej A. L. na rzecz powódki D. sp. z o.o. kwotę 1.237.600 zł wraz z ustawowymi odsetkami z tytułu nienależytego wykonania umowy o zastępstwo procesowe. Sąd Apelacyjny natomiast oddalił powództwo.

3.2.2.1.2. Rozstrzygnięcie

Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

3.2.2.1.3. Uzasadnienie prawne

Sąd Najwyższy wskazał, że Sąd Apelacyjny powinien był określić, jaki był zakres rozstrzygnięcia w wyroku, jaki zapadł w pierwotnej sprawie dotyczącej zapłaty z weksla, a w szczególności, czy podstawą oddalenia roszczenia był w tamtym procesie jedynie brak legitymacji formalnej powódki, czy także brak legitymacji materialnej.

Podniósł także, że podstawą odpowiedzialności kontraktowej A.L. mogło być niedochowanie przez pełnomocnik należytej staranności przy wykonywaniu umowy o zastępstwo procesowe, a obowiązkiem pozwanej było wykonywanie czynności z profesjonalną miarą staranności, tj. charakteryzującą się dbałością o prowadzenie procesu z wykorzystaniem wszystkich dopuszczalnych prawem możliwości zapewniających spółce D. uzyskanie przez niego korzystnego rozstrzygnięcia. Sąd Najwyższy pokreślił, że staranność

taka zakłada znajomość prawa i aktualnych kierunków jego wykładni, jednakże mimo iż A.L. była zobowiązana działać z zachowaniem profesjonalnej miary staranności, ze względu na charakter umowy łączącej ją ze spółką D. nie może ona odpowiadać za niekorzystny dla spółki wynik sprawy, w tym za zastosowane przez Sąd Apelacyjny konstrukcje prawne, przyjęte za podstawę rozstrzygnięcia. W związku z powyższym, aby możliwe było przypisanie A.L. odpowiedzialności odszkodowawczej, konieczne było przedstawienie modelowego sposobu „obrony” powódki w procesie przeciwko poręczycielowi weksla in blanco, (...) [opartego] na przeważających zapatrywaniach judykatury i doktryny z uwzględnieniem jednak wysokiego stopnia skomplikowania tej problematyki, oraz rozbieżności występujących zarówno w piśmiennictwie jak i w orzecznictwie.

3.2.2.1.4. Komentarz

W omawianej sprawie Sąd Najwyższy podkreślił istotę sporów odszkodowawczych przeciwko profesjonalnym pełnomocnikom, którą stanowi konieczność dokonania gruntownej analizy pierwotnego procesu, w którym dany pełnomocnik reprezentował klienta. Analiza taka powinna się zakończyć przedstawieniem hipotetycznego rozstrzygnięcia sądu, w sytuacji wyeliminowania błędu pełnomocnika. W celu umożliwienia uzyskania takiego rezultatu należy przede wszystkim przeanalizować motywy rozstrzygnięcia wydanego przez sąd w pierwotnej sprawie. Ze względu na brak przeprowadzenia takiej analizy przez Sąd Apelacyjny, Sąd Najwyższy przekazał mu sprawę do ponownego rozpoznania, wskazując na obszary, w jakich wystąpiły braki. W rozstrzygnięciu wskazano także potencjalną podstawę rozstrzygnięcia – reżim kontraktowy oraz niezachowanie należytej staranności przez pełnomocnika w wykonywaniu obowiązków zawodowych.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że Sąd Apelacyjny w swoich rozważaniach wskazał, że złe wypełnienie weksla przez pełnomocnika nie stanowiło o szkodzie po stronie spółki D., albowiem, co prawda, pozbawiło ją to legitymacji wekslowej formalnej, jednakże zachowała legitymacją materialną. W związku z powyższym, przyjęto, że nieprawidłowe wypełnienie weksla nie zniweczyło możliwości powoda dochodzenia z niego praw, co nie pozwala na ustalenie normalnego związku przyczynowego pomiędzy rezultatem rozstrzygnięcia sprawy, a niezachowaniem należytej staranności przez pozwaną.

Należy więc zauważyć, że Sąd Apelacyjny dokonał oceny pierwotnego roszczenia, jednakże zarzut Sądu Najwyższego dotyczył nieuwzględnienia przez Sąd Apelacyjny

motywów rozstrzygnięcia, jakimi kierował się sąd w sprawie pierwotnej. Zatem, zdaniem Sądu Najwyższego, ustalenie związku przyczynowego pomiędzy szkodą o działaniem pełnomocnika sprowadza się do ustalenia, czy tamten konkretny sąd wydałby, gdyby nie popełniony błąd, rozstrzygnięcie na korzyść klienta. Sąd Apelacyjny natomiast dokonał analizy, w której ocenił roszczenie z weksla w oderwaniu od rozumowania tamtego konkretnego składu Sądu.

Należy się przychylić do stanowisko Sądu Apelacyjnego, albowiem nie sposób obarczyć pełnomocnika odpowiedzialnością za przyjęcie przez sąd konkretnej linii orzeczniczej, gdyż prowadziłyby to do uznania zobowiązania wynikającego z umowy o zastępstwo procesowe za zobowiązanie rezultatu, co jest sprzeczne z jego naturą.

**3.2.2.2. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 16 listopada 2006 r.
w sprawie o sygn. akt: I ACa 620/06⁴¹³ - aktywna rola pełnomocnika w
ustalaniu okoliczności istotnych dla sprawy**

3.2.2.2.1. Stan faktyczny

Powód PP-H-U „DOM -POL” A. R., R. K. spółka jawna w G. wniósł o zasądzenie na jego rzecz od pozwanego ubezpieczyciela „W” S.A. w W. kwoty 824.421,60 zł, z tytułu szkody poniesionej na skutek działań radcy prawnego, który nie dopełnił obowiązków zawodowych m.in. poprzez przeoczenie w umowie, zawartej pomiędzy powodem a jego kontrahentem, klauzuli arbitrażowej, i, wskutek tego, skierowanie sprawy do sądu powszechnego. Dalsze błędy popełnione przez radcę prawnego doprowadziły do podniesienia przez przeciwnika procesowego zarzutu przedawnienia, co ostatecznie uniemożliwiło merytoryczne rozpoznanie sprawy przez Sąd Arbitrażowy. Pozwany bronił się, wskazując, że szkoda nie była skutkiem działania radcy prawnego, a nieprzedstawienia pełnomocnikowi przez powodów wszystkich niezbędnych dokumentów.

Sąd Okręgowy w Białymstoku oddalił powództwo i zasądził od powoda na rzecz pozwanego kwotę 7.215 zł tytułem kosztów zastępstwa procesowego.

⁴¹³ Wyrok SA w Białymstoku z dnia 16 listopada 2006 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 620/06, OSAB 2006, Nr 4, poz. 3.

3.2.2.2. Rozstrzygnięcie

Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok w taki sposób, że zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 145.500 zł, oddalając powództwo w pozostałej części, a zasądzoną kwotę kosztów procesu obniżył do 4.323,32 zł.

3.2.2.3. Uzasadnienie prawne

Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę na wzorzec należytego wykonania zobowiązania przez pełnomocnika, świadczącego pomoc prawną na podstawie umowy o zastępstwo prawne, którego naruszenie stanowiło niezachowanie należytej staranności. Sąd podkreślił, że wzorzec ten swoim zakresem obejmuje obowiązek należytego sformułowania roszczenia procesowego oraz zgromadzenia (przy udziale mocodawcy) wszelkich dowodów uzasadniających roszczenie, a następnie wniesienie sprawy do właściwego sądu.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że radca prawny nie wywiązał się z żadnego z wyżej wskazanych obowiązków, podkreślając jednocześnie, że zachowanie należytej staranności w wypełnieniu obowiązku świadczenia pomocy prawnej na rzecz mocodawcy, nie wyczerpuje się na wysłuchaniu informacji dotyczących okoliczności faktycznych sprawy przedstawionych przez mocodawcę i uwzględnienie przedłożonych przez niego dokumentów. Prawidłowe wywiązanie się z tego obowiązku zakłada aktywną rolę pełnomocnika w ustalaniu faktów istotnych dla sprawy. Radca prawny *był zobowiązany wypytać wspólników spółki o wszystkie okoliczności istotne dla powierzonej mu sprawy oraz zażądać od nich dokumentów potrzebnych do jej skutecznego wniesienia, przy czym winno to nastąpić jeszcze przed sporządzeniem pozwu. Wspólnicy natomiast winni byli wyczerpująco na te pytania odpowiedzieć i przedstawić radcy prawnemu żądane dokumenty, zaś ich oceny prawne (np. co do skutecznego odstąpienia od umowy) w żaden sposób nie wiązały pełnomocnika, który jako profesjonalista dysponujący fachową wiedzą prawniczą był obowiązany do należytego sformułowania żądania procesowego i jego podstawy faktycznej oraz wniesienia sprawy do właściwego sądu.*⁴¹⁴

Sąd Apelacyjny uznał, że do zakresu szkody zaliczyć należy wartość utraconych urządzeń, a także koszty sądowe i procesowe za sprawę w I instancji. Poza tym zakresem znajduje się jednak roszczenie dotyczące odsetek od kwoty, stanowiącej równowartość

⁴¹⁴ Wyrok SA w Białymstoku z dnia 16 listopada 2006 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 620/06, OSAB 2006, Nr 4, poz. 3.

przedmiotu przedawnionego roszczenia niepieniężnego oraz koszty dalszych postępowań, które powód podejmował na własne ryzyko po wypowiedzeniu pełnomocnictwa pozwanemu radcy prawnemu.

3.2.2.2.4. Komentarz

Omawiane orzeczenie ukazuje złożoność obowiązków pełnomocników względem ich mocodawców. Nie mogą oni poprzestać na ścisłym wypełnianiu instrukcji klienta, choćby ze względu na fakt, iż mocodawca, co do zasady, dysponuje znikomą wiedzą prawniczą i nie potrafi ocenić okoliczności istotnych z punktu widzenia dochodzonego roszczenia. Należy pamiętać, że obowiązki profesjonalnego pełnomocnika zawarte są nie tylko w umowie, jaką zawiera on z klientem, ale także w ustawach zawodowych, kodeksach etyki czy zasadach deontologicznych. Wszystkie te normy składają się na wzorzec staranności, jaki winien zachować radca prawny i adwokat. Podkreślenia wymaga, że klient zgłasza się do pełnomocnika, aby ten zapewnił ochronę jego interesom – taką, jakiej mocodawca ze względu na ograniczone zasoby czasowe, wiedzę oraz doświadczenie, nie jest w stanie sobie zapewnić. Tym istotniejsza jest aktywna rola radcy prawnego i adwokata w prowadzeniu sprawy, która bez wątpienia zakłada, że w sytuacji, w której brakuje mu odpowiednich dokumentów, winien o nie poprosić mocodawcę. Przeoczenie klauzuli arbitrażowej stanowi natomiast ewidentny przejaw niedochowania należytej staranności. Z powyższych względów stanowisko Sądu Apelacyjnego zasługuje na aprobatę.

3.2.2.3. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 20 kwietnia 2011 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 1186/10⁴¹⁵ - związek przyczynowy pomiędzy naruszeniem a szkodą

3.2.2.3.1. Stan faktyczny

Powód J. N. wniósł o zasądzenie kwoty 206.541.68 zł wraz z ustawowymi odsetkami z tytułu odszkodowania z art. 471 k.c., jako naprawienie szkody wyrządzonej wskutek wadliwego zastępowania przez radcę prawnego, polegającego na niezgłoszeniu szeregu dokumentów i wniosków dowodowych, zgłoszeniu spóźnionego wniosku oraz niepotwierdzeniu za zgodność z oryginałem dokumentów stanowiących dowód w sprawie, co spowodowało pominięcie ich przez sąd przy ocenie dowodów.

⁴¹⁵Wyrok SA w Warszawie z dnia 20 kwietnia 2011 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 1186/10, www.waw.sa.gov.pl

Sąd Okręgowy oddalił powództwo i zasądził od J. N. pozwanych kwotę 7.217 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

3.2.2.3.2. Rozstrzygnięcie

Sąd Apelacyjny oddalił apelację i zasądził od J. N. na rzecz pozwanych kwoty po 5.400 (pięć tysięcy czterysta) zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym.

3.2.2.3.3. Uzasadnienie prawne

Sąd Apelacyjny wskazał, że pełnomocnik wiedział, że kserokopie dokumentów nie mają wartości dowodowej i powinien był poinformować o tym powoda oraz dopilnować, aby dokumenty te zostały potwierdzone za zgodność z oryginałem bądź wnieść o zobowiązanie do złożenia oryginałów. Niepodjęcie przez niego wyżej wskazanych czynności świadczy o braku należytej staranności w wykonywaniu obowiązków zawodowych. Sąd Apelacyjny stwierdził jednakże, że uchybienie to nie miało wpływu na wynik sporu, gdyż nawet, gdyby protokoły konieczności złożone zostały złożone w oryginale i tak brak byłoby podstaw do uwzględnienia powództwa. Sąd pokreślił, że powód nie wykazał przesłanek odpowiedzialności pełnomocnika, w tym, w szczególności związku przyczynowego pomiędzy jego zachowaniem a szkodą wskazaną przez powoda.

3.2.2.3.4. Komentarz

Problematyka niniejszej sprawy dotyczy konieczności wykazania wszystkich przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej pełnomocnika, aby zasądzenie odszkodowania było możliwe. Samo wykazanie naruszenia czy błędu pełnomocnika nie jest wystarczające, aby pojawił się z jego strony obowiązek naprawienia szkody na rzecz klienta. Przede wszystkim, wykazać należy, że zachowanie pełnomocnika i szkodę powstałą po stronie jego mocodawcy łączy adekwatny związek przyczynowy. W sytuacji, gdy taki związek nie zachodzi, mimo niezachowania należytej staranności, pełnomocnik nie jest zobowiązany do naprawienia szkody powstałej po stronie klienta. Stanowisko Sądu Apelacyjnego zasługuje na pełną aprobatę.

3.2.2.4. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 października 2004 r. w sprawie o sygn. akt: V CK 61/04⁴¹⁶ - zwrot wynagrodzenia w razie niedochowania należytej staranności przez pełnomocnika

3.2.2.4.1. Stan faktyczny

Powódka wystąpiła o zapłatę kwoty 10 000 złotych z tytułu zwrotu wynagrodzenia uiszczonego na rzecz pozwanej będącej radcą prawnym, której zleciła reprezentację w postępowaniu sądowym o zasądzenie od H. spółki z o.o. 300 000 złotych tytułem dywidendy. Pozwana umocowana była również do reprezentowania powódki przed władzami spółki i została zobowiązana do zbadania dokumentów spółki. Pozwana złożyła pozew do sądu i wystąpiła do spółki z wezwaniem do zapłaty. Spółka pozostawiła wezwanie bez odpowiedzi. Miesiąc po złożeniu pozwu ujawniono, że termin wypłaty ustalony w uchwale zgromadzenia wspólników został zmieniony i roszczenie w momencie wytoczenia powództwa nie było wymagalne.

Sąd Rejonowy zasądził żadaną kwotę, uznając za niezachowanie należytej staranności wytoczenie powództwa, bez uprzedniego sprawdzenia w dokumentach spółki, czy sporne roszczenie jest wymagalne. Podstawą prawną wydanego wyroku były przepisy o zwrocie nienależnego świadczenia.

Sąd Okręgowy także uznał zachowanie pozwanej za niezachowanie należytej staranności, jednakże podstawą prawną rozstrzygnięcia były przepisy o odpowiedzialności odszkodowawczej – kontraktowej.

3.2.2.4.2. Rozstrzygnięcie

Sąd Najwyższy oddalił kasację.

3.2.2.4.3. Uzasadnienie prawne

Sąd Najwyższy uznał zarzuty kasacyjne za nieuzasadnione i wskazał, że powództwo wytoczone przez pełnomocnika było skazane na niepowodzenie, co spowodowane zostało błędem pełnomocnika polegającym na niewykonaniu obowiązku sprawdzenia dokumentów spółki i wcześniejszego wezwania jej do zapłaty, aby wyjaśnić przyczyny odmowy wypłacenia dywidendy.

⁴¹⁶ Wyrok SN z dnia 21 października 2004 r. w sprawie o sygn. akt: V CK 61/04, MOP 2004, Nr 22, s. 1014.

3.2.2.4.4. Komentarz

W sytuacji, w której strony łączyła umowa, która nie została należycie wykonana przez jedną z nich, kontrahentowi przysługuje roszczenie o naprawienie szkody w wysokości wynagrodzenia wypłaconego za nienależycie wykonaną usługę. Klient zatrudniający profesjonalnego pełnomocnika, który nie wywiązuje się należycie ze swoich obowiązków zawodowych, może wystąpić przeciwko takiemu prawnikowi o zwrot uiszczanego na jego rzecz wynagrodzenia z tytułu nieprawidłowo świadczonych usług. Podkreślić należy, że umowa pomiędzy pełnomocnikiem a klientem jest, co do zasady, źródłem zobowiązania starannego działania, a nie rezultatu. Z powyższego względu pełnomocnik zobowiązany jest do dochowania należytej staranności właściwej ze względu na profesjonalny charakter jego działalności. Nie zachowując wymaganej prawem staranności, nie wywiązuje się on z umowy zawartej z klientem.

3.2.2.5. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 6 grudnia 2012 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 400/12⁴¹⁷ - zadośćuczynienie za krzywdę

3.2.2.5.1. Stan faktyczny

Powódka wniosła o zasądzenie kwoty 500 000 złotych z tytułu zadośćuczynienia za cierpienia psychiczne oraz doprowadzenie do rozstroju zdrowia w związku z nieprofesjonalnym prowadzeniem jej sprawy przez pełnomocnika, a także kwoty 2.500 USD z tytułu zwrotu wynagrodzenia uiszczanego przez nią na rzecz pełnomocnika. Powódka zażądała także wydania dokumentów przekazanych pełnomocnikowi na potrzeby prowadzonej sprawy.

Powódka zleciła pozwanemu prowadzenie sprawy dotyczącej wyłudzenia od niej określonej sumy pieniężnej przez jej nieprofesjonalnego pełnomocnika, któremu powódka powierzyła wyżej wskazaną kwotę w celu uregulowania jej zobowiązań finansowych w Polsce, podczas gdy przebywała ona za granicą. Powódka uznała, że pełnomocnik nie rozporządzał przekazywanymi mu pieniędzmi zgodnie z jej wytycznymi.

W związku z powyższym, powódka zdecydowała się na usługi pozwanego, któremu udzieliła pełnomocnictwa ogólnego, przekazała niezbędne do prowadzenia sprawy dokumenty oraz wypłaciła 2 500 USD tytułem wynagrodzenia.

⁴¹⁷ Wyrok SA w Białymstoku z dnia 6 grudnia 2012 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 400/12, LEX nr 1254276.

W toku postępowania doprecyzowano, że pełnomocnictwo zostało udzielone do prowadzenia sprawy o oszustwo przeciwko wcześniejszemu pełnomocnikowi powódki. Pozwany jednakże podjął czynności jedynie w zakresie postępowania karnego, podczas gdy strony rozmawiały także o podjęciu kroków cywilnoprawnych.

W sprawie karnej wszczęto śledztwo, które następnie zostało umorzone, ze względu na brak danych dostatecznie uzasadniających popełnienie przestępstwa. Na postanowienie pozwany adwokat nie złożył zażalenia i ustnie wskazał powódce, że brak było do tego podstaw.

W konsekwencji powyższego, powódka wystąpiła przeciwko adwokatowi z powództwem o zapłatę. Sąd Okręgowy uznał żądania powódki w zakresie zadośćuczynienia i zwrotu wynagrodzenia za bezzasadne, wskazując także, że powódka nie wykazała, jakoby pozwany posiadał jakiegokolwiek należące do niej dokumenty.

3.2.2.5.2. Rozstrzygnięcie

Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że zasądził od pozwanego na rzecz powódki kwotę 5.970 złotych tytułem zwrotu wynagrodzenia, a w pozostałym zakresie powództwo o zapłatę oraz powództwo o wydanie oddalił.

3.2.2.5.3. Stan prawny

Sąd Apelacyjny wskazał, że pozwany pobrał całość wynagrodzenia, mimo iż nie przystąpił do wykonania całości przedmiotu zlecenia. Podkreślił, że pozwanego obowiązuje podwyższony standard staranności ze względu na wykonywanie przez niego zawodu zaufania publicznego, który wynika z AdwPr oraz KEA. Wskazał także, że staranność pełnomocnika może zostać uznana za *niemieszczącą się we wzorcu tylko wtedy, gdy sposób jego postępowania w sprawie jest oczywiście sprzeczny z przepisami, z powszechnie aprobowanymi poglądami doktryny lub ustalonym orzecznictwem i przez to - z góry nieefektywny*. Sąd Apelacyjny podniósł, że adwokatowi nie można czynić zarzutu z powodu wybrania przez niego konkretnej koncepcji prowadzenia sprawy, pod warunkiem, że jest ona uzasadniona w świetle stanu prawnego i okoliczności sprawy. Sąd uznał, że zachowanie pozwanego spełniało kryteria standardu należytej staranności, a więc wynagrodzenie za czynności, jakie podjął on do momentu umorzenia postępowania przygotowawczego, było należne. Jednakże, w związku z faktem, iż przedmiot umowy został przez pozwanego

zrealizowany jedynie częściowo, w pozostałym zakresie powódce przysługuje zwrot. Do obliczenia konkretnej kwoty Sąd Apelacyjny posłużył się rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu⁴¹⁸.

W zakresie żądania zadośćuczynienia, Sąd Apelacyjny wskazał, że pomiędzy zachowaniem pozwanego a problemami zdrowotnymi powódki nie istnieje związek przyczynowy, gdyż istniały one już przed udzieleniem przez powódkę pełnomocnictwa pozwanemu. Powyższe potwierdziło także zaświadczenie specjalisty medycyny naturalnej. Z tego względu oraz z powodu braku bezprawności działań pozwanego, przyznanie zadośćuczynienia było wykluczone.

Żądanie powódki odnośnie zwrotu dokumentów także zostało przez sąd oddalone, ze względu na uzasadnione wątpliwości, czy pozwany w ogóle posiada dokumenty powódki, a także brak ich dokładnego zidentyfikowania.

3.2.2.5.4. Komentarz

Powyższa sprawa ukazuje, jak istotne jest, aby przedmiot umowy pomiędzy pełnomocnikiem a jego klientem był skonkretyzowany. W braku precyzyjnego określenia, do czego zatrudniany jest pełnomocnik, naraża się on na roszczenia ze strony klienta, który nie jest zadowolony z zakresu udzielonej pomocy prawnej. Jest to problem o tyle istotny, że klient najczęściej nie posiada wiedzy prawniczej dostępnej pełnomocnikowi, a co za tym idzie – nie zawsze zdaje sobie sprawę z tego, jakie środki zaradcze mogą zostać podjęte w celu realizacji jego interesu. Ze względu na specyfikę relacji klient-pełnomocnik, pełne odtworzenie ustaleń pomiędzy stronami co do dokładnego zakresu pomocy prawnej może okazać się w niektórych przypadkach niemożliwe.

W zakresie roszczeń o zadośćuczynienie, wydaje się, że bardzo trudne byłoby wykazanie związku przyczynowego łączącego zachowanie pełnomocnika z rozstrojem zdrowia klienta. Powyższe wynika z tego, że pełnomocnika zatrudnia się zazwyczaj w przypadku sytuacji stresogennych, takich jak problemy natury karnoprawnej, ważne transakcje biznesowe, etc. Zasądzenie zadośćuczynienia od radcy prawnego, czy adwokata,

⁴¹⁸ Dz. U. Nr 163, poz. 1348 z późn. zm.

wymagałoby udowodnienia, że to właśnie zachowanie pełnomocnika, a nie specyfika sytuacji, w jakiej pracuje, spowodowało silny stres skutkujący rozstrojem zdrowia klienta.

3.3 Podsumowanie

W związku z faktem, iż odpowiedzialność radców prawnych i adwokatów w praktyce realizuje się najczęściej za pośrednictwem ubezpieczycieli, problematyka ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej profesjonalnych pełnomocników ma doniosły wymiar. Skuteczność gwarantowana jest w tym przypadku przez obowiązkowość zawarcia umowy ubezpieczenia i fakt, iż dokonuje się to za pośrednictwem samorządu, w konsekwencji czego ochroną ubezpieczeniową objęty jest każdy z radców prawnych i adwokatów. Minimalna suma gwarancyjna ubezpieczenia odpowiada równowartości 50.000 euro w złotych. Możliwe jest także rozszerzenie podstawowej ochrony o warianty dodatkowe, co jest pozytywnie postrzegane w szczególności przez klientów biznesowych.

Liczba spraw dyscyplinarnych przeciwko profesjonalnym pełnomocnikom, jakie rozpatrywane są przez właściwe organy samorządowe nie jest duża (np. w przypadku ORA w Białymstoku w latach 2010-2017 rozpatrzono łącznie 19 spraw). Naruszenia dotyczą głównie przepisów ustaw zawodowych i wynikających stamtąd obowiązków, a także zasad etyki zawodowej. Należy zauważyć, że co najmniej 1/3 zawiadomień kończy się odmową wszczęcia postępowania.

Sprawy sądowe przeciwko profesjonalnym pełnomocnikom nie są częste, co wynika z obaw klientów związanych z koniecznością skonfrontowania się na gruncie sądowym z profesjonalistą, który na co dzień zajmuje się świadczeniem pomocy prawnej. Ilość spraw będzie wzrastała wprost proporcjonalnie do rozwoju świadomości prawnej społeczeństwa.

Problemem, z którym najczęściej muszą mierzyć się sądy orzekające o obowiązku naprawienia szkody przez pełnomocnika, jest hipotetyczne rozstrzygnięcie o pierwotnym roszczeniu i pojawiające się w tym kontekście problemy z ustalaniem związku przyczynowego oraz wysokości szkody. Sądy podkreślają także konieczność pełnienia przez pełnomocnika aktywnej roli w procesie obsługi prawnej klienta.

W zakresie zadośćuczynienia wskazuje się, że jego zasądzenie od radcy prawnego bądź adwokata nie jest zbyt prawdopodobne, gdyż wymagałoby to udowodnienia, że to zachowanie pełnomocnika, a nie specyfika sytuacji, w jakiej pracuje, spowodowało uszczerbek niemajątkowy na dobrach klienta.

Rozdział IV – Status profesjonalnego pełnomocnika w Anglii i Walii

4.1 Uwagi wstępne

Rozważania na temat profesjonalnych pełnomocników w Wielkiej Brytanii należy rozpocząć od kilku krótkich uwag dotyczących systemu prawnego tego kraju. Wielka Brytania to kraj *common-law*, co warunkuje szereg różnic w stosunku do państw prawa kontynentalnego, które na potrzeby niniejszej rozprawy reprezentowane są przez Rzeczpospolitą Polską oraz Królestwo Hiszpanii. Różnice te dotyczą aspektów takich jak tradycja ustawodawcza, sposoby stosowania prawa oraz dokonywanie wykładni prawa stanowionego w przeciwieństwie do interpretacji precedensów, co ma istotny wpływ na kształt całego prawodawstwa.

Należy podkreślić, że w Wielkiej Brytanii mamy do czynienia z trzema odrębnymi systemami prawnymi - jeden z nich obejmuje Anglię i Walię, drugi Szkocję, a trzeci Irlandię Północną. Dla potrzeb zestawienia przykładowego i wiodącego reżimu anglosaskiego z polskim oraz w celu utrzymania przejrzystości wyводу na temat odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników, niniejsza część rozprawy skupiona będzie na Anglii i Walii.

Cechą specyficzną dla Wielkiej Brytanii są konflikty na linii król-sądownictwo-parlament, objawiające się w kontekście podziału władzy. Instytucje takie jak konstytucyjne zasady dotyczące suwerenności brytyjskiego parlamentu⁴¹⁹, a także sposoby tworzenia prawa właściwe dla *common-law*, generują dysputy na temat tego, czy w Wielkiej Brytanii istnieje trójpodział władzy, czy też tworzenie prawa odbywa się zarówno w Parlamencie, jak i na salach sądowych.⁴²⁰

Nie sposób nie wskazać na zasadę *stare decisis*, czyli tzw. zasadę związania precedensem, zgodnie z którą, gdy sąd ma do czynienia z kwestią prawną, która została już

⁴¹⁹ Zgodnie z tą teorią organ ustawodawczy ma absolutną suwerenność i stoi najwyżej w hierarchii instytucji państwowych, w tym organów wykonawczych i sądowych. Stwierdza również, że organ ustawodawczy może zmienić lub uchylić wcześniejsze akty prawne, a zatem nie jest związany prawem pisanym (w niektórych przypadkach nawet konstytucją) ani precedensem.

⁴²⁰ P.G. Bartosz, *Sądownictwo angielskie*, Temidium 2 (63) 2011. Szerzej na ten temat: L. Claus, *Montesquieu's Mistakes and the True Meaning of Separation* Laurence Clause, *Oxford Journal of Legal Studies*, vol. 25, no 3 (2005), s. 419–451. Autor analizuje konsekwencje tez – w opinii autora: błędów - Monteskiusza dla współczesnych systemów prawnych Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych, tj. że wolność i praworządność są promowane przez podział władzy. W szczególności kwestionuje twierdzenie rządu brytyjskiego, że wartości leżące u podstaw teorii podziału władzy wymagają usunięcia ostatecznej jurysdykcji apelacyjnej z Izby Lordów.

wcześniej rozstrzygnięta na drodze postępowania sądowego w sprawie podobnej, mającą zastosowanie w danym przypadku zasadę prawną należy interpretować w taki sposób, aby w nowej sprawie zapadło takie samo rozstrzygnięcie. W miarę rozwoju systemu sądownictwa krajowego i zróżnicowania poziomów sądów apelacyjnych zasada *stare decisis* zaczęła oznaczać także związanie sędziego niższego sądu wskazaniemi sędziów sądów wyższych.⁴²¹ Co ciekawe, tuż po wprowadzenia zasada ta nie była przestrzegana rygorystycznie przez wszystkie sądy, a sędziowie prezentowali pogląd, jakoby orzeczenia niezgodne z prawem zwyczajowym nie powinny wiązać żadnego innego sądu. Zmiana nastąpiła po 1869 r., a największy rozkwit *stare decisis* przypadł na XIX i XX w.⁴²²

Należy także wskazać na specyficzny dla systemów *common-law* proces powstawania precedensów, zgodnie z którym obecne muszą być trzy następujące etapy. Po pierwsze, sąd winien przeanalizować stan faktyczny oraz prawny przedstawiony przez strony w sprawie. Następnie sąd dokonuje analizy prawnej kwestii do rozstrzygnięcia w kontekście obowiązującego prawa stanowionego i orzecznictwa sądowego. Po trzecie sąd dokonuje subsumpcji i wydaje rozstrzygnięcie, zawierające *obiter dicta*⁴²³ i *ratio decidendi*^{424 425}.

Angielskie postępowanie sądowe zawsze miało charakter bardziej kontradyktoryjny niż inkwizycyjny. Pełnomocnicy reprezentujący strony są zobowiązani do wskazania sędziemu prawa mającego zastosowanie w sprawie i przekonania go do przyjęcia interpretacji korzystnej dla ich klienta. Dlatego sędzia jest raczej arbitrem, gwarantującym sprawiedliwość rozstrzygnięcia i równość stron, odgrywając zarazem bierną rolę we wskazywaniu relewantnych dla sprawy zagadnień prawnych.⁴²⁶ W 1999 r. weszły w życie nowe Zasady Postępowania Cywilnego⁴²⁷ zaproponowane przez Lorda Woolf w końcowym raporcie z badań dotyczących braku bezpośredniego dostępu klientów do *barristerów* oraz

⁴²¹S. Terrett, *English Legal System. The Sources of English Law*, Juris Angliae Scientia 2011-2012, s. 5.

⁴²²P.G. Bartosz, *System precedensowy Wielkiej Brytanii*, Temidium 3 (64) 2011.

⁴²³*Ratio decidendi* to rozumowanie prawnicze uzasadniające wydany wyrok. Stanowi wiążące rozstrzygnięcie danej kwestii prawnej.

⁴²⁴*Obiter dicta* jest to część orzeczenia niestanowiąca *ratio decidendi*. Nie jest wiążące, jednakże może być cytowane w celu poparcia danego stanowiska. Prawdopodobieństwo uznania *obiter dicta* za przekonujący argument rośnie wraz z rangą sędziego, który je głosi.

⁴²⁵Szerzej na temat precedensów: R. Cross, *Precedent in English Law*, Oxford University Press, 1968; M. Koszowski, *Anglosaska doktryna precedensu. Porównanie z polską praktyką orzecniczą*, Warszawa 2009, s. 33–59.

⁴²⁶D. Ashmore, *English Legal System. The Judiciary, Legal Professions and the Courts*, Juris Angliae Scientia 2011-2012, s. 3.

⁴²⁷Civil Procedure Act 1997 c. 12.

potencjalnego związku z kosztami oraz opóźnieniami w udzielaniu pomocy prawnej⁴²⁸. Zasady te spowodowały, że sądy stały się bardziej aktywne w procesie – uzyskały możliwość zakreślania terminów na dokonanie czynności przez strony, egzekwowania ich wykonania oraz sankcjonowania jego braku.⁴²⁹

Przedstawicielami dwóch rodzajów profesjonalnych pełnomocników w Anglii i Walii są *barristers* oraz *solicitors*. Genezy tego podziału można szukać już w XIV wieku, kiedy to istnieli *barristers*, którzy byli wykwalifikowanymi pełnomocnikami występującymi w sądach wyższej instancji oraz *attorneys* – poprzednicy współczesnych *solicitors* – czyli urzędnicy sądowi, zajmującymi się pracami przygotowawczymi niezbędnymi dla przeprowadzania posiedzeń sądów, a także innymi sprawami prawnymi oraz administracyjnymi.⁴³⁰ *Attorneys* nie mieli prawa prezentowania stanowiska na sali sądowej.

Obecnie dualizm ten jest nadal utrzymany i stanowi jedną z cech charakterystycznych systemu angielskiego. Ma on zarówno swoich zwolenników, jak i przeciwników. Można wskazać na korzyści płynące z takiego podziału zawodowych pełnomocników, takie jak fakt, że wyspecjalizowanie *barristerów* w reprezentacji przed sądem i ich duże doświadczenie w tym zakresie sprawia, że posiadają oni wysokie kompetencje i są w stanie fachowo obsługiwać swoich klientów. *Barrister* działa jako swoista instancja weryfikacyjna dla pracy wykonywanej przez *solicitora* przed procesem. Wysoki stopień specjalizacji *barristerów* ułatwia konkurowanie mniejszym firmom z większymi przedstawicielami na rynku. Dzięki temu, że sprawa przed etapem procesowym prowadzona jest przez *solicitora*, a *barrister* wstępuje do niej dopiero na etapie sądowym, pozwala to na świeże spojrzenie na sprawę i niezależną opinię kolejnego eksperta w danej dziedzinie. *Solicitor* natomiast utrzymuje stałe i długoterminowe relacje z klientem, co nie przekłada się na taką dozę obiektywizmu, jaką może zapewnić *barrister*.⁴³¹

⁴²⁸ *Access to Justice Final Report*, by The Right Honourable the Lord Woolf, Master of the Rolls, July 1996, *Final Report to the Lord Chancellor on the civil justice system in England and Wales*.

⁴²⁹ P.G. Bartosz, *System pomocy prawnej w Wielkiej Brytanii* (w:) A. Bereza (red.), *Świadczenie pomocy prawnej w państwach europejskich. Wielka Brytania, Hiszpania, Turcja*, Ośrodek Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych, Warszawa 2012, s. 16.

⁴³⁰ D. Ashmore, *English...*, s. 3.

⁴³¹ Pogląd taki zaprezentowany został przez Sir Owena Dixona, Chief Justice of Australia, w trakcie jego zaprzysiężenia (Dixon O., *The role of barristers*, 21 April 1952 85 Commonwealth Law Reports XI-XII, https://web.archive.org/web/20140329141439/http://www.nswbar.asn.au/docs/about/what_is/dixon.php). W praktyce jest to kwestia dyskusyjna, gdyż zazwyczaj *solicitorzy* współpracują ściśle z konkretnymi *barristerami*,

Wadami, na które można wskazać są m.in. brak bezpośredniego kontaktu *barristera* z klientem, co może się przyczynić do niezrozumienia jego potrzeb. Większa ilość pełnomocników może prowadzić do mniejszej efektywności i wyższych kosztów pomocy prawnej.⁴³²

4.2 *Barrister*

Barristers udzielają fachowych porad i reprezentują klientów przed sądami od XIII wieku. Są jednym z najstarszych zawodów w Anglii i Walii. Przez wiele lat mieli monopol na prawo do reprezentowania ludzi w sądach wyższej instancji. Co prawda, aktualnie monopol został wyeliminowany poprzez Courts and Legal Services Act z 1990 r., jednakże *Bar* zrzeszający angielskich *barristerów* pozostaje kwintesencjonalnie angielską instytucją, która jest uznawana, naśladowana i wzbudza podziw na całym świecie.⁴³³ *Barristers* nadal pozostają jednym z zawodów o najwyższym statusie w brytyjskiej strukturze klasowej.⁴³⁴

Barrister, nazywany także *counsel*, posiada pełne prawo do występowania w imieniu klienta przed sądami wyższej instancji, czyli tzw. *right of audience*. Jego obowiązki wiążą się głównie z kwestiami rozpatrywanymi w sądzie i polegają, np. na sporządzaniu pisemnych opinii dotyczących ewentualnej sprawy sądowej bądź reprezentowaniu klienta w sądzie. Zazwyczaj pracuje w ramach swojej specjalizacji, chociaż w izbach (*chambers*) poza stolicą często nie da się uniknąć zajmowania się wszelkimi gałęziami prawa, a wąska specjalizacja nie jest atutem.⁴³⁵

Nazwa *barrister* pochodzi od słowa *bar*. W XII wieku sędziowie królewscy orzekali nie na salach sądowych, lecz na dużych halach, przystosowanych do tego, aby odbywało się w nich nawet kilka procesów jednocześnie. Jeden z takich sądów obradował np. w londyńskim *Westminster Hall*. *Bar* była to drewniana konstrukcja oddzielająca miejsce, gdzie zasiadali sędziowie, od miejsca zajmowanego przez strony postępowania, ich pełnomocników czy publiczność. Pełnomocnicy zwracając się do sądu, stawali za *bar*, stąd zaczęto ich

utrzymując z nimi relacje długoterminowe. Poza tym, dla prowadzenia sprawy sądowej w najlepszym interesie klienta niezbędna jest kooperacja pomiędzy przedstawicielami tych dwóch zawodów.

⁴³² Szerzej na temat wad i zalet podziału profesji prawniczych: P. Reeves, *Are Two Legal Professions Necessary?*, Law Book Co of Australasia, 1986.

⁴³³ A. Gillespie, *The English Legal System*, Oxford, Oxford University Press 2007, s. 12.

⁴³⁴ W. Bottero, *Stratification: Social Division and Inequality*, Oxford, Routledge 2005, s. 27.

⁴³⁵ D. Ashmore, *English...*, s. 3.

nazywać *barristers*. Samo *bar* odnosi się współcześnie do ogółu *barristerów*.⁴³⁶ Aktualnie *bar* jest to przegroda lub poręcz biegnąca przez salę sądową, mająca na celu odseparowanie publiczności od przestrzeni zajmowanej przez sędziów, *barristers*, ławę przysięgłych. W sądach angielskich jest to strefa, za którą muszą stanąć wszyscy tzw. zewnątrzni *barristers* oraz publiczność. *Solicitors*, będący funkcjonariuszami (ale nie pracownikami) sądu⁴³⁷, pozostają w środku; podobnie jak *Queen's Counsel*, *barristers* z tzw. patentami pierwszeństwa oraz sędziowie. Strony, które występują osobiście, również przebywają w strefie znajdującej się przed *bar*.⁴³⁸

Barrister nosi w sądzie perukę i specjalną szatę – odpowiednik togi. Na jego strój składa się czarna peleryna oraz biały kołnierzyk na szyi. Strój *barristerów* jest ściśle zastrzeżony dla tego zawodu, a szyty być może jedynie przez tzw. *gown makers*. Pod peleryną nosi się czarne garnitury i koszule ze sztywnym żabotem.⁴³⁹ Peruka jest wykonywana z włosów końskiego, a w związku z faktem, iż są one drogie, często przekazuje się je z pokolenia na pokolenie, co tworzy popyt na restaurowanie peruk.⁴⁴⁰ Jedna z najstarszych peruk poddanych renowacji przez specjalistę miała 104 lata i przetrwała 4 pokolenia.⁴⁴¹

⁴³⁶ P.G. Bartosz, *System...*, s. 13-14.

⁴³⁷ Tzw. *officers of the court*, czyli wszyscy ci, którzy w pewnym stopniu, w związku ze swoimi zawodowymi, bądź analogicznymi, kwalifikacjami, biorą udział w systemie sprawiedliwości. Funkcjonariuszy sądu nie należy mylić z wszystkimi ci, którzy w pewnym stopniu spełniają swoje zawodowe lub podobne kwalifikacje, biorą udział w systemie prawnym. Funkcjonariuszy sądu nie należy z pracownikami sądów.

⁴³⁸ Garner B. A., *Black's Law Dictionary*, Thomson West, Aspatore Books, 2014.

⁴³⁹ P.G. Bartosz, *System...*, s. 25.

⁴⁴⁰ Toczą się dyskusje o zlikwidowaniu obowiązku noszenia peruk. Już parokrotnie rozważano zniesienie tego obowiązku, np. w 2001 roku (C. Dyer, *Traditional horsehair wig may be heading for the chop*, 3.04.2003 r., <https://www.theguardian.com/uk/2003/apr/03/immigrationpolicy>) oraz w 2006 roku (C. Dyer, *Wigs may be trimmed from judges' and barristers' kit*, 20.05.2006 r., <https://www.theguardian.com/uk/2006/mar/20/ukcrime.prisonsandprobation>). Sędziowie wskazują, że peruki przyczyniają się do ich "sztywnego" wizerunku. Wielu z nich, w szczególności ci orzekający w sprawach karnych, chce jednakże utrzymać obowiązek noszenia peruk, gdyż dzięki nim przestępcy nie rozpoznają ich w życiu codziennym. Koronnym argumentem za perukami jest fakt, iż stanowią one istotną część angielskiej tradycji prawnej.

⁴⁴¹ C. Dyer, *Wigs*

Źródło: <http://www.chancerywigs.com/product/the-barrister-wig-and-gown-bundle/>

Profesja ta regulowana jest przez następujące akty prawne: The Courts and Legal Services Act⁴⁴², The Legal Services Act 2007⁴⁴³, The Administration of Justice Act 1985⁴⁴⁴, The Access to Justice Act 1999⁴⁴⁵,

Chambers

Barristers prowadzący własną działalność wykonują swój zawód w tzw. *chambers*. Są to zespoły prawników, który często świadczą usługi tego samego typu. Nowo mianowani *barristers*, którzy chcą prowadzić działalność na własny rachunek, poszukują staży w izbach, w czasie których nadzoruje ich starszy *barrister* i mogą rozpocząć prowadzenie własnych spraw. Zdarza się, że początkujący *barrister* prowadzi nie więcej niż dwie sprawy rocznie, wielu zatem odchodzi z zawodu.⁴⁴⁶

Chambers mogą tworzyć zespoły, tzw. *sets of chambers*, które zatrudniają wspólny personel administracyjny, zajmujący się organizacją pracy każdego z prawników, negocjowaniem wynagrodzenia, kwestiami związanymi z doskonaleniem zawodowym, a także kwestiami administracyjnymi.⁴⁴⁷

⁴⁴² Courts and Legal Services Act 1990 c. 41.

⁴⁴³ Legal Services Act 2007 c.29.

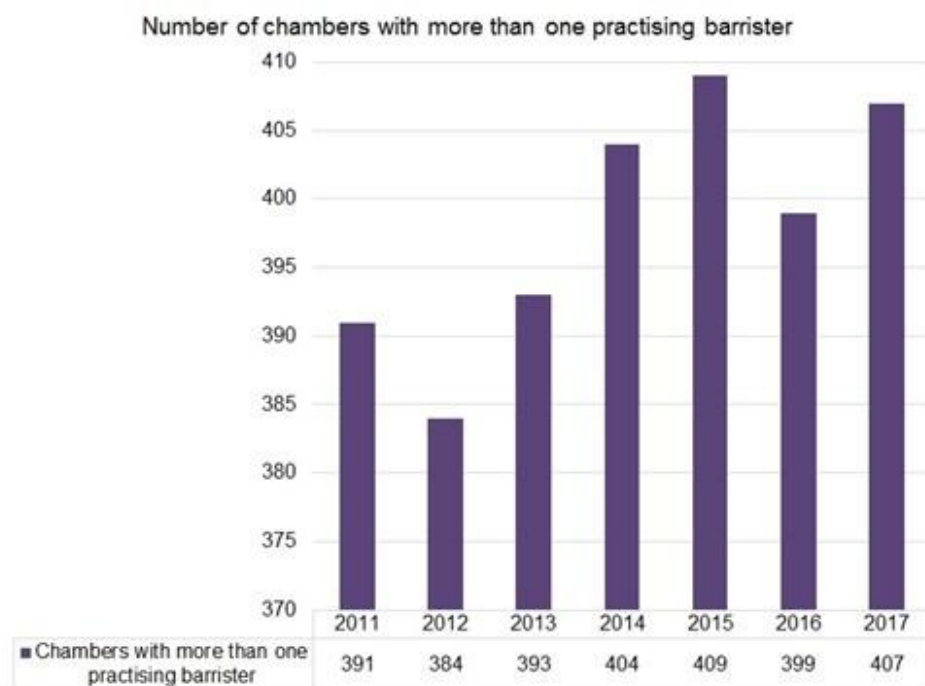
⁴⁴⁴ Administration of Justice Act 1985 c.61.

⁴⁴⁵ Access to Justice Act 1999 c. 22.

⁴⁴⁶ *Nie tak łatwo zostać brytyjskim adwokatem lub radcą prawnym*, <https://www.rp.pl/artykul/419025-Nie-tak-latwo-zostac-brytyjskim-adwokatem-lub-radca-prawnym.html>.

⁴⁴⁷ P.G. Bartosz, *System...*, s. 25.

Wykres nr 6: Liczba *chambers* z więcej niż jednym praktykującym *barristerem*

Źródło: <https://www.barstandardsboard.org.uk/media-centre/research-and-statistics/statistics/chambers/>.

Większość *barristers* jest zarejestrowana w Londynie i przynależy do *chambers* w okręgach *Inns of Court*. Reszta *chambers* ulokowana jest w sąsiedztwie dużych centrów sądowych.⁴⁴⁸

4.2.1 Formy wykonywania zawodu

Barrister może wykonywać zawód w ramach działalności prowadzonej na własny rachunek, w ramach stosunku pracy lub tzw. *dual capacity*, czyli zarówno na własny rachunek, jak i będąc podmiotem stosunku pracy.⁴⁴⁹

Tabela na 2: Liczba praktykujących *barristers*

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Total	14 907	15 463	15 473	15 541	15 716	15 899	16 045	16 435

⁴⁴⁸ P.G. Bartosz, *System...*, s. 25.

⁴⁴⁹ <https://www.barstandardsboard.org.uk/media-centre/research-and-statistics/statistics/practising-barrister-statistics/>. Co do zasady *barristers* nie świadczą usług w formie spółek prawa handlowego. Ciekawe rozważania na temat korzyści, jakie *barristers* mogliby odnieść z prowadzenia działalności w tej właśnie formie prezentuje M. Humphery-Jenner. Patrz: M. Humphery-Jenner, *Barristers operating as corporations*, *Journal of Corporate Law Studies*, April 2014, s. 277-286.

Tabela nr 3: Liczba *barristerów* prowadzących działalność na własny rachunek

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Total	363	375	406	458	498	529	549	585

Tabela nr 4: Liczba *barristerów* praktykujących w ramach *dual capacity*

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Total	19	78	130	186	211	245	339	389

Tabela nr 5: Ogólna liczba samozatrudnionych *barristerów*

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
	12 133	12 534	12 581	12 666	12 709	12 757	12 775	13 076

Tabela nr 6: Ogólna liczba zatrudnionych *barristerów*

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Total	2 755	2 851	2 761	2 689	2 794	2 897	2 920	2 970

Źródło: <https://www.barstandardsboard.org.uk/media-centre/research-and-statistics/statistics/practising-barrister-statistics/>

Około 10% praktykujących *barristers* to tzw. *Queens's Counsel*.⁴⁵⁰ *Barrister* posiadający ten tytuł posiada wysoką pozycję zawodową i zajmuje się najważniejszymi i najbardziej skomplikowanymi sprawami sądowymi.⁴⁵¹

4.2.2 Szkolenie – dostęp do zawodu

Ścieżka prowadząca do zawodu *barristera* jest ściśle uregulowana, aby zaś z sukcesem uzyskać upragniony tytuł należy przejść przez trzy etapy kształcenia, jakimi są: etap akademicki, szkoleniowy oraz staż/praktyka. Jednakże problemy młodych *barristerów* wraz z ukończeniem przez nich szkolenia dopiero się zaczynają. Jak wskazuje

⁴⁵⁰ Szerzej na ich temat: A. Boon, *The Ethics and Conduct of Lawyers in England and Wales*, Oxford and Portland Oregon 2014, s.111.

⁴⁵¹ https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-ew-pl.do?member=1.

Przewodnicząca skrzydła młodzieżowego *Bar Council*, młodzi *barristers* są poważnie zadłużeni i narażeni na depresję, co jest związane z faktem, iż zaczynają swoje kariery z długiem w wysokości około £70.000. Wielu z nich przez pierwsze lata kariery spłaca długi, a trudności z utrzymaniem się mają w szczególności młodzi *barristers* zajmujący się prawem karnym i rodzinnym. Znane są przypadki samobójstw popełnianych przez osoby niewytrzymujące presji.⁴⁵² Przewiduje się, że koszt uzyskania uprawnień *barristera* wynosi osoby zaczynające studia około £127.000.⁴⁵³

Etap akademicki wieńczy ukończenie brytyjskich studiów wyższych. Mogą to być studia prawnicze bądź nie – nieukończenie studiów prawniczych nie zamyka kandydatowi do zawodu drogi do zostania *barristerem*. W przypadku, gdy kandydat ukończył studia o innym profilu niż prawo, musi następnie dokończyć się w ramach kursu konwersyjnego. Każdy kandydat do zawodu winien ukończyć edukację, w ramach której pozna tzw. *foundations of legal knowledge*, tj. podstawy wiedzy prawniczej, na które składa się siedem głównych gałęzi prawa angielskiego, a mianowicie: prawo zobowiązań – w zakresie kontraktów, prawo zobowiązań – w zakresie deliktów, prawo karne, prawo publiczne, prawo rzeczowe, prawo powiernicze oraz zasada słuszności oraz podstawy prawa Unii Europejskiej.⁴⁵⁴

Kolejnym krokiem jest etap szkoleniowy, obejmujący tzw. *Bar Professional Training Course* (BPTC), który trwa jeden rok, gdy realizowany jest w pełnym wymiarze bądź 2 lata w przypadku niepełnego wymiaru.⁴⁵⁵ W celu rozpoczęcia tego etapu konieczna jest przynależność do jednej z czterech *Inns of Court* (*Inner Temple*⁴⁵⁶, *Middle Temple*⁴⁵⁷,

⁴⁵² O. Bowcott, *Young barristers in debt and depressed, warns head of Bar Council youth wing*, The Guardian z 15.10.2016 r., <https://www.theguardian.com/law/2016/oct/15/young-barristers-in-debt-and-depressed-warns-head-of-bar-council-youth-wing>.

⁴⁵³ O. Bowcott, *Qualifying as a barrister 'may cost new students up to £127,000'*, 23.02.2016, <https://www.theguardian.com/law/2016/feb/23/qualifying-barrister-may-cost-new-students-127000>.

⁴⁵⁴ *Bar Standards Board Handbook 2018*, s. 150.

⁴⁵⁵ P. G. Bartosz, *System...* s. 32.

⁴⁵⁶ *Inner Temple* zajmuje wschodnią połowę terenu, zwanego *Temple*, która została wybrana przez Templariuszy w XII wieku jako ich londyńska siedziba. Okrągły kościół, który tam zbudowali, wzorowany jest na kościele św. Grobu w Jerozolimie. W połowie XIV wieku *Temple* stała się domem dla prawników, którzy utworzyli tam dwie *Inns*, *Inner Temple* oraz *Middle Temple* - <https://www.barcouncil.org.uk/about-the-bar/what-is-the-bar/inns-of-court/>. Oficjalna strona *Inner Temple* to <https://www.innertemple.org.uk/>.

⁴⁵⁷ *Middle Temple* zajmuje zachodnią część terenu znanego jako *Temple*, dawniej londyńskiej siedziby Templariuszy, która leży między Fleet Street a Embankment na skraju City of London - <https://www.barcouncil.org.uk/about-the-bar/what-is-the-bar/inns-of-court/>. Oficjalna strona *Middle Temple* to <https://www.middletemple.org.uk/>.

*Lincoln's Inn*⁴⁵⁸ lub *Gray's Inn*⁴⁵⁹). *Inns of Court* zapewniają wsparcie *barristerom* i kandydatom do tego zawodu poprzez szereg działań edukacyjnych, udostępnianie stołówek, pomieszczeń wspólnych oraz ogrodów. Oferują także różne stypendia. *Inns* są także odpowiedzialne za powołanie (*calling*) *barristerów* do zawodu oraz administrują sądy dyscyplinarne.⁴⁶⁰

Kolejnym wymogiem niezbędnym do rozpoczęcia etapu szkoleniowego jest zdanie *Bar Course Aptitude Test*, tj. kursu przydatności do szkolenia w *Bar* – stanowiącego swoisty egzamin wstępny.⁴⁶¹

W trakcie etapu szkoleniowego kandydaci na *barristerów* uczestniczą w symulacjach rozpraw sądowych, prowadzą negocjacje, rozmowy, przeprowadzają wywiady, sporządzają dokumenty, opinie prawne, wskazują rozwiązania poszczególnych kwestii prawnych, co ma na celu rozwinięcie wiedzy prawniczej, umiejętności pisarskich, rozwiązywania dylematów prawnych oraz umiejętności interpersonalnych.⁴⁶²

Ostatnim etapem szkolenia kandydata na *barristera* jest staż, tzw. *pupillage*. Rozpoczyna się po ukończeniu BPTC. W praktyce jedynie jednemu na trzech kandydatów udaje się otrzymać miejsce na stażu.⁴⁶³ Zazwyczaj trwa on 12 miesięcy – przez pierwsze sześć kandydat nie praktykuje samodzielnie, lecz obserwuje pilnie działania swojego patrona – *pupil supervisor*. Natomiast przez kolejne sześć miesięcy otrzymuje zadania do samodzielnego zrealizowania – jednakże dalej pod nadzorem.⁴⁶⁴

⁴⁵⁸ Honorowe Towarzystwo *Lincoln's Inn* leży na północ od Strand i na południe od High Holborn (i *Gray's Inn*). Jego budynki, mimo iż są niewątpliwą atrakcją turystyczną pełnią także praktyczną funkcję, oferując zakwaterowanie wielu praktykującym członków baru, a także obiekty edukacyjne do szkolenia studentów. - <https://www.barcouncil.org.uk/about-the-bar/what-is-the-bar/inns-of-court/>. Oficjalna strona *Lincoln's Inn* to <https://www.lincolnsinn.org.uk>.

⁴⁵⁹ *Gray's Inn* została zbombardowana podczas drugiej wojny światowej. W maju 1941 r. hol, kaplica, biblioteka i biura zostały poważnie uszkodzone. Wszystkie zostały odbudowane po wojnie, a ponieważ wszystkie pierwotne okna witrażowe i drewniane panele zostały usunięte na początku wojny i bezpiecznie przechowane, oryginalne wnętrze pozostaje takie samo - <https://www.barcouncil.org.uk/about-the-bar/what-is-the-bar/inns-of-court/>. Oficjalna strona *Gray's Inn* to <https://www.graysinn.org.uk/>.

⁴⁶⁰ Informacje zawarte na stronie *Bar Standards Board*: <https://www.barcouncil.org.uk/about-the-bar/what-is-the-bar/inns-of-court/>.

⁴⁶¹ *Bar Standards Board Handbook 2018*, s. 151.

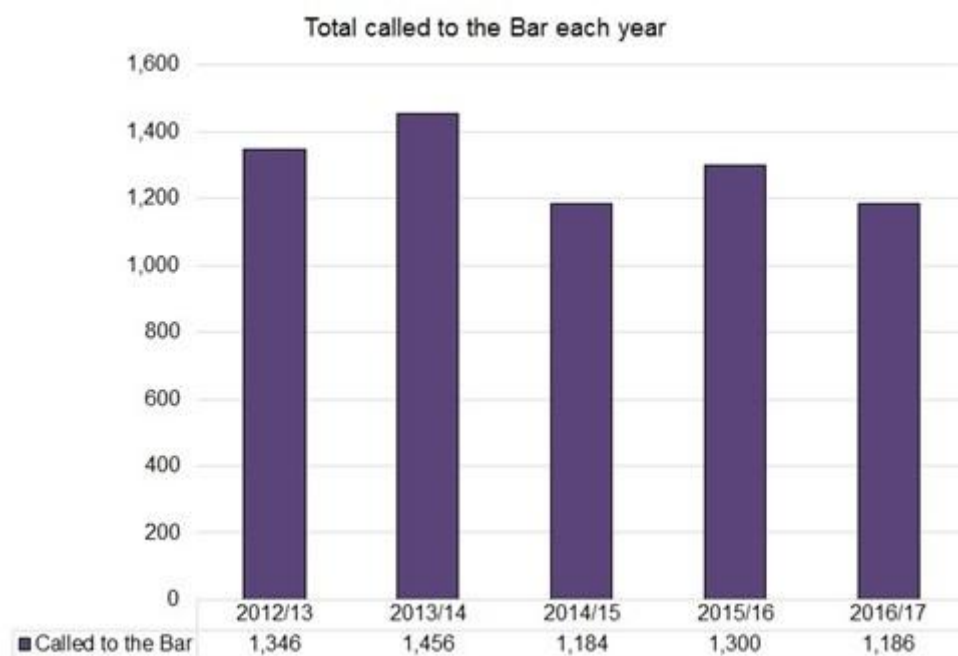
⁴⁶² P.G. Bartosz, *System...*, s. 33.

⁴⁶³ A. Zimdars, *The profile of pupil barristers at the Bar of England and Wales 2004–2008*, *International Journal Of The Legal Profession*, vol. 17, no. 2, July 2010, Routledge, s. 119.

⁴⁶⁴ *Bar Standards Board Handbook 2018*, s. 152.

Po ukończeniu wszystkich trzech wyżej wymienionych etapów szkolenia, kandydat może ubiegać się o powołanie do zawodu przez *Inn*, której jest członkiem.⁴⁶⁵

Wykres nr 7: Ogólna liczba powołanych do *Bar* w latach 2012-2017

Źródło: <https://www.barstandardsboard.org.uk/media-centre/research-and-statistics/statistics/called-to-the-bar-statistics/>

Powołanie do zawodu *barristera* nie jest jednoznaczne z uprawnieniem do reprezentacji klientów w sądzie. W celu nabycia tego uprawnienia konieczne jest indywidualne upoważnienie do prowadzenia sporów sądowych (*the right to conduct litigation*). Nadaje się je na wniosek *barristera*, który spełnia warunki określone przez *Bar Standards Board*. Musi zagwarantować, że w jego miejscu pracy istnieją warunki umożliwiające prowadzenie sporów, a także, że posiada wymagane umiejętności oraz znajomość procedury sądowej na poziomie niezbędnym do zapewnienia klientom profesjonalnej usługi. Wymagane jest także posiadanie ubezpieczenia.

Upoważnienie może zostać nadane *barristerowi* pod warunkiem, iż będzie prowadził spory pod nadzorem „wykwalifikowanej osoby”. Dotyczy to *barristerów* o mniejszym niż trzyletnie doświadczeniu zawodowym. Upoważnienie do prowadzenia postępowania

⁴⁶⁵ *Bar Standards Board Handbook 2018*, s. 166.

sądowego jest dodawane do certyfikatu uprawniającego do wykonywania zawodu, jako rozszerzenie istniejących praw do wykonywania zawodu.⁴⁶⁶

4.2.3 Organy nadzoru

Działalność *barristers* regulowana jest na mocy Legal Services Act 2007 przez *Bar Council*. Jej celem jest zabezpieczanie interesów przedstawicieli zawodu, utrzymywanie standardów, prestiżu oraz niezależności *barristerów*. *Bar Council* promuje wysokiej jakości specjalistyczne usługi doradcze *barristerów*, sprawiedliwy dostęp do wymiaru sprawiedliwości dla wszystkich, najwyższe standardy etyki, równości i różnorodności w całym zawodzie oraz rozwój możliwości biznesowych dla *barristerów* w kraju i za granicą.⁴⁶⁷ Stanowi organ samorządu *barristerów*. Składa się z około 115 *barristerów*, którzy są wybierani lub reprezentują *Inns* i inne grupy interesów. *Bar Council* spotyka się około siedem razy w roku. Wybiera przewodniczącego, wiceprzewodniczącego i skarbnika.⁴⁶⁸

W kontekście nadzoru nad zawodem *barristerów* należy także wskazać najważniejsze instytucje istniejące w ramach *Bar Council* lub z nią współistniejące (część z nich pojawiała się już w poprzedzających wywodach). Na uwagę zasługują przede wszystkim:

- 1) ***Bar Standards Board (BSB)*** – jest to niezależna instytucja, za pomocą której *Bar Council* wykonuje swoje kompetencje regulacyjne. Jej cele określone są ustępem 11 Konstytucji *Bar Standards Board*, a stanowią je m.in.:
 - a) monitorowanie i zapewnianie sprawiedliwego działania sądów dyscyplinarnych,
 - b) zapewnienie równości szans i różnorodności w zakresie wykonywanego nadzoru,
 - c) utrzymywanie kontaktów z *Bar Council*, *Inns Council*, sędziami, innymi komitetami *Bar Council* oraz innymi organami lub osobami, które uzna za konieczne lub stosowne,
 - d) przygotowywanie i przegląd planu rozwoju i skutecznego wypełniania funkcji regulacyjnych *Bar Council*,
 - e) przygotowywanie rocznego sprawozdania dla *Bar Council*.⁴⁶⁹

⁴⁶⁶ A. Boon, *The ethics...*, s. 614. Patrz też: <https://www.barstandardsboard.org.uk/regulatory-requirements/for-barristers/authorisation-to-conduct-litigation/>.

⁴⁶⁷ <https://www.barcouncil.org.uk/about-us/what-is-the-bar-council/>.

⁴⁶⁸ <https://www.barcouncil.org.uk/about-us/constitution-and-structure/>. Szerzej na ten temat: https://www.barstandardsboard.org.uk/media/1727509/2016_cp_section__2_-_1about_the_bar_standards_board_-_final.pdf.

⁴⁶⁹ Ustęp 11 *Constitution of the Bar Standards Board* w brzmieniu na dzień 8 lipca 2017 r.

Bar Standards Board zajmuje się ustalaniem wymagań edukacyjnych i szkoleniowych, których spełnienie jest wymagane dla uzyskania statusu *barristera*; wymogów w zakresie ciągłego doskonalenia kompetencji, aby zapewnić utrzymanie odpowiedniego poziomu umiejętności *barristerów* w trakcie ich kariery zawodowej; standardów postępowania *barristerów*; autoryzowaniem organizacji, które koncentrują się na reprezentacji, sporach sądowych i specjalistycznych poradach prawnych, monitorowaniem usług świadczonych przez *barristerów*, a także obsługiwaniem skarg na *barristerów* oraz podejmowaniem działań dyscyplinarnych.⁴⁷⁰

2) *Inns of Court*,

3) *Specialist Bar Associations* (SBA), czyli Specjalistyczne Stowarzyszenia *Barristerów*, które zajmują się interesami grup *barristerów* w określonych obszarach praktyk oraz regionach geograficznych. SBA mogą pomagać w promowaniu interesów swoich członków, na przykład reagując na propozycje zmian przepisów i oferując wsparcie swoim członkom poprzez organizację wydarzeń i programy mentorskie. Istnieją 24 SBA.⁴⁷¹

4) *Circuits* - Bar podzielony jest na sześć regionów, tzw. „obwodów”. Obwody stanowią ważne źródło wsparcia i porad dla *barristerów* praktykujących na ich obszarze, których także reprezentują.⁴⁷²

4.2.4. Społeczność *barristerów*

Poniższe tabele obrazują zróżnicowanie społeczności *barristerów* pod względem płci, pochodzenia etnicznego oraz wieku. Jak można zauważyć, liczba mężczyzn i kobiet utrzymuje się na podobnym poziomie od roku 2010. Najwięcej *barristerów* jest w wieku od 35 do 54 lat. Co interesujące, istnieje też grupa *barristerów* świadczących usługi w wieku

⁴⁷⁰ <https://www.barstandardsboard.org.uk/about-bar-standards-board/what-we-do/>. Szerzej na temat *Bar Standards Board*: A. Boon, *The ethics...*, s. 164-166.

⁴⁷¹ <https://www.barcouncil.org.uk/about-the-bar/what-is-the-bar/specialist-bar-associations/>. Istnieją 24 SBA, tj. *Administrative Law Bar Association*, *Bar Association for Commerce Finance and Industry*, *Bar Association for Local Government and the Public Service*, *Bar European Group*, *Chancery Bar Association*, *Commercial Bar Association*, *Criminal Bar Association*, *Employment Law Bar Association*, *Family Law Bar Association*, *FDA*, *Intellectual Property Bar Association*, *London Common Law and Commercial Bar Association*, *Midland Chancery and Commercial Bar Association*, *Northern Chancery Bar Association*, *Northern Circuit Commercial Bar Association*, *Parliamentary Bar Mess*, *Personal Injuries Bar Association*, *Planning and Environmental Bar Association*, *Professional Negligence Bar Association*, *Property Bar Association*, *Public Access Bar Association*, *Revenue Bar Association*, *Technology and Construction Bar Association*, *Western Chancery and Commercial Bar Association*.

⁴⁷² <https://www.barcouncil.org.uk/about-the-bar/what-is-the-bar/circuits/>. Obwody to: *The European Circuit*, *The Midland Circuit*, *The South Eastern Circuit*, *Wales and Chester Circuit*, *The Western Circuit*.

poniżej 25 lat, co wydaje się zaskakujące, biorąc pod uwagę długą ścieżkę do zawodu, jaką muszą przebyć zainteresowani kandydaci. Pod względem pochodzenia etnicznego można zaobserwować znaczną przewagę osób białych. Jednakże liczba osób reprezentujących mniejszości rasowe systematycznie wzrasta od 2010 roku.

Tabela nr 7: Praktykujący *barristerzy*

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Suma	14 907	15 463	15 473	15 541	15 716	15 899	16 045	16 435

Tabela nr 8: Praktykujący *barristerzy* pod względem płci

Płeć	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Mężczyźni	9 706	10 048	10 032	10 062	10 140	10 239	10 233	10 380
Kobiety	5 163	5 376	5 400	5 443	5 545	5 660	5 782	6 022
Wolę nie ujawniać	38	39	40	36	31	-	26	28
Brak danych	-	-	1	-	-	-	4	5

Tabela nr 9: Praktykujący *barristerzy* pod względem pochodzenia etniczne

Pochodzenie etniczne	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Inne niż białe	1 625	1 692	1 720	1 765	1 808	1 891	1 957	2 068
Białe	11 787	12 231	12 262	12 305	12 421	12 599	12 730	13 027
Wolę nie ujawniać	4	4	4	2	-	-	77	1 259
Brak danych	1 491	1 536	1 487	1 469	1 487	1 409	1 281	81

Tabela nr 10: Praktykujący *barristerzy* pod względem wieku

Wiek	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
< 25	-	7	43	81	110	30	36	35
25 - 34	2 502	2 878	3 163	3 368	3 513	3 120	3 079	2 970
35 - 44	4 654	4 761	4 745	4 731	4 745	4 547	4 468	4 374
45 - 54	2 873	2 924	2 849	2 785	2 746	3 820	3 993	4 067
55 - 64	1 309	1 341	1 301	1 262	1 222	1 574	1 624	1 529
65+	424	423	402	390	373	490	484	389
Wolę nie ujawniać	80	84	88	87	91	101	89	116
Brak danych	3 065	3 045	2 882	2 837	2 916	2 217	2 272	2 955

Źródło: <https://www.barstandardsboard.org.uk/media-centre/research-and-statistics/statistics/practising-barrister-statistics/>

4.2.5. Postępowanie dyscyplinarne

Jak wskazał Sir Thomas Bingham: *Wymagane jest od prawników praktykujących w tym kraju, aby wykonywali swoje obowiązki zawodowe w sposób uczciwy, prawdomówny i kompletnie godny zaufania.*⁴⁷³

Funkcje dyscyplinarne wobec *barristerów* od czasu panowania Edwarda I pełnili sędziowie, a w praktyce obowiązek ten realizowany był przez ławników z *Inns*, podlegających jurysdykcji sędziów. Następnie utworzona w 1894 roku *Bar Council* została powołana do zajmowania się sprawami etyki zawodowej *barristerów*.⁴⁷⁴

Aktualnie procedura postępowania dyscyplinarnego, którego podmiotem jest *barrister* uregulowana jest w *Bar Standards Board Handbook 2018*⁴⁷⁵. Tam też znajduje się aktualny kodeks etyki obowiązujący *barristerów*.

Po zbadaniu skargi, jeśli sprawa jest wystarczająco poważna, może zostać przekazana do *Bar Tribunals and Adjudication Service* (BTAS), która jest organizacją niezależną, organizującą postępowanie przed trybunałami dyscyplinarnymi. Zazwyczaj posiedzenie odbywa się w przeciągu 12 miesięcy od otrzymania skargi. Sądy dyscyplinarne składają się z trzech lub pięciu osób, które mogą być *barristerami*, nie-prawnikami, a czasem także sędziami. W każdym składzie musi uczestniczyć co najmniej jeden nie-prawnik. *Bar* reprezentowany jest przez oskarżyciela, których grupa powołana jest w *Barze* w celu pełnienia tej funkcji.

W skład trzyosobowy trybunału wchodzi: przewodniczący (zwykle *Queen's Counsel*, czasami sędzia), *barrister* oraz nie-prawnik. Najpoważniejsza sankcja, jaką nałożyć może skład trzyosobowy, to zawieszenie w prawie wykonywaniu zawodu na okres do 12 miesięcy. Może on także odstąpić od nałożenia sankcji na *barristera* lub orzec jedną (lub kilka) z poniższych:

- 1) udzielenie porady,
- 2) udzielenie ostrzeżenia,
- 3) nałożenie grzywny w wysokości do £50 000,

⁴⁷³ Bolton v The Law Society: CA 8 DEC 1993, Times 08-Dec-1993, [1994] 1 WLR 512, [1993] EWCA Civ 32, [1994] 2 All ER 486, [1994] COD 295.

⁴⁷⁴ <https://www.barcouncil.org.uk/about-us/what-is-the-bar-council/our-history/>.

⁴⁷⁵ Sekcje A i B, części V *Bar Standards Board Handbook 2018*.

4) zakazanie *barristerowi* świadczenia usług bez pośrednictwo *solicitora*.

Jeżeli sprawa zostanie skierowana do składu trzyosobowego, ale uzna on, że najsurowsza sankcja, jaką może orzec, nie będzie odpowiednia, sprawa może zostać przekazana do rozpatrzenia przez skład pięcioosobowy.

W skład pięcioosobowy wchodzi: przewodniczący, który zawsze jest sędzią, dwóch *barristerów* oraz dwóch nie-prawników. Skład ten może wydać wszystkie rozstrzygnięcia właściwe składowi trzyosobowemu oraz nałożyć wszelkie nakładane przez niego sankcje, a ponadto może zawiesić *barristera* na dowolny okres czasu bądź wykluczyć go z *Baru*.⁴⁷⁶

Postępowanie dyscyplinarne składa się z czterech etapów: poinformowania o zarzutach i przekazania dokumentów je popierających,⁴⁷⁷ uzgodnienia harmonogramu postępowania w sprawie, uzgodnienia terminu posiedzenia oraz samego posiedzenia sądu dyscyplinarnego.

4.3. Solicitor

W przeciwieństwie do *barristerów*, *solicitorzy* są nazywani głównymi praktykami prawa w Anglii i Walii. *Solicitor* zajmuje się przygotowywaniem wszelakich dokumentów, wsparciem prawnym w procesie sprzedaży nieruchomości, sporządzaniem projektów testamentów, umów, a także doradztwem w sprawach gospodarczych i handlowych – świadczy usługi we wszelkich obszarach, gdzie potrzebna jest ustna lub pisemna porada prawna.⁴⁷⁸

Wśród celów, jakie realizować powinien każdy *solicitor*, znajduje się promocja rozwoju przedsiębiorczości poprzez wspomaganie klientów w zakładaniu działalności gospodarczej oraz zabezpieczaniu ich interesów w transakcjach handlowych. Przedstawiciele tego zawodu powinni dążyć także do ochrony indywidualnych praw człowieka poprzez

⁴⁷⁶ <https://www.barstandardsboard.org.uk/complaints-and-professional-conduct/disciplinary-tribunals-and-findings/the-disciplinary-tribunal-process/>. Szczegółowe wytyczne dotyczące sankcji nakładanych przez trybunały dyscyplinarne znajdują się w: The Council of the Inns of Court, *Sanctions Guidance: Breaches of the BSB Handbook*, version 4, February 2018.

⁴⁷⁷ Bar Standards Board Handbook, s. 192.

⁴⁷⁸ D. Ashmore, *English...*, s. 7.

udzielanie porad w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji w różnych dziedzinach życia. *Solicitors* świadczą pomoc prawną także *pro bono*.⁴⁷⁹

Co do zasady, *solicitorzy* zajmują się udzielaniem porad prawnych, a w zakresie reprezentacji w sądzie współpracują z *barristerami*. *Solicitorzy* mogą jednakże reprezentować swoich klientów przed sądami niższego rzędu, tj. *magistrate courts*, *country courts* oraz *tribunals*. Natomiast po spełnieniu warunków i odbyciu właściwego szkolenia, mogą oni także reprezentować klientów przed sądami wyższego rzędu, tj. *crown court*, *high court* oraz *court of appeal*.⁴⁸⁰

Na dzień 31 lipca 2017 r. 139 624 *solicitorów* posiadało licencję do wykonywania zawodu, podczas gdy ogólna liczba wszystkich *solicitorów* wynosiła 181.968 osób. Liczba *solicitorów* praktykujących była o 2,5% wyższa niż rok wcześniej. W 2017 r. po raz pierwszy liczba praktykujących kobiet przewyższyła liczbę ich męskich kolegów - 50,1% praktykujących *solicitorów* stanowiły kobiety. Reprezentacja osób czarnoskórych, Azjatów i mniejszości etnicznych wśród wykonujących zawód wzrosła do 16,5%. W 2017 roku, zarówno liczba in-house'ów, jak i prowadzących prywatne praktyki była wyższa niż rok wcześniej. Udział prywatnie praktykujących *solicitors* w rynku utrzymał swoją pozycję, ponieważ liczba prywatnych praktyk wzrosła o 2,2% w porównaniu z danymi z 2016 r. - do 93 155. Wśród 9 488 prywatnych praktyk rosnącą popularnością cieszyły się spółki z ograniczoną odpowiedzialnością.⁴⁸¹

4.3.1. Formy wykonywania zawodu

Solicitorzy mogą wykonywać swoją pracę jako tzw. *sole practitioners*, czyli indywidualnie, w ramach stosunku pracy, a także w ramach spółek prawa handlowego.⁴⁸²

Większość *solicitorów* świadczy pomoc prawną w ramach prywatnej praktyki, którą może prowadzić jednoosobowo lub w ramach kancelarii. Niektóre z nich to ogromne międzynarodowe firmy świadczące usługi nie tylko na terytorium Wielkiej Brytanii, ale także poza nią.

⁴⁷⁹ P. G. Bartosz, *System...*, s. 41.

⁴⁸⁰ The Law Society, *Becoming a solicitor. Start planning your future today*, www.lawsociety.org.uk, s. 6.

⁴⁸¹ The Law Society, *Annual Statistics Report 2017*.

⁴⁸² SRA Practice Framework Rules 2011. Część pierwsza: Ramy praktyki, *SRA Handbook*, v. 19, October 2017.

Inną formą świadczenia usług przez *solicitorów* jest praca w spółkach jako tzw. in-house. Prawnik taki pełni kluczową rolę w planowaniu strategii rozwoju firmy w kontekście konieczności implementacji stale zmieniających się regulacji prawnych. Jego praca łączy się z dużym wachlarzem dziedzin prawa, poczynając od przygotowywania umów inwestycyjnych, kwestii korporacyjne, przygotowywania uchwał organów spółek, a kończąc na sprawach pracowniczych.

Solicitor może zatrudnić się także w *Crown Prosecution Service*, gdzie pracuje około 2 000 *solicitorów*. Zajmuje się ona prowadzeniem spraw karnych oraz doradzaniem policji. Inne możliwości obejmują *Magistrates' Court Service*, gdzie *solicitorzy* angażowani są w celu doradzania sędziom, w tym w sprawach karnych, rodzinnych i dotyczących prawa autorskiego. Dodatkowe ścieżki kariery obejmują pracę w organizacjach charytatywnych, a także w siłach zbrojnych.⁴⁸³

Solicitorzy mogą pracować w lokalnych bądź rządowych organach administracji, np. zatrudniając się w *Government Legal Profession*⁴⁸⁴, która stanowi zespół wykwalifikowanych prawników, którzy pełnią rolę urzędników państwowych, tzw. *civil servants*. Urzędnicy wiedzą i doświadczeniem wspierają od strony prawnej instytucje rządowe i samorządowe w realizacji ich zadań.⁴⁸⁵

Dawniej możliwe było też wykonywanie zawodu w ramach tzw. *Legal Disciplinary Practice* (LDP), które stanowiły praktyki multidyscyplinarne, wprowadzone w dniu 31 marca 2009 r., które umożliwiały „upoważnionym osobom” (np. tzw. *licensed conveyancers*, czyli profesjonalistom zajmującym się prawem rzeczowym, a także *barristerom*) oraz osobom niebędącym prawnikami, prowadzić wspólną działalność. Były one rodzajem Alternatywnej Struktury Biznesowej – *Alternative Business Structure* (ABS) - wprowadzonej *de facto* przez *Legal Services Act* z 2007 r. i stanowiły swoisty wstęp przed wprowadzeniem pełnego reżimu ABS w październiku 2011 r.

LDP były regulowane przez *Solicitors Regulation Authority* (SRA) i *Council for Licensed Conveyancers* (CLC). Ich skład, obowiązujące ograniczenia i rodzaj usług przez nie

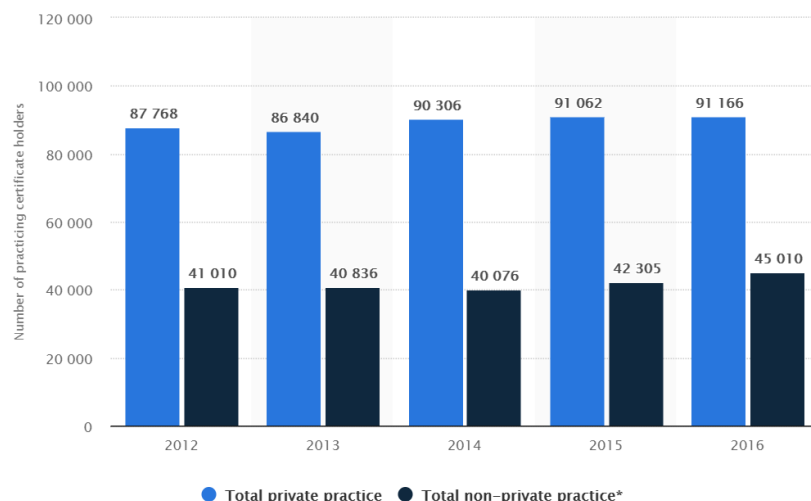
⁴⁸³ The Law Society, *Becoming...*, s. 7.

⁴⁸⁴ Dawniej: *Government Legal Service*.

⁴⁸⁵ P. G. Bartosz, *System...*, s. 44.

świadczonych zależały od tego, której z tych organizacji podlegała dana LDP.⁴⁸⁶ Aktualnie LDP nie mogą być tworzone, a istniejące są przekształcane w ABS.⁴⁸⁷

Wykres nr 8: Liczba praktykujących *solicitorów* w Anglii i Walii

Źródło: <https://www.statista.com/statistics/611471/number-of-practicing-solicitors-england-wales-uk/>

4.3.2. Szkolenie – dostęp do zawodu

Podobnie jak w przypadku *barristers* szkolenie przyszłych *solicitors* podzielone jest na etapy. Aktualnie istnieją trzy ścieżki prowadzące do uzyskania uprawnień – jedna z nich dostępna jest dla absolwentów prawa, druga dla absolwentów studiów wyższych na innych kierunku niż prawo. Trzecią z nich jest tzw. *CILEX*⁴⁸⁸ route, czyli ścieżka CILEX. W roku 2020 planowane jest wprowadzenie egzaminu końcowego, który będą musieli zdać wszyscy kandydaci na *solicitora*, aby uzyskać uprawnienia zawodowe.⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ LDP regulowane przez SRA wymagały co najmniej jednego *solicitora*, a do 25% zarządzających mogło być nie-prawnikami, pod warunkiem, że pozostałe 75% zarządzających przynależało do regulowanych zawodów prawniczych. LDP regulowane przez CLC były nazywane *Recognised Bodies*. W LDP nadzorowanym przez CLC jedynym ograniczeniem było to, że przynajmniej jeden z zarządzających musiał być *licensed conveyancer*.

⁴⁸⁷ Szerzej na temat LDP: H. McVea, *Legal Disciplinary Practices – Who Needs Them?*, *Journal of Law and Society* vol. 31 issue 4 December 2004, s. 563-577.

⁴⁸⁸ *Chartered Institute of Legal Executive* to stowarzyszenie zawodowe dla 20 000 tzw. *Chartered Legal Executives*, asystentów prawnych (*paralegals*) i innych prawników w Anglii i Walii. Co do zasady *Chartered Legal Executive* może wykonywać wszystkie czynności, które mogą być podejmowane przez *solicitora* pod nadzorem patrona. Nie mają uprawnień do prowadzenia działalności samodzielnie. Ich praca zazwyczaj ogranicza się do jednej dziedziny prawa.

⁴⁸⁹ The Law Society, *Becoming...*, s. 8.

Tabela nr 11: Liczba lat szkolenia, jaką muszą odbyć poszczególni kandydaci do zawodu, aby uzyskać statusu *solicitora*

	Liczba lat
Absolwent prawa	3
Absolwent studiów wyższych na innym kierunku niż prawo	4
Brak ukończonych studiów	6

Źródło: <https://www.lawsociety.org.uk/law-careers/becoming-a-solicitor/qualifying-as-a-solicitor/>

Większość *solicitors* zdobywa uprawnienia jako absolwenci prawa. Ścieżka ta obejmuje następujące etapy:

- 1) ukończenie studiów prawniczych, co trwa trzy lata w pełnym wymiarze godzin,
- 2) *Legal Practice Course* (jeden rok w pełnym wymiarze),
- 3) okres uznanego szkolenia obejmującego kurs *Professional Skills Course* (dwa lata w pełnym wymiarze),
- 4) przyjęcie w poczet *solicitorów*.

Legal Practice Course to kurs, który należy ukończyć po zdobyciu dyplomu na kierunku prawo. W jego ramach kandydaci na przyszłych *solicitorów* muszą zaliczyć trzy przedmioty obowiązkowe, tj. prawo gospodarcze, prawo rzeczowe oraz prawo procesowe. Uczą się także profesjonalnego wykonywania zawodu, prawa podatkowego, sporządzania pism oraz testamentów, a także zarządzania nieruchomościami. Poza obowiązkowymi przedmiotami kandydaci wybierają także spośród szerszej oferty trzy fakultety, takie jak prawo pracy czy prawo rodzinne.⁴⁹⁰

⁴⁹⁰ The Law Society, *Preparing students for the solicitors' profession. A guide to qualification and the profession* March 2011 (revised October 2014), s. 21.

Professional Skills Course (PSC) natomiast składa się z przedmiotów fakultatywnych, a także trzech obowiązkowych w zakresie umiejętności finansowych i biznesowych, rzecznictwa i komunikacji oraz dbałości o klienta i standardów zawodowych.⁴⁹¹

Droga do zawodu absolwenta studiów wyższych, który nie ukończył studiów prawniczych wygląda następująco. Po trzech latach (studiując w pełnym wymiarze godzin) lub pięciu (w niepełnym) kandydat uzyskuje dyplom ukończenia studiów wyższych na kierunku innym niż prawo. Następny rok (lub dwa lata w niepełnym wymiarze) poświęca na *Common Professional Examination* („Wspólny Egzamin Zawodowy”) lub *Graduate Diploma in Law*. Kolejnym etapem jest *Legal Practice Course*, także trwający rok, po którym następuje okres uznanego szkolenia obejmującego kurs *Professional Skills Course*, trwającego dwa lata. Ukoronowaniem drogi do zawodu jest przyjęcie w poczet *solicitorów*.⁴⁹²

Ścieżka CILEX jest ścieżką najbardziej czasochłonną, a obejmuje zdanie egzaminów CILEX podczas wykonywania pracy pod nadzorem *solicitora* bądź tzw. *CILEX Fellow*; *Common Professional Examination* (Wspólny Egzamin Zawodowy) lub *Graduate Diploma in Law*; ukończenie *Legal Practice Course*; okres uznanego szkolenia właściwy dla ścieżki CILEX oraz ukończenie *Professional Skills Course*. Po ukończeniu wszystkich powyższych etapów, kandydat do zawodu może zostać przyjęty w poczet *solicitorów*.⁴⁹³

4.3.3. Organy nadzoru

The Law Society reprezentuje interesy zawodowe *solicitorów* w Anglii i Walii. Do jego obowiązków należy doradztwo, prowadzenie negocjacji z zawodowymi organami regulacyjnymi, rządem i innymi instytucjami, a także organizowanie szkoleń. Celem działalności *The Law Society* jest przede wszystkim pomoc *solicitorom*, udzielanie im ochrony oraz propagowanie działalności tego zawodu na terenie kraju.⁴⁹⁴

Poprzednikiem *The Law Society* było *The London Law Institution*, jednakże w 1825 r. w celu nadania temu organowi ogólnokrajowego charakteru usunięto z jego nazwy słowo: „London”. Następnie instytucja ta otrzymała nazwę: *The Society of Attorneys, Solicitors, Proctors and others not being Barristers, practising in the Courts of Law and Equity of the*

⁴⁹¹ The Law Society, *Becoming...*, s. 10.

⁴⁹² P.G. Bartosz, *System...*, s. 55.

⁴⁹³ The Law Society, *Preparing...*, s. 13-14.

⁴⁹⁴ Zawody prawnicze - Anglia i Walia. Informacja na europejskim portalu e-justice. https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-ew-pl.do?member=1.

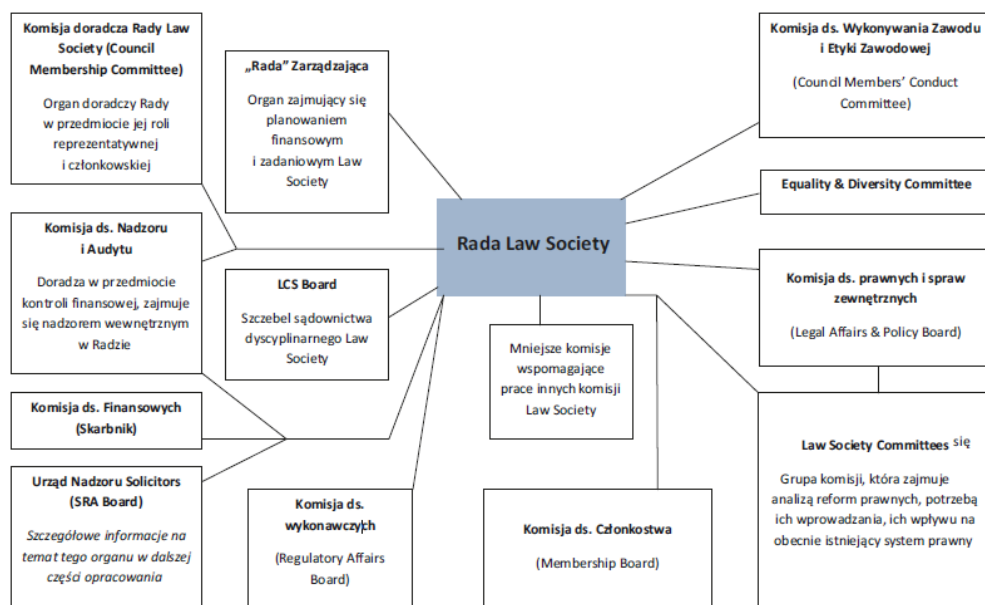
United Kingdom, co miało podkreślać odrębność zawodu *solicitora* od zawodu *barristera*. Pod obecną nazwą *The Law Society* zaczęło funkcjonować w 1903 r.⁴⁹⁵

The Law Society w toku swojej działalności zajmuje się realizacją następujących zadań:

- 1) udziela wsparcia, porad i wskazówek, dostosowanych do indywidualnych potrzeb jego członków,
- 2) wspiera równości i różnorodność wśród *solicitorów*,
- 3) prowadzi kampanie dotyczące kwestii prawnych ważnych dla jego członków i społeczeństwa,
- 4) działa jako zatwierdzony organ regulacyjny dla *solicitorów*, sprawując sprawiedliwy nadzór z zachowaniem zasady proporcjonalności i przy jednoczesnej ochronie interesów społeczeństwa.⁴⁹⁶

Główną podstawą ustrojową tej instytucji jest nadal *Royal Charter* z 1845 r.⁴⁹⁷ wraz z sukcesywnie wprowadzanymi do niej zmianami. Skomplikowaną strukturę *The Law Society* przedstawia poniższy diagram.

Wykres nr 9: Struktura *The Law Society*

Źródło: P.G.Bartosz, Świadczenie..., rys. 11

⁴⁹⁵ P.G. Bartosz, *System...* s. 46.

⁴⁹⁶ <https://www.lawsociety.org.uk/about-us/>.

⁴⁹⁷ The Law Society, *Royal Charter and Supplemental Charters October 2008*.

Solicitors Regulation Authority (SRA) zajmuje się natomiast regulacją oraz dyscyplinowaniem *solicitors*, a także określaniem, nadzorowaniem i egzekwowaniem standardów zawodowych. Organ ten działa wyłącznie w interesie publicznym.⁴⁹⁸

4.3.4. Postępowanie dyscyplinarne

Trybunał Dyscyplinarny *Solicitorów*⁴⁹⁹ (SDT) został utworzony na mocy art. 46 *The Solicitors Act 1974*⁵⁰⁰. Trybunał orzeka w sprawie domniemych naruszeń zasad i przepisów, mających zastosowanie do *solicitorów* i prowadzonej przez nich działalności, w tym *Solicitors' Code of Conduct 2007*, *SRA Code of Conduct 2011* oraz *SRA Principles 2011*. Zostały one opracowane specjalnie w celu ochrony społeczeństwa, w tym konsumentów usług prawnych, oraz utrzymania zaufania opinii publicznej do renomy zawodu *solicitora* w zakresie uczciwości, prawdomówności, wiarygodności, niezależności i uczciwości.⁵⁰¹

Postępowanie pierwszoinstancyjne jest regulowane przez *Solicitors (Disciplinary Proceedings) Rules 2007*⁵⁰². *Solicitors Disciplinary Tribunal (Appeals and Amendment) Rules 2011*⁵⁰³ oraz *Solicitors Disciplinary Tribunal (Appeals) (Amendment) Rules 2011*⁵⁰⁴ mają natomiast zastosowanie do postępowania przed instancją odwoławczą Trybunału, w tym do spraw dotyczących odwołań w zakresie tych *Alternative Business Structures*, które regulowane są przez SRA. Nazwiska i daty dotyczące zbliżających się posiedzeń Trybunału są publikowane na stronie internetowej SDT z około dwutygodniowym wyprzedzeniem. Posiedzenia odbywają się publicznie, a wyroki publikowane są w całości na stronie internetowej, chyba że Trybunał wyraźnie wskaże inaczej. Publiczność może obserwować posiedzenia.⁵⁰⁵ Członkami Trybunału są praktykujący *solicitorzy*, posiadający nie mniej niż dziesięć lat doświadczenia oraz nie-prawnicy.⁵⁰⁶

Sankcje, jakie może orzec Trybunał wskazuje art. 47 *The Solicitors Act 1974*, a stanowią je: nagana, kara pieniężna na rzecz Skarbu Państwa, ograniczenie sposobu

⁴⁹⁸ Szerzej na temat *Solicitors Regulation Authority*: A. Boon, *The ethics...*, s. 161-163.

⁴⁹⁹ *Solicitors Disciplinary Tribunal*.

⁵⁰⁰ *The Solicitors Act 1974* c. 47.

⁵⁰¹ <http://www.solicitortribunal.org.uk/about-us>.

⁵⁰² *Solicitors (Disciplinary Proceedings) Rules 2007* (S.I. 2007 No. 3588).

⁵⁰³ *Solicitors Disciplinary Tribunal (Appeals and Amendment) Rules 2011* (S.I. 2011 No. 2346).

⁵⁰⁴ *Solicitors Disciplinary Tribunal (Appeals) (Amendment) Rules 2011* (S.I. 2011 No. 3070).

⁵⁰⁵ *Solicitors Disciplinary Tribunal, Annual Report 1 January-31 December 2017*, s.3.

⁵⁰⁶ Art. 46 (3) *The Solicitors Act 1974*.

wykonywania zawodu, zawieszenie w prawie wykonywania zawodu na czas określony lub nieokreślony oraz wykluczenie z zawodu.⁵⁰⁷

4.4. Powiązania pomiędzy zawodami *barrister* oraz *solicitor*

Przed wszystkim należy wziąć pod uwagę procedurę i tradycję współpracy pomiędzy tymi dwoma zawodami, która jest właściwa dla Wielkiej Brytanii. Przed wejściem w życie The Courts and Legal Services Act 1990⁵⁰⁸ *barrister* nie miał możliwości bezpośredniego kontaktu z klientem, a swoje usługi świadczył zawsze za pośrednictwem *solicitora*. Polegało to na tym, że klient wyszukiwał na rynku *solicitora*, którego zatrudniał do prowadzenia jego sprawy. Następnie – w razie potrzeby, tj. gdy sprawa wymagała reprezentacji w sądzie – *solicitor* kontaktował taką osobę z *barristerem*, z którym współpracował – lub który zatrudniony był w jego kancelarii.

Współpraca pomiędzy tymi dwoma zawodami jest nadal ścisła, mimo faktu, że od wejścia w życie The Public Access Rules 2004⁵⁰⁹ uprawnienia *barristerów* do nawiązywania bezpośredniego kontaktu z klientem są systematycznie poszerzane. Aktualnie *barrister* z co najmniej trzyletnim doświadczeniem zawodowym po ukończeniu odpowiedniego szkolenia oraz poinformowaniu *Bar Council* może kontaktować się z klientem bez pośrednictwa *solicitora* – jest to tzw. *right to direct access*⁵¹⁰. Nie wszyscy *barristerzy* korzystają jednakże z tej możliwości. Należy wskazać także, że usługi świadczone w ramach takich dziedzin prawa jak prawo rodzinne, prawo karne czy prawo imigracyjne, są wyłączone od wyżej wymienionych ograniczeń.⁵¹¹ Należy wskazać także na możliwość niezależnego instruowania *barristera* nawet w przypadku, gdy zatrudniło się do obsługi *solicitora*. W takiej sytuacji *barrister* zawsze musi jednak rozważyć, czy właściwe będzie przyjęcie dyspozycji klienta, jednakże sam fakt zatrudnienia *solicitora* nie jest powodem do odmowy przyjęcia instrukcji. *Barrister* w takiej sytuacji nie może ponadto kontaktować się z *solicitorem* bez zgody klienta. Decyzja *barristera* o przyjęciu dyspozycji może jednak zostać uzależniona od umożliwienia

⁵⁰⁷ Art. 47 The Solicitors Act 1974. Szerzej na temat sankcji: Solicitors Disciplinary Tribunal, *Guidance note on sanctions*. 5th Edition, December 2016.

⁵⁰⁸ The Courts and Legal Services Act 1990 c. 41.

⁵⁰⁹ The Public Access Rules 2004 podlegały ocenie przez BSB w celu opracowania wskazówek do ich rewizji i rozszerzenia bezpośredniego dostępu do *barristerów*. Szerzej na ten temat: C. Gibson, *Review of the Public Access rules*, <http://www.barristermagazine.com/barrister/index.php?id=183>.

⁵¹⁰ BSB, *The public access scheme – Guidance for lay client*, s. 5. https://www.barcouncil.org.uk/media/119600/public_access_guidance_for_lay_clients_-_mar_2010_-_as_at_25_oct_2011__1_.pdf.

⁵¹¹ P. G. Bartosz, *System...*, s. 27.

mu przez klienta kontaktu z *solicitorem* oraz udzielenia temu ostatniemu zgody na udostępnienie informacji o sprawie *barristerowi*.⁵¹²

Powiązania tych dwóch zawodów mają także swój wyraz instytucjonalny, a mianowicie *barristerów* i *solicitorów* łączy wspólny organ dyscyplinarny, objęcie nadzorem *Legal Ombudsman*, czyli rzecznika praw klientów korzystających z usług prawnych oraz wspólna forma prowadzenia działalności, jaką jest *Alternative Business Structure*.

Należy wskazać także na fakt, że odróżnienie *barristera* od *solicitora* nie jest już tak proste jak niegdyś. Początkowo identyfikacja odbywała się za pomocą peruk, ponieważ *solicitors* nie byli uprawnieni do ich noszenia w sądzie wyższej instancji. Jednakże od 2008 r., po zmianie przepisów dotyczących stroju sędziów *High Court*, którzy nie noszą już peruk w sprawach cywilnych i rodzinnych, do ich noszenia nie są także zobowiązani *barristers*.

W zakresie grupy zawodowej *barristerów*, najstarszych z zawodu, tj. *Queen's Counsel*, można dalej zidentyfikować po szacie wykonanej z jedwabiu, który to materiał jest dla nich zarezerwowany. *Junior Counsel* może ubierać się jedynie w szatę wykonaną z materiału gorszej jakości.⁵¹³

4.5. Legal Services Board

Legal Services Board (LSB) została utworzona na mocy *Legal Services Act 2007* i sprawuje bezpośredni nadzór nad działalnością samorządów zawodowych angielskich prawników, tj. *Bar Council* - w praktyce *Bar Standards Board* - oraz *The Law Society* – a w praktyce *Solicitors Regulation Authority*.⁵¹⁴ Realizuje ona osiem celów określonych przez tę ustawę. *Legal Services Board* dąży do:

- 1) ochrony i promowania interesu publicznego,
- 2) wspierania konstytucyjnej zasady rządów prawa,
- 3) poprawy dostępu do wymiaru sprawiedliwości,
- 4) ochrony i promocji interesów konsumentów,
- 5) promowania konkurencji w zakresie świadczenia usług w sektorze prawnym,

⁵¹² BSB, *The public...*, s. 9.

⁵¹³ D. Ashmore, *English...*, s. 6.

⁵¹⁴ LSB nadzoruje także samorzady innych profesji prawniczych w Anglii i Walii, takich jak: notariusze, rzecznicy patentowi, *legal executives*.

- 6) zachęcania do niezależnego, silnego, zróżnicowanego i skutecznego wykonywania zawodu prawnika,
- 7) zwiększenia publicznego zrozumienia obywatelskich praw i obowiązków,
- 8) promowania i utrzymywania przestrzegania profesjonalnych zasad niezależności i uczciwości; odpowiednich standardów pracy; przestrzegania najlepszego interesu klienta oraz obowiązków wobec sądu, a także zachowywania poufności wobec klienta.⁵¹⁵

4.6. Legal Ombudsman

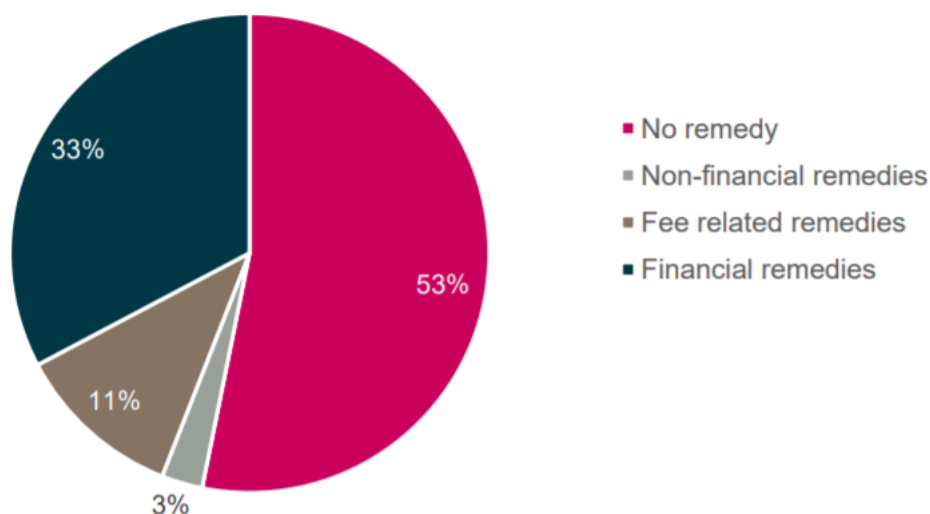
Legal Ombudsman to rzecznik praw osób korzystających z usług prawników w Anglii i Walii. Pod jego jurysdykcję podlegają *solicitors* oraz *barristers*, ale także przedstawiciele innych profesji prawniczych, takich jak notariusze, rzecznicy patentowi, *legal executives*.

Legal Ombudsman ma prawo przyznania szerokiej gamy środków zaradczych. Należą do nich środki pozafinansowe - nakazanie przeprosin, ukończenia pracy, usprawnienia procedury postępowania w celu zapobieżenia ponownemu wystąpieniu problemu i zwrócenia dokumentów. Kolejnym rodzajem są środki finansowe, czyli pokrycie określonej kwoty wydatków poniesionych przez skarżącego w związku ze skargą, zapłata zadośćuczynienia za skutki emocjonalne, zapłata odszkodowania do wysokości £50 000, zapłata za wynagrodzenie z tytułu wykonawstwa zastępczego, zapłata odsetek od odszkodowania, posiadanej kwoty pieniędzy, a także podjęcie (i opłacenie) wszelkich wskazanych działań w interesie skarżącego. Ostatnią grupą są środki zaradcze związane z wynagrodzeniem - zniesienie wynagrodzenia, obniżenie wynagrodzenia i nakazanie zwrotu wynagrodzenia.⁵¹⁶ Poniższy diagram obrazuje stosunek środków zaradczych orzeczonych w okresie rozliczeniowym 2017-2018.

⁵¹⁵ Część pierwsza Legal Services Act 2007. Szerzej na temat celów w kontekście działalności *Legal Services Board*: LSB, *The regulatory objectives*, June 2017, https://www.legalservicesboard.org.uk/about_us/Regulatory_Objectives.pdf.

⁵¹⁶ Legal Ombudsman, *The Office for Legal Complaints Annual report and accounts for the year ending 31 March 2018*, s. 11.

Wykres nr 10: Środki zaradcze orzeczone przez *Legal Ombudsmana* w roku 2017/2018

Źródło: *The Office for Legal Complaints Annual report and accounts for the year ending 31 March 2018*

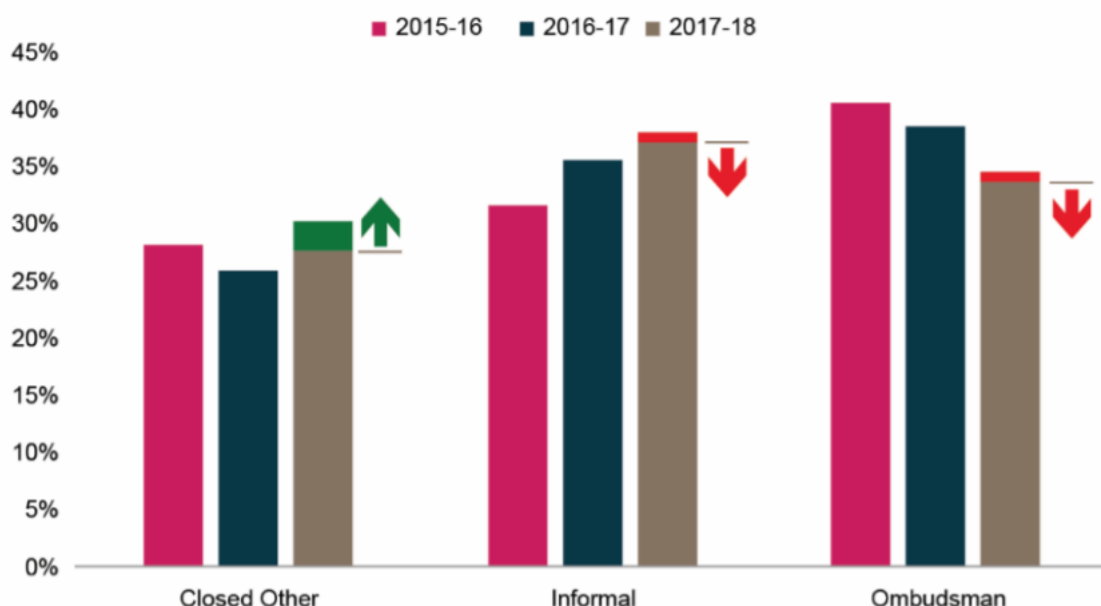
Przed zgłoszeniem skargi do rzecznika, klient winien podjąć próbę ugodowego rozwiązania sporu. Dopiero gdy nie przyniesie ona skutku, rzecznik przyjmie skargę do rozpoznania. Postępowanie może toczyć się nieformalnie, skutkując wypracowaniem przez strony wspólnego stanowiska, bądź w formie dochodzenia – wówczas rzecznik analizuje całokształt okoliczności sprawy i jeżeli uzna, że doszło do niewłaściwego wykonywania zawodu, może zastosować jeden z wyżej wskazanych środków.⁵¹⁷

W okresie rozliczeniowym 2017-2018 *Legal Ombudsman* rozpatrzył łącznie 6.155 przypadków skarg, co stanowiło spadek w stosunku do liczby rozstrzygnięć w poprzednim roku (2016-2017: 6.573 przypadki). W roku sprawozdawczym 2017-2018 37% spraw zostało rozwiązanych w drodze nieformalnego rozwiązania, 33% spraw zostało rozstrzygniętych na podstawie decyzji rzecznika, a pozostałe 30% zakończyły się w inny sposób. Dotyczy to na przykład spraw, w których postępowania nie mogły być kontynuowane lub skargi zostały wycofane.⁵¹⁸

⁵¹⁷ P.G. Bartosz, *System...*, s. 20. Procedurę postępowania przed *Legal Ombudsman* regulują *Scheme Rules*, 16 April 2018, <http://www.legalombudsman.org.uk/downloads/documents/publications/Scheme-Rules.pdf>.

⁵¹⁸ *Legal Ombudsman, The Office...*, s. 11.

Wykres nr 11: Rozstrzygnięcia skarg, jakie wpłynęły do *Legal Ombudsmana* w latach 2015-2018

Źródło: *The Office for Legal Complaints Annual report and accounts for the year ending 31 March 2018*

4.7. Alternative Business Structure

Jak sygnalizowano powyżej, The Legal Services Act 2007 wprowadził możliwość tworzenia *Alternative Business Structures (ABS)*, które stanowią swoistą formę prawną umożliwiającą jednocześnie świadczenie zarówno usług prawnych, jak i pozaprawnych. Forma ta ma duży potencjał⁵¹⁹ i umożliwia tworzenie struktur biznesowych, w których nie-prawnik zasiada w zarządzie lub ma na nią inny wpływ, tj. np. posiada w niej udziały bądź prawo głosu. W praktyce oznacza to udział w kancelariach prawnych kapitału podmiotu, który nie jest uprawniony do świadczenia usług prawnych. W przypadku, gdy nie-prawnik zarządza ABS, musi ona uzyskać licencję na prowadzenie działalności od podmiotu licencjonującego, jakim jest na przykład *Solicitors Regulation Authority*.⁵²⁰ W tej formie *barristers* oraz *solicitors* mogą świadczyć usługi wspólnie.⁵²¹

Wskazuje się na zalety i wady dopuszczalności tej formy prowadzenia działalności gospodarczej. Do plusów zalicza się poprawę dostępu do usług prawnych, zniesienie

⁵¹⁹ N. Rose, *Future of law: big brands and alternative business structures*, The Guardian 12.10.2012, <https://www.theguardian.com/law/2012/oct/12/brands-alternative-business-structures>.

⁵²⁰ https://www.cilex.org.uk/membership/practice_advice/business_structures/what_is_an_abs.

⁵²¹ P. G. Bartosz, *System...*, s. 23.

monopolu na ich rynku oraz poprawienie jakości usług oraz obniżenie cen dzięki zwiększeniu konkurencji. Wskazuje się także na zwiększenie wiarygodności prawników w społeczeństwie. Z umożliwieniem nie-prawnikom inwestycji w rynek usług prawnych wiążą się także zagrożenia, takie jak wyeliminowanie pracy *pro bono* jako nieopłacalnej, przekształcenie świadczenia usług prawnych w działalność czysto komercyjną, trudność w sprawowaniu skutecznego nadzoru nad ABS, a także ryzyko związane z konfliktami interesów.

4.8. Podsumowanie

Przedstawicielami dwóch rodzajów profesjonalnych pełnomocników w Anglii i Walii są *barristers* oraz *solicitors*. *Barrister* posiada tzw. *right of audience*, czyli pełne prawo do występowania w imieniu klienta przed sądami wyższej instancji. Przedstawiciele tego zawodu realizują swoje obowiązki zawodowe w sądzie, sporządzając opinie dotyczące ewentualnej sprawy sądowej bądź reprezentując klienta przed składem sędziowskim. *Solicitor* natomiast przygotowuje wszelkiego rodzaju dokumenty prawne i doradza klientowi we wszystkich obszarach, gdzie potrzebna jest ustna lub pisemna porada prawna.

Każda z profesji posiada odrębną ścieżkę uzyskania uprawnień zawodowych, organy sądownictwa dyscyplinarnego, a także organy nadzoru. Są one ze sobą także nierozłącznie powiązane – do 2004 roku jedynie *solicitor* uprawniony był do nawiązywania bezpośredniego kontaktu z klientem, a dopiero następnie, w razie konieczności reprezentacji w sądzie, kontaktował taką osobę z *barristerem*, z którym współpracował. Współpraca pomiędzy tymi dwoma zawodami jest nadal ścisła, mimo poszerzenia uprawnień *barristerów* do nawiązywania bezpośredniego kontaktu z klientem. Należy także podkreślić instytucjonalne powiązania obu tych profesji, którym wyraz daje *Legal Services Board*, sprawująca bezpośredni nadzór nad działalnością samorządów zawodowych angielskich prawników – zarówno *solicitorów* jak i *barristerów*. Szczególną uwagę należy zwrócić na *Legal Ombudsmana* - rzecznika praw osób korzystających z usług prawników w Anglii i Walii, a także na wspólną formę prowadzenia działalności, jaką jest *Alternative Business Structure*.

Rozdział V - Cywilna odpowiedzialność profesjonalnego pełnomocnika w reżimie prawa angielskiego

5.1. Uwagi ogólne

Rozważania w niniejszym rozdziale skupione będą na reżimie odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników w Anglii i Walii. Ze względu na fakt, iż modelowa odpowiedzialność dotyczy *solicitorów*, większość uwag będzie się odnosić właśnie do przedstawicieli tego zawodu. Powodem takiej koncentracji rozważań jest przede wszystkim fakt, że *barrister*, co do zasady, nie ma bezpośredniego kontaktu z klientem, a umowę o obsługę klient zawiera nie z nim, lecz właśnie z *solicitem*. Wynika to także z tego, że do roku 2000, kiedy to zapadło rozstrzygnięcie w sprawie *Arthur J.S Hall and Co. v Simons*⁵²², pełnomocnicy występujący przed sądem posiadali immunitet sądowy⁵²³, tj. niedopuszczalne było pociągnięcie ich do odpowiedzialności sądowej za niedochowanie należytej staranności (zaniedbania).⁵²⁴ Wyżej wskazana sprawa była przełomowa- jej rozstrzygnięcie określano jako radykalne.⁵²⁵ W wyroku wskazano, że zniesienie immunitetu przyniosłoby wiele korzyści, lecz, co najważniejsze, doprowadziłoby do zlikwidowania anormalnego wyjątku od podstawowego założenia, że zło winny być naprawiane.

Kwestia immunitetu *barristerów* była wcześniej rozpatrywana w sprawie *Rondel v Worsley*⁵²⁶, gdzie wskazano, że immunitet obejmuje prowadzenie i zarządzanie sprawami w sądzie i jest uzasadniony ze względu na *public policy*⁵²⁷. Wskazano, że dopuszczenie możliwości dochodzenia roszczeń za zaniedbania przeciwko *barristerowi* może przyczynić się do podważenia woli prawników do wykonywania swoich obowiązków zawodowych przed sądem. Podkreślono także, że *barrister* nie powinien podlegać presji i w sposób

⁵²² *Arthur J.S Hall and Co. v Simons* [2000] 3 WLR 543.

⁵²³ W praktyce uprawnienie do występowania przed sądami posiadają przeważnie *barristers*, a więc to głównie ich dotyczy omawiana sprawa. Paradoksalnie, rozstrzygnięcie zapadło w wyniku powództw wytoczonych przeciwko 3 *solicitorom*, reprezentującym klientów w sądzie. Jak wskazywano we wcześniejszych rozważaniach, obecnie *solicitorzy* po spełnieniu dodatkowych warunków także dopuszczani są do występowania przed sądami. Historycznie uprawnieni do tego byli jedynie *barristerzy*.

⁵²⁴ *Negligence claims*.

⁵²⁵ *The end of a confusing rule -- the case of Hall v Simons has ended advocates' immunity from suit*, *Lawgazette* 27 lipca 2000 r., <https://www.lawgazette.co.uk/news/the-end-of-a-confusing-rule-the-case-of-hall-v-simons-has-ended-advocates-immunity-from-suit-/21300.article>.

⁵²⁶ *Rondel v Worsley* [1969] 1 AC 191.

⁵²⁷ Jest to nadrzędny interes społeczny, który opiera się na ogólnie akceptowanych przekonaniach moralnych i obyczajowych.

nieuzasadniony podporządkowywać wykonywanie swoich obowiązków wobec sądu woli klienta. Lord Morris of Borth-y-Gest wyraził obawę, że jakość pracy *barristera* ucierpiałaby, gdyby ten, podejmując decyzję dotyczącą najlepszej strategii procesowej, obawiał się, że jakiegokolwiek odstępstwo od życzeń wyrażonych przez klienta mogłoby w przyszłości zostać przez tego ostatniego odebrane jako bezpośrednia przyczyna porażki procesowej.

Natomiast w sprawie *Saif Ali v Sydney Smith Mitchell & Co*⁵²⁸ Lord Wilberforce podniósł, że pewien immunitet na rzecz *barristerów* jest konieczny w interesie publicznym, nawet, jeżeli w niektórych przypadkach jednostka może ponieść w wyniku tego stratę, a także, że większość pracy *barristera* wiąże się z dokonywaniem osądu, w związku z czym roszczenie skierowane przeciwko *barristerowi*, który postępuje rzetelnie i uczciwie, ma niewielką szansę na powodzenie.

Jednym z powodów, dla których immunitet był utrzymywany, było przekonanie, że dopuszczenie możliwości pozwania *barristera* zastępującego klienta przed sądem skutkuje „zalaniem” sądów roszczeniami tego typu. W sprawie *Arthur J.S Hall and Co. v Simons* wskazano jednakże, iż takie zapatrywanie nie ma dłużej uzasadnienia, a w sytuacji, gdy postępowanie *barristera* było uzasadnione dobrą wiarą w wykonywaniu przez niego obowiązków zawodowych wobec klienta i sądu, nie ma możliwości, aby sąd uznał, że odpowiada on za jakąkolwiek szkodę. Natomiast rozpatrujące takie sprawy sądy będą brać pod uwagę trudne decyzje, jakie codziennie podejmowane są przez *barristerów* pracujących w ramach napiętych harmonogramów.

Większość spraw przeciwko *solicitorom* dotyczy naruszeń umowy zawartej z klientem. W zależności od rodzaju naruszonego postanowienia, kontrahentowi przysługują różne środki zaradcze. Sprawy z czynów niedozwolonych dotyczyły będą przede wszystkich naruszeń obowiązków ustalonych przez prawo, a nieobjętych przez stosunek obligacyjny łączący strony. Dopuszczalny jest także zbieg obydwu reżimów. Jak wskazano w sprawie *Henderson v Merrett Syndicates Ltd*⁵²⁹, profesjonalny pełnomocnik może być zobowiązany do zachowania należytej staranności i biegłości wobec klienta zarówno na podstawie zawartej umowy, jak i z tytułu prawa czynów niedozwolonych. Zbieg jednakże nie jest dopuszczalny w sytuacji, w której umożliwiłoby to powodowi obejście umownego bądź wynikającego z reżimu *ex delicto* ograniczenia dochodzenia odpowiedzialności za określone okoliczności.

⁵²⁸ *Saif Ali v Sydney Smith Mitchell & Co* [1980] AC 198.

⁵²⁹ *Henderson v Merret Syndicates Ltd* [1995] 2 AC 145, HL at 178B.

Najpopularniejszymi przypadkami naruszeń obowiązków przez *solicitorów* są: udzielanie porad prawnych, w konsekwencji których klient ponosi straty; doprowadzenie do przedawnienia roszczenia; nieprzestrzeganie instrukcji klienta; nieumiejętna sprzedaż bądź kupno nieruchomości; niewłaściwe sporządzenie umowy; niedoszacowanie roszczenia – w szczególności w przypadku szkód na osobie i z tytułu błędów medycznych czy nieumiejętne sporządzenie testamentu.⁵³⁰

5.2. Wiedza prawnicza

W sprawie *Midland Bank Trust Co Ltd v Hett Stubbs & Kemp*⁵³¹ wskazano, że od *solicitora* w zakresie dziedziny, jaką się zajmuje, wymaga się standardów właściwych osobie „racjonalnie kompetentnej”⁵³², a nie wyjątkowo skrupulatnej czy o wybitnych zdolnościach. Przede wszystkim, nie wymaga się od profesjonalnego pełnomocnika encyklopedycznej wiedzy w zakresie prawa, co nie oznacza, że *solicitor* nie jest zobowiązany do identyfikowania luk w swojej wiedzy oraz poszukiwania pomocy ekspertów, kiedy będzie to niezbędne i właściwe.⁵³³ Angielskie sądy zazwyczaj nie są wyrozumiałe w stosunku do pełnomocników, którzy popełnili błąd co do prawa.⁵³⁴

W *Hurlingham Estates Ltd v Wilde & Partners*⁵³⁵ podkreślono jednakże, że pełnomocnik powinien się podejmować obsługi prawnej na miarę swoich kompetencji, a *solicitor*, który podejmuje się pracy, do której nie ma kwalifikacji, powoduje utratę szansy na uzyskanie alternatywnego, kompetentnego doradcy przez klienta.

Co istotne, oceniając zachowanie *solicitora*, sąd zestawia je z wzorcem właściwym dla pracy, której podjął się pełnomocnik, biorąc pod uwagę zarówno kryterium doświadczenia, jak i kompetencji. Oznacza to, że nacisk kładzie się na rodzaj zleconej pracy, a nie osobę wykonawcy.⁵³⁶

⁵³⁰ <https://www.wrighthassall.co.uk/expertise/professional-negligence/>.

⁵³¹ *Midland Bank Trust Co Ltd v Hett Stubbs & Kemp* [1978] 3 WLR 167. Patrz też: *Green v Collyer-Bristow (a firm)* (1999) Lloyd's Rep PN 798, QBD.

⁵³² *Reasonably competent* – oznacza to, że winien on mieć kompetencji oczekiwane od przeciętnego przedstawiciela zawodu, czyli wyższe niż laik w danej dziedzinie, jednakże niekoniecznie wybitne.

⁵³³ M. Davies, *Solicitors' Negligence and Liability*, Oxford University Press 2008, s. 228.

⁵³⁴ J. Herring, *Legal ethics*, Oxford University Press 2017, s. 253.

⁵³⁵ *Hurlingham Estates Ltd v Wilde & Partners* [1997] BTC 240.

⁵³⁶ M. Davies, *Solicitors' ...*, s. 229.

W przypadku, gdy klient zgłasza się do kancelarii, w której zostaje oddelegowany do obsługi przez praktykanta, stażystę bądź kandydata do zawodu *solicitora*, nie można przyjąć, że z tego względu zastosowanie będzie miał niższy standard staranności.⁵³⁷

5.3. Umowa z klientem

5.3.1. Zakres obowiązków

Zakres obowiązków *solicitora* określa przede wszystkim treść umowy zawartej z klientem, czyli tzw. *retainera*. Jest to umowa o świadczenie usług, której warunki muszą być zgodne przede wszystkim z Rozdziałem I SRA Code of Conduct 2011⁵³⁸, pt. Ty i Twój klient, w którym znajdują się wytyczne odnośnie relacji pełnomocnika z jego mocodawcą.

Do zakresu obowiązków *solicitora* względem jego klienta odniesiono się w sprawie *Midland Bank Trust Co Ltd v Hett Stubbs & Kemp*⁵³⁹, gdzie podkreślono, że wynika on z umowy zawartej z klientem⁵⁴⁰, w której określa się wszelkie warunki i ograniczenia świadczonej usługi, a ustalenie obowiązku opieki⁵⁴¹ względem klienta musi być z treścią umowy ściśle powiązane. Wskazano także, że sąd winien wystrzegać się nakładania na *solicitorów* (ale też innych profesjonalistów) obowiązków wykraczających poza zakres instrukcji klienta lub czynności, których podjęcie się zobowiązują, albowiem zachowanie *solicitora* winno być weryfikowane w kontekście „racjonalnie kompetentnego” praktyka, mając na uwadze standardy normalnie przyjęte w jego profesji i sprawach przez niego prowadzonych.⁵⁴²

⁵³⁷ *Dunhill v W Brook and Co and Crossley* [2018] EWCA Civ 505. Szerzej na ten temat: A. Olunowo, *Solicitors' negligence for sending a Trainee to trial revisited. Court of Appeal upholds no liability for door of Court settlement in Dunhill v Brook*, <http://insurance.dwf.co.uk/news-updates/2018/03/solicitors-negligence-for-sending-a-trainee-to-trial-revisited-court-of-appeal-upholds-no-liability-for-door-of-court-settlement-in-dunhill-v-brook/>; J. Herring, *Legal...*, s. 255.

⁵³⁸ Jest to zbiór zasad i wytycznych odnośnie postępowania *solicitorów* opracowany przez SRA, których naruszenie sankcjonowane jest w postępowaniu przed trybunałem dyscyplinarnym, czyli SDT.

⁵³⁹ *Midland Bank Trust Co Ltd v Hett Stubbs & Kemp* [1978] 3 WLR 167.

⁵⁴⁰ Wskazano, że: wyrażenie „mój *solicitor*” jest tak samo bez znaczenia, jak „mój krawiec”, czy „mój bukmacher” w kontekście próby ustalenia generalnego obowiązku działania innego niż ten, dla realizacji którego profesjonalista został zatrudniony.

⁵⁴¹ *Duty of care* – także jako obowiązek zachowania należytej staranności.

⁵⁴² *Może być tak, że szczególnie drobiazgowy i sumienny praktyk w interesie swojego klienta wziąłby na siebie prowadzenie sprawy w zakresie wykraczającym poza ściśle określone instrukcje. Ale nie to stanowi test. Test polega na sprawdzeniu, co zrobiłby racjonalnie kompetentny praktyk, biorąc pod uwagę standardy normalnie przyjęte w jego profesji i sprawach przez niego prowadzonych.*

Podsumowując powyższe, zakres obowiązków *solicitora* winien być określony umową z klientem, a do ewentualnej możliwości rozszerzenia tego zakresu *post factum* należy podchodzić z dużą dozą ostrożności. Należy zwrócić jednakże uwagę na sprawę *Boyce v Rendells*⁵⁴³, w której sąd dopuścił możliwość rozszerzenia obowiązków *solicitora* w konkretnej sytuacji, a mianowicie, kiedy profesjonalista, w trakcie odbierania instrukcji uzyska informacje, które przyczynią się do rozpoznania przez niego konkretnych ryzyk, winien on zwrócić na nie uwagę klienta i zarekomendować rozwiązanie problemu.⁵⁴⁴

W niektórych przypadkach może mieć miejsce sytuacja, w której klient wymaga od *solicitora* zastosowania się do rozwiązania, które tamten odradza, jako zagrażające interesom klienta. W takim przypadku *solicitor* winien udzielić klientowi odpowiedniej porady prawnej, spełniając obowiązek informacyjny i upewniając się, że klient rozumie ryzyko wiążące się z dokonaniem przez niego wyborem. *Solicitor* nie jest zobowiązany do przekonania klienta za wszelką cenę do rozwiązania przez niego rekomendowanego.⁵⁴⁵

W orzecznictwie wskazuje się także, że zakres obowiązków *solicitora* wyznaczać może zdolność klienta do zrozumienia przekazywanych mu informacji i jego doświadczenie w danej dziedzinie.⁵⁴⁶ Mimo że, co do zasady, *solicitor* nie będzie pociągnięty do odpowiedzialności za brak wyjaśnienia okoliczności oczywistych, jednakże miara tego, co można uznać za oczywiste różni się w zależności od klienta.⁵⁴⁷

W niektórych przypadkach dla doprecyzowania zakresu obowiązków *solicitora* powoływane są kwoty należnego wynagrodzenia. Próbowano udowadniać, że niskie wynagrodzenie świadczy o niskim stopniu skomplikowania działań, jakie podjąć miał *solicitor* oraz ograniczonym zakresie jego obowiązków. Pogląd ten nie spotkał się jednakże ze zrozumieniem sądu w sprawie *Credit Lyonnais SA v Russell Jones & Walker*.⁵⁴⁸

Doktryna opracowała wskazówki dla *solicitorów*, obejmujące kroki niezbędne do podjęcia w celu zminimalizowania ryzyka narażenia się na odpowiedzialność wobec klienta. Po pierwsze, umowa z klientem powinna szczegółowo określać obowiązki *solicitora*, z

⁵⁴³ *Boyce v Rendells* [1983] 268 EG 268.

⁵⁴⁴ Zob. także: *Mortgage Express Ltd v Bowerman & Partners* [1996] 2 All ER 836.

⁵⁴⁵ M. Davies, *Solicitors'...*, s. 9.

⁵⁴⁶ *County Personnel (Employment Agency) Ltd v Alan R Pulver & Co (a firm)* [1987] 1 WLR 916, CA at 922D.

⁵⁴⁷ M. Davies, *Solicitors'...*, s. 28. Por. *Yager v Fishman & Co* [1944] 1 All ER 552, CA.

⁵⁴⁸ *Credit Lyonnais SA (A Body Corporate) v Russell Jones & Walker (a firm)* [2002] EWHC 1310 (Ch).

uwzględnieniem stopnia rozeznania klienta w materii, w ramach której specjalista został zatrudniony. Po drugie, pełnomocnik winien monitorować okoliczności sprawy pod kątem możliwości zmiany oczekiwań klienta, aby w odpowiednim momencie móc zaproponować renegocjację umowy. W przypadku, gdy w świadczenie pomocy prawnej zaangażowany będzie podmiot trzeci, *retainer* winien zawierać precyzyjny podział obowiązków pomiędzy tym podmiotem a *solicitorem*.⁵⁴⁹

Powyższe instrukcje podkreślają przewodnią rolę umowy w relacji *solicitor*-klient, a także nacisk na prewencję ze strony profesjonalnych pełnomocników, którzy mimo iż są chronieni mechanizmami *common-law*, winni świadczyć swoje usługi z pełną świadomością i rozeznaniem w sprawie, która prowadzi.

5.3.2. Forma umowy

Rekomendowane jest zawarcie umowy z klientem w formie pisemnej, jednakże nic nie stoi na przeszkodzie, aby była to umowa ustna, bądź nawet zawarta w sposób dorozumiany. Z ostatnim przypadkiem będziemy mieli do czynienia w sytuacji, w której zachowanie stron wykazuje cechy świadczące o tym, że relacja *solicitor*-klient została pomiędzy nimi ustalona poprzez np. opłacenie bądź zamiar opłacenia wynagrodzenia przez klienta, porozumiewanie się bezpośrednio z *solicitorem* czy wcześniej analogiczna relacja zawodowa pomiędzy podmiotami.⁵⁵⁰

5.3.3. Sposób wykonywania obowiązków

Co do zasady, *solicitor* winien zachowywać należyłą staranność i biegłość⁵⁵¹ w wywiązywaniu się z obowiązków określonych umową z klientem.⁵⁵² Jednakże, jak wskazano w *Duchess of Argyll v Beuselinck*⁵⁵³, standard staranności wynikający z prawa deliktów winien być dostosowany do realiów sprawy, w której obowiązek wynika z umowy zawartej przez klienta z *solicitorem*. Wskazuje się, że w wyznaczaniu wzorca staranności wymaganej

⁵⁴⁹ M. Davies, *Solicitors...*, s. 14.

⁵⁵⁰ *Ibidem*, s. 4. Por. *Groom v Crocker* [1939] 1 KB 194, CA; *BDG Roof-Bond Ltd v Douglas* [2000] 1 BCLC 401, ChD. Warto też zwrócić uwagę na sprawę *Whelton Sinclair v Hyland* [1992] 41 EG 112, [1992] 2 EGLR 158, CA, w której sąd rozstrzygał kwestię zawarcia umowy o obsługę prawną w związku z nieudanymi próbami kontaktu klienta z *solicitorem* przez telefon.

⁵⁵¹ *Reasonable care and skill*.

⁵⁵² M. Davies, *Solicitors'...*, s. 27.

⁵⁵³ *Duchess of Argyll v Beuselinck* [1972] 2 Lloyd's Rep 172.

od profesjonalnego pełnomocnika należy brać po uwagę fakt, że klient dokonał wyboru tego konkretnego *solicitora* i z jakiego względu tego dokonał.⁵⁵⁴

Solicitor nie zobowiązuje się do osiągnięcia określonego rezultatu, a jedynie do zachowania należytej staranności i biegłości. Lord Denning w *Greaves & Co v Baynham Meikle & Partners*⁵⁵⁵ wskazał, że w przypadku zatrudnienia profesjonalisty prawo zazwyczaj nie przyjmuje gwarancji osiągnięcia pożądanego rezultatu, a jedynie zachowania należytej staranności i biegłości, a *solicitor* nie gwarantuje, że wygra sprawę.

Zgodnie z *Solicitor's Code of Conduct 2011*, *solicitor* może dowolnie wybierać klientów, na jakich rzecz świadczył będzie swoje usługi, pod warunkiem, że ewentualna odmowa nie naruszy regulacji wskazanych w Rozdziale II, a więc nie będzie stanowiła niezgodnej z prawem dyskryminacji ze względu na wiek, niepełnosprawność, płeć, stan cywilny, ciężę i macierzyństwo, rasę, religię i przekonania oraz orientację seksualną. Ponadto, *solicitor* musi też spełniać wymagania określone *Equality Act 2010*⁵⁵⁶.

Należy wskazać jednakże na stanowisko sądu zawarte w *Johnson v Bingley and others*⁵⁵⁷, zgodnie z którym naruszenie przez *solicitora* regulacji zawartej w *Solicitor's Code of Conduct* nie stanowiło *ipso facto* zaniedbania, albowiem publikacja ta wskazuje właściwą i akceptowaną praktykę. Nie ma jednak obowiązku przestrzegania zawartych w niej uregulowań, a kwestia zaniedbania winna zostać rozstrzygnięta zgodnie z zasadami określonymi w *Donoghue v Stevenson*⁵⁵⁸.

5.3.4. Rodzaje postanowień umownych i konsekwencje ich naruszenia

Tradycyjny podział postanowień umownych obejmuje dwa typy: warunki (*conditions*) i zastrzeżenia (*warranties*).⁵⁵⁹

Warunki obejmują najważniejsze postanowienia umowne, które nawiązują do samej istoty umowy. W przypadku naruszenia warunku, stronie przeciwnej przysługuje uprawnienie

⁵⁵⁴ M. Davies, *Solicitors' ...*, s. 27.

⁵⁵⁵ *Greaves & Co v Baynham Meikle & Partners* [1975] 3 All ER 99, [1975] 1 WLR 1095, [1975] 2 Lloyds Rep 325.

⁵⁵⁶ *Equality Act 2010* c. 15.

⁵⁵⁷ *Johnson v Bingley and others* [1995] PNLR 392, QBD.

⁵⁵⁸ Szerzej na temat tej sprawy w dalszej części rozprawy poświęconej odpowiedzialności za czyny niedozwolone.

⁵⁵⁹ S. Terrett, W. Odogwu, *An Introduction to Contract Law. The Contents of the Contract*, Juris Angliae Scientia 2011-2012, s. 16.

do rozwiązania umowy i żądania naprawienia szkody spowodowanej przez to naruszenie. Przykładowe naruszenie⁵⁶⁰ warunku miało miejsce w sprawie Poussard v Spiers⁵⁶¹, która dotyczyła umowy zawartej ze śpiewaczką operową, która zachorowała tuż przed otwarciem sezonu i nie mogła występować przed publicznością przez kilka pierwszych dni. W konsekwencji konieczne było znalezienie zastępstwa. Jednakże, gdy powódka wyzdrowiała, chciała podjąć się wykonywania obowiązków, a pozwany nie wyraził na to zgody. Śpiewaczka pozwała go za bezpodstawne zwolnienie, jednakże sąd uznał, że niestawiennictwo było równoznaczne z naruszeniem warunku umowy, a zatem Spiers mógł swobodnie rozwiązać umowę, a nawet żądać odszkodowania z tytułu poniesionych kosztów zatrudnienia zastępcy.

Zastrzeżenia natomiast to postanowienia mniej istotne, które nie są niezbędne dla zaistnienia umowy. W przypadku ich naruszenia kontrahent może domagać się odszkodowania z tego tytułu, nie jest jednakże uprawniony do rozwiązania umowy. Jako przykład może posłużyć sprawa Bettini v Gye⁵⁶², która także dotyczyła śpiewaków operowych. Pan Bettini zawarł z panem Gye umowę, na podstawie której miał on występować jako tenor w Londynie na wyłączność pana Gye. W umowie zawarto postanowienie, zgodnie z którym pan Bettini miał pojawić się w Londynie 6 dni przed rozpoczęciem prób. Pan Bettini nie dotrzymał tego terminu, w związku z czym pan Gye zrezygnował z jego usług. Sąd wskazał, że powyższe postanowienie było zastrzeżeniem, a nie warunkiem, a więc z tytułu jego naruszenia panu Gye przysługuje odszkodowanie, jednakże nie uprawnia go to do rozwiązania umowy.

Trzeci rodzaj postanowień umownych to postanowienia nienazwane, które pojawiły się w sprawie Hong Kong Fir Shipping v Kawasaki Kisen Kaisha⁵⁶³. Sąd potraktuje postanowienie jako nienazwane tylko, jeżeli nie zostało ono skutecznie zakwalifikowane - przez strony, wcześniejsze orzecznictwo lub obiektywne względy związane z jego charakterem - jako warunek lub zastrzeżenie.⁵⁶⁴ Możliwe jest przyznanie przez sąd uprawnienia kontrahenta do rozwiązania umowy w konsekwencji naruszenia takiego postanowienia, jednakże jest to dopuszczalne jedynie w przypadku, gdy skutek naruszenia był na tyle poważny, że pozbawiłby on niewinną stronę zasadniczo całego świadczenia, które,

⁵⁶⁰ Inną sprawą, w której rozstrzygano tę kwestię jest *Arcos Ltd v Ronaason & Son* [1933] AC 470.

⁵⁶¹ *Poussard v Spiers* (1875) LR 1 QBD 410.

⁵⁶² *Bettini v Gye* (1876) QBD 183.

⁵⁶³ *Hong Kong Fir Shipping v Kawasaki Kisen Kaisha* [1962] 2 QB 26.

⁵⁶⁴ S. Terrett, W. Odogwu, *An Introduction...*, s.17.

zgodnie z intencją stron, powinien on być uzyskać na podstawie umowy.⁵⁶⁵ W przeciwnym wypadku stronie należy się odszkodowanie za szkodę wywołaną naruszeniem.

5.4.Odpowiedzialność za czyny niedozwolone (*torts*)

Mimo iż odpowiedzialność *solicitora* w przeważającej ilości przypadków wynikała będzie z naruszenia umowy zawartej pomiędzy stronami, a więc należała będzie do reżimu kontraktowego, możliwe jest też powstanie odpowiedzialności profesjonalnego pełnomocnika za czyn niedozwolony, czyli tzw. *tort*. Źródłem obowiązków w reżimie deliktowym nie jest stosunek obligacyjny łączący strony, a samo prawo.⁵⁶⁶

Przesłanki, jakie winny być spełnione, aby zaistniała odpowiedzialność deliktowa pełnomocnika to:

- 1) istnienie obowiązku opieki⁵⁶⁷ między powodem-klientem a *solicitorem*-pozwany,;
- 2) naruszenie obowiązku opieki przez *solicitora*,
- 3) wystąpienie szkody uznanej przez prawo,
- 4) spowodowanie szkody, jakiej naprawienia domaga się klient, przez naruszenie obowiązku opieki przez *solicitora*.⁵⁶⁸

5.4.1. Obowiązek opieki (*Duty of care*)

Definicja obowiązku opieki wykształciła się w sprawie *Donoghue v Stevenson*⁵⁶⁹, gdzie określono go jako obowiązek: (...) *zachowywania należytej ostrożności tak, aby uniknąć działań lub zaniechań, co do których można racjonalnie przewidzieć, że mogą one zaszkodzić „sąsiadom” (...) [tj.] osobom, na które tak bezpośrednio wpływa moje działanie, że racjonalnie powinienem je mieć na uwadze, rozważając działania lub zaniechania, które są kwestionowane.*

⁵⁶⁵ *Hong Kong Fir Shipping v Kawasaki Kisen Kaisha* [1962] 2 QB 26.

⁵⁶⁶ Szerzej na temat prawa deliktów: P.H. Winfield, *Province of the Law of Tort*, The University Press 1931; J. Steele, *Tort Law: Text, Cases, & Materials: Text, Cases, and Materials (Paperback)*, Oxford University Press 2007; C. Elliott, F. Quinn, *Tort Law*, Longman 2007.

⁵⁶⁷ *Duty of care*.

⁵⁶⁸ M. Davies, *Solicitors’...*, s. 36.

⁵⁶⁹ *Donoghue v Stevenson* [1932] AC 562.

W judykaturze funkcjonują trzy podejścia do ustalenia obowiązku opieki pomiędzy określonymi podmiotami. Pierwszym z nich jest test trzystopniowy, drugim tzw. test przyrostowy, a trzecim test przyjęcia odpowiedzialności.⁵⁷⁰

W sprawie *Caparo Industries plc v Dickman*⁵⁷¹ ustalono trzystopniowy test, który umożliwia weryfikację tego, czy pomiędzy danymi podmiotami istnieje obowiązek opieki. W pierwszej kolejności należy sprawdzić, czy szkoda jest racjonalnie przewidywalną konsekwencją postępowania sprawcy. Strony winna łączyć relacja bliskości. Ponadto, ustalenie odpowiedzialności sprawcy winno być uczciwe, sprawiedliwe oraz racjonalne.⁵⁷² Należy jednakże podkreślić, że kryterium dotyczące relacji bliskości już w angielskiej judykaturze określane jako „notorycznie nieuchwytny”.⁵⁷³

Test przyrostowy pojawił się w sprawie *Reeman v Department of Transport*⁵⁷⁴. Dotyczy on sytuacji, w których konieczne jest podjęcie decyzji dotyczącej ewentualnej zasadności rozszerzenia wytyczonych granic obowiązku opieki. Gdy mamy do czynienia z przypadkiem, w którym orzecznictwo do tej pory nie dopatrzyło się obowiązku opieki, powód, który powołuje się na taki obowiązek, winien przedstawić rzetelne argumenty na poparcie swojego stanowiska, albowiem sądy wielokrotnie wskazywały, że wszelkie próby rozszerzenia istniejących kategorii zaniedbań powinny być bardzo uważnie analizowane.⁵⁷⁵ Lord Phillips wskazał w rozstrzygnięciu wyżej wskazanej sprawy, że: *W konfrontacji z nową sytuacją sąd nie rozpatruje tych kwestii w izolacji. Czyni to w porównaniu z istniejącymi kategoriami zaniedbań, aby stwierdzić, czy fakty stanowią jedynie nieznaczące rozszerzenie sytuacji już objętej przez prawo, czy też ustalenie istnienia obowiązku staranności spowoduje znaczne rozszerzenie zakresu prawa zaniedbań [law of negligence]. Tylko w wyjątkowych przypadkach sąd uzna, że interes sprawiedliwości uzasadnia takie rozszerzenie.*

Takie rozszerzenie odpowiedzialności miało miejsce w sprawie *White v Jones*⁵⁷⁶. Córkę pana White’a pozwały pana Jonesa za to, że nie wypełnił on instrukcji ich ojca podczas sporządzania testamentu. Sytuacja powstała ze względu na konflikt pomiędzy panem Whitem

⁵⁷⁰ W. Flenley, T. Leech, *Solicitors' Negligence and Liability*, Tottel Publishing 2008, s. 20.

⁵⁷¹ *Caparo Industries plc v Dickman* [1990] UKHL 2.

⁵⁷² *Fair, just and reasonable*.

⁵⁷³ *Commissioners of Customs and Excise v Barclays Bank plc* [2006] UKHL 28.

⁵⁷⁴ *Reeman v Department of Transport* [1997] PNLR 618, CA at 625B.

⁵⁷⁵ W. Norris, *Duty of Care and Personal Responsibility: Occupiers, Owners, Organisers and Individuals*, J.P.I.L. Issue 3/08, Sweet & Maxwell Ltd and Contributors 2008, s. 192.

⁵⁷⁶ *White v Jones* [1995] UKHL 5, [1995] 2 AC 207, [1995] 1 All ER 691.

a jego córkami, w konsekwencji którego pominął je on w testamencie. Jednakże tuż przed śmiercią członkowie rodziny pogodzili się, a pan White poprosił *solicitora* o odpowiednie przeredagowanie testamentu, czego tamten nie uczynił. Sąd uznał, że córki pana White'a były uprawnione do wystąpienia z roszczeniem z podstawy deliktowej, mimo iż nie łączyły ich z *solicitorem* ojca żadne wcześniejsze relacje umowne lub powiernicze.

Ostatni z wyżej wymienionych test to ten dotyczący przejęcia odpowiedzialności.⁵⁷⁷ Pojawił się on w sprawie *Henderson v Merret Syndicates Ltd*⁵⁷⁸, gdzie wskazano, że w przypadku, gdy ktoś przejmuje odpowiedzialność za drugą osobę w zakresie usług świadczonych na jej rzecz, należy przyjąć, że jest on także odpowiedzialny za stratę majątkową spowodowaną niedochowaniem należytej staranności w wykonywaniu tych usług.

Jak wskazuje doktryna, nie jest konieczne wykazywanie w każdej sprawie, że pozwany przejął odpowiedzialność za swoje działanie czy udzielone przez niego porady. Nawet jeżeli nie uda się tego wykazać, w przypadku, gdy kryteria któregoś z dwóch poprzednich testów zostaną spełnione, tj. jeżeli ustalenie odpowiedzialności będzie racjonalne i sprawiedliwe lub stwierdzenie istnienia obowiązku opieki w danym przypadku może być uznane za „przyrost” dotychczasowego dorobku orzeczniczego, powinno być to wystarczające dla sądu. Jeżeli jednak relacja pomiędzy powodem a pozwanym jest wystarczająco bliska relacji kontraktowej, kwestia przejęcia odpowiedzialności przez pozwanego zazwyczaj będzie decyzyjna.⁵⁷⁹

W sprawie *Gran Gelato Ltd. przeciwko Richcliff (Group)*⁵⁸⁰ Ltd., w której *solicitor* udzielał odpowiedzi na wstępne zapytania dotyczące przeniesienia własności wskazano, że mimo iż można było przewidzieć, że strony transakcji będą kierowały się informacjami zawartymi w uzyskanych odpowiedziach, działając w imieniu sprzedającego, *solicitor* ma obowiązek zachowania należytej staranności i biegłości jedynie wobec swojego klienta i na nim ta powinność się kończy. W związku z powyższym, *solicitor*, który reprezentuje sprzedającego nie jest zobowiązany wobec kupującego.

⁵⁷⁷ Szerzej na ten temat: S. Banakas, *Voluntary Assumption of Tort Liability in English Law: a Paradox?*, InDret 4/2009.

⁵⁷⁸ *Henderson v Merret Syndicates Ltd* [1995] 2 AC 145, HL at 178B.

⁵⁷⁹ W. Flenley, T. Leech, *Solicitors'...*, s. 28.

⁵⁸⁰ *Gran Gelato Ltd. v Richcliff (Group) Ltd.* (1992) Ch 560.

Natomiast w sprawie *Clarke przeciwko Bruce Lance & Co.*⁵⁸¹ uznano, że może zdarzyć się taka sytuacja, że *solicitor* udziela na rzecz klienta porady prawnej, która bezpośrednio narusza interesy osób trzecich, które są w jakiś sposób powiązane z klientem. Jednakże pod warunkiem, że taka porada odpowiada wymogom wynikającym z obowiązków wobec klienta, *solicitor* nie będzie ponosił odpowiedzialności wobec takiej osoby trzeciej.

5.4.2. Naruszenie obowiązku opieki

Dla ustalenia, że doszło do naruszenia obowiązku opieki konieczne jest weryfikacja zachowania sprawcy w kontekście zachowania „rozsądnego (racjonalnego) człowieka”⁵⁸². W przypadku profesjonalistów stosuje się tzw. *Bolam test*, czyli weryfikuje się kryteria ustalone w sprawie *Bolam v Friern Hospital Management Committee*.⁵⁸³ W sprawie tej wskazano, że ustalenie, że w danej sprawie doszło do zaniedbania polega na stwierdzeniu, że pozwany nie zachował się w sposób, w jaki zachowałby się racjonalny człowiek w danych okolicznościach, bądź wręcz przeciwnie – czynu, jakiego dokonał pozwany, nie dopuściłby się racjonalny człowiek. Jeżeli takie zachowanie pozwanego spowodowało szkodę, wtedy poszkodowany posiada przeciwko niemu roszczenie. Podkreślono jednocześnie, że w przypadku, gdy sytuacja wymaga wykazania się jakąś specjalną umiejętnością bądź kompetencją, tj. gdy mamy do czynienia z profesjonalistą, zachowanie pozwanego zestawia się z wzorcem przeciętnie biegłej osoby, która zawodowo zajmuje się daną czynnością czy dziedziną. Co istotne, nie wymaga się biegłości eksperckiej.

Angielskie sądy za standard należytej staranności w przypadku *solicitorów* przyjęły ten właściwy dla „racjonalnie”, przeciętnie kompetentnego członka tej grupy zawodowej, a więc w celu ustalenia, że miało miejsce naruszenie obowiązku opieki przez *solicitora*, konieczne jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie, co zrobiłby przeciętny profesjonalny pełnomocnik w granicach otrzymanych od klienta instrukcji.⁵⁸⁴

⁵⁸¹ *Clarke v Bruce Lance & Co.* (1988) 1 WLR 881.

⁵⁸² *Reasonable man*.

⁵⁸³ *Bolam v Friern Hospital Management Committee* [1957] 1 WLR 582.

⁵⁸⁴ M. Davies, *Solicitors* '...', s. 52.

Co istotne, wskazuje się, że błąd w osądzie nie stanowi zaniedbania, pod warunkiem, że jest to pomyłka, jakiej dopuścić mógłby się kompetentny i dobrze poinformowany przedstawiciel zawodu w trudnych okolicznościach sprawy.⁵⁸⁵

W sprawie *Fletcher & Son v Jubb Booth and Helliwell*⁵⁸⁶ podkreślono, że bardzo trudno określić dokładne granice, jakie miałyby wytyczać staranność i biegłość wymagane od pełnomocnika w prowadzeniu sprawy, a także precyzyjnie rozgraniczyć racjonalną staranność i biegłość i rażące niedbalstwo, gdyż jest to kwestia stopniowalna, która istnieje na pograniczu stwierdzenia, czy do naruszenia doszło, czy nie.

5.4.3. Przyczynowość

Między naruszeniem obowiązku opieki a szkodą musi istnieć związek przyczynowy, co oznacza, że powód winien wykazać, że naruszenie dokonane przez pozwanego faktycznie spowodowało uszczerbek na dobrach powoda, a szkoda nie jest zbyt odległa pod względem prawnym.⁵⁸⁷

Doktryna wskazuje, że mimo iż sprawy przeciwko *solicitorom* zazwyczaj rozgrywają się w ramach reżimu kontraktowego, standard należytej staranności, jaką winien zachować pełnomocnik w wykonywaniu swoich obowiązków, jest taki sam w przypadku obydwu reżimów, a mianowicie obowiązuje zaczerpnięty z prawa deliktów standard zachowania racjonalnej staranności i biegłości. W związku z powyższym, reguły dotyczące przyczynowości w obydwu przypadkach także będą tymi właściwymi dla spraw o czyny niedozwolone.⁵⁸⁸

Dla przyczynowości w przypadku reżimu kontraktowego charakterystyczne jest jednak to, że najczęściej zachowanie *solicitora* nie będzie bezpośrednią przyczyną szkody, jaka powstała po stronie klienta. Zazwyczaj mamy do czynienia z niedopełnieniem przez *solicitora* obowiązku ochrony interesu klienta właśnie przed bezpośrednią przyczyną uszczerbku. Konieczna jest zatem weryfikacja, czy szkoda, jaka wystąpiła w danej sprawie

⁵⁸⁵ *Saif Ali v Sydney Mitchell And Co (A Firm)* [1980] AC 198, [1978] 3 All ER 1033, [1978] 3 WLR 849, [1978] UKHL 6.

⁵⁸⁶ *Fletcher & Son v Jubb Booth and Helliwell* (1920) 1KB 270 at 280.

⁵⁸⁷ M. Davies, *Solicitors'...*, s. 53.

⁵⁸⁸ W. Flenley, T. Leech, *Solicitors'...*, s. 89.

mieści się w racjonalnym zakresie zagrożeń, przed którymi *solicitor* miał obowiązek chronić klienta.⁵⁸⁹

W zakresie przyczynowości faktycznej, sąd ustala, co było konieczną przyczyną powstania szkody, a odbywa się to zazwyczaj za pomocą tzw. testu „gdyby nie”⁵⁹⁰, który polega na udzieleniu odpowiedzi na pytanie, czy gdyby nie miało miejsce zdarzenie A, to wystąpiłaby konsekwencja B. Jeżeli uzyskamy odpowiedź twierdzącą, oznacza to, że pomiędzy zdarzeniem A a konsekwencją B można ustalić związek przyczynowy. W sprawie *Kuwait Airways Corporation v Iraqi Airways Corporation and Others* wskazano, że test ten polega na weryfikacji, czy gdyby nie naruszenie obowiązku opieki przez pozwanego, to czy po stronie przeciwnej powstałaby szkoda.⁵⁹¹

W przypadku spraw przeciwko *solicitorom* na szczególną uwagę zasługują te dotyczące utraty szans. Dotyczą one przypadków, w których wykazanie uszczerbku po stronie poszkodowanego klienta jest zależne od udowodnienia, co uczyniłaby osoba trzecia, zakładając, że *solicitor* poprawnie wywiązałby się ze swoich obowiązków. W takim przypadku sukces powoda zależy od wykazania przez niego, że zachowanie osoby trzeciej, przyjmując wyżej wskazane założenie, pozwoliłoby na uniknięcie szkody. W praktyce dotyczy to sytuacji, w których klient utracił szansę na wygranie sprawy. Kwota odszkodowania obliczana jest w następujący sposób – jeżeli klient *solicitora* utracił 15% szans na wygranie kwoty £100.000, to należy mu się odszkodowanie w wysokości £15.000.⁵⁹²

W sprawie *Bristol & West Building Society v Mothew*⁵⁹³ wskazano, że w przypadku, kiedy klient pozywa *solicitora* w związku z tym, iż tamten nie udzielił mu odpowiedniej porady prawnej, co doprowadziło do powstania szkody po jego stronie, winien on wykazać, jaka porada powinna zostać udzielona i prawdopodobieństwo, z jakim – gdyby klientowi udzielono prawidłowej porady – odstąpiłby on od konkretnej transakcji lub przystąpił do niej na innych warunkach.

Powyższa sprawa dotyczyła zaniechania po stronie *solicitora*. W sytuacji, gdy mamy do czynienia z błędem polegającym na nieprawidłowym działaniu, czyli np. udzieleniu złej porady prawnej lub nieprawidłowych informacji dotyczących sprawy, wystarczy, że powód

⁵⁸⁹ M. Davies, *Solicitors'...*, s. 57.

⁵⁹⁰ ‘*But for*’ test.

⁵⁹¹ *Kuwait Airways Corporation v Iraqi Airways Corporation and Others* [2002] UKHL 19.

⁵⁹² W. Flenley, T. Leech, *Solicitors'...*, s. 101.

⁵⁹³ *Bristol & West Building Society v Mothew* [1998] EWCA Civ 533, [1998] Ch 1.

udowodni, że polegał na informacji uzyskanej od *solicitora* i gdyby nie ona to postąpiłby inaczej. Oznacza to, że nie ma konieczności wykazywania, jak postąpiłby powód, gdyby udzielono mu prawidłowej porady, co jest nieodzowne w sprawach dotyczących zaniechań.⁵⁹⁴

Drugi element niezbędny do ustalenia istnienia związku przyczynowego, to kwestia tego, aby szkoda nie była zbyt „odległa” od naruszenia pod względem prawnym (jest to tzw. koncepcja *remotness*). Jak wskazano w sprawie *Overseas Tankship (UK) Ltd v Morts Dock and Engineering Co Ltd*⁵⁹⁵ (potocznie nazywanej *The Wagon Mound nr 1*), w tym przypadku test polega na weryfikacji, czy wystąpienie szkody było racjonalnie przewidywalną konsekwencją naruszenia. Chociaż konieczne jest przewidzenie rodzaju szkody, jakiej mógł doświadczyć powód, nie musi on wykazywać, że dokładny zakres czy sposób jej wystąpienia był możliwy do przewidzenia.⁵⁹⁶

5.5. Słuszność i relacja powiernicza

W angielskim systemie prawnym spotykamy się z koncepcją słuszności, czyli *equity*. Jej istotne znaczenie ma podłoże w historycznych celach, jakie miała realizować, wśród których znajdowało się między innymi równoważenie niesprawiedliwości, która mogłaby wynikać ze sztywności prawa zwyczajowego, zapewniając, że w przypadku konfliktu między prawem zwyczajowym a słuszością, pierwszeństwo będzie miała właśnie słuszność.⁵⁹⁷ Jedną z konstrukcji właściwych dla słuszności jest tzw. *trust*, czyli relacja powiernicza, fundusz powierniczy.

Powiernik jest to osoba, która zobowiązała się do działania na rzecz lub w imieniu innego podmiotu w konkretnej sprawie w okolicznościach, które powodują powstanie relacji poufności i zaufania. Cechą charakterystyczną obowiązków, jakim podlegają powiernicy jest wymaganie, aby działali w dobrej wierze, nie czerpiąc korzyści z funduszu powierniczego, unikając konfliktów interesów w tym zakresie oraz nie podejmując kroków mających na celu osiągnięcie korzyści na rzecz powiernika bądź osoby trzeciej bez świadomej zgody beneficjenta.⁵⁹⁸

⁵⁹⁴ M. Davies, *Solicitors'...*, s. 54.

⁵⁹⁵ *Overseas Tankship (UK) Ltd v Morts Dock and Engineering Co Ltd* [1961] AC 388.

⁵⁹⁶ *Hughes v Lord Advocate* [1963] AC 837.

⁵⁹⁷ M. Oldham, D. Ashmore, *An Introduction to Equity and Trusts*, Juris Angliae Scientia 2014, s. 3.

⁵⁹⁸ M. Davies, *Solicitors'...*, s. 65.

W sprawie *Henderson v Merrett Syndicates Ltd*⁵⁹⁹ podkreślono, że odpowiedzialność powiernika za zaniedbania w wykonywaniu jego obowiązków nie jest odrębnym zrębem odpowiedzialności, lecz paradygmatem ogólnego obowiązku działania z należytą starannością nałożonym przez prawo na tych, którzy podejmują działania na rzecz innych lub im doradzają.

Pomiędzy *solicitem* a jego klientem występuje relacja powiernicza.⁶⁰⁰ Z działaniem w charakterze powiernika będzie mieli do czynienia przede wszystkim w sytuacji, w której *solicitor* będzie reprezentował klienta w kwestii, w której ten ma osobisty interes.⁶⁰¹

W związku z powyższym, w przypadku *solicitorów* będziemy mieli do czynienia z rozwiązaniami słusznosciowymi, które wykraczają poza reżim prawa kontraktowego i czynów niedozwolonych.⁶⁰²

Solicitor winien mieć na względzie swoją pozycję jako powiernika względem klienta w przypadku, gdy rozważał będzie zawarcie transakcji z klientem bądź byłym klientem – w takiej sytuacji powinien wykazać, że nie zataił przed nim żadnych istotnych informacji oraz zapewnił uczciwą cenę, a nawet - w niektórych przypadkach – pełnomocnik powinien nalegać na skorzystanie przez klienta z niezależnej porady.⁶⁰³

Jak wskazano w sprawie *Bristol & West Building Society v Mothew*⁶⁰⁴, naczelnym obowiązkiem wynikającym z relacji powierniczej jest zachowanie lojalności. Naruszenie obowiązku powierniczego wiązało się zatem będzie z zachowaniem świadomie niełojalnym wobec klienta. Istotne jest, aby naruszenie to było dokonane świadomie, gdyż zwyczajna niekompetencja nie będzie w tym przypadku wystarczająca. W wyżej wskazanej sprawie konieczne było wykazanie, że zatajenie informacji przez pełnomocnika było intencjonalne – nie wystarczyło wskazanie, że stało się to w konsekwencji przeoczenia *solicitora*. Natomiast w sprawie *Spector v Ageda*⁶⁰⁵ wskazano, że *solicitor* musi przekazać do dyspozycji swojego klienta nie tylko swoje umiejętności, ale także wiedzę, o ile jest ona istotna, a jeżeli nie chce ujawnić swojej wiedzy klientowi, to nie będzie na jego rzecz działał. Podkreślono także, że

⁵⁹⁹ *Henderson v Merrett Syndicates Ltd* [1995] 2 A.C. 145, 205.

⁶⁰⁰ *Por. Nocton v Lord Ashburton* [1914] AC 932.

⁶⁰¹ M. Davies, *Solicitors'...*, s. 65.

⁶⁰² W. Flenley, T. Leech, *Solicitors'...*, s. 146.

⁶⁰³ M. Davies, *Solicitors'...*, s. 67.

⁶⁰⁴ *Bristol & West Building Society v Mothew* [1998] EWCA Civ 533, [1998] Ch 1.

⁶⁰⁵ *Spector v Ageda* (1973) Ch 30.

solicitor nie może działać na rzecz klienta i jednocześnie nie ujawniać mu wszelkiej istotnej wiedzy, jaką posiada.

Relacja powiernicza pomiędzy *solicitorem* a klientem kończy się wraz z zakończeniem obowiązywania wiążącej ich umowy, z wyjątkiem przypadku, w którym strony po zakończeniu relacji dotyczącej obsługi prawnej zawierają inną transakcję, a klient wykaże, że zdecydował się na nią ze względu na zaufanie, jakim dalej darzył byłego pełnomocnika.⁶⁰⁶

5.6. Obowiązek zachowania poufności

Solicitor ma generalny obowiązek zachowania poufności informacji uzyskanych od klienta - zarówno w trakcie obowiązywania umowy o obsługę prawną, jak i po jej rozwiązaniu. Obowiązek ten może być inkorporowany w umowie, jednakże nawet w braku odpowiednich postanowień w tym zakresie, zachowanie *solicitora* musi odpowiadać obowiązującym standardom.⁶⁰⁷ Relacja między *solicitorem* a jego klientem opiera się na zaufaniu do pełnomocnika i stanowi ona stosunek powierniczy. Obowiązek *solicitora* polegający na zachowaniu lojalności wobec interesu jego klienta i obowiązku poszanowania jego zwierzchnictwa ma swoje korzenie właśnie w powierniczym charakterze relacji pomiędzy *solicitorem* a jego klientem.⁶⁰⁸

Obowiązek zachowania poufności jest ściśle powiązany z tzw. *Legal Professional Privilege*, czyli anglosaskim odpowiednikiem tajemnicy zawodowej. Wyróżnia się dwa jej rodzaje – jeden obowiązuje w sferze przedprocesowej, drugi natomiast w sferze procesowej. Pierwszy przypadek, określany jako przywilej porady prawnej, obejmuje wszystkie informacje, jakie klient przekazuje pełnomocnikowi - i *vice versa* - w celu uzyskania - bądź udzielenia - porady prawnej na etapie poprzedzającym wystąpienie z roszczeniem do sądu. Drugi rodzaj stanowi przywilej procesowy, który ma zastosowanie do informacji przekazywanych pomiędzy klientem i jego pełnomocnikiem a osobami trzecimi oraz treści pism i dokumentów przygotowanych na potrzeby postępowania sądowego, a celem tego rodzaju przywileju jest porada prawna powiązana z bądź wspomagająca proces sądowy.⁶⁰⁹

⁶⁰⁶ M. Davies, *Solicitors'...*, s. 74.

⁶⁰⁷ W. Flenley, T. Leech, *Solicitors'...*, s. 277. Szerzej na temat obowiązku zachowania poufności: R. O'Dair, *Legal Ethics. Text and Materials*, Cambridge University Press 2001, s. 247-288.

⁶⁰⁸ *Hilton v Barker, Booth and Eastwood*: HL 3 Feb 2005.

⁶⁰⁹ W. Flenley, T. Leech, *Solicitors'...*, s. 274.

Zgodnie z uregulowaniami zawartymi w Rozdziale IV Solicitors' Code of Conduct 2011, *solicitor* ma obowiązek zachowywać poufność interesów klientów, chyba że ich ujawnienie jest wymagane lub dozwolone przez prawo lub klient udzielił na to zgodę.⁶¹⁰ W sytuacji, gdy występuje sprzeczność pomiędzy obowiązkiem zachowania poufności wobec jednego klienta, a obowiązkiem ujawnienia informacji innemu, pierwszeństwo ma obowiązek zachowania poufności.⁶¹¹

W sprawie *Prince Jefri Bolkiah v KPMG (A Firm)*⁶¹² podkreślono, że w sytuacji, gdy *solicitor* decyduje się na reprezentowanie nowego klienta, który ma lub może mieć interes sprzeczny z interesami byłego klienta tego pełnomocnika, należy zachować szczególną ostrożność. Lord Hope of Craighead wskazał, że w takiej sytuacji były klient ma prawo do ochrony sądu, jeżeli udowodni, że działający w jego imieniu *solicitor* otrzymał poufne informacje, które są istotne dla sprawy, w której działa obecnie, a informacje te są sprzeczne z interesem byłego klienta i jednocześnie korzystne dla klienta nowego. Były klient może ubiegać się o podjęcie przez *solicitora* środków zapewniających, że nie zostanie on narażony na nieostrożne, nieumyślne lub niedbałe ujawnienie informacji nowemu klientowi przez samego *solicitora*, jego wspólników, pracowników lub jakąkolwiek inną osobę, za której czyny odpowiada pełnomocnik.

Jak wskazano w *R v Derby Magistrates' Court, ex p B*⁶¹³, klient musi mieć pewność, że to, co powie swojemu pełnomocnikowi w tajemnicy, nigdy nie zostanie ujawnione bez jego zgody: *Przywilej profesji prawnej jest więc czymś więcej niż zwykłą regułą dowodową, ograniczoną w stosowaniu do faktów konkretnego przypadku. Jest to podstawowy warunek, na którym opiera się wymiar sprawiedliwości jako całość.*

⁶¹⁰ Outcome 4.1. Solicitors' Code of Conduct 2011.

⁶¹¹ Outcome 4.3. Solicitors' Code of Conduct 2011.

⁶¹² *Prince Jefri Bolkiah v KPMG (A Firm)* Times 20-Apr-1999, [1998] UKHL 52, [1999] 2 AC 222, [1999] 1 All ER 517, [1999] 2 WLR 215. Szerzej na temat tej sprawy: A. Mitchell, *Chinese Walls in Brunei: Prince Jefri Bolkiah v. KPMG*, University of New South Wales Law Journal, The Volume 22 Issue 1 (Apr 1999); J. Griffiths-Baker, *Serving Two Masters: Conflicts of Interest in the Modern Law Firm*, Hart Publishing 2002, s. 35-43; A. Boon, *Lawyers' ethics and professional responsibility*, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2015, s. 193.

⁶¹³ *R v Derby Magistrates' Court, ex p B* [1996] AC 487.

5.7.Szkoda

5.7.1. Utrata szansy (*loss of chance*)

Problematyka utraty szansy dotyczy zarówno roszczeń z tytułu naruszenia umowy, jak i czynów niedozwolonych. Pojawia się w sprawach, w których nieprawidłowe działanie jednego podmiotu pozbawiło inny podmiot możliwości uzyskania świadczenia, wystąpienia na drogę sądową czy też uniknięcia straty. Konieczne jest wtedy dokonanie oceny hipotetycznej sytuacji, jaka miałaby miejsce przy założeniu, że do naruszenia nie doszło.

Ten rodzaj szkody jest jednym z najczęściej występujących w przypadku sporów przeciwko *solicitorom*, a poszkodowani klienci zazwyczaj podnoszą, że w wyniku niezachowania należytej staranności w wykonywaniu obowiązków zawodowych przez przedstawiciela tego zawodu zostali oni pozbawieni szansy na dochodzenie roszczenia przed sądem, obronę przed roszczeniem strony przeciwnej, zawarcie ugody czy uzyskanie rezultatu korzystniejszego niż ten, który wystąpił w konsekwencji działań *solicitora* lub polegania klienta na treści porady prawnej, jaką uzyskał od pełnomocnika.⁶¹⁴ Zachowanie *solicitora*, które może doprowadzić do wyżej wskazanych rezultatów to najczęściej dopuszczenie do przedawnienia roszczenia lub odrzucenia pozwu/wniosku, etc.

W sprawie *Kitchen v Royal Airforce Association*⁶¹⁵ wskazano, że w przypadku sprawy dotyczącej utraty szansy, właściwa jest nie weryfikacja tego, co mogłoby się zdarzyć, bazując na prawdopodobieństwie, a stwierdzenie, czy powód utracił rzeczywistą lub znaczącą szansę, a nie szansę spekulacyjną czy fantazyjną. Podkreślono także, że jeżeli powód wykaże przed sądem, że miałby szansę na osiągnięcie sukcesu, wtedy to sąd ocenia taką perspektywę, biorąc pod uwagę trudności, jakie należałoby przezwyciężyć, aby taki rezultat osiągnąć.

W sprawie *Allied Maples v Simmons & Simmons*⁶¹⁶ uznano natomiast, że powód powinien wykazać, bazując na prawdopodobieństwie, że sam podjąłby takie działanie, które wiązałoby się dla niego z osiągnięciem korzyści lub uniknięciem straty. Zatem wykazanie istnienia związku przyczynowego między zaniedbaniem pozwanego a domniemaną szkodą powoda zależy od tego, co powód i pozwany byliby zrobili w przypadku wydarzeń, które w rzeczywistości nie miały miejsca, ale mogły nastąpić.

⁶¹⁴ W. Flenley, T. Leech, *Solicitors'...*, s. 624.

⁶¹⁵ *Kitchen v Royal Airforce Association* [1958] 1 WLR 563, [1958] 2 All ER 241.

⁶¹⁶ *Allied Maples v Simmons & Simmons* [1995] 4 All ER 907.

Podsumowanie zasad obowiązujących w niniejszych sprawach opracował Lord Simon Brown w sprawie *Mount v Barker Austin*⁶¹⁷, gdzie ustalono następujące reguły:

- 1) na powodzie spoczywa ciężar w zakresie udowodnienia, że w konsekwencji utraty szansy na dochodzenie roszczenia utracił coś wartościowego, tj. że roszczenie ma rzeczywistą i istotną, a nie tylko znikomą perspektywę sukcesu;
- 2) na pozwanym spoczywa ciężar wykazania, że powód nie utracił nic w wyniku jego zaniedbania - to znaczy, że niedbalstwo pozwanego samo w sobie nie spowodowało straty powoda;
- 3) wszelkie trudności napotkane przez sąd podczas weryfikacji skuteczności pierwotnego roszczenia powoda winny być brane pod uwagę raczej na niekorzyść *solicitora*, a nie powoda;
- 4) jeżeli sąd dojdzie do wniosku, że szanse powoda na powodzenia pierwotnego roszczenia są więcej niż nikłe, powinien zweryfikować taką szansę, zachowując realistyczne podejście i uwzględniając fakt, że to z powodu *solicitora* klient utracił pierwotną możliwość poddania takiego roszczenia ocenie sądu.⁶¹⁸

5.7.2. Czysta szkoda ekonomiczna (*pure economic loss*)

Specyficznym rodzajem szkody w angielskim systemie prawnym jest *pure economic loss*, czyli tzw. czysta szkoda ekonomiczna. Jej cechami charakterystycznymi są: brak więzi kontraktowej pomiędzy poszkodowanym a sprawcą szkody; brak naruszenia praw poszkodowanego chronionych *erga omnes*; fakt, że konsekwencją zachowania sprawcy nie jest uszczerbek na zdrowiu ani zniszczenie mienia poszkodowanego.⁶¹⁹

Z *pure economic loss* mamy do czynienia, np. w sytuacji, w której rodzina utraciła źródło dochodu z powodu śmierci głównego żywiciela w wypadku – w takim przypadku szkodę na osobie ponosi zmarły, a nie jego rodzina⁶²⁰. Innym przykładem jest szkoda, jaką poniesie

⁶¹⁷ *Mount v Barker Austin* [1998] EWCA Civ 277, (1998) PNLR 493.

⁶¹⁸ M. Davies, *Solicitors* '...', s. 263.

⁶¹⁹ M. Mikołajewicz, *Problematyka pure economic loss ze szczególnym uwzględnieniem szkody wyrządzonej przez adwokata*, Wiadomości Ubezpieczeniowe 2/2010, s. 90.

⁶²⁰ *Baker v Bolton* [1808] EWHC J92 (KB), (1808) 1 Camp 493.

przedsiębiorstwo, któremu odcięto energię elektryczną na skutek prac wykopowych wykonywanych przez innego przedsiębiorcę.⁶²¹

Dochodzenie naprawienia tego rodzaju szkody nie było możliwe w sprawach dotyczących zaniedbań do dnia, w którym zapadło rozstrzygnięcie w sprawie *Hedley Byrne & Co Ltd v Heller & Partners Ltd*⁶²². Do tego momentu rekompensaty za tego typu uszczerbek poszkodowany mógł się domagać jedynie w ramach kontraktowego reżimu odpowiedzialności.

Ten rodzaj szkody jest charakterystyczny dla spraw przeciwko *solicitorom*, ponieważ szkodę spowodowaną udzieleniem wadliwej pomocy prawnej ponosi często osoba trzecia, która nie jest objęta stosunkiem umownym łączącym pełnomocnika i klienta.⁶²³ Jedną ze spraw, w których wystąpiła *pure economic loss* jest omawiany wyżej *White v Jones*⁶²⁴, w którym przez błąd *solicitora* dotyczący testamentu jego klienta, szkodę poniosła osoba trzecia, tj. spadkobierca.

Co istotne, co do zasady, szkoda taka zgodnie z *non-recovery rule* nie podlega kompensacie, a wyjątkiem od tej reguły są właśnie przypadki udzielenia wadliwej pomocy prawnej.⁶²⁵

5.8.Odszkodowanie

Angielskie prawo nie dopuszcza koncepcji nieograniczonej odpowiedzialności za wszelkie konsekwencje niezachowania należytej staranności przez sprawcę naruszenia – czynnikami ograniczającymi są przewidywalność szkody oraz warunek, aby nie była ona zbyt odległa.

W sprawie *Livingstone v Rawyards Coal Co*⁶²⁶ wskazano, że, co do zasady, gdy uszczerbek ma zostać wyrównany za pomocą odszkodowania, przy rozliczaniu sumy pieniężnej, która ma zostać wypłacona w celu naprawienia szkód, powinno się jak najdokładniej odtworzyć taką sumę, która pozwoli stronie poszkodowanej znaleźć się w takiej samej sytuacji, w jakiej znajdowałaby się, gdyby nie poniosła szkody.

⁶²¹ *Spartan Steel and Alloys Ltd v Martin & Co Ltd* [1973] QB 27.

⁶²² *Hedley Byrne & Co Ltd v Heller & Partners Ltd* [1964] AC 465.

⁶²³ M. Mikołajewicz, *Problematyka...*, s. 90.

⁶²⁴ *White v Jones* [1995] UKHL 5, [1995] 2 AC 207, [1995] 1 All ER 691.

⁶²⁵ M. Mikołajewicz, *Problematyka...*, s. 88.

⁶²⁶ *Livingstone v Rawyards Coal Co* (1880) 5 App Cas 25.

Odszkodowanie należy się stronie poszkodowanej niezależnie od tego, czy wystąpiła ona z roszczeniem w ramach reżimu kontraktowego, czy czynów niedozwolonych.⁶²⁷ W przypadku naruszenia umowy należne jest odszkodowanie, który pod racjonalnym i sprawiedliwym względem odpowiadałoby temu, które stanowiłoby naturalną - zgodną z normalnym biegiem rzeczy – konsekwencję naruszenia takiej umowy lub też sumie, którą na taką ewentualność mogłyby mieć na uwadze strony w momencie sporządzania umowy.⁶²⁸ Odszkodowanie przysługuje jednakże wyłącznie za szkodę, która była możliwa do przewidzenia na etapie zawierania umowy.⁶²⁹

5.8.1. Świadome wprowadzenie w błąd

W sprawach dotyczących świadomego wprowadzenia w błąd (*fraudulent misrepresentation*)⁶³⁰, w zakresie ustalania odszkodowania stosuje się siedem zasad opracowanych przez Lorda Browne-Wilkinsona w sprawie *Smith New Court Securities Ltd v Scrimgeour Vickers (Asset Management) Ltd*⁶³¹, zgodnie z którymi:

- 1) pozwany jest zobowiązany do naprawienia wszelkich szkód wynikających bezpośrednio z transakcji;
- 2) przewidywalność szkody nie ma znaczenia;
- 3) powód może odzyskać zapłaconą cenę w pełnej wysokości, jednakże należy pomniejszyć ją o wszelkie korzyści, jakie uzyskał z transakcji;
- 4) co do zasady wyżej wskazane korzyści obejmują zmiany ceny rynkowej rzeczy, ale zasada ta nie ma na celu powstrzymania przed osiągnięciem pełnej rekompensaty;
- 5) zasada wskazana w punkcie 4 nie ma zastosowania, w przypadku, gdy wprowadzenie strony w błąd utrzymuje się już po nabyciu przez nią danego aktywa, skłaniając ją do jego zatrzymania, a także w sytuacji, gdy z powodu oszustwa strona „utknęła” z daną rzeczą;

⁶²⁷ *Chester v Afshar* (2004) 4 All ER 587, HL.

⁶²⁸ *Hadley v Baxendale* [1854] EWHC J70.

⁶²⁹ *Victoria Laundry (Windsor) Ltd v Newman Industries Ltd* (1949) 2 KB 528, CA.

⁶³⁰ Jest to czyn niedozwolony polegający na podaniu osobie fałszywej informacji, co powoduje, że zawiera ona umowę bądź ją do tego skłania.

⁶³¹ *Smith New Court Securities Ltd v Scrimgeour Vickers (Asset Management) Ltd* [1996] UKHL 3; [1997] AC 254; [1996] 4 All ER 769; [1996] 3 WLR 1051. Zasady wskazane w niniejszej sprawie stanowią rozwinięcie stanowiska zawartego w *Doyle v Olby (Ironmongers) Ltd* (1969) 2 All ER 119, [1969] 2 QB 158.

6) powodowi przysługuje rekompensata z tytułu strat wynikowych;

7) powód powinien podjąć wszelkie racjonalne kroki w celu złagodzenia szkody od momentu, w którym zdał sobie sprawę z oszustwa.

5.8.2. Odszkodowanie za cierpienia psychiczne

Co do zasady, w przypadku spraw przeciwko profesjonalnym pełnomocnikom odszkodowanie za cierpienia psychiczne nie przysługuje. Powyższe wynika z generalnej zasady wykluczającej dochodzenie naprawienia tego rodzaju szkód w przypadku naruszeń umowy oraz leżącego u podstaw tej reguły założenia, które jest także aktualne w przypadku czynów niedozwolonych, a mianowicie, że podmiot działający w sferze komercyjnej winien się spodziewać, że może go spotkać ze strony kontrahenta nielojalność w postaci naruszenia postanowień umowy.⁶³² Jak wskazano w sprawie *Watts v Morrow*⁶³³ jedynym wyjątkiem od wyżej wskazanej zasady jest sytuacja, w której przedmiotem umowy jest sprawienie przyjemności, umożliwienie relaksu, osiągnięcia spokoju umysłu lub zapobiegnięcie czynnikom w tym przeszkadzającym.

W zakresie sporów przeciwko pełnomocnikom kwestia rekompensaty za krzywdę pojawiła się w sprawie *Hamilton Jones v David & Snape (a firm)*⁶³⁴, w której powódka dochodziła odszkodowania za cierpienia psychiczne wynikające z utraty dzieci. Krzywda spowodowana była zaniedbaniem pełnomocnika, który został przez nią wynajęty w celu prowadzenia sprawy dotyczącej właśnie opieki nad dziećmi, a jego brak staranności przyczynił się do wywiezienia dzieci z kraju.

Natomiast w sprawie *Hayes v Dodd*⁶³⁵ sąd nie przyznał odszkodowania za cierpienia psychiczne, mimo że wynikiem zaniedbania *solicitora* było zamknięcie działalności jego klienta. Przyczyną niedopuszczenia do naprawienia szkody niemajątkowej w przypadku zawierania umów handlowych jest nie tylko kwestia zbytniego „oddalenia” szkody (*remoteness*), ale także przyjęcia takiej polityki (*policy*) przez sądy.

⁶³² M. Davies, *Solicitors’...*, s. 418-419.

⁶³³ *Watts v Morrow* [1991] 1 WLR 1421.

⁶³⁴ *Hamilton Jones v David & Snape (a firm)* Gazette 29-Jan-2004, [2004] 1 WLR 924, [2004] 1 All ER 657.

⁶³⁵ *Hayes v Dodd* [1988] EWCA Civ 8, [1990] 2 All ER 815.

5.8.3. Zwrot wynagrodzenia

Klientowi przysługuje zwrot wynagrodzenia uiszczanego na rzecz pełnomocnika, jeżeli tamten nie zachował należytej staranności, a wykonana przez niego praca nie jest użyteczna. Jak wskazano w sprawie *Hill v Featherstonhaugh*⁶³⁶: *Są dwa przypadki, w których dochodzenie zwrotu wynagrodzenia za pracę jest wykluczone: pierwszy, kiedy praca, która jest użyteczna została wykonana nieumiejętnie; drugi, kiedy praca, która jest nieużyteczna dla konkretnego celu, ale została wykonana umiejętnie.*

5.9. Procedura poprzedzająca powództwo

W przypadku, gdy klient chce wystąpić z powództwem przeciwko profesjonalście musi najpierw wypełnić wszystkie kroki zawarte w procedurze uregulowanej w Pre-Action Protocol for Professional Negligence⁶³⁷, czyli protokole poprzedzającym wystąpienie z roszczeniem w sprawach dotyczących zaniedbań popełnionych przez profesjonalistów. Jest to postępowanie obligatoryjne.

Jak wskazano w preambule, protokół ma, co do zasady, zastosowanie w przypadku, gdy powód chce wystąpić przeciwko profesjonalście (za wyjątkiem tych z branży budowlanej i ochrony zdrowia) w konsekwencji zaniedbania, naruszenia umowy bądź obowiązku powierniczego przez tego ostatniego.

Pierwszym krokiem, który klient musi podjąć, jest sporządzenie wstępnego zawiadomienia. Czynność tę powinien wykonać w momencie, kiedy uzna, że istnieje racjonalna szansa, iż zdecyduje się wystąpić z roszczeniem.⁶³⁸ W zawiadomieniu wskazuje się strony zainteresowane, krótki opis skargi, a także, o ile to możliwe, wartość potencjalnego roszczenia.⁶³⁹ *Solicitor* powinien potwierdzić otrzymanie zawiadomienia w przeciągu 21 dni od jego otrzymania.⁶⁴⁰

Kolejnym krokiem, który klient podejmuje już po stwierdzeniu istnienia podstaw do wystąpienia z roszczeniem, jest wystosowanie do profesjonalisty pisma zawierającego szczegółowy opis roszczenia, a w tym m.in. oznaczenie stron zaangażowanych w spór;

⁶³⁶ *Hill v Featherstonhaugh* (1831) 7 Bing 569.

⁶³⁷ Pre-Action Protocol for Professional Negligence, https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/protocol/prot_neg.

⁶³⁸ Pre-Action Protocol for Professional Negligence (5.1).

⁶³⁹ Pre-Action Protocol for Professional Negligence (5.2).

⁶⁴⁰ Pre-Action Protocol for Professional Negligence (5.3).

chronologiczne zestawienie faktów dotyczących sprawy; konkretne zarzuty odnośnie zachowania profesjonalisty; wyjaśnienie, w jaki sposób rzekomy błąd *solicitora* spowodował powstanie szkody po stronie klienta, a także oszacowanie wysokości szkody wraz ze wskazaniem sposobu jej obliczenia.⁶⁴¹ Także i w tym przypadku profesjonalista ma 21 dni na potwierdzenie otrzymania pisma.⁶⁴² Na zbadanie sprawy i udzielenie odpowiedzi ma natomiast termin trzymiesięczny, który rozpoczyna się w dniu potwierdzenia otrzymania pisma, o którym mowa powyżej.⁶⁴³ Po zbadaniu sprawy profesjonalista sporządza odpowiedź na stanowisko klienta lub prezentuje propozycję ugody. W odpowiedzi *solicitor* powinien ustosunkować się do zarzutów klienta, wskazać, czy uznaje, czy odrzuca jego roszczenia, a także, w miarę potrzeby, wystąpić o podanie dodatkowych informacji przez klienta.⁶⁴⁴ Jeżeli roszczenie klienta zostanie w całości odrzucone przez profesjonalistę i jednocześnie nie przedstawi on propozycji ugodowej, klient może udać się na sądową ścieżkę dochodzenia swoich praw.⁶⁴⁵

Należy zasygnalizować kwestię wystąpienia przez klienta z przeszacowanym roszczeniem, która poruszona została w sprawie *Gavin Hooper & another v Biddle & Co*⁶⁴⁶. Powodowie pierwotnie wystąpili przeciwko *solicitorom* z roszczeniem w wysokości £3 700 000, które następnie obniżyli do £350 000. Kwota zasądzona przez sąd wyniosła £38 000, a sąd odmówił przyznania kosztów postępowania na rzecz powodów, ze względu na fakt, iż roszczenie było przez nich od początku wyolbrzymione.

5.10. Podsumowanie

Zakres obowiązków *solicitora* zawarty jest przede wszystkim w umowie zawartej z klientem, czyli tzw. *retainerze*, który stanowi umowę o świadczenie usług. Umowa pełni kluczową rolę w określaniu granic potencjalnej odpowiedzialności pełnomocnika, albowiem określa się w niej wszelkie warunki i ograniczenia świadczonej usługi. Co do zasady, *solicitor* ma obowiązek zachowywać należytą staranność i biegłość w wywiązywaniu się z obowiązków wobec klienta. Nie oznacza to zobowiązania do osiągnięcia określonego rezultatu. Istotna w tym kontekście jest sprawa *Greaves & Co v Baynham Meikle & Partners*,

⁶⁴¹ Pre-Action Protocol for Professional Negligence (6.1-6.2).

⁶⁴² Pre-Action Protocol for Professional Negligence (7.1).

⁶⁴³ Pre-Action Protocol for Professional Negligence (8.2).

⁶⁴⁴ Pre-Action Protocol for Professional Negligence (9.2).

⁶⁴⁵ R. Simpson, *A brief guide to professional negligence claims*, Cripps, s.4.

⁶⁴⁶ *Gavin Hooper & another v Biddle & Co* (2006) EQHC 2995, ChD.

gdzie wskazano, że w przypadku zatrudnienia profesjonalisty zazwyczaj nie przyjmuje się gwarancji osiągnięcia pożądanego przez klienta rezultatu, a *solicitor* nie gwarantuje, że wygra sprawę.

Przesłanką niezbędną do zaistnienia odpowiedzialności deliktowej jest naruszenie obowiązku opieki istniejącego pomiędzy klientem a *solicitorem*, co skutkuje wystąpieniem szkody uznanej przez prawo. Definicja obowiązku opieki wykształciła się w sprawie *Donoghue v Stevenson*.

Co istotne, pomiędzy *solicitorem* a jego klientem występuje relacja powiernicza, która ujawnia się przede wszystkim w sytuacjach, w których reprezentuje on klienta w kwestii, w której ten ma osobisty interes. Obowiązek zachowania lojalności stanowi konsekwencję relacji powierniczej, co oznacza, że naruszenie obowiązku powierniczego polega na świadomie nielojalnym zachowaniu pełnomocnika wobec jego klienta.

Specyficznym rodzajem szkody charakterystycznym dla spraw przeciwko *solicitorom* jest tzw. utrata szansy, która objawia się zarówno w przypadku roszczeń z tytułu naruszenia umowy, jak i czynów niedozwolonych. Mamy z nią do czynienia w sytuacji, gdy nieprawidłowe działanie jednego podmiotu pozbawiło inny podmiot możliwości uzyskania świadczenia, wystąpienia na drogę sądową czy też uniknięcia straty. Dla stwierdzenia wystąpienia takiej szkody niezbędne jest dokonanie oceny hipotetycznej sytuacji, jaka wystąpiłaby przy założeniu, że do naruszenia nie doszło.

Inną szkodą, charakterystyczną dla postępowań przeciwko profesjonalnym pełnomocnikom, jest *pure economic loss*, czyli tzw. czysta szkoda ekonomiczna. Charakteryzuje ją m.in. brak więzi kontraktowej pomiędzy poszkodowanym a sprawcą szkody, a konsekwencją zachowania sprawcy nigdy nie jest w jej przypadku uszczerbek na zdrowiu ani zniszczenie mienia poszkodowanego.

Wystąpienie z powództwem przeciwko profesjonalistcie obligatoryjnie musi zostać poprzedzone wypełnieniem przez klienta wszystkich kroków zawartych w procedurze uregulowanej w Pre-Action Protocol for Professional Negligence, czyli protokole poprzedzającym wystąpienie z roszczeniem w sprawach dotyczących zaniedbań popełnionych przez profesjonalistów.

Rozdział VI - Analiza przypadków praktycznych w angielskim systemie prawnym

6.1. Obowiązkowe ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej

6.1.1. *Barristers*

Barristers zatrudnieni na własny rachunek zobowiązani byli do posiadania zawodowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej od 1980 roku. Rynek ubezpieczeń był dla nich otwarty, do momentu, kiedy ubezpieczyciele współpracujący z *Barem* zawężili swoje grono do dwóch, a w praktyce tylko jeden z nich oferował swoje usługi wszystkim *chambers*. Wysokość składek stale wzrastała, a sposób jej naliczania nie był transparentny. Ubezpieczyciele mogli także odmawiać zawarcia umowy ubezpieczenia z *barristerem* bez wskazywania konkretnych powodów.⁶⁴⁷

Z powyższych względów w 1988 roku postanowiono o utworzeniu *Bar Mutual* - działającego w formie towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych ubezpieczyciela zrzeszającego samozatrudnionych *barristerów*, których aktualnie ubezpiecza ponad 13 500 (łącznie z innymi podmiotami regulowanym przez BSB).⁶⁴⁸

Każdy samozatrudniony *barrister* jest uprawniony do członkostwa w *Bar Mutual* tak długo, jak *Bar Mutual* zapewnia ubezpieczenie *Barowi* jako całości. Wniosek o członkostwo sporządza się na piśmie i powinien on zawierać wszelkie informacje wymagane przez ubezpieczyciela.⁶⁴⁹

Minimalny poziom ochrony zapewniany przez *Bar Mutual* równy jest sumie gwarancyjnej w wysokości £500 000 na każde roszczenie - powiększonej o koszty obrony. Maksymalna wysokość sumy gwarancyjnej wynosi £ 2 500 000 powiększone o koszty obrony na każde roszczenie. Wszyscy członkowie *Bar Mutual* odnawiają swoje ubezpieczenie 1 kwietnia każdego roku. Składki ustalane są w terminarzu publikowanym corocznie, a od wysokości uiszczanej kwoty zależy ostateczna wartość sumy gwarancyjnej.⁶⁵⁰

⁶⁴⁷ Bar Mutual, *Chairman's Interim Report 2015*.

⁶⁴⁸ www.barmutual.co.uk.

⁶⁴⁹ Ustęp 1.1 Bar Mutual Indemnity Fund Ltd Rules (2018 Edition).

⁶⁵⁰ www.barmutual.co.uk.

Tabela nr 12: Wysokość składki w relacji do wysokości sumy gwarancyjnej

Podstawowa składka	Suma gwarancyjna
£100 - £399	£500.000
£400 - £599	£1.000.000
£600 - £799	£1.500.000
£800 - £999	£2.000.000
£1.000 i więcej	£2.500.000

Źródło: Bar Mutual Rating Schedule 2018/2019

Ochrona ubezpieczeniowa, jaką zapewnia *Bar Mutual*, obejmuje zobowiązania cywilne, wynikające z praktyki członków; postępowania dotyczące nakazów obciążenia kosztami⁶⁵¹; postępowania ze skargi złożonej przez lub do BSB, w przypadku gdy może z niej wynikać odpowiedzialność cywilna *barristera*; postępowania ze skargi do *Legal Ombudsmana*; sprawy o zapłatę wynagrodzenia wytoczone przez *solicitora*. Ochrona obejmuje roszczenia wniesione w dowolnej jurysdykcji, pod warunkiem spełnienia warunków określonych w Terms of Cover⁶⁵² i Rules^{653 654}.

Wyłączenia przedmiotowe obejmują m.in.:

- 1) roszczenia lub postępowania dyscyplinarne w związku z obrażeniami ciała lub śmiercią, chyba że wynikają one ze świadczenia usług prawnych na rzecz klienta przez Ubezpieczonego;
- 2) roszczenia lub postępowania dyscyplinarne z tytułu utraty lub uszkodzenia rzeczy, chyba że dana rzecz znajduje się pod opieką ubezpieczonego w związku z prowadzoną przez niego praktyką, ale nie jest przez niego wykorzystywana do celów z nią

⁶⁵¹ *Wasted Costs Orders*.

⁶⁵² Bar Mutual, Terms of Cover 2018.

https://www.barmutual.co.uk/fileadmin/uploads/barmutual/2018_documents/Bar_Mutual_Terms_of_Cover_1_April_2018.pdf.

⁶⁵³ Bar Mutual, Rules 2018.

https://www.barmutual.co.uk/fileadmin/uploads/barmutual/2018_documents/Bar_Mutual_Rules_07092018_.pdf.

⁶⁵⁴ www.barmutual.co.uk.

związanych, lub gdy utrata bądź uszkodzenie powstało w wyniku świadczenia usługi prawnej na rzecz klienta przez ubezpieczonego;

- 3) roszczenia lub postępowania dyscyplinarne wynikające z jakiegokolwiek nieuczciwego lub złośliwego działania lub zaniechania ze strony Ubezpieczonego, z tym wyjątkiem, że ochroną objęte będą roszczenia wynikające z jakiegokolwiek nieuczciwego lub złośliwego działania ze strony urzędnika, pracownika lub jakiegokolwiek innej osoby powiązanej z Ubezpieczonym, za którą ten z mocy prawa odpowiada, pod warunkiem, że Ubezpieczony wykaże, że on sam nie dopuścił się nieuczciwego działania; a w każdym przypadku ochroną objęty będzie Ubezpieczony, który nie popełnił lub nie wyraził zgody na oszukańcze, nieuczciwe lub złośliwe działanie.⁶⁵⁵

6.1.2. Solicitors

Przed 1 września 2000 r. *solicitorzy* zobowiązani byli do ubezpieczania się w *Solicitors Indemnity Fund*. Zakończył on działalność w 2000 roku, obecnie jednakże funkcjonuje w pewnym zakresie w odniesieniu do kancelarii, które od września 2000 roku zakończyły działalność i nie posiadają następcy prawnego.⁶⁵⁶ Rozwiązanie to obowiązuje do 2020 r., a SRA zdecydowało się dalej go nie przedłużać i wygasić fundusz całkowicie.⁶⁵⁷

Od 1 października 2013 r. *solicitorzy* ubezpieczają się zgodnie z SRA Indemnity Insurance Rules 2013⁶⁵⁸ u jednego z ubezpieczycieli współpracujących z SRA.⁶⁵⁹

Zgodnie z obowiązującą aktualnie regulacją, *solicitor* winien uzyskać odpowiednią polisę ubezpieczeniową w terminie zapewniającym ciągłość ochrony.⁶⁶⁰ Nie ma jednakże obowiązku zawierania umowy ubezpieczenia w zakresie pracy wykonywanej przez *solicitora*, który jest pracownikiem lub w inny sposób jest bezpośrednio zaangażowany w praktykę innego

⁶⁵⁵ Ustęp 3.1 Terms of Cover 2018.

⁶⁵⁶ Dotyczy to tzw. run-off, czyli ubezpieczenia odpowiedzialności zawodowej, które obejmuje historyczne zobowiązania przedsiębiorstwa po zakończeniu jego działalności. Wszelkie roszczenia z tytułu takiego ubezpieczenia dotyczą prac wykonanych przed zaprzestaniem prowadzenia działalności.

⁶⁵⁷ *No extension for Solicitors Indemnity Fund cover*, New Law Journal, 25 marca 2016, <https://www.newlawjournal.co.uk/content/no-extension-solicitors-indemnity-fund-cover>.

⁶⁵⁸ W międzyczasie obowiązywały Solicitors' Indemnity Insurance Rules i SRA Indemnity Insurance Rules.

⁶⁵⁹ Komentarz do ustępu 1.4 The SRA Indemnity Insurance Rules.

⁶⁶⁰ Ustęp 4.2 a) The SRA Indemnity Insurance Rules.

przedsiębiorcy, jeżeli przedsiębiorca ten jest zobowiązany do zawarcia umowy ubezpieczenia zgodnie z obowiązującą regulacją.⁶⁶¹

Każda kancelaria praktykująca w dniu 1 października 2013 r. lub po tej dacie oraz każda osoba, która zarządza taką kancelarią, musi zapewnić, że odpowiednia umowa ubezpieczenia zostanie zawarta i utrzymana przez cały czas działalności.⁶⁶² Jeżeli obowiązek ten nie zostanie zrealizowany, należy zapewnić, że kancelaria, ani żaden jej pracownik, nie będzie podejmował żadnych działań związanych z prywatną praktyką prawniczą i nie będzie przyjmował żadnych instrukcji dotyczących podjęcia takich działań, chyba że działalność związana z prywatną praktyką prawniczą została podjęta w celu wypełnienia obowiązków w zakresie już istniejących instrukcji obowiązujących dany podmiot lub jest konieczne dla wywiązania się z wynikających z nich zobowiązań.⁶⁶³ Podejmowanie wyżej wskazanych działań i równoczesne niewywiązanie się z obowiązku ubezpieczenia stanowi przewinienie dyscyplinarne.⁶⁶⁴

Ochrona ubezpieczeniowa obejmuje odpowiedzialność cywilną w zakresie, w jakim wynika ona z prywatnej praktyki prawnej ubezpieczonego, pod warunkiem że roszczenie z tytułu takiej odpowiedzialności jest w pierwszej kolejności wysunięte wobec ubezpieczonego w okresie trwania ochrony ubezpieczeniowej lub zostaje wysunięte przeciwko ubezpieczonemu podczas lub po zakończeniu okresu trwania ochrony ubezpieczeniowej i wynika z okoliczności, które zostały zgłoszone ubezpieczonemu w trakcie trwania tego okresu.⁶⁶⁵

Ochroną objęte są także koszty obrony przed roszczeniami w związku z wyżej wskazaną odpowiedzialnością cywilną ubezpieczonego, jakimkolwiek okolicznościami zgłoszonymi po raz pierwszy ubezpieczycielowi w trakcie okresu trwania ochrony ubezpieczeniowej oraz postępowaniami bądź zapytaniami wynikającymi z odpowiedzialności cywilnej ubezpieczonego lub wyżej wskazanych okoliczności, z wyłączeniem postępowania dyscyplinarnego przed SRA.⁶⁶⁶

Krąg podmiotów ubezpieczonych nie wyczerpuje się na ubezpieczonym przedsiębiorstwie (kancelarii). Zalicza się do niego ponadto powiązane z nim spółki, osoby

⁶⁶¹ Ustęp 4.3 The SRA Indemnity Insurance Rules.

⁶⁶² Ustęp 5.1 The SRA Indemnity Insurance Rules.

⁶⁶³ Ustęp 5.2 The SRA Indemnity Insurance Rules.

⁶⁶⁴ Ustęp 16.1 The SRA Indemnity Insurance Rules.

⁶⁶⁵ Ustęp 1.1 SRA Indemnity Insurance Rules 2013 - Appendix 1: SRA Minimum Terms and Conditions of Professional Indemnity Insurance (dalej jako: Minimum Terms and Conditions).

⁶⁶⁶ Ustęp 1.2 Minimum Terms and Conditions.

zarządzające (ponoszące za nie odpowiedzialność), pracowników, byłych pracowników, a także przedstawicieli zmarłych i ubezwłasnowolnionych wyżej wskazanych osób.⁶⁶⁷

Suma gwarancyjna na każde roszczenie wynosi co najmniej £ 3 000 000 w przypadku, gdy ubezpieczony stanowi tzw. odpowiedni uznany organ lub odpowiedni organ licencjonowany⁶⁶⁸, a w każdym innym przypadku – co najmniej £ 2 000 000. Koszty obrony, co do zasady, pokrywane są bez ograniczeń, jednakże umowa ubezpieczenia może stanowić, że odpowiedzialność w zakresie kosztów obrony, która przekracza sumę gwarancyjną, jest proporcjonalnie ograniczona w takim zakresie, w jakim pozostaje wysokość sumy gwarancyjnej do wartości całości roszczenia. Jakikolwiek inne ograniczenia ilościowe nie są dozwolone.⁶⁶⁹

6.2.Dane statystyczne

6.2.1. Postępowanie dyscyplinarne

6.2.1.1.Barristers

Dane dotyczące postępowań dyscyplinarnych wszczynanych przeciwko *barristerom* zebrane są przede wszystkim w rocznych raportach Departamentu Profesjonalnego Postępowania BSB. Jak wynika z *Enforcement Annual Report* za rok 2017/18, liczba zgłoszonych skarg znacznie wzrosła - o 29% w porównaniu do roku 2016/17 (zaobserwowano wzrost z 367 do 475), co stanowi najwyższą liczbę postępowań reklamacyjnych wszczętych w ciągu jednego roku od 2013/14.⁶⁷⁰ BSB otrzymało 304 skargi na *barristerów* od podmiotów zewnętrznych, a 8 spraw przekazanych zostało BSB przez *Legal Ombudsmana*.⁶⁷¹

Jedną z istotnych grup skarg, których liczba znacznie wzrosła w roku 2017/2018, były te odnoszące się do wprowadzania sądu w błąd oraz nieuprzejmości i niewłaściwego zachowania (odpowiednio ze 121 na 159 i z 22 na 53). Większość z nich została jednakże odrzucona na etapie wstępnej oceny, a łączącą je charakterystyczną okolicznością był brak publicznego zrozumienia roli adwokata w postępowaniu kontradyktoryjnym.⁶⁷²

⁶⁶⁷ Ustęp 1.3 Minimum Terms and Conditions.

⁶⁶⁸ *Relevant recognised body or a relevant licensed body.*

⁶⁶⁹ Ustęp 2.1-2.4 Minimum Terms and Conditions.

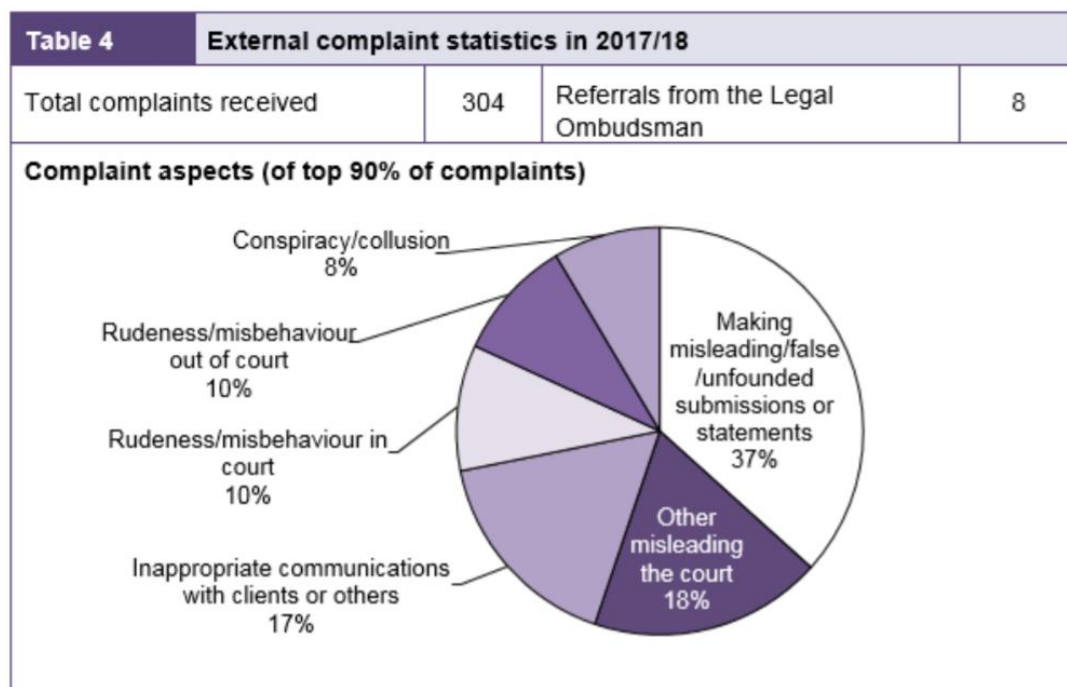
⁶⁷⁰ BSB, *Enforcement Annual Report 2017/18*, s. 3.

⁶⁷¹ *Ibidem*, s.19.

⁶⁷² *Ibidem*, s. 3.

Poniższy wykres kołowy obrazuje podział skarg ze względu na naruszenia, jakich dotyczyły. Jak można zauważyć, najczęściej, bo aż 37% skarg dotyczyło składania wprowadzających w błąd, fałszywych lub bezpodstawnych oświadczeń. Na kolejnym miejscu plasują się zgłoszenia dotyczące wprowadzania sądu w błąd w inny sposób niż przez wyżej wskazane oświadczenia, które stanowią 18% wszystkich skarg. Tuż za tym rodzajem skarg znajdują się zgłoszenia odnoszące się do niewłaściwej komunikacji z klientem lub innymi podmiotami (17%). Ostatnie trzy grupy są do siebie zbliżone pod względem ilościowym, a są to mianowicie skargi dotyczące nieuprzejmego zachowania w sądzie, poza sądem i spiski/zmowa – odpowiednio 10%, 10% i 8%.

Wykres nr 12: Podział zewnętrznych skarg do BSB ze względu na rodzaj naruszenia

Źródło: BSB, *Enforcement Annual Report 2017/18*

Warto zwrócić także uwagę na porównanie liczby skarg na konkretne aspekty zachowania *barristerów* w latach 2016/2017 i 2017/2018. Poniższe zestawienie dotyczy jedynie skarg zewnętrznych, tj. otrzymanych od podmiotów zewnętrznych takich jak np. klienci. Należy także wskazać, że obrazuje ono aspekty poruszane w konkretnych skargach, a w jednej skardze zgłoszone mogło zostać więcej niż jedno naruszenie.

Tabela nr 13: Liczba skarg na barristerów w latach 2016/2017 i 2017/2018

Rodzaj naruszenia	2016/17	2017/18
Składanie wprowadzających w błąd, fałszywych lub bezpodstawnych oświadczeń	55	99
Wprowadzanie sądu w błąd w inny sposób	56	50
Niewłaściwa komunikacja z klientem lub innymi podmiotami	22	45
Nieuprzejme zachowanie w sądzie	8	27
Nieuprzejme zachowanie poza sądem	14	26
Inne	40	24
Spisek/zmowa	3	23
Nadużywanie pozycji jako <i>barristera</i>	8	19
Dyskryminacja	6	18
Nadużywanie roli jako pełnomocnika w inny sposób	9	17
Naruszenie obowiązku zachowania poufności	6	16
Nieuczciwość w życiu zawodowym lub osobistym	20	15
Inne zachowanie umniejszające zaufanie bądź poufność	9	15
Niezachowanie właściwego standardu usługi	7	15
Nieprawidłowe potraktowanie informacji lub dowodu	17	13
Konflikt interesów	14	11
Składanie oświadczeń, które mają na celu obrażę, zirytowanie lub poniżenie	3	11
Wprowadzanie w błąd klienta lub innej osoby	10	10
Niespełnienie obowiązku informacyjnego	7	10
Nieprawidłowe sporządzenie dokumentu	9	9
Wysuwanie poważnych zarzutów bez odpowiedniej podstawy	4	9
Podawanie się za <i>barristera</i> mimo braku uprawnień	11	8
Niewywiązanie się z zobowiązania sądu	7	8
Nękanie	2	8

Niewłaściwe treści w <i>social mediach</i>	8	7
Niezłożenie dokumentów w terminie	4	7
Niedziałanie w najlepszym interesie klienta	5	6
Udzielenie klientowi nieprawidłowej porady prawnej	1	6
Prowadzenie procesu mimo braku uprawnień	6	5
Brak współpracy z <i>Legal Ombudsmanem</i>	4	5
Niezachowanie poufności wobec klienta	2	5
Świadczenie usług prawnych bez uprawnień	0	5
Niepodjęcie kroków w celu zapewnienia, że sąd otrzymał wszystkie istotne informacje	7	4
Przyjmowanie instrukcji mimo braku uprawnień	5	4
Stawianie bezpodstawnych zarzutów dotyczących oszustwa	4	4
Świadczenie tzw. usług prawnych regulowanych mimo braku uprawnień	3	4
Prywatny spór	3	4

Źródło: BSB, *Enforcement Statistical Report 2017/18*

W praktycznie wszystkich przypadkach odnotowano znaczny wzrost liczby zgłoszeń w zakresie nieprawidłowego zachowania pełnomocników. Spadek można zaobserwować jedynie w ilości skarg dotyczących wprowadzania sądu w błąd w inny sposób niż poprzez wprowadzające w błąd oświadczenia (spadek o 6), nieuczciwości w życiu zawodowym lub osobistym (spadek o 5), nieprawidłowego potraktowania informacji lub dowodu (spadek o 4), konfliktu interesów (spadek o 3), podawania się za *barristera* mimo braku uprawnień (spadek o 3), niewłaściwych treści w *social mediach* (spadek o 1), prowadzenia procesu mimo braku uprawnień (spadek o 1), niepodjęcia kroków w celu zapewnienia, że sąd otrzymał wszystkie istotne informacje (spadek o 3), przyjmowania instrukcji mimo braku uprawnień (spadek o 1) oraz innych – tutaj odnotowano największy spadek – o 16.

Największy wzrost odnotowano natomiast w zakresie skarg dotyczących składania wprowadzających w błąd, fałszywych lub bezpodstawnych oświadczeń – ilość takich zarzutów wzrosła o 80% - z 55 do 99, tj. o 44 pozycje. Co istotne, 86 takich skarg (85%)

zostało odrzuconych w trakcie wstępnej oceny. Zarzuty te - dotyczące wszystkich form wprowadzania w błąd: sądu, innych podmiotów lub poprzez składane oświadczenia - stanowią największą kategorię przedmiotową, a ogólna liczba skarg w tym zakresie wzrosła ze 121 w roku 2016/17 do 159 w roku 2017/18.⁶⁷³

Warto zwrócić także uwagę na naruszenia zgłaszane w ramach skarg wewnętrznych, które dotyczyły głównie kwestii uprawnień zawodowych. W roku 2017/2018 odpowiednio 25% dotyczyło nieodnowienia certyfikatu potwierdzającego uprawnienia do wykonywania zawodu, a 18% - nieuzyskania takiego dokumentu. Kolejną istotną grupę stanowiły naruszenia związane z nieuczciwością w życiu zawodowym lub prywatnym. Natomiast skargi dotyczące wprowadzania w błąd stanowią dopiero przedostatnią kategorię – w roku 2017/2018 odnotowano ich 7, co oznacza, że ich ilość wzrosła w porównaniu do roku poprzedniego o ponad 50%. W przypadku skarg wewnętrznych także można zaobserwować wzrost ich liczby w porównaniu do roku 2016/2017.

Tabela nr 14: Podział wewnętrznych skarg do BSB ze względu na rodzaj naruszenia

Table 5	Aspects opened for internal complaints – annual comparison 2016/17 to 2017/18			
Aspect	2016/17	%	2017/18	%
Failing to renew practising certificate	28	25%	43	25%
Failure to obtain practising certificate	26	23%	30	18%
Dishonesty in professional or personal life	6	5%	10	6%
Other failing to comply with authorisation to practise regulations	2	2%	9	5%
Performing reserved legal activities when not authorised to do so	8	7%	9	5%
Disciplinary finding by another body	3	3%	8	5%
Making misleading/false/unfounded submissions or statements	3	3%	7	4%
Failing to preserve client confidentiality	2	2%	6	4%

Źródło: BSB, *Enforcement Annual Report 2017/18*

6.2.1.2. Solicitors

Dane dotyczące postępowań dyscyplinarnych przeciwko *solicitorom* można odnaleźć przede wszystkim w rocznym raporcie SDT.

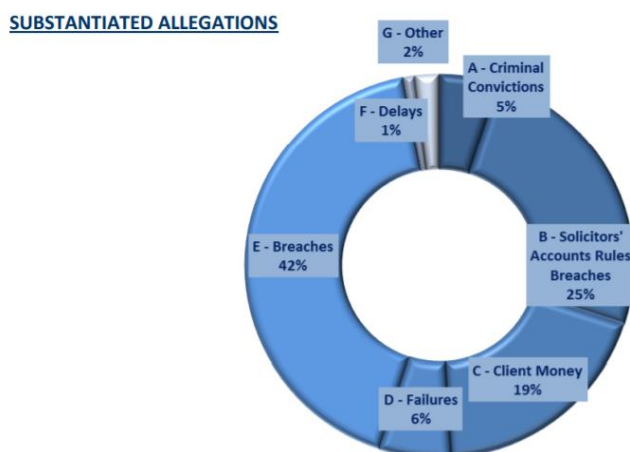
Zgodnie z informacjami zawartymi w *Solicitors Disciplinary Tribunal Annual Report 1 January-31 December 2017*, w roku 2017 58 *solicitorom* odebrane zostało prawo

⁶⁷³ BSB, *Enforcement Annual Report 2017/18*, s. 19.

wykonywania zawodu. Głównymi powodami były: sprzeniewierzenie pieniędzy klientów, wyrok skazujący, zawyżenie wysokości wynagrodzenia, poważne wprowadzenie klienta w błąd poprzez tworzenie fałszywych dokumentów, niedochowanie uczciwości i rzetelności w wykonywaniu obowiązków zawodowych. W stosunku do 8 *solicitorów* zawieszono prawo wykonywania zawodu na okres 12 miesięcy lub krótszy. Dziewięciu *solicitorów* zawieszono w prawie wykonywania zawodu na okres dłuższy niż 12 miesięcy, Trzech natomiast zawieszono na czas określony (1 na 12 miesięcy i 2 na 2 lata), z zastrzeżeniem przestrzegania warunków nałożonych na ich praktykę. Czterech *solicitorów* zawieszono na czas nieokreślony. Wobec 4 *solicitorów* orzeczono karę upomnienia (reprimendy). W sumie nałożono kary finansowe o wartości £1,548,501.⁶⁷⁴

Poniższy wykres kołowy obrazuje procentowe rozłożenie poszczególnych zarzutów w kontekście naruszeń, jakich dotyczyły.

Wykres nr 13: Rodzaje zarzutów w skargach do SDT

Źródło: SDT, *Annual Report 1 January-31 December 2017*

Grupa A, stanowiąca 5% wszystkich zarzutów, dotyczy skazań w sprawach karnych. Grupa B, druga pod względem wielkości i zawierająca w sobie ¼ wszystkich zarzutów dotyczy naruszeń związanych z zasadami rozliczania się *solicitorów*. 19% skarg dotyczy pieniędzy klientów i ich sprzeniewierzenia, czy nieprawidłowego wykorzystania przez *solicitora* (Grupa C). Grupa D zawiera w sobie wszelkiego rodzaju zaniechania takie, jak nieopłacenie wynagrodzenia doradcy, niewykonanie zobowiązania, niezastosowanie się do

⁶⁷⁴ SDT, *Annual Report 1 January-31 December 2017*, s. 23-24.

wytycznych SRA, nierozliczenie się, niepoinformowanie o kosztach, niepowodzenia w nadzorze czy nieprzestrzeganie regulacji dotyczących ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej. Ta grupa stanowi 6% wszystkich zarzutów. Grupa E swoim zakresem obejmuje naruszenia regulacji zawodowych, takich jak SRA Principles 2011, SRA Code of Conduct 2011, SRA Code of Conduct 2007, SRA Accounts Rules 2011 czy zasad ochrony klienta. Jest to największa grupa zarzutów, albowiem stanowi prawie połowę – 42% wszystkich z nich. Jeden procent naruszeń dotyczy wszelakich opóźnień, natomiast 2% stanowią zarzuty „inne”, do których zalicza się np. preparowanie fałszywych dokumentów czy praktykowanie zawodu bez aktualnego certyfikatu potwierdzającego uprawnienia.⁶⁷⁵

Kolejnym istotnym źródłem informacji dotyczących naruszeń popełnianych przez *solicitorów* są statystyki dotyczące powodów interwencji podejmowanych przez SRA, zawarte w Solicitors Regulation Authority Annual Review 2016/17.

Tabela nr 15: Źródła interwencji SRA w latach 2014-2017

Podstawy 50 interwencji w 2016/17			Podstawy 37 interwencji w 2015/16		Podstawy 40 interwencji 2014/15	
Naruszenia regulacji SRA	29		Podejrzewana nieuczciwość	21	Ochrona interesów klienta	30
Podejrzewana nieuczciwość	29		Naruszenie zasad dot. praktyki	18	Naruszenia regulacji SRA	18
Naruszenie zasad dot. rozliczeń	27		Ochrona interesów klienta	16	Podejrzewana nieuczciwość	16
Ochrona interesów klienta	26		Naruszenie zasad dot. rozliczeń	15	Naruszenie zasad dot. rozliczeń	10
Naruszenia związane z OC	14		Bankructwo	5	Bankructwo	4

⁶⁷⁵ SDT, *Annual Report 1 January-31 December 2017*, s. 30.

Bankructwo	2	Porzucenie	1	Pozbawienie bądź zawieszenie w prawie wykonywania zawodu	2
Pozbawienie bądź zawieszenie w prawie wykonywania zawodu	2	Pozbawienie bądź zawieszenie w prawie wykonywania zawodu	1	Porzucenie	1
Ubezwłasnowolnienie	1	Więzenie	1	Ubezwłasnowolnienie	1
				Niewypłacalność	1

Źródło: Solicitors Regulation Authority Annual Review 2016/17

Tabela nr 16: Liczba interwencji SRA w latach 2007-2017

Rok	Liczba interwencji
2007/08	66
2008/09	89
2009/10	74
2010/11	40
2011/12	42
2012/13	50

2013/14	51
2014/15	40
2015/16	37
2016/17	50

Źródło: *Solicitors Regulation Authority Annual Review 2016/17*

Najwięcej interwencji SRA przeprowadziło po recesji z 2008 roku, kiedy to podejmowano działania w kancelariach zajmujących się przenoszeniem własności nieruchomości ze względu na spadek ekonomiczny, jaki wystąpił w tej dziedzinie.⁶⁷⁶ W roku 2010/2011 liczba interwencji znacznie spadła, a następnie ustabilizowała się na poziomie około 40-50 rocznie w przeciągu następnych lat.

6.2.2. Postępowanie sądowe – analiza orzecznictwa

Tematyka rozprawy wymaga przedstawienia także praktyki orzeczniczej w zakresie odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników. W związku z tym, że system *common-law* opiera się na orzecznictwie i gros przypadków spraw przeciwko pełnomocnikom został wskazany i omówiony w rozdziale poświęconym przesłankom odpowiedzialności, w niniejszej części rozprawy poruszone zostaną wyroki dotyczące istotnych kwestii z zakresu omawianej problematyki w celu ukazania, jak w praktyce sądy rozstrzygają konkretne przypadki naruszeń i roszczeń wysuwanych z tego tytułu przez klientów.

6.2.2.1.AIB Group (UK) PLC v Mark Redler and Co Solicitors⁶⁷⁷ - zakres naprawienia szkody

6.2.2.1.1. Stan faktyczny

AIB Group (UK) plc (dalej jako: AIB) wystąpiła przeciwko Mark Redler and Co Solicitors (dalej jako: Mark Redler) z roszczeniem z tytułu szkody poniesionej w związku z umową kredytu hipotecznego na kwotę £2 500 000. AIB zawarła tzw. umowę *remortgage*,

⁶⁷⁶ *Solicitors Regulation Authority Annual Review 2016/17*, s. 65.

⁶⁷⁷ *Aib Group (UK) Plc v Mark Redler and Co Solicitors*: Sc 5 Nov 2014 [2014] UKSC 58, [2014] 3 WLR 1367, [2014] WLR(D) 466, UKSC 2013/0052.

czyli pożyczki na spłatę kredytu hipotecznego, na podstawie której wypłaciła państwu Sondhi ok. £3,3 miliona. Zabezpieczona nieruchomość warta była £4,25 miliona. Kredytem hipotecznym państwo Sondhi obciążeni byli na rzecz Barclays Bank plc, który posiadał pierwszeństwo zaspokojenia. Wartość kredytu wynosiła ok. £1,5 miliona. Warunkiem zawarcia *remortgage* było spłacenie Barclays Bank plc. AIB wynajęło Mark Redler w celu uzyskania pierwszeństwa hipotecznego. AIB wypłaciło Mark Redler kwotę około £1,23 mln, która została uiszczona na rzecz Barclays Bank Plc, a pozostałą część wpłacono na rzecz pożyczkobiorców.

Wierzytelność wobec Barclays Bank Plc wynikała z sum umieszczonych na dwóch kontach bankowych. *Solicitors* przeoczyli ten fakt i poinformowali AIB tylko o jednym z nich, a więc kwota przekazana na spłatę Barclays Bank Plc okazała się niewystarczająca. Do zapłaty pozostała kwota £309 000, w związku z czym niemożliwe było zapewnienie AIB pierwszeństwa hipotecznego przez Mark Redler.

AIB i Barclays Bank Plc zawarły umowę odroczenia, na podstawie której wierzytelność AIB umieszczona została na drugiej pozycji - tuż za wierzytelnością Barclays Bank Plc, a pierwszeństwo tej drugiej ograniczone zostało do kwoty w wysokości ok. £274 000 powiększonej o odsetki, koszty i wydatki. AIB pozwał kredytobiorców, w efekcie czego uzyskał wyrok zasądający na kwotę ok. £3,5 miliona. Nieruchomość państwa Sondhi została sprzedana za £1,2 miliona, z czego ok. £300 000 otrzymał Barclays Bank Plc, a ponad £800 000 AIB.

AIB, chcąc uzyskać naprawienie szkody w pozostałym zakresie, wystąpiło z powództwem przeciwko Mark Redler, wskazując na naruszenie zaufania klienta, obowiązku powierniczego, umowy, a także zaniedbanie ze strony wynajętych *solicitorów* w konsekwencji zachowania polegającego na wypłaceniu przekazanej kwoty pieniężnej i nieuzyskaniu pierwszeństwa hipotecznego dla klienta. AIB zażądało kwoty £2 500 000, czyli pełnej kwoty kredytu, pomniejszonej o odzyskane pieniądze, jako podstawy powołując wypłaconą Mark Redler sumę pieniędzy, odszkodowanie na zasadzie słuszności oraz odszkodowanie za naruszenie umowy.

Mark Redler przyznał, że odpowiada za naruszenie umowy, jednakże wyłącznie do kwoty ok. £300 000, którą AIB utraciło w wyniku nieuzyskania przez *solicitorów* pierwszeństwa hipotecznego, podnosząc, że nie odpowiada za szkodę wynikającą ze spadku rynkowej ceny nieruchomości.

Sąd pierwszej instancji zasądził na rzecz AIB kwotę £273 777 z tytułu naruszenia zaufania klienta – jako odszkodowanie słusznościowe⁶⁷⁸. Sąd drugiej instancji podtrzymał rozstrzygnięcie, mimo zastrzeżeń co do podstawy roszczenia.

6.2.2.1.2. Rozstrzygnięcie

Sąd Najwyższy oddalił apelację AIB.

6.2.2.1.3. Stan prawny

Rozstrzygnięcie w poprzedniej instancji zapadło w oparciu o sprawę Target Holdings Ltd v Redferns⁶⁷⁹, która dotyczyła roszczenia przeciwko *solicitorom*, które powiązane było z oszustwem hipotecznym ze strony kontrahenta ich klienta. *Solicitorzy*, wbrew poleceniom klienta, wypłacili zaliczkę hipoteczną niewłaściwej osobie, przed zakończeniem transakcji i bez uzyskania zabezpieczenia. Ostatecznie transakcję udało się sfinalizować, lecz całe przedsięwzięcie poskutkowało szkodą po stronie klienta. Kontrahent nie spłacił pożyczki i otworzył postępowanie likwidacyjne, a Target Holdings Ltd (poszkodowany klient) odzyskał jedynie £500 000 funtów ze sprzedaży nieruchomości. Izba Lordów uznała, że *solicitorzy* nie muszą naprawiać szkody po stronie klienta, ze względu na brak związku przyczynowego łączącego naruszenie zaufania, jakiego dopuścili się pełnomocnicy, ze stratą po stronie ich klienta.

W sprawie z powództwa AIB sąd, powołując się na sprawę Target Holdings Ltd v Redferns, wskazał, że odszkodowanie słusznościowe i odszkodowanie przewidziane *common law* stanowią środki naprawcze oparte na odrębnych zobowiązaniach prawnych i w każdym przypadku niezbędne jest określenie treści relewantnych zobowiązań, a także konsekwencji ich naruszenia. W świetle okoliczności niniejszej sprawy koszt przywrócenia tego, co bank utracił w wyniku naruszenia zaufania przez *solicitorów* jest równy wartości szkody wyrządzonej przez naruszenie przez pełnomocników postanowień umowy z klientem.

6.2.2.1.4. Komentarz

W przedmiotowej sprawie nie mamy do czynienia z oszustwem, lecz z błędem pełnomocnika. Jak wskazano w uzasadnieniu wyroku, analiza rozdzielných podstaw środków naprawczych w przypadku zobowiązań wynikających ze słuszności i tych mających swoje

⁶⁷⁸ *Equitable compensation*.

⁶⁷⁹ Target Holdings Ltd v Redferns [1996] AC 421.

źródło w *common law* doprowadziła w przedmiotowej sprawie do wniosku, że wynika z nich jedna i ta sama szkoda. W związku z powyższym, gdyby sąd zdecydował się na przyznanie odszkodowania w kwocie, jakiej domagał się powód, należałoby to rozważyć w kontekście braku związku przyczynowego, ale także świadczenia nienależnego.

6.2.2.2.Nocton v Lord Ashburton⁶⁸⁰ - relacja powiernicza łącząca *solicitora* z klientem

6.2.2.2.1. Stan faktyczny

Lord Ashburton kupił nieruchomość za £60 000 na Church Street w Kensington w Londynie. Nocton, *solicitor* wynajęty przez Lorda Ashburtona, poradził mu, aby sprzedał bądź wydzierżawił część domu, która była przedmiotem hipoteki. Gdy Lord Ashburton to uczynił, zabezpieczenie hipoteczne upadło, a w konsekwencji hipoteka Noctona, ustanowiona na tej samej nieruchomości, uzyskała wyższe pierwszeństwo.

Sąd pierwszej instancji uznał, że zachowanie *solicitora* nie stanowiło oszustwa. Sąd drugiej instancji natomiast stwierdził, że Nocton dopuścił się oszustwa i na tej podstawie zlecił dochodzenie w celu ustalenia, jaką szkodę, o ile w ogóle, poniósł powód wskutek zachowania pozwanego.

6.2.2.2.2. Rozstrzygnięcie

Sąd Najwyższy nie podzielił stanowiska sądu drugiej instancji co do oszustwa popełnionego przez Noctona. Sąd orzekł, że mimo, że w sprawie *Derry v Peek*⁶⁸¹ wskazano, że jedynym dozwolonym roszczeniem z tytułu wprowadzenia w błąd jest to dotyczące deliktu oszustwa, że względu na relację powierniczą łączącą Lorda Ashburtona z jego pełnomocnikiem, *solicitor* ponosi odpowiedzialność za złą poradę prawną. Podtrzymał także konieczność ustalenia szkody poniesionej przez powoda, jednakże nie z tytułu oszustwa pozwanego, a naruszenia przez niego obowiązku powierniczego.⁶⁸²

6.2.2.2.3. Stan prawny

⁶⁸⁰ Nocton v Lord Ashburton [1914] AC 932.

⁶⁸¹ William Derry, J. C. Wakefield, M. M. Moore, J. Pethick, And S. J. Wilde v Sir Henry William Peek, Baronet Respondent (1889) LR 14 App Cas 337, [1889] UKHL 1. W tej sprawie sąd ustanowił następującą definicję oszukańcze wprowadzenia w błąd – uznano za nie oświadczenie, co do którego wiadomo, że jest fałszywe, oświadczenie złożone z niedbałym bądź lekkomyślnym podejściem co do jego prawdziwości.

⁶⁸² M. Ramjohn, *Sourcebook on Trusts Law 2/e*, Cavendish Publishing, 1998, s. 872.

Oszustwo w przedmiotowej sprawie stanowiło konstrukcję słusznościową, a nie *common law*, czyli tzw. jawne oszustwo. *Solicitor* i jego klienta łączy relacja powiernicza. *Solicitor*, który jest stroną transakcji finansowej ze swoim klientem musi w taki sposób wykonywać swoje obowiązki zawodowe, aby wszelkie znane mu fakty zostały klientowi ujawnione. Odpowiedzialność za naruszenie obowiązku powierniczego nie zależy od udowodnienia oszustwa lub zaniedbania. Słuszność zakłada obowiązki o specjalnym charakterze, wykraczające poza minimalne zobowiązania do zachowania uczciwości i ostrożności. Obowiązki powiernicze opierają się na idei zaufania, lecz także postępowaniu niezgodnym z sumieniem. Słusznościowe środki zaradcze, które przysługują z tytułu naruszenia obowiązku powierniczego są „bardziej elastyczne” niż sankcje za szkody związane z oszustwami i zaniedbaniami na mocy prawa zwyczajowego.⁶⁸³

6.2.2.2.4. Komentarz

Omawiana sprawa podkreśla istotną rolę słuszności w angielskim porządku prawnym. Stanowi ona „trzecią drogę” dochodzenia roszczeń, poza reżimem kontraktowym oraz deliktowym i jest szczególnie istotna w przypadku spraw przeciwko pełnomocnikom. Spowodowane jest to faktem, iż zawód *solicitor* jest zawodem zaufania publicznego, a klienta łączy z pełnomocnikiem specjalna więź opierająca się przede wszystkim na zaufaniu. Ochrona tej więzi realizowana jest przede wszystkim za pomocą rozwiązań słusznościowych tak, jak to miało miejsce w przedmiotowej sprawie. Mimo iż zachowanie *solicitor* nie nosiło, zdaniem sądu, znamion oszustwa, niezależnie od tego, szkoda poniesiona przez jego klienta - w wyniku trudnego do jednoznacznej oceny zachowania pełnomocnika – winna zostać naprawiona.

6.2.2.3. Legal Ombudsman v Howard Robert Gillespie Young⁶⁸⁴

6.2.2.3.1. Stan faktyczny

Sprawa ta dotyczyła postępowania administracyjnego, a więc zostanie jedynie zasygnalizowana w niniejszych rozważaniach. Zasluguje jednakże na uwagę, gdyż był to pierwszy przypadek ukarania *solicitor* przez sąd grzywną w wyniku skargi *Legal Ombudsmana*.

⁶⁸³ Baza streszczeń wyroków swarb.co.uk, <https://swarb.co.uk/nocton-v-lord-ashburton-hl-1914/>. Por. także: M. Ramjohn, *Sourcebook...*, s. 872 oraz S. Christensen, W. D. Duncan, *Professional Liability and Property Transactions*, Federation Press 2004, s. 35.

⁶⁸⁴ *Legal Ombudsman v Howard Robert Gillespie Young* [2011] EWHC 2923 (Admin).

Klient złożył skargę na *solicitora*, w której wskazał, że tamten nie dopełnił wobec niego obowiązków informacyjnych oraz nie dochował staranności w wykonywaniu obowiązków zawodowych. Wskutek powyższego, *Legal Ombudsman* bezskutecznie wzywał *solicitora* do podjęcia korespondencji ze swoim mocodawcą, a ostatecznie zażądał przedstawienia dokumentów i informacji związanych ze sprawą, której dotyczyła skarga, co także zostało przez pełnomocnika zignorowane.

W związku z powyższym, *Legal Ombudsman* wystąpił do sądu z wnioskiem o ukaranie *solicitora*, ze względu na naruszenie przez niego obowiązków wynikających z Solicitors Code of Conduct 2007 i Legal Services Act 2007.

6.2.2.3.2. Rozstrzygnięcie

Sąd orzekł wobec *solicitora* karę finansową w wysokości £5 000 i zasądził od pełnomocnika koszty w wysokości £15 550.

6.2.2.3.3. Komentarz

Jak wskazano powyżej, jest to pierwsza sprawa, w której ukarano *solicitora* za brak współpracy z *Legal Ombudsmanem*. Co do zasady, pełnomocnicy starają się współpracować z tym organem w zakresie postępowań wszczynanych w wyniku złożonych na nich skarg.⁶⁸⁵ Przedmiotowa sprawa ukazuje jednakże, że w zakresie i na wypadek nieposłuszeństwa pełnomocnika i podejmowanych przez niego działań oraz zaniechań, wyrażających brak szacunku do nadzorującego go organu, w Anglii i Walii istnieje skuteczny system egzekwowania odpowiedzialności administracyjnej. Ponadto, od 2012 roku *Legal Ombudsman* publikuje swoje decyzje i prowadzi system, w którym wskazywane są nazwiska pełnomocników i firmy kancelarii, które świadczą usługi prawne w nieprawidłowy sposób.⁶⁸⁶

⁶⁸⁵ MEN, *Bolton solicitor falls foul of Legal Ombudsman* Manchester Evening News, Manchester Evening News 16 listopada 2011 r., <https://www.manchestereveningnews.co.uk/business/professionals/bolton-solicitor-falls-foul-of-legal-876170>.

⁶⁸⁶ *Legal Ombudsman, Press release 14 November 2011*, https://www.legalombudsman.org.uk/downloads/documents/press_releases/Press-Release-Lawyer-held-to-account-141111.pdf, a także: *Legal Ombudsman, Consultation response: November 2011 Publishing our decisions: an evidence based conclusion*, <https://www.legalombudsman.org.uk/downloads/documents/consultations/Publishing-Decisions-Consultation-Response-Final-111031.pdf>.

6.3. Podsumowanie

Istotną rolę w praktyce odszkodowawczej przeciwko profesjonalnym pełnomocnikom w Anglii i Walii pełni ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej. *Bar Mutual*, działające w formie towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, zrzesza samozatrudnionych *barristerów*, których aktualnie ubezpiecza ponad 13 500. Minimalny poziom ochrony zapewniany przez *Bar Mutual* równy jest sumie gwarancyjnej w wysokości £500 000 na każde roszczenie. *Solicitorzy* ubezpieczają się natomiast, zawierając umowy z ubezpieczycielami współpracującymi z SRA. Suma gwarancyjna na każde roszczenie wynosi w ich przypadku co najmniej £2 000 000.

W zakresie postępowania dyscyplinarnego można zauważyć wzrost liczby zgłaszanych skarg – w przypadku zgłoszeń do BSB ich ilość wzrosła o 29% w porównaniu do roku 2016/17 (zaobserwowano wzrost z 367 do 475), co stanowi najwyższą liczbę postępowań reklamacyjnych wszczętych w ciągu jednego roku od 2013/14. Aż 37% skarg dotyczyło składania wprowadzających w błąd, fałszywych lub bezpodstawnych oświadczeń.

W przypadku *solicitorów* najpopularniejsze naruszenia popełniane przez pełnomocników to niestosowanie się do regulacji zawodowych, takich jak SRA Principles 2011, SRA Code of Conduct 2011, SRA Code of Conduct 2007, SRA Accounts Rules 2011 czy zasad ochrony klienta. Począwszy od roku 2010/2011 liczba interwencji przeciwko *solicitorom* stabilizuje się na poziomie około 40-50 rocznie.

W praktyce sądowej szczególną uwagę należy poświęcić sprawom rozstrzygającym kwestie związane z relacją powierniczą łączącą pełnomocnika z jego klientem, a także skutecznemu systemowi nadzoru nad *solicitorami*, jaki pełni *Legal Ombudsman* uprawniony do interwencji sądowych w przypadku niesubordynacji profesjonalnych pełnomocników.

Rozdział VII – Status profesjonalnego pełnomocnika w hiszpańskim systemie prawnym

7.1. Uwagi wstępne

Funkcję profesjonalnych pełnomocników w Hiszpanii pełnią *abogados* i *procuradores*. Dualizm ten nie pokrywa się z dualizmem tzw. korporacyjnych zawodów prawniczych występującym w Polsce. Funkcje pełnione przez przedstawicieli wyżej wskazanych profesjonalistów nie są zbieżne i uzupełniają się wzajemnie. Odpowiednik polskich radców prawnych i adwokatów stanowi hiszpański *abogado*. *Procurador* to natomiast pełnomocnik procesowy strony.

Ze względu na tematykę rozprawy, tj. poszukiwanie modelu optymalnej (zachowującej równowagę stron) odpowiedzialności cywilnej za błędy profesjonalnych pełnomocników, a w konsekwencji proponowanie rozwiązań *de lege ferenda* dla polskiego porządku prawnego, część rozprawy dotycząca Królestwa Hiszpanii skoncentrowana będzie na hiszpańskich *abogados*, a uwagi dotyczące *procuradores* skupione będą głównie na wyjaśnieniu istoty tego zawodu. Należy jednakże podkreślić, że większość spostrzeżeń dotyczących *abogados* jest aktualna także w stosunku do *procuradores*, mimo iż funkcja, jaką pełnią te dwa zawody jest w pewnym zakresie rozbieżna.

Należy wskazać na dwie cechy charakterystyczne hiszpańskich pełnomocników, które wyróżniają ich na tle innych krajów europejskich.

Po pierwsze, bardzo istotna jest kwestia zmiany – obostrzenia - wymogów dostępu do zawodu, jaka miała miejsce w 2010 r. Przed tą datą uzyskanie uprawnień *abogado* było dużo prostsze niż aktualnie – nierzadko miały miejsce sytuacje, w której prawnicy z innych krajów europejskich (w tym, m.in. z Polski⁶⁸⁷ i Włoch⁶⁸⁸) decydowali się na uzyskanie uprawnień właśnie w Hiszpanii ze względu na krótszą ścieżkę do zawodu oraz mniejsze wymagania odnośnie wpisu na listę adwokatów. W konsekwencji jakość usług świadczonych przez *abogados* spadła i konieczna była reforma, mająca na celu częściowe ograniczenie dostępu do zawodu.

⁶⁸⁷ A. Krzyżanowska, *Krótsza droga do adwokatury wiedzie przez Hiszpanię*, Dziennik Gazeta Prawna z 14 października 2011 r.

⁶⁸⁸ K. Borowska, *Można zdobyć uprawnienia adwokata za granicą*, Rzeczpospolita z dnia 18.07.2014 r., <https://www.rp.pl/artykul/1126669-Mozna-zdobyc-uprawnienia-adwokata-za-granica.html>.

Kolejną istotną kwestią jest znaczna informatyzacja hiszpańskiego systemu sprawiedliwości, co wiąże się z tym, iż *abogados* i *procuradores* mają możliwość – i w wielu przypadkach i obowiązek – korzystać z nowoczesnych technologii podczas wykonywania swoich obowiązków. Objawia się to np. w dostępie do protokołów rozpraw, które otrzymać można za pośrednictwem odpowiednich terminali praktycznie natychmiast po opuszczeniu sali rozpraw⁶⁸⁹, a także w obowiązku logowania się przez *procuradores* do systemu Ministerstwa Sprawiedliwości w celu odebrania korespondencji z sądu przesłanej drogą elektroniczną⁶⁹⁰.

7.2. *Abogados*

Do drugiej połowy XIII wieku w Hiszpanii nie istniał formalnie zawód adwokata, a ludność broniła swoich praw przed sądami samodzielnie zgodnie z normami prawa zwyczajowego. Dopuszczalne było zastępowanie żony przez męża oraz dzieci i domowników przez głowę rodziny.⁶⁹¹

Współcześnie *abogado* w Hiszpanii to przedstawiciel wolnego zawodu – osoba, która w ramach profesjonalnej działalności reprezentuje interesy jednej ze stron w postępowaniach sądowych bądź administracyjnych przez tę stronę zainicjowanych bądź toczących się przeciwko niej. Ponadto, *abogado* zajmuje się doradztwem we wszelkich materiach związanych z prawem.

Ruy de Azevedo Sodré wskazuje, że jedynie *abogado* dzięki swojej kulturze i technice prawniczej, potrafi wyłuskać z okoliczności danej sprawy to, co faktycznie jest w obrębie

⁶⁸⁹ R. Ciesielski, *Adwokaci hiszpańscy – prekursorzy nowoczesności*, Radca prawny nr 118/październik 2011, s. 32-33. Por. R. Ciesielski, *Samorząd to żywy organizm – rozmowa z Julenem Fernandezem Conte*, Radca prawny nr 118/październik 2011, s. 33.

⁶⁹⁰ A. Bereza, *System pomocy prawnej w Hiszpanii* [w:] A. Bereza [red:] *Świadczenie pomocy prawnej w państwach europejskich. Wielka Brytania, Hiszpania, Turcja*, Ośrodek Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych, Warszawa 2012, s. 137.

⁶⁹¹ A. Bereza, *System...*, s. 108. Szerzej nt. historii hiszpańskiej adwokatury: M. J. Delgado Martínez, *Reflexiones sobre la Abogacía española y su régimen de responsabilidad: La abogacía española: pasado, presente y futuro*, Editorial Académica Española, 2018, s. 84 i n.; S. Muñoz Machado, *Historia de la Abogacía Española*, Aranzadi 2015; F. Zamprogna Matiello, *Responsabilidad civil del abogado conforme a la naturaleza de la prestación y de la relación jurídica. Una perspectiva comparada*, Editorial de la Universidad de Granada, 2012, s. 22 i n.; J. Skłodowska, *Adwokatura Królestwa Hiszpanii – rys historyczny, organizacja i funkcjonowanie*, Palestra 2008, nr 1-2, s. 216.

zainteresowań sądu, broniąc klienta z dużą dozą pewności – *abogado* przekształca czyny na logikę, a sędzia tę logikę na sprawiedliwość.⁶⁹²

7.2.1. Charakter zawodu i pełnione przez niego funkcje

Hiszpańskie przepisy szeroko i kompleksowo regulują wszelkie kwestie związane z *abogados* - kim są, jaką funkcję pełnią w społeczeństwie, ich prawa i obowiązki, a także szczegółowe wytyczne odnośnie standardów świadczonych przez nich usług.

Przed wszystkim należy powołać się na Statut Generalny Adwokatury Hiszpańskiej zatwierdzony przez Dekret Królewski nr 658/2001 (dalej jako: EGAE)⁶⁹³. Jak zauważa Francisco Javier de la Torre Diaz, artykuł 1 ust. 1 EGAE zawiera definicję adwokatury, składającą się z czterech elementów. Pierwszy z nich stanowi wskazanie, iż jest to zawód wolny. W drugiej kolejności podkreślone zostało, że adwokatura dąży do tego, aby prawa i wolności były sprawiedliwe, zgodne oraz efektywne. Następnie wskazane zostały środki, służące do realizacji wyżej wskazanego celu, które stanowią: doradztwo, obrona praw i interesów, a także doktryna i praktyka prawnicza. Po czwarte, przepis ten wskazuje, że usługi udzielane są przez *abogados* w interesie publicznym.⁶⁹⁴

Zgodnie z art. 6 EGAE adwokat to osoba posiadająca tytuł *licenciado en Derecho* (odpowiednik polskiego licencjata), która profesjonalnie w ramach wszelkiego rodzaju postępowań wskazuje stronom kierunek działania, broni ich oraz udziela im porad prawnych.

Abogado może wykonywać swój zawód przed jakimkolwiek sądem, organem administracyjnym, stowarzyszeniem, korporacją i podmiotem publicznym jakiegokolwiek rodzaju, a także podmiotami prywatnymi lub osobami fizycznymi, jeśli jest to niezbędne do realizacji jego funkcji.⁶⁹⁵ Powyższe oznacza, iż jest on pełnomocnikiem uniwersalnym i jedynym ograniczenie jego umocowania jest zakres pełnomocnictwa oraz zgodność z prawem i interes klienta.

⁶⁹² R. de Azevedo Sodré, *A etica profissional e o estatuto do advogado*, Sao Paulo: Revista dois Tribunaís, 1975, s. 268.

⁶⁹³ Estatuto General de la Abogacía Española aprobado por Real Decreto 658/2001, «BOE» número 164, de 10 de julio de 2001.

⁶⁹⁴ F. J. de la Torre Diaz, *Deontología de abogados, jueces y fiscales: reflexiones tras una década de docencia*, Universidad Pontificia de Comillas, Madrid 2008, s. 137.

⁶⁹⁵ Art. 8 ust. 2 EGAE.

Abogado mogą tytułować się wyłącznie profesjonaliści, którzy są zrzeszeni w izbie adwokackiej (*colegio*) i spełniają standardy w zakresie profesjonalnego doradztwa i obrony interesów prawnych innych podmiotów – czy to publicznych, czy prywatnych.⁶⁹⁶

Jak wskazano powyżej, profesja *abogado*, co do zasady, uważana jest za wolny zawód, który charakteryzuje się autonomią działania i brakiem podległości czy zależności w zakresie relacji prawnych. Jednakże, nie sposób nie zauważyć, że cecha ta jest w znaczny sposób złagodzona poprzez fakt, że praca *abogado* jest przez niego wykonywana w reżimie swoistej podległości względem klienta, z uwagi na łączącą ich więź.⁶⁹⁷

Niezależność adwokatury winna być postrzegana w kontekście nadrzędnej funkcji, jaką pełnią *abogados*. Doktryna podkreśla, że *abogado* musi być postrzegany jako część systemu sprawiedliwości, ze wskazaniem, że niemożliwe jest wydzielenie z niego *abogados*, w związku z tym, iż podobnie jak w przypadku innych podmiotów działających w jego ramach, funkcją *abogado* jest realizacja tzw. „wewnętrznego interesu” sprawiedliwości, czyli zapewnienie jego odpowiedniego i prawidłowego funkcjonowania. „Dobro” systemu sprawiedliwości stanowi cel nadrzędny, w celu realizacji którego *abogados* współpracują z sędziami i prokuratorami.⁶⁹⁸ Dlatego też *abogados* w pewnym zakresie należy postrzegać jako swoistych współpracowników sędziego.⁶⁹⁹

Doktryna wskazuje na trzy podstawowe funkcje adwokatury hiszpańskiej, tj. obronę interesów mocodawców przed sądami; doradztwo, które ma na celu skuteczną realizację ich interesów oraz prowadzenie negocjacji polubownych.⁷⁰⁰

Funkcja, jaką pełnią *abogados* określona jest także przez art. 542-546 Ley Orgánica 6/1985 del Poder Judicial z dnia 1 lipca 1985 r. (LOPJ)⁷⁰¹ oraz Ley 1/1996 de Asistencia Jurídica Gratuita z dnia 10 stycznia 1996 r. (LAJG)⁷⁰². Przepisy te, jak wskazuje S. Ferrer Moreno⁷⁰³, stanowią rozwinięcie art. 119 hiszpańskiej Konstytucji⁷⁰⁴, a także zapewniają

⁶⁹⁶ Artykuł 9 ust. 1 EGAE.

⁶⁹⁷ F. Zamproga Matiello, *Responsabilidad...*, s. 40.

⁶⁹⁸ Funkcję tę reguluje art. 30 EGAE.

⁶⁹⁹ F. J. de la Torre Díaz, *Deontología...*, s. 138.

⁷⁰⁰ *Ibidem*, s. 139.

⁷⁰¹ Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial, «BOE» núm. 157, de 02/07/1985.

⁷⁰² Ley 1/1996, de 10 de enero, de asistencia jurídica gratuita, «BOE» núm. 11, de 12/01/1996.

⁷⁰³ S. Ferrer Moreno, *Responsabilidad Civil del Abogado y del Procurador*, Universidad de Girona, Mayo 2016, s. 4.

dostęp do pomocy prawnej tym, którzy nie posiadają wystarczających zasobów, aby dochodzić swoich praw przed sądem.

Rola adwokata jest bardzo istotna społecznie, a na jego działalność zawodową wpływają liczne aspekty systemu prawnego. Dzięki temu chroniony jest szeroki zakres wartości - zarówno prywatnych, jak i publicznych - istotnych dla współżycia obywateli. Jest to konieczne, ze względu na fakt, że klient *abogado*, oddaje w jego ręce - czyli ręce specjalisty, lecz także osoby obcej - zarządzanie swoimi prywatnymi interesami.⁷⁰⁵

Zgodnie z art. 542 LOPJ powinnością każdego *abogado* jest profesjonalne świadczenie usług prawnych w każdego rodzaju sprawach, a także doradztwo - wykonywane w sposób niezależny, jednakże z uwzględnieniem zasad dobrej wiary, a także standardów wynikających z godności, wolności wypowiedzi oraz prawa do obrony, a także spełniając obowiązek zachowania w tajemnicy wszelkich czynów bądź informacji, uzyskanych przy okazji wykonywania obowiązków zawodowych.

7.2.2. Izby adwokackie (*colegios*)

Każdy *abogado*, aby móc wykonywać zawód, musi spełnić szereg wymogów administracyjnych. Najważniejszym z nich jest obowiązek korporacyjny – konieczność zrzeszenia w jednej z hiszpańskich izb adwokackich (*colegios*).⁷⁰⁶ Izb jest aktualnie 83⁷⁰⁷, a ich liczba przewyższa ilość hiszpańskich prowincji.⁷⁰⁸ Osoby posiadające tytuł *lienciado en Derecho* (zgodnie z wymogiem określonym przez art. 6 EGAE), lecz nie są zrzeszone - mimo iż spełniają inne kryteria umożliwiające wykonywanie zawodu, nie mogą tytułować się *abogados* – aby było to możliwe niezbędna jest przynależność do jednej z izb.⁷⁰⁹ Co istotne, przynależność do konkretnej izby nie oznacza konieczności świadczenia usług w zakresie

⁷⁰⁴ Constitución Española «BOE» núm. 311, de 29/12/1978. Zgodnie z art. 119, dostęp do wymiaru sprawiedliwości jest bezpłatny w przypadkach wskazanych w ustawach, a także, w każdym przypadku, kiedy wykazany zostanie brak środków na prowadzenie procesu.

⁷⁰⁵ M. J. Delgado Martínez, *Reflexiones...*, s. 126.

⁷⁰⁶ *Ibidem*, s. 119. Szerzej na ten temat: C. Ais Conde, X. F. Arroyo, B. J. Imbroda Ortiz, *La organización profesional básica del abogado*, Mutualidad General de la Abogacía, Cátedra Mutualidad 2017, s. 25, a także L. Martín-Retortillo Baquer, *El papel de los Colegios en la ordenación de las profesiones y en el control y vigilancia del ejercicio profesional* [w:] *Los colegios profesioales a la luz de la Constitución*, Madrid, 1996.

⁷⁰⁷ Aktualna lista izb adwokackich wraz z danymi teleadresowymi jest dostępna na stronie Generalnej Rady Adwokatury Hiszpańskiej pod adresem: <https://www.abogacia.es/conozcanos/la-institucion/colegios-y-consejos/>.

⁷⁰⁸ Prowincja jest podstawową jednostką podziału administracyjnego wyższego rzędu w Hiszpanii. Liczba prowincji wynosi aktualnie 50. Prowincje łączą się w związki zwane wspólnotami autonomicznymi, których to jest obecnie 17.

⁷⁰⁹ F. Zamproga Matiello, *Responsabilidad...*, s. 44.

obsługi prawnej wyłącznie w obrębie jej terytorium – jest to możliwe na obszarze całego kraju.

Wymogi, jakie należy spełnić, aby zostać przyjętym do izby adwokackiej ustanawia art. 13 EGAE, zgodnie z którym konieczne jest:

- a) posiadanie obywatelstwa hiszpańskiego lub innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej bądź EOG,
- b) bycie pełnoletnim i nieubezważnionym,
- c) posiadanie tytułu *Licenciado en Derecho* lub innego równoważnego tytułu zagranicznego,
- d) wniesienie odpowiednich opłat.

W celu inkorporowania się jako *abogado* praktykujący, należy spełnić dodatkowe wymogi, którymi są niekaralność, niepełnienie funkcji ani niewykonywanie zawodów uznanych za niekompatybilne z zawodem *abogado* oraz dopełnienie obowiązków związanych z ubezpieczeniem. W przypadku kandydatów z innych państw członkowski UE niż Hiszpania, przepisy szczególne mogą wprowadzać dodatkowe obowiązki.⁷¹⁰

Obowiązek zrzeszania się w izbach, jest o tyle istotny, że pozwala on na odgórną kontrolę usług świadczonych przez *abogados*, a część doktryny uważa, że konsekwencją dobrowolnego zrzeszania się byłaby potencjalna dewaluacja prawa do obrony, a także spadek efektywności usług świadczonych przez *abogados*.⁷¹¹

Wyłączeni z obowiązku zrzeszania się są natomiast funkcjonariusze publiczni, tacy jak: *Abogados del Estado*⁷¹², *Letrados de las Cortes Generales*⁷¹³, *Letrados de la administración general de la Seguridad Social*⁷¹⁴, *Letrados miembros de servicios jurídicos de las Comunidades Autónomas y Entidades Locales*⁷¹⁵, którzy to reprezentują i bronią interesów państwa, organów państwowych oraz wspólnot autonomicznych i samorządów lokalnych.⁷¹⁶

⁷¹⁰ Art. 13 ust. 2 EGAE.

⁷¹¹ M. J. Delgado Martínez, *Reflexiones...*, s. 122, a także J.A. Galdón, *La seguridad es un derecho*, Profesiones, no. 158, listopad-grudzień 2015, Unión Profesional Madrid, s. 15.

⁷¹² Państwowi adwokaci.

⁷¹³ Prawnicy Korteżów Generalnych.

⁷¹⁴ Prawnicy generalnej administracji ubezpieczeń społecznych.

⁷¹⁵ Prawnicy służb prawnych wspólnot autonomicznych i samorządów lokalnych.

⁷¹⁶ Artículo 551 LOPJ.

7.2.3. Formy wykonywania zawodu

Zawód *abogado* może wykonywać w formie indywidualnej⁷¹⁷ bądź zbiorowej⁷¹⁸. W przypadku usług świadczonych indywidualnie, *abogado* może robić to na własny rachunek, jako właściciel kancelarii, czyli tzw. *titular*, a także na rachunek cudzy, tj. jako pracownik kancelarii prowadzonej przez innego *abogado* bądź ich grupę (jako tzw. *colaborador*).

Izby adwokackie ewidencjonują wszystkie podmioty świadczące usługi prawne, a każdy *abogado* zobowiązany jest złożyć oświadczenie co do formy wykonywania zawodu. Możliwe jest również poinformowanie izby adwokackiej, że nie będzie się wykonywało zawodu jako *abogado no ejerciente*, co wiąże się z niższymi opłatami członkowskimi.⁷¹⁹

7.2.3.1. Praca indywidualna

W zakresie pracy wykonywanej indywidualnie, ale na cudzy rachunek, należy odnieść się do Dekretu Królewskiego nr 1331/2006⁷²⁰ w sprawie specjalnego stosunku pracy *abogados*, którzy świadczą swoje usługi w kancelariach prawnych indywidualnych lub zbiorowych. Co do zasady zatrudniony *abogado* świadczy usługi na wyłączność pracodawcy, chyba że w umowie o pracę strony ustaliły, że pracuje on na część etatu bądź wprost wskazały, że wyłączność nie obowiązuje.⁷²¹

Pracodawca i *abogado* mogą zawrzeć także tzw. pakt stałości (*pacto de permanencia*), na mocy którego *abogado* zobowiązuje się do świadczenia pracy na rzecz pracodawcy przez wskazany okres czasu w zamian za opłacenie przez pracodawcę kosztów niezbędnych do otrzymania przez pełnomocnika wykształcenia bądź odbycia szkolenia specjalizacyjnego. Takie zobowiązanie *abogado* do świadczenia pracy na rzecz konkretnego pracodawcy nie może przekraczać 2 lat.⁷²²

Strony mogą zawrzeć także pozaumowne porozumienie o zakazie konkurencji, zgodnie z którym *abogado* zobowiązuje się nie świadczyć usług na rzecz któregokolwiek z klientów

⁷¹⁷ *Individualmente.*

⁷¹⁸ *Colectivamente.*

⁷¹⁹ A. Bereza, *System...*, s. 134.

⁷²⁰ Real Decreto 1331/2006, de 17 de noviembre, por el que se regula la relación laboral de carácter especial de los abogados que prestan servicios en despachos de abogados, individuales o colectivos, «BOE» núm. 276, de 18 de noviembre de 2006 (dalej jako: Real Decreto 1331/2006).

⁷²¹ Art. 10 Real Decreto 1331/2006.

⁷²² Art. 11 Real Decreto 1331/2006.

pracodawcy, z którym zakończył współpracę. Takie porozumienie także nie może być zawarte na okres dłuższy niż dwa lata.⁷²³

Gdy prawnik chce wypowiedzieć umowę, będzie musiał uprzedzić właściciela kancelarii o zamiarze rozwiązania umowy co najmniej 3 miesiące wcześniej, ale nie później niż 45 dni przed rozwiązaniem umowy⁷²⁴.

Praca wykonywana przez *abogado* na cudzy rachunek może być także przez niego świadczona na podstawie umowy cywilnoprawnej bądź mieć podstawę administracyjnoprawną.

7.2.3.2. Praca w formie zbiorowej

Abogados mogą również świadczyć swoje usługi w formie zbiorowej, wspólnie z innymi *abogados* w dowolnej formie prawnie dozwolonej, w tym w ramach spółek prawa handlowego.⁷²⁵

Abogados mogą nawiązywać współpracę z przedstawicielami innych wolnych zawodów (tzw. *ejercicio multiprofesional*), pod warunkiem, że zawody, które ze sobą współpracują są kompatybilne.⁷²⁶ Ta forma staje się coraz bardziej popularna ze względu na przewagę, jaką daje możliwość zaoferowania szerszego wachlarza usług – oprócz usług *stricto* prawnych, klienci mogą skorzystać także z doradztwa podatkowego czy usług związanych z zarządzaniem przedsiębiorstwem.⁷²⁷

7.3. Procurador

Procurador de los tribunales to profesjonalista, który zawodowo zajmuje się reprezentowaniem klientów przed sądami i trybunałami. Współpracuje z publicznym systemem wymiaru sprawiedliwości i pełni funkcję prawną-formalnego łącznika pomiędzy sądami a obywatelami zaangażowanymi w sprawy sądowe, technicznie upraszczając komunikację procesową, w związku z czym hiszpańskie procedury, zarówno cywilna, jak i

⁷²³ Art. 12 Real Decreto 1331/2006.

⁷²⁴ Art. 22 EGAE.

⁷²⁵ Art. 27 i 28 EGAE.

⁷²⁶ Art. 22 i 29 EGAE.

⁷²⁷ A. Bereza, *System...*, s. 134.

karna, przewidują obowiązek zatrudnienia *procuradora* w bardziej skomplikowanych sprawach sądowych.⁷²⁸

Jak wskazano w preambule Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil z dnia 7 stycznia 2000 r.⁷²⁹ (dalej jako LEC), czyli ustawy regulującej hiszpańskie postępowanie cywilne, ważną częścią hiszpańskiego systemu prawa są właśnie *procuradores de los tribunales*, którzy jako reprezentanci stron i specjaliści posiadający wiedzę techniczną na temat procesu, mogą otrzymywać od sądu powiadomienia oraz przekazywać stronie przeciwnej pisma i dokumenty. Dla usprawnienia systemu i zapewnienia przetwarzania dokumentów bez zbędnej zwłoki, nadzór nad skutecznym funkcjonowaniem zawiadamiania powierzony został *Colegios de procuradores*, tj. izbom zrzeszającym *procuradores de los tribunales*, co przewidziane zostało już w LOPJ.

Zawód pełnomocnika procesowego jest regulowany przez LOPJ i Statut Generalny Pełnomocników Procesowych (Estatuto General de los Procuradores de los Tribunales de España zatwierdzony Dekretem Królewskim nr 1281/2002 z dnia 5 grudnia 2002 r.⁷³⁰).

Zgodnie z art. 23 LEC, *procurador* jest to osoba posiadająca, podobnie jak *abogado*, tytuł co najmniej *Licenciado en Derecho*. Jego udział w sprawach sądowych jest obowiązkowy za wyjątkiem:

- 1) spraw sądowych na etapie rozprawy, w których wartość przedmiotu sporu nie przekracza €2 000, oraz w przypadku wstępnego wniosku w sprawach o zapłatę;
- 2) spraw sądowych o charakterze ogólnym, w których wystąpienie przed sądem ogranicza się do prezentacji dokumentów potwierdzających uprawnienie lub wiarygodność bądź do uczestnictwa w posiedzeniach;
- 3) przypadków związanych z zaskarżaniem orzeczeń dotyczących darmowej pomocy prawnej i takich, które wymagają podjęcia pilnych środków przed rozprawą.

Pełnomocnictwo udzielone *procuradorowi* winno być sporządzone w formie aktu notarialnego lub *apud acta* przed sądem i musi zostać przedstawione najpóźniej wraz z

⁷²⁸ S. Ferrer Moreno, *Responsabilidad...*, s. 4.

⁷²⁹ Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento Civil, «BOE» núm. 7, de 08/01/2000.

⁷³⁰ Real Decreto 1281/2002, de 5 de diciembre, por el que se aprueba el Estatuto General de los Procuradores de los Tribunales de España. «BOE» núm. 305, de 21/12/2002.

pierwszą czynnością przez niego dokonywaną. Zdigitalizowana wersja pełnomocnictwa jest przesyłana przez *procuradora* do sądu wraz z pierwszym jego pismem.⁷³¹

7.3.1. Obowiązki *procuradora*

Procurador zapewnia właściwe poświadczenie dokumentów między sądem a stronami, dba także o zachowanie wszelkich wymogów formalnych pism procesowych, informuje strony o przebiegu procesu oraz wyręcza je od takich formalności procesowych, jak odbiór i podpisanie wezwania sądowego. *Procurador* uiszcza także koszty sądowe za stronę, a wszelkie dokumenty uzyskane przez niego w toku procesu przekazuje on stronie bądź reprezentującemu ją *abogado*.⁷³²

Co istotne, usługi świadczone przez *procuradora* pozostają w ścisłej relacji z zawodem *abogado*. *Procurador* może występować w sprawie sądowej każdego rodzaju bez konieczności obecności *abogado*, pod warunkiem, że jego udział ogranicza się do wysłuchania oraz odebrania oświadczeń drugiej strony i obecności w sądzie, oraz, że nie była wymagana obecność osoby, którą *procurador* reprezentuje. W trakcie wykonywania wyżej wskazanych czynności nie może jednakże formułować żadnych wniosków, ze względu na fakt, iż wykluczone jest jednoczesne pełnienie funkcji *procuradora* oraz *abogado*.⁷³³

W celu wykonywania zawodu *procuradora* obowiązkowe jest zrzeszenie się w jednej z izb pełnomocników procesowych (analogicznie jak to jest w przypadku *abogados*), które to sprawują nadzór nad należyтым sprawowaniem obowiązków przez przedstawicieli tego zawodu.⁷³⁴

7.3.2. LexNet

W hiszpańskim systemie sądownictwa, wszelkie dokumenty oraz wezwania są przesyłane w formie elektronicznej przez system LexNet. LexNet jest to system zarządzania powiadomieniami elektronicznymi w komunikacji pomiędzy sądami a *abogados* oraz

⁷³¹ Art. 24 LEC.

⁷³² A. Bereza, *System...*, s. 136.

⁷³³ Art. 23 ust. 3 LEC.

⁷³⁴ Aktualna lista izb zrzeszających *procuradores* znajduje się na stronie Generalnej Izby Pełnomocników Procesowych: <https://www.cgpe.es/collegio-de-procuradores/>.

procuradores.⁷³⁵ W Walencji funkcjonuje system o nazwie CICERONE, który jest kompatybilny z ogólnokrajowym LexNet. W pozostałych Wspólnotach Autonomicznych także istnieją inne systemy, np. w Andaluzji – Adriano. W Katalonii działają obecnie dwa systemy: Themis (od którego się odchodzi) oraz e-justicia.cat - w fazie wprowadzania. Na obszarze Ministerstwa Sprawiedliwości (Madryt, Castilla, Asturia, etc.) funkcjonuje natomiast system Minerva. Systemy te zostały jednakże stworzone przez inne firmy informatyczne, co oznacza, że są ze sobą niekompatybilne – nie można wymieniać między nimi informacji.⁷³⁶

LexNet funkcjonuje na zasadzie podobnej do systemu poczty internetowej, dzięki któremu możliwe jest wysyłanie powiadomień do prawników z zachowaniem skutków prawnych dotyczących doręczeń, pod warunkiem identyfikacji za pomocą właściwego certyfikatu i podpisu elektronicznego.

Każdy *procurador* zobowiązany jest do codziennego logowania się w systemie LexNet. Jeżeli obowiązek ten nie zostanie spełniony, informowana jest izba, w której zrzeszony jest dany *procurador*, co oznacza, że jest ona swoistym gwarantem, że *procurador* odbierze wiadomość przesłaną przez Ministerstwo Sprawiedliwości bądź sąd.⁷³⁷

Jak wskazuje A. Bereza, udział *procuradora* w procesie sądowym w znacznym stopniu przyczynia się do spełniania postulatów ekonomiki procesowej.⁷³⁸ Wiąże się to z tym, że znajomość przepisów procesowych *procuradora* usprawnia procedowanie w trakcie przewodu sądowego, ale także i na etapie wymiany dokumentów. Oznacza to, że jest jedna osoba odpowiedzialna za dopilnowanie wszelkich formalności sądowych, takich jak odbiór wezwań, uiszczenie kosztów. *Procurador*, jako profesjonalista, wspomaga swojego klienta w przebrnięciu przez zawiloci prawa procesowego, co dla laika jest kwestią problematyczną ze względu na znaczny stopień jego skomplikowania.

⁷³⁵ <https://www.abogacia.es/faq/faq-lexnet/que-es-lexnet/>. Dostęp do systemu jest odbywa się przez stronę: <https://lexnetjusticia.gob.es/>.

⁷³⁶ J. Giráldez Blanco, Mª J. Ramis Gimeno, *Borrador De Informe. Sistemas De Gestión Procesal De La Administración De Justicia*, Fòrum de debat Justícia a la Comunitat Valenciana 2016, s.8.

⁷³⁷ A. Bereza, *System...*, s 137.

⁷³⁸ *Ibidem*.

7.4. Szkolenie – dostęp do zawodu

Wykonywanie zawodu *abogado* lub *procurador* jest możliwe po spełnieniu przesłanek określonych przez Ley 34/2006 de acceso a las profesiones de Abogado y Procurador de los Tribunales z dnia 30 października 2006 r. (ustawę o dostępie do wykonywania zawodów adwokata i pełnomocnika procesowego, dalej jako: LDA)⁷³⁹ wraz Dekretem nr 775/2011 z dnia 3 czerwca 2011 r., który stanowi akt wykonawczy do ww. ustawy⁷⁴⁰.

Do niedawna system dostępu do zawodu *abogado* był w Hiszpanii bardzo liberalny – wystarczające było ukończenie studiów prawniczych i wpisanie się na listę *abogados* w jednej z izb adwokackich. Fakt ten wykorzystywało wielu absolwentów prawa z krajów europejskich, w tym i polscy magistrzy. Do uzyskania uprawnień wystarczająca w praktyce była nostryfikacja dyplomu oraz wniesienie odpowiednich opłat.⁷⁴¹ W związku z faktem, iż w latach 80. i 90. XX wieku liczba absolwentów studiów prawniczych znacznie wzrosła, kancelarie adwokackie, które zapewniały wcześniej nieformalne (nieuregulowane przepisami) przeszkolenie świeżym absolwentom studiów prawniczych, nie nadążały z kształceniem młodych adeptów. Konieczne zatem stało się zreformowanie systemu dostępu do zawodu i wprowadzenie obostrzeń w tym zakresie, jako że nadwyżka młodych *abogados*, którzy nie zostali odpowiednio przeszkoleni w drodze nieformalnej, spowodowała znaczne obniżenie jakości świadczonych usług.⁷⁴²

Zmiana została wdrożona za pośrednictwem LDA. Wprowadzono przede wszystkim wymóg ukończenia specjalnego kursu szkoleniowego i zdobycia co najmniej 60 kredytów ECTS przed możliwością rozpoczęcia praktykowania zawodu *abogado*.⁷⁴³ Konieczne jest też zrealizowanie praktyk, za które otrzymuje się 30 kredytów ECTS.

Zgodnie z art. 3 ust. 1 LDA kurs szkoleniowy prowadzić mogą izby adwokackie za pośrednictwem szkół praktyki prawniczej; uczelnie publiczne lub prywatne na mocy umowy zawartej z co najmniej jedną izbą, co jest konieczne w celu umożliwienia realizacji praktyk

⁷³⁹ Ley 34/2006, de 30 de octubre, de acceso a las profesiones de Abogado y Procurador de los Tribunales, «BOE» número 260, de 31 octubre de 2006.

⁷⁴⁰ Real Decreto 775/2011, de 3 de junio, por el que se aprueba el Reglamento de la Ley 34/2006, «BOE» número 143, de 16 de junio de 2011.

⁷⁴¹ A. Krzyżanowska, *Krótsza...* .

⁷⁴² R. Ciesielski, *Adwokaci...*, s. 33.

⁷⁴³ M. Bordas-Prószyński, A. Kamińska, *Zmiana zasad dostępu do zawodu adwokata w Hiszpanii*, oprac. Estudio Juridico Serrano Internacional, <https://docplayer.pl/8260313-Zmiana-zasad-dostepu-do-zawodu-adwokata-w-hiszpanii.html>, s. 2.

zawodowych lub uczelnie we współpracy z izbami - za pośrednictwem szkół praktyki prawniczej.⁷⁴⁴

W celu uzyskania uprawnień *abogado* konieczne jest także zdanie egzaminu państwowego, który zgodnie z art. 7 ust. 1 LDA ma na celu potwierdzenie doświadczenia praktycznego kandydata na *abogado* oraz znajomości zasad wykonywania zawodu i reguł deontologicznych. Forma egzaminu to test wielokrotnego wyboru oraz rozwiązywanie przypadku.⁷⁴⁵

Dotychczasowi członkowie izb adwokackich oraz osoby, który w dacie wejścia w życie LDA nie były członkami izb⁷⁴⁶ zostały wyłączone z obowiązków wynikających z nowej ustawy. Natomiast osoby, które w dacie wejścia ustawy w życie posiadały tytuł magistra lub równoważny w przeciągu 2 lat mogły przystąpić do wybranej izby, także będąc zwolnionym ze spełnienia wymogów ustawowych.⁷⁴⁷

7.5. Dane demograficzne

Zgodnie z danymi aktualnymi na dzień 31 grudnia 2007 r., pochodzącymi z raportu *La Abogacía española en datos y cifras* sporządzonego w roku 2008, w 83 izbach adwokackich zarejestrowanych było 118 775 wykonujących zawód *abogados* i 38 006 niepraktykujących. Stopa wzrostu liczby prawników na ten dzień w stosunku do roku poprzedniego wzrosła o 2%. Średnia ilość prawników na 1000 mieszkańców wynosiła 2,63, co stanowiło jeden z najwyższych współczynników w Europie. Średni wiek *abogados* to 39 lat, a średni okres wykonywania zawodu - 14 lat. Chociaż tylko 47% prawników stanowiły kobiety, to aż 60% *abogados* inkorporowanych w danym roku było płci żeńskiej. Liczba zagranicznych *abogados* praktykujących w Hiszpanii była bardzo mała – stanowili jedynie 0,7% wszystkich z nich. Przeciętnie każdy pełnomocnik prowadził około 117 postępowań rocznie, z czego około połowę stanowiły sprawy sporne (między 46% i 60%), a największą popularnością cieszyły się sprawy cywilne. W odniesieniu do formy wykonywania zawodu - 71% *abogados*

⁷⁴⁴ Zasady szkolenia adwokatów w UE. Hiszpania, s. 2. <https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=b246f44f-0342-45fa-b1f3-410902c87d32>. Aktualny jest temat debaty społecznej, dotyczącej zakresu kompetencji uczelni wyższych oraz izb adwokackich (szkół praktyki prawniczej) w zakresie szkolenia przyszłych *abogados*, gdyż adwokatura hiszpańska stoi na stanowisku, że jej kompetencje i autonomia są ograniczane poprzez brak wpływu na kształt programu kształcenia obowiązującego na studiach II stopnia – por. A. Bereza, *System...*, s. 128.

⁷⁴⁵ *Zasady...*, s. 3.

⁷⁴⁶ Pod warunkiem, że były nimi wcześniej przez co najmniej 1 rok i nie zostały usunięte dyscyplinarnie.

⁷⁴⁷ M. Bordas-Prószyński, A. Kamińska, *Zmiana...*, s. 3.

wykonywało zawód indywidualnie, 16% jako partner lub wspólnik w spółce adwokackiej i 13% jako in-house.⁷⁴⁸

W 2010 roku weszła w życie LDA, lecz magistrzy prawa mieli od tego momentu jeszcze 2 lata na przystąpienie do izby adwokackiej w celu uzyskania uprawnień do wykonywania zawodu.

Według danych aktualnych na dzień 31 grudnia 2011 r. w Hiszpanii było 130.038 praktykujących *abogados*, czyli o 3,8% więcej niż 31 grudnia 2010 r. Stanowili oni 0,54% całej hiszpańskiej populacji aktywnej zawodowo. W latach 2001-2010 populacja praktykujących *abogados* w Hiszpanii wzrastała co roku w umiarkowany sposób – średnio o 2,4%. Liczba *abogados* na 100 000 mieszkańców wynosiła pod koniec roku 2011 – 265. We wspólnotach autonomicznych Madrytu, Katalonii, Andaluzji i Walencji praktykowało 68% wszystkich *abogados*, natomiast 5 największych izb adwokackich, czyli Madryt, Barcelona, Walencja, Sewilla i Malaga zrzeszały ponad połowę wszystkich pełnomocników, tj. 50,4%.⁷⁴⁹

Tabela nr 17: Liczba *abogados* w poszczególnych izbach adwokackich (stan na 31 grudnia 2017 r.)

	IZBA ADWOKACKA	Wykonujący zawód	Niewykonyjący zawodu	SUMA
1	A CORUÑA	2 238	1 137	3 375
2	ALAVA	564	302	866
3	ALBACETE	958	901	1 859
4	ALCALÁ DE HENARES	1 299	198	1 497
5	ALCOY	194	385	579
6	ALICANTE	3 081	1 524	4 605
7	ALMERÍA	1 647	1 324	2 971
8	ALZIRA	371	513	884
9	ANTEQUERA	114	89	203
10	AVILA	277	339	616
11	BADAJOS	1 155	537	1 692
12	BALEARES	2 869	1 200	4 069
13	BARCELONA	16 686	7 487	24 173
14	BURGOS	703	417	1 120

⁷⁴⁸ Consejo General de la Abogacía Española, *La Abogacía Española en Datos y Cifras*, Thomson Reuters Aranzadi 2008, s. 21.

⁷⁴⁹ ⁷⁴⁹ Consejo General de la Abogacía Española, *La Abogacía Española en Datos y Cifras*, Thomson Reuters Aranzadi 2012, s. 10-11.

15	CÁCERES	698	272	970
16	CÁDIZ	2 143	567	2 710
17	CANTABRIA	1 233	972	2 205
18	CARTAGENA	627	518	1 145
19	CASTELLÓN	1 186	582	1 768
20	CEUTA	238	369	607
21	CIUDAD REAL	828	527	1 355
22	CÓRDOBA	1 842	508	2 350
23	CUENCA	187	189	476
24	ELCHE	722	343	1 065
25	ESTELLA	52	24	76
26	FERROL	364	320	684
27	FIGUERES	214	54	268
28	GIJÓN	922	495	1 417
29	GIPUZKOA	1 625	552	2 177
30	GIRONA	1 279	633	1 912
31	GRANADA	2 905	791	3 696
32	GRANOLLERS	519	214	733
33	GUADALAJARA	398	416	814
34	HUELVA	1 061	609	1 670
35	HUESCA	311	558	869
36	JAÉN	1 344	812	2 156
37	JEREZ DE LA FRONTERA	503	168	671
38	LA RIOJA	660	359	1 019
39	LANZAROTE	266	109	375
40	LAS PALMAS	2 789	1 964	4 753
41	LEÓN	1 042	788	1 830
42	LLEIDA	780	508	1 288
43	LORCA	330	151	481
44	LUCENA	247	12 841	13 088
45	LUGO	606	300	906
46	MADRID	43 625	33 800	77 425
47	MÁLAGA	5 228	883	6 111
48	MANRESA	279	192	471
49	MATARÓ	431	238	669
50	MELILLA	218	101	319
51	MURCIA	3 091	1 470	4 561
52	ORIHUELA	690	312	1 002
53	OURENSE	711	950	1 661
54	OVIEDO	2 296	1 950	4 246
55	PALENCIA	273	194	467
56	PAMPLONA	1 123	528	1 650
57	PONTEVEDRA	1 016	503	1 519
58	REUS	348	140	488
59	SABADELL	812	391	1 203
60	SALAMANCA	902	640	1 542

61	SANT FELIU	513	894	1 406
62	SANTA CRUZ DE LA PALMA	2 588	377	2 965
63	SANTA CRUZ DE TENERIFE	2 301	1 683	3 984
64	SANTIAGO	915	551	1 466
65	SEGOVIA	270	192	462
66	SEVILLA	6 283	1 566	7 849
67	SORIA	140	148	288
68	SUECA	160	724	884
69	TAFALLA	33	10	43
70	TALAVERA DE LA REINA	240	82	322
71	TARRAGONA	854	485	1 339
72	TERRASSA	634	185	819
73	TERUEL	165	84	249
74	TOLEDO	805	256	1 061
75	TORTOSA	247	172	419
76	TUDELA	126	99	225
77	VALENCIA	7 506	4 288	11 794
78	VALLADOLID	1 308	267	1 575
79	VIC	240	182	422
80	VIGO	1 474	997	2 471
81	VIZCAYA	3 535	1 438	4 973
82	ZAMORA	347	299	646
83	ZARAGOZA	2 671	934	3 605
	TOTAL	154 573	102 071	256 644

Źródło: <https://www.abogacia.es/2017/02/28/censo-numerico-de-abogados/>

Jak można zaobserwować na podstawie powyższej tabeli, aktualnie największymi izbami adwokackimi są Madryt, Barcelona, Lucena i Sewilla. Wszystkich *abogados* jest w sumie 256 644, z czego ponad 60% stanowią pełnomocnicy praktykujący. Co ciekawe, w izbach takich jak Ceuca, Cuenca, Guadalajara, Huesca czy Ourense liczba *abogados* wykonujących zawód jest mniejsza niż niepraktykujących. Największa ilość *abogados* wpisanych na listę adwokacką, lecz nie świadczących usług jest w Madrycie, a ich liczba wynosi 38 300, czyli o 10 000 mniej niż praktykujących. Najmniej pełnomocników niewykonujących zawodów zrzeszonych jest natomiast w izbie w Tafalla (10).

7.6. *Abogados* w hiszpańskiej Konstytucji

W kontekście zawodu *abogado* istotny jest artykuł 17 ustęp 3 hiszpańskiej Konstytucji, który ustanawia prawo do sprawiedliwego zatrzymania oraz pomocy prawnej, jakie uznane być winno za fundamentalne z punktu widzenia społeczeństwa demokratycznego. Jego realizacja odbywa się przede wszystkim za pośrednictwem *abogados*,

którzy wykorzystują wszelkie dostępne środki prawne, aby jak najpełniej realizować interes swoich klientów. Jednakże ze względu na rolę, jaką pełnią pełnomocnicy w systemie sprawiedliwości, należy wskazać, że jednocześnie z pozostałymi przedstawicielami zawodów prawniczych, stoją oni na straży tego prawa także w sposób bardziej abstrakcyjny niż w stosunku do konkretnego klienta.

Rozważając konstytucyjne podstawy zawodu *abogado* nie sposób nie wspomnieć o artykule 122 ust. 3, który to reguluje skład Generalnej Rady Władzy Sądowniczej (*Consejo General del poder judicial*, CGPJ). Zgodnie z jego treścią Przewodniczącym Rady jest Przewodniczący Sądu Najwyższego, a pozostali członkowie, których jest dwudziestu, są mianowani przez króla na pięcioletnią kadencję. Ośmiu członków wybieranych spośród kandydatów zgłoszonych przez hiszpański Parlament stanowią *abogados* i inni prawnicy o potwierdzonych kompetencjach oraz co najmniej piętnastoletnim doświadczeniu zawodowym. CGPJ jest organem konstytucyjnym, kolegialnym i autonomicznym, złożonym z sędziów i innych przedstawicieli zawodów prawniczych, która sprawuje funkcję samorządu władzy sądowniczej⁷⁵⁰ w celu zagwarantowania niezależności sędziów.

Artykuł 159 ust. 2 Konstytucji wskazuje natomiast, że członkami Trybunału Konstytucyjnego mogą być sędziowie, prokuratorzy, profesorowie uniwersyteccy, funkcjonariusze publiczni oraz *abogados* o potwierdzonych kompetencjach oraz co najmniej piętnastoletnim doświadczeniu zawodowym.

Powyższe świadczy o tym, że *abogados* pełnią znaczącą funkcję w krajowych organach władzy sądowniczej, czy to w ramach samorządu innej profesji - jak w przypadku CGPJ, czy samego Trybunału Sprawiedliwości, gdzie pełnią funkcję orzekającą.

7.7. Organ nadzoru

Najistotniejszym – z punktu widzenia profesjonalnych pełnomocników - organem, którego członkami są *abogados*, jest Generalna Rada Hiszpańskiej Adwokatury (*Consejo General de la Abogacía Española*, CGAE). Nadzór nad *abogados* sprawują izby adwokackie oraz właśnie CGAE. Jest on o tyle usprawniony, że zrzeszanie się w izbach jest warunkiem dopuszczenia do wykonywania zawodu zarówno *abogado* jak i *procuradora*.

⁷⁵⁰ Art. 122 ust. 2 hiszpańskiej Konstytucji.

Zgodnie z art. 67 EGAE, Generalna Rada Hiszpańskiej Adwokatury jest organem przedstawicielskim, koordynującym i nadzorującym izby adwokackie w Hiszpanii i ma status spółki prawa publicznego, posiada osobowość prawną i pełną zdolność do realizacji swoich celów. Jej siedziba znajduje się w Madrycie, jednakże zbierać się może także w innych miejscach na terytorium Hiszpanii. Organami Rady są: Przewodniczący, Stała Komisja oraz Plenum.

Funkcje, jakie zgodnie z EGAE pełni Rada, określa artykuł 68 EGAE, a są to m.in.: reprezentowanie *abogados*; udzielanie zezwoleń na utworzenie Szkół Praktyki Prawniczej;; przyznawanie wyróżnień w celu nagradzania zasług związanych z wykonywaniem zawodu *abogado*; zapewnianie prestiżu zawodu *abogado*; żądanie od stowarzyszeń adwokackich i ich członków wypełniania ich obowiązków; zwoływanie krajowych i międzynarodowych kongresów prawników; rozwiewanie wszelkich wątpliwości, które mogą pojawić się podczas stosowania przepisów ustawowych i wykonawczych; utworzenie i prowadzenie rejestru *abogados* oraz zapobieganie i ściganie nielegalnej lub nieuczciwej konkurencji.

Jedną z najważniejszych funkcji CGAE jest pełnienie nadzoru dyscyplinarnego w stosunku do członków zarządów izb adwokackich i samej CGAE oraz - w przypadku przyznania jej odpowiednich kompetencji na mocy obowiązujących przepisów - także członków poszczególnych izb adwokackich.

7.8. Postępowanie dyscyplinarne

Świadcząc swoje usługi, *abogados* zobowiązani są do przestrzegania przepisów ustaw, statutów, kodeksu etyki⁷⁵¹ oraz kodeksu postępowania prawników Unii Europejskiej⁷⁵². Poza przepisami prawa, jedynymi ograniczeniami możliwości ich działania są zakres udzielonego pełnomocnictwa oraz konieczność działania w interesie klienta. Jak wskazywano powyżej, *abogados* reprezentują swoich klientów przed wszelkimi organami w sprawach każdego typu. Naruszenia zasad wykonywania zawodu mogą zostać uznane za przewinienia dyscyplinarne.

⁷⁵¹ Código Deontológico Adaptado al Estatuto General de la Abogacía Española, aprobado por Real Decreto 658/2001, de 22 de junio Aprobado en el Pleno de 27 – IX – 2002 Y Modificado en el Pleno de 10 - XII –2002.

⁷⁵² Kodeks Etyki Prawników Europejskich został pierwotnie przyjęty na Sesji Plenarnej CCBE w dniu 28 października 1988 r. Zmiany w treści dokumentu wprowadzono na Sesjach Plenarnych CCBE w dniach 28 listopada 1998 r., 6 grudnia 2002 r. oraz 19 maja 2006 r. Kodeks obejmuje Memorandum Wyjaśniające, które zostało zaktualizowane na Sesji Plenarnej CCBE w dniu 19 maja 2006 r. (Rada Adwokatur i Stowarzyszeń Prawniczych Europy (CCBE), Kodeks Etyki Prawników Europejskich z dnia 28 października 1988 r.).

W zakresie postępowania dyscyplinarnego w Hiszpanii występuje dualizm nadzoru nad *abogados*, co spowodowane jest funkcjonowaniem, tzw. *policía de estrados*.

7.8.1. *Policía de estrados*

Estrado jest to podwyższona platforma, podium, na której odbywa się rozprawa sądowa. To właśnie na *estrado* w kształcie litery „U”, zasiadają: w centrum – sędziowie, po prawej ich stronie -powód, prokurator, wnioskodawca lub oskarżyciel prywatny, natomiast po lewej – oskarżony wraz z obrońcą, pozwany lub uczestnik. *Policía de estrados* zapewnia ład i bezpieczeństwo w sądzie, a kompetencje w jej zakresie przysługują wyłącznie sędziemu orzekającemu bądź przewodniczącemu składu sędziowskiego – w przypadku, gdy sąd orzeka kolegium.

Źródło: Sala Sądu Wojewódzkiego Nawarry: <https://www.elsaltodiario.com/medios/manada-mediatica-sanfermines-juicio-violacion>.

Sędzia może upomnieć bądź wydalić z sali osoby, które przeszkadzają w rozprawie poprzez, np. oczywiste oznaki aprobaty lub dezaprobaty, oklaskiwanie, wygwizdywanie, kopanie lub brak szacunku i należytej uwagi w stosunku do sędziów, prokuratorów, prawników, sekretarzy sądowych, etc.

Należy wskazać, że *policia de estrados* podlegają wszystkie osoby obecne na Sali sądowej, w tym także występujący przez sądem *abogados*. Mimo iż pełni ona, co do zasady, funkcję represyjną, mającą na celu eliminację nieprawidłowych zachowań w sądzie, stoi także na straży profesjonalizmu pełnomocników.⁷⁵³

Pełnomocnicy biorący udział w postępowaniu sądowym mogą być zdyscyplinowani przez sędziego, pod warunkiem, że zachowanie, jakie stało się powodem nałożenia sankcji nie stanowi przestępstwa.

Artykuł 552 LOPJ ustanawia sankcje, jakie mogą zostać nałożone na osoby, które występują w sprawach sądowych, w przypadku, gdy osoby te podczas wykonywania czynności sądowych uchybią - w formie ustnej, pisemnej lub poprzez swoje czyny - szacunkowi właściwemu dla sędziów i sądu, prokuratorów, prawników, urzędników sądowych i innych osób występujących w bądź związanych z procesem. W konsekwencji nieprawidłowego zachowania sąd może udzielić *abogado* ostrzeżenia bądź orzec grzywnę.

W hiszpańskiej doktrynie panuje jednolite stanowisko dotyczące tego, że *abogados* można dyscyplinarnie karać w trybie *policia de estrados* za ich działania przed sądami i trybunałami - o czym świadczą artykuły 552-557 LOPJ. Kwestię relacji uprawnień sędziego w ramach procesu do postępowań dyscyplinarnych prowadzonych przez izby adwokackie rozstrzygnęło jednakże orzecznictwo⁷⁵⁴, wskazując, że tryb dyscyplinowania sądowego nie stoi na przeszkodzie, aby właściwa izba prowadziła postępowanie dyscyplinarne odnośnie danego *abogado*, pod warunkiem, iż odbywa się to zgodnie z jej statutem, a takie postępowanie nie będzie naruszało zasady *non bis in idem*.⁷⁵⁵

7.8.2. Postępowanie przed izbą adwokacką

Co do zasady postępowanie dyscyplinarne, jakiemu podlegają *abogados*, prowadzone jest jednakże przez izby adwokackie. Dziekan i Rada Zarządzająca sprawują funkcje jurysdykcji dyscyplinarnej w poszczególnych izbach.

⁷⁵³ N. Sánchez Stewart, *Policia de estrados: una forma de protección de la actuación profesional de los abogados*, 8 maja 2017 r., Abogacia.es, <https://www.abogacia.es/2017/05/08/policia-de-estrados-una-forma-de-proteccion-de-la-actuacion-profesional-de-los-abogados/>.

⁷⁵⁴ Por.: SSTs 24 octubre 1989 (RJ 1989\7480) y 30 diciembre 2000 (RJ 2001\597).

⁷⁵⁵ J. R. Pardo Gato, *Las sanciones disciplinarias impuestas por los Colegios de abogados: su revisión judicial(un análisis doctrinal a partir de los motivos más comunes de impugnación de una sanción colegial)*, Anuario da Facultade de Dereito da Universidade da Coruña nr 11, 2007, s. 647.

7.8.2.1. Rodzaje naruszeń

Naruszenia, które mogą pociągnąć za sobą sankcje dyscyplinarne, są klasyfikowane jako bardzo poważne, poważne i lekkie.⁷⁵⁶ Naruszenia bardzo poważne wskazane są w artykule 84 EGAE i są to, np.:

- a) reklama profesjonalnych usług z naruszeniem wymagań określonych w artykule 25 EGAE,
- b) popełnienie przestępstwa umyślnego w następstwie wykonywania zawodu,
- c) pijaństwo lub zażywanie narkotyków, jeżeli mają one poważny wpływ na wykonywanie zawodu,
- d) rozmyślne i trwałe naruszenie podstawowych norm deontologicznych w praktyce zawodu prawnika.⁷⁵⁷

Naruszenia poważne to, np. działania lekceważące wobec innych *abogados*; nieuczciwa konkurencja – w przypadku, gdy została uznana za taką przez właściwy organ; naruszenie art. 25 EGAE dotyczącego reklamy oraz wykonywanie zawodu pod wpływem alkoholu lub środków odurzających.

Lekkiymi wykroczeniami są natomiast m.in. brak poszanowania dla członków Rady Zarządzającej w wykonywaniu ich funkcji, pod warunkiem, że nie stanowi to bardzo poważnego lub poważnego wykroczenia oraz niespełnienie obowiązków statutowych. Do tej kategorii należą także wszelkie inne czynności wymienione w artkule 85 EGAE dotyczącym naruszeń poważnych, w sytuacji, gdy nie mogą być one uznane za poważne.

Łatwo zauważyć, że klasyfikacja poszczególnych naruszeń jako poważne, bardzo poważne bądź lekkie dokonywana jest poprzez dopasowanie do konkretnej kategorii. Jednakże wyeliminowanie zaniedbania na poziomie naruszeń bardzo poważnych czy poważnych nie oznacza, że nie zostaną one uznane za naruszenie drobne. Analogiczne zachowania są w każdym przypadku oceniane jednostkowo i przyporządkowywane do odpowiedniej kategorii. Oznacza to, że np. wykonywanie zawodu pod wpływem alkoholu bądź narkotyków może stanowić zarówno przewinienie bardzo poważne, poważne, jak i drobne, w zależności od okoliczności. Jest to powodem uznaniowości decyzji organów dyscyplinarnych, co może działać zarówno na korzyść, jak i niekorzyść *abogados*.

⁷⁵⁶ Art. 83 EGAE.

⁷⁵⁷ Art. 84 EGAE.

7.8.2.2. Zasady postępowania dyscyplinarnego

Jedną z podstawowych zasad postępowania dyscyplinarnego przed hiszpańską izbą adwokacką jest zasada legalizmu oraz typizacji przewinień. Istotne w jej kontekście jest, aby usankcjonowanie przewinienia dyscyplinarnego odbywało się na podstawie regulacji prawnych istniejących przed jego popełnieniem, które umożliwią ze sporą dozą pewności przewidzenie, że określonemu zachowaniu może odpowiadać konkretna sankcja. Zasada legalizmu odpowiada jej manifestacji w kontekście konstytucyjnym, w jakim wskazuje się na trzy podstawowe cechy, jakim powinno odpowiadać prawo, tj. *lex previa, lex scripta i lex certa*.⁷⁵⁸

Kolejną istotną zasadą jest *non bis in idem*, zgodnie z którą nikogo nie wolno karać dwukrotnie za to samo przewinienie. Została ona zasygnalizowana w kontekście *policii de estrados* i dualizmu karania przewinień dyscyplinarnych w prawie hiszpańskim.

Zasada proporcjonalności została zaadresowana przez hiszpański Sąd Najwyższy, który podkreślił, że zasada indywidualizacji sankcji w celu jej dostosowania do powagi czynu i cech osoby, która dany czyn popełniła, jest nierozdzielnie związana z zasadą proporcjonalności.⁷⁵⁹

Zasada domniemania niewinności, wolności wypowiedzi oraz prawo do obrony uzupełniają katalog podstaw, na jakich oparte jest hiszpańskie postępowanie dyscyplinarne.

7.8.2.3. Sankcje

Artykuł 87 EGAE określa sankcje, jakie nakładane są na *abogados* w przypadku stwierdzenia popełnienia przewinienia dyscyplinarnego i są to odpowiednio: dla naruszeń bardzo poważnych – zawieszenie w prawie wykonywania zawodu na okres przekraczający trzy miesiące, ale nie dłuższy niż dwa lata lub wydalenie z izby⁷⁶⁰. Za naruszenie poważne *abogado* grozi zawieszenie w prawie wykonywania zawodu na okres nieprzekraczający trzech miesięcy, natomiast lekkie naruszenia karane są karą nagany bądź pisemnego ostrzeżenia.

⁷⁵⁸ N. Martínez de Azagra Ripa, *La potestad sancionadora de los colegios profesionales: “cambiar algo para que todo siga igual”*. *Comentario a la STS de 8 de marzo de 1994*, La Ley, 1995-3, s. 721.

⁷⁵⁹ STS 23 enero 1989 (RJ 1989\421).

⁷⁶⁰ Co, przypomnijmy, uniemożliwia takiemu *abogado* wykonywania zawodu, gdyż warunkiem dopuszczenia do jego wykonywania jest właśnie zrzeszenie w odpowiedniej izbie adwokackiej.

7.8.2.4. Uwagi końcowe

Jak wskazuje się w hiszpańskiej doktrynie, izby adwokackie są publicznymi korporacjami, które, równolegle do prywatnych celów zrzeszonych w nich *abogados*, realizują także funkcje administracji publicznej, do czego są uprawnione poprzez przepisy regulujące ich powstawanie i działalność. LCP i LOPJ zapewniają izbom adwokackim kompetencje służące do określania deontologicznych ograniczeń swobody wykonywania zawodu przez ich członków, tak, aby zasady profesjonalnej deontologii stanowiły podstawę działania sądów dyscyplinarnych funkcjonujących w izbach.⁷⁶¹

Funkcja społeczna, jaką pełni *abogado* oraz jego bliski związek z zadaniami realizowanymi przez wymiar sprawiedliwości, sprawia, iż niezbędne są ściśle określone reguły deontologiczne, gwarantujące możliwość zaufania *abogado* jego klientowi, a zaufanie takie może się urzeczywistnić jedynie w przypadku, gdy reakcje dyscyplinarne na przewinienia deontologiczne są szybkie i skuteczne. Normy deontologii nie są zwykłym katalogiem norm moralnych czy obowiązków, ale opatrzone są konsekwencjami o charakterze dyscyplinarnym i posiadają wartość normy prawnej.

Jak wskazuje J.R. Pardo Gato, w przypadku, gdy mamy do czynienia z naruszeniem obowiązku poza procedurą czy salą sądową, odpowiednią sankcją dla takiego zachowania gwarantują kompetencje dyscyplinarne przyznane izbom adwokackim. Natomiast w obszarze działań proceduralnych – przed sądem, ogólną zasadą jest dyscyplinowanie sądowe, a gdy naruszenie wykracza poza czysto proceduralne ramy, w celu powołania się na normy etyczne o bardziej ogólnym charakterze, właściwe sankcje winny być nałożone przez izbę adwokacką - mimo iż naruszenie miało miejsce w toku procesu. Co istotne, procedura dyscyplinarna musi zapewniać gwarantować obwinionym *abogados* możliwość obrony w taki sposób, aby ścieżka sądowa – której główną funkcją jest stanie na straży prawa do obrony - mogła być dla tego celu pominięta. Sankcje dyscyplinarne, jakie może nakładać sąd na adwokatów są mniej znaczące od tych, do których władne są izby adwokackie. Należy także podkreślić, że sankcje administracyjne cechuje większa elastyczność w typowaniu naruszeń. Jednakże elastyczność ta w żadnej mierze nie może oznaczać dowolności. Zdaniem J.R. Pardo Gato kumulacja postępowań dyscyplinarnych jest możliwa, a nawet pożądana, w kontekście potrzeby zindywidualizowania sankcji, ponieważ przyczyni się do lepszego poznania osoby naruszającego. Podkreśla także, że sankcje dyscyplinarne nie posiadają waloru

⁷⁶¹ J. R. Pardo Gato, *Las sanciones...*, s. 664-665.

natychmiastowej wykonalności do czasu potwierdzenia ich przez sądy administracyjne, a izby adwokackie mogą wykonywać wydane przez nie uchwały, a nawet przystąpić do ich egzekwowania bez konieczności interwencji sądowej.⁷⁶²

Jak wskazuje EGAE odpowiedzialność dyscyplinarna wygasa poprzez zrealizowanie orzeczonej sankcji, śmierć obwionionego bądź przedawnienie przewinienia bądź kary.

7.9. Podsumowanie

Funkcję profesjonalnych pełnomocników w Hiszpanii pełnią *abogados* i *procuradores*. Funkcje przez nich pełnione nie są zbieżne i uzupełniają się wzajemnie. *Procurador* to pełnomocnik procesowy strony - zajmuje się reprezentowaniem klientów przed sądami i trybunałami i pełni funkcję prawno-formalnego łącznika pomiędzy sądami a obywatelami zaangażowanymi w sprawy sądowe.

Abogado stanowi natomiast odpowiednik polskich radców prawnych i adwokatów. Trzy podstawowe funkcje adwokatury hiszpańskiej to obrona interesów mocodawców przed sądami; doradztwo, które ma na celu skuteczną realizację ich interesów oraz prowadzenie negocjacji polubownych. Stanowi ona część systemu sprawiedliwości, której zadaniem jest zapewnienie jego odpowiedniego i prawidłowego funkcjonowania.

Do niedawna dostęp do zawodu *abogado* był bardzo liberalny - wystarczające było ukończenie studiów prawniczych i wpisanie się na listę *abogados* w jednej z izb adwokackich. Kancelarie adwokackie, które zapewniały wcześniej nieformalne przeszkolenie świeżym absolwentom studiów prawniczych, nie były w stanie przeszkolić wszystkich młodych pełnomocników, co przyczyniło się do spadku jakości usług prawnych świadczonych przez *abogados* i spowodowało konieczność przeprowadzenia reformy. Obostrzenie warunków dostępu do zawodu spowodowało gwałtowny przyrost ich liczby w okresie *vacatio legis* nowych przepisów.

W zakresie postępowania dyscyplinarnego w Hiszpanii występuje dualizm nadzoru nad *abogados*. Sądowy nadzór nad pełnomocnikami pełni *policía de estrados*, której funkcją polega na umożliwieniu sędziom dyscyplinowania *abogados* pod warunkiem, że zachowanie, jakie stało się powodem nałożenia sankcji nie stanowi przestępstwa.

⁷⁶² J. R. Pardo Gato, *Las sanciones...*, s. 665-666.

Rozdział VIII - Cywilna odpowiedzialność profesjonalnego pełnomocnika w reżimie prawa hiszpańskiego

8.1. Uwagi wstępne

Zgodnie z hiszpańską doktryną odpowiedzialność cywilna jest to instytucja prawna, która narodziła się w celu przywrócenia równowagi ekonomicznej, która została naruszona, a dokonuje się to poprzez naprawę szkód wyrządzonych podmiotowi, który zgodnie z prawem nie musi ich tolerować.⁷⁶³

Naprawienie wyrządzonej szkody jest podstawową funkcją odpowiedzialności cywilnej, nazywaną także funkcją kompensacyjną, odszkodowawczą czy naprawczą. W doktrynie panuje pogląd, zgodnie z którym funkcja sankcjonująca w kontekście odpowiedzialności cywilnej nie istnieje i winna zostać wyeliminowana z hiszpańskiego systemu prawnego, jako sprzeczna z art. 25 hiszpańskiej Konstytucji i nieposiadająca uzasadnienia normatywnego, w związku z faktem, że naprawienie szkody w wysokości przewyższającej jej wartość winno zostać uznane za bezpodstawne wzbogacenie.⁷⁶⁴

Funkcja odstraszająca lub prewencyjna, która ma związek z przekonaniem podmiotu do zmiany sposobu myślenia lub działania w celu uniknięcia generowania szkód, została jednakże zaaprobowana przez doktrynę jako bezpośrednia konsekwencja głównej funkcji naprawczej odpowiedzialności cywilnej.⁷⁶⁵

Jak wskazuje Izquierdo Tolsada, by zaistniała odpowiedzialność cywilna konieczne jest stwierdzenie działania lub zaniechania, które to powiązane jest ze szkodą węzłem przyczynowo-skutkowym. Dodatkowo należy zweryfikować odpowiedni współczynnik przypisania (atrybucji), który pozwoli na przypisanie szkody do określonego majątku.⁷⁶⁶

⁷⁶³ P. Vélez Posada, *La responsabilidad civil contractual y extracontractual: el seguro como criterio de imputación*, Universidad Complutense de Madrid, junio 2012, s. 5-6.

⁷⁶⁴ S. Ferrer Moreno, *Responsabilidad...*, s. 13.

⁷⁶⁵ J.L. Concepción Rodríguez, *Derecho de daños*, Ed. Bosch, Barcelona, 2a edición, 1999, s. 46.

⁷⁶⁶ M. Yzquierdo Tolsada, *Sistema de Responsabilidad Civil Contractual y Extracontractual*, Ed. Dykinson, Madrid, 2001, s. 109.

8.2.Charakterystyka relacji pełnomocnik-klient

8.2.1. Stosunek prawny

Kwestią, od której należy rozpocząć rozważania dotyczące odpowiedzialności cywilnoprawnej *abogado* jest natura relacji łączącej go z jego klientem. *Abogado* w ramach swojej działalności zawodowej profesjonalnie świadczy usługi prawne, polegające na reprezentowaniu klienta w sądzie lub przed innymi podmiotami i instytucjami, udzielaniu porad prawnych czy prowadzenia w imieniu klienta negocjacji. Należy podkreślić specyfikę relacji łączącej tego profesjonalistę z osobą, na rzecz której świadczy on usługi. Składają się na nią konkretne obowiązki, nie zawsze wynikające wprost z zawartej przez strony umowy, a polegające na dołożeniu wszelkich starań ze strony *abogado* w celu osiągnięcia celu zamierzonego przez jego klienta – oczywiście w granicach umocowania oraz w granicach prawa. Podstawowym problemem dla ustalenia reżimu odpowiedzialności, któremu podlega *abogado* jest rozstrzygnięcie, czy z klientem łączy go stosunek obligacyjny czy pozaobligacyjny – wykraczający poza ramy umowy.

W przypadku reprezentacji w sądzie, *abogado* ma za zadanie bronić interesów swojego klienta w procesie, a w tym celu wysłuchać go, zebrać wszelkie informacje i dane niezbędne do sformułowania pism i stanowisk procesowych odpowiednio do roli, jaką klient w procesie przyjmuje. Podczas udzielania porady prawnej bądź sporządzania dokumentu na zlecenie klienta, *abogado* winien zadawać mocodawcy odpowiednie pytania w celu ustalenia wszelkich okoliczności istotnych w kontekście dobrania rozwiązania spełniającego potrzeby danego klienta w jak najwyższym stopniu. Powyższe oznacza, że *abogado* wykonuje głównie pracę umysłową, której towarzyszy jednakże nieodłącznie pierwiastek materialny czy fizyczny, objawiający się w konieczności przemieszczania się czy podróżowania do instytucji, przed którymi reprezentuje klienta, korzystania ze wszelkich dostępnych rejestrów, a także obecności na posiedzeniach czy widzeniach, etc.⁷⁶⁷ Wyżej wskazane czynności nie są częścią charakterystyczną żadnej konkretnej umowy, a jeżeli już, to umowy nietypowej, niesklasyfikowanej – niektórzy przedstawiciele doktryny hiszpańskiej stoją na stanowisku, że jest to swego rodzaju relacja służbowa. Należy jednakże wskazać, że konieczne jest zapewnienie ram prawnych dla zestawu praw i obowiązków, które powstają pomiędzy *abogado* a jego klientem, w wyniku czego powstało wiele teorii doktrynalnych odnoszących się do rodzaju umowy łączącej te dwa wyżej wskazane podmioty, które jako źródło tego

⁷⁶⁷ A. Gutierrez Zarza, *Las costas en el proceso civil*, COLEX, s. 161.

stosunku wskazują na przykład umowę zlecenia, umowę o pracę, umowę o świadczenie usług czy umowy mieszane, łączące w sobie cechy kilku z poprzedzających.⁷⁶⁸

Ze stosunku prawnego łączącego *abogado* i jego klienta wynikają obowiązki o charakterze profesjonalnym, spoczywające na pełnomocniku, a przejawiające się w zobowiązaniu do poprawnego świadczenia usług prawnych, zachowania lojalności wobec klienta – pod rygorem odpowiedzialności za szkodę wywołaną nieprzestrzeganiem tych obowiązków.⁷⁶⁹

Díez-Picazo definiuje odpowiedzialność jako: *podporządkowanie osoby, która narusza obowiązek określonego zachowania, nałożony w interesie innego podmiotu, pod obowiązek naprawienia wytworzonej szkody*.⁷⁷⁰

Co do zasady *abogado* ponosi odpowiedzialność cywilną zgodnie z ogólnymi zasadami zakreślonymi przez hiszpański porządek prawny. Odpowiedzialność ta może wynikać ze stosunku obligacyjnego łączącego strony (*ex contractu*), co będzie miało miejsce w większości przypadków, lub z czynu niedozwolonego - w przypadku odpowiedzialności względem podmiotu, którego nie wiąże z *abogado* żadna umowa (*ex delicto*).

W związku z tym, że, jak wskazano powyżej, tematyka odpowiedzialności cywilnej *abogado* stanowi wycinek reżimu odpowiedzialności cywilnej jako takiego, nie sposób pominąć rozważań dotyczących ogólnych zasad systemu tej odpowiedzialności. Należy jednakże wskazać, że niektórzy przedstawiciele doktryny podnoszą, że w kontekście analizy konkretnego przypadku, jakim jest odpowiedzialność *abogados*, normy ogólne nie są wystarczające ze względu na złożoność szkód wywoływanych przez postępowanie przedstawicieli tego zawodu, które są dla niego charakterystyczne i nie występują w przypadku innych rodzajów odpowiedzialności cywilnej.⁷⁷¹

⁷⁶⁸ A. Díaz Barbero, *Naturaleza Jurídica De La Relación Abogado – Cliente*, Madrid 2014 <http://www.honorariosabogados.com/wp-content/uploads/2013/11/Naturaleza-Juridica-Relacion-Abogado-Cliente1.pdf>.

⁷⁶⁹ STS de 28 de enero de 1998, no. 25. Por. F. Zamproga, *Responsabilidad...*, s. 236.

⁷⁷⁰ L. Díez-Picazo, A. Gullón, *Sistema de derecho civil. vol. II*, Tecnos 1989, s. 591.

⁷⁷¹ M. C. Crespo Mora, *Algunos aspectos problemáticos de la responsabilidad civil de los abogados en derecho español*, *Revista Chilena de Derecho Privado*, n° 12 (101-133), julio 2009), s. 115.

Wskazuje się, że w większości przypadków odpowiedzialność cywilna *abogado* wpisuje się w reżim kontraktowy.⁷⁷² Mimo iż w niektórych sytuacjach *abogado* działa z urzędu, np. wykonując obowiązki określone art. 45 i 46 EGAE (tj. świadczenie usług w ramach bezpłatnej pomocy prawnej), nie przesądza to jednak o nieistnieniu stosunku obligacyjnego pomiędzy nim, a jego klientem, a relacja taka nadal będzie świadczeniem usługi.⁷⁷³

Sygnalizuje się także istnienie tzw. odpowiedzialności przedkontraktowej⁷⁷⁴, która dotyczy sytuacji, w której zdarzenie rodzące odpowiedzialność danego podmiotu ma miejsce w fazie poprzedzającej zawarcie umowy przez strony. Różnice pomiędzy konkretnymi reżimami należy klasyfikować zgodnie z naturą danego naruszenia, tj. w przypadku *ex contractu* będzie to złamanie istniejącego wcześniej obowiązku umownego – w przeciwnym wypadku mamy do czynienia z *ex delicto*. Jednakże, gdy nie istnieje jeszcze stosunek obligacyjny łączący strony, a naruszenie nie dotyczy obowiązku wynikającego z prawa pozytywnego - zastosowanie będzie miał właśnie reżim odpowiedzialności przedkontraktowej.⁷⁷⁵

Odpowiedzialność pozakontraktowa ma ogólny charakter i jest niezależna od jakichkolwiek poprzedzających ją przejawów zgodnej woli stron, w przeciwieństwie do odpowiedzialności kontraktowej, która wymaga istnienia umowy łączącej strony danego stosunku w sposób przez nie określony. Powyższe oznacza, że dla wykazania odpowiedzialności *ex contractu* i zidentyfikowania naruszonego obowiązku, konieczna jest analiza umownego stosunku prawnego łączącego strony w celu odszukania i doprecyzowania naruszenia dokonanego przez dany podmiot. W przypadku odpowiedzialności *ex delicto*

⁷⁷² Por. STS no. 3340/2013 de 5 de junio: Spełnienie zobowiązania, które ma swoje źródło w umowie winno odbywać się z zastosowaniem średniej miary staranności wymaganej zgodnie z jego naturą i okolicznościami danego przypadku. W relacji *abogado* z jego klientem, jeżeli ten pierwszy nie spełni zobowiązania wobec drugiego, które wynika z umowy bądź jest nieodłączną konsekwencją jego działalności zawodowej, mamy do czynienia z odpowiedzialnością kontraktową.

⁷⁷³ A. Serra Rodriguez, *La responsabilidad civil del abogado*, Cizur Menor, Aranzadi, 2002, s. 155.

⁷⁷⁴ *Responsabilidad precontractual*. Por. STS de 19 de Julio de 1994, <https://supremo.vlex.es/vid/contractual-precontrato-25-1993-as-208557>. Szerzej na ten temat: C. Cuadrado Pérez, *La responsabilidad precontractual en la reforma proyectada: ¿una ocasión perdida? (Parte I)*, Revista Crítica de Derecho Inmobiliario Núm. 744, Julio 2014, s. 1717-1758; R. Bernad Mainar, *Una perspectiva comparada en torno a la exigibilidad del precontrato y la responsabilidad frente a su incumplimiento*, Revista Crítica de Derecho Inmobiliario Núm. 743, Mayo 2014, s. 1233-1263; M. Paz García Rubio, *La responsabilidad precontractual en la propuesta de modificación del derecho de obligaciones y contratos*, Anuario de Derecho Civil Núm. LXIII-4, Octubre 2010, s. 1621-1642.

⁷⁷⁵ O. Gomes, *Obrigações. 11 ed.*, Rio de Janeiro, Forense 1997, s. 153.

naruszenie wiąże się natomiast z nieprzestrzeganiem przepisów prawa powszechnie obowiązującego.⁷⁷⁶ Reżim odpowiedzialności kontraktowej opiera się na naruszeniu obowiązku dobrowolnie przyjętego przez stronę w zawartej przez nią umowie bądź umieszczonego w danej umowie z mocy prawa. *Ex delicto* natomiast wymaga istnienia bezprawności wynikającej z nieprzestrzegania obowiązku prawnego wynikającego ze źródeł autonomicznych i niezależnych od jakiejkolwiek manifestacji woli stron.⁷⁷⁷

W hiszpańskiej doktrynie wskazuje się także, że zadanie *abogado* nie ogranicza się do wiernego wykonywania poleceń dekodowanych na mocy ustawy, a właśnie ze względu na jego misję doradcy i obrońcy swojego klienta, w jego roli jako profesjonalisty krzyżują się obowiązki o różnym charakterze, czasami pozornie sprzeczne, a dotyczące zobowiązań wobec klienta, sądów, kolegów-prawników, a także obywateli jako ogółu. Nie można więc zapominać, że równoległe do zasad, które regulują profesję *abogado* jako zawód wolny i niezależny, funkcjonują zasady etyczne oraz deontologia zawodowa, których przestrzeganie ma na celu zagwarantowanie prawidłowego wykonywania zawodu przez *abogado* oraz jego niezależność od jakiejkolwiek presji czy wpływów zewnętrznych. Oczywistym bowiem jest, że trudno o relację zaufania, jeśli w dowolnym momencie przez słabość do klienta, sędziego lub osoby trzeciej etyka zawodowa jest zaniedbywana, co w konsekwencji wzbudza wątpliwości co do uczciwości, prawdomówności lub szczerości danego *abogado*, które to cechy muszą stanowić, wraz z obowiązkiem zachowania tajemnicy zawodowej, istotę cnót tego zawodu.⁷⁷⁸

8.2.2. Zobowiązanie starannego działania i rezultatu

Kwestią podstawową w przypadku rozpatrywania odpowiedzialności *abogado* za szkodę jest rozstrzygnięcie o rodzaju zobowiązania łączącego go z klientem, a konkretnie czy będzie to zobowiązanie starannego działania czy rezultatu.⁷⁷⁹

Zobowiązania związane z praktyką zawodową są, co do zasady, zobowiązaniami starannego działania, a nie rezultatu. Z tego powodu naruszenie przez profesjonalistę nie jest

⁷⁷⁶ J. de Aguiar Dias, *Da responsabilidade civil*, Rio de Janeiro: Forense 1994, s. 128-129.

⁷⁷⁷ F. Zamprogno Mantiello, *Responsabilidad...*, s. 236.

⁷⁷⁸ J. Garcia Bleda, *El contrato de servicios celebrado por los Abogados*, Cuadernos del C.G.P.J., s. 78.

⁷⁷⁹ Część hiszpańskiej doktryny poddaje ten podział krytyce. Por. A. Cabanillas Sánchez, *Las obligaciones de actividad y de resultado*, Bosch, Barcelona 1993, s. 20, który wskazuje na relatywność tego podziału, a konkretnie, że czynność stanowiąca środek do osiągnięcia danego celu sama w sobie reprezentuje już swoisty cel.

skorelowane wyłącznie z brakiem uzyskania wyniku oczekiwanego przez klienta. Konieczne jest przede wszystkim, aby strona poszkodowana zweryfikowała, że miało miejsce naruszenie z winy pełnomocnika.⁷⁸⁰

Kiedy przepis prawa bądź umowa zobowiązuje daną osobą do osiągnięcia czegoś konkretnego, z góry ustalonego, obojętne czy będzie to wykonane poprzez działanie czy zaniechanie, zobowiązanie takie kwalifikowane jest jako rezultatu. Natomiast w sytuacji, w której dany przepis lub umowa zobowiązuje dłużnika do zachowania ostrożności i należytej staranności, zobowiązanie to traktowane jest jako starannego działania.

Co do zasady, w przypadku *abogados* będziemy mieli do czynienia z zobowiązaniem starannego działania.⁷⁸¹ Oznacza to, że *abogado* nie zobowiązuje się do tego, że dokonana przez niego czynność osiągnie konkretny skutek, a do tego, że czynność ta zostanie przez niego wykonana w sposób należyty.⁷⁸² Wynika to z tego, że *abogado* nie może się zobowiązać do osiągnięcia celu zależnego od osoby trzeciej, takiej jak sędzia. Jak wskazuje się w orzecznictwie, nie może on odpowiadać za działanie podmiotu trzeciego, który może zgadzać się z tezą bądź argumentacją powoływaną w obronie interesów konkretnego klienta, bądź jej nie podzielać.⁷⁸³ *Abogado* nie może zobowiązać się wobec klienta do osiągnięcia konkretnego rezultatu, takiego jak wygrana procesu. Zobowiązany jest jedynie do podjęcia wszelkich środków niezbędnych do osiągnięcia uzgodnionego celu oraz dołożenia właściwej jego zawodowi należytej staranności i na tym jego obowiązek się kończy. Jak wskazuje doktryna francuska, różnica pomiędzy zobowiązaniem starannego działania a rezultatu ujawnia się w momencie spełnienia zobowiązania. W przypadku zobowiązania starannego działania, mimo nieosiągnięcia wskazywanego przez strony rezultatu, w celu osiągnięcia którego stosowane były uzgodnione przez strony środki, strona zobowiązana nie będzie ponosiła odpowiedzialności za szkodę pod warunkiem, że nie zostanie wykazane po jej stronie niedbalstwo. W sytuacji niedołożenia należytej staranności szkoda będzie natomiast

⁷⁸⁰ M. de las Mercedes Hermoso González de Castejón, *La responsabilidad civil en el ejercicio de la Abogacía. Marco actual*, Universidad Pública de Navarra, febrero 2014, s. 15.

⁷⁸¹ Tak: STS n° 4921/2013 de 14 de octubre, STS n° 373/2013 de 5 de junio, STS n° 3120/2013 de 22 de abril, STS n° 3013/2013 de 22 de abril. Szerzej na temat zobowiązania *abogado* do starannego działania: J. Martí Martí, *La responsabilidad civil del Abogado, del Procurador y de sus sociedades profesionales*, Bosch Editor 2009, s. 49-53.

⁷⁸² Tak: SSTs 8 de junio 200 (RJ 2000/5098) 28 de diciembre 1996 (RJ 1996/9509).

⁷⁸³ STS de 3 de octubre de 1998.

szacowana nie w odniesieniu do stopnia zrealizowania celu, lecz bezpośrednich konsekwencji winy, jaką można przypisać stronie zobowiązanej.⁷⁸⁴

W przeciwieństwie do powyższego, zobowiązanie rezultatu gwarantuje jego osiągnięcie, a więc w przypadku, gdy nie zostanie on zrealizowany, zobowiązania nie można uznać za spełnione.⁷⁸⁵ W niektórych przypadkach więź obligacyjną, jaka łączy *abogado* z jego klientem będzie można zakwalifikować jako zobowiązanie rezultatu. Chodzi o takie sytuacje, jak sporządzenie konkretnego dokumentu bądź umowy na zlecenie klienta oraz – w pewnym zakresie - przeprowadzenie konkretnej transakcji w imieniu klienta. Zobowiązanie rezultatu zobowiązuje dłużnika do zrealizowania wymagań klienta i nie będzie wystarczające uczynienie wszystkiego, co możliwe, aby cel ten osiągnąć. Konieczne jednakże jest, aby osiągnięcie rezultatu zależne było wyłącznie od woli *abogado*.⁷⁸⁶

Orzecznictwo hiszpańskie odnosiło się do kwestii rodzaju zobowiązań wykonywanych przez *abogado*, prezentując jednolitą linię orzeczniczą. Wskazywano, że *abogado* dotyczy zobowiązanie starannego działania, gdyż zobowiązuje się on wyłącznie do prowadzenia swoich działań z należytą starannością i zgodnie z *lex artis*, nie gwarantując tym samym ani nie zobowiązując się do jego wyniku.⁷⁸⁷ Podkreśla się także, że w przypadku *abogado* umowa świadczenia usług konkretyzuje się w prowadzeniu procesu, które to stanowi zobowiązanie starannego działania, nie rezultatu, ponieważ *abogado* nie zobowiązuje się do tego, że jego działania zakończą się sukcesem, a do tego, że wykona je zgodnie z tym, co ustalił w umowie z klientem i przewidzianymi normami prawnymi.⁷⁸⁸

Warto wskazać także na konsekwencje uznania zobowiązania za rezultatu bądź starannego działania na płaszczyźnie ciężaru dowodowego.⁷⁸⁹ Nie sposób nie zauważyć, że w praktyce dużo prostsze będzie wykazanie nieosiągnięcia konkretnego wyniku niż niedołożenia należytej staranności, w szczególności w przypadku dziedziny specjalistycznej, jaką jest prawo i ze względu na trudności, jakie sprawia klientowi ocena pracy pełnomocnika

⁷⁸⁴ G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil. II-1 Les obligations*, Paris 1962.

⁷⁸⁵ J. L. Lacruz Berdejo i in., *Derecho de obligaciones. Volumen primero. Parte general. Teoría del contrato*, Dykinson Madrid 2011, s.53.

⁷⁸⁶ S. Ferrer Moreno, *Responsabilidad...*, s. 10.

⁷⁸⁷ STS 498/2001, 23 de Mayo de 2001, <https://supremo.vlex.es/vid/responsabilidad-abogado-da-perjuicios-18338768>.

⁷⁸⁸ STS 996/2005, 14 de Diciembre de 2005, <https://supremo.vlex.es/vid/responsabilidad-civil-abogados-1544-ma-20066873>.

⁷⁸⁹ Por. M. de las Mercedes Hermoso González de Castejón, *La responsabilidad...*, s. 18, A. Serra Rodríguez, *La responsabilidad...*, s. 163.

i tego, jak powinna ona wyglądać. Należy wskazać, że *abogado* korzysta z domniemania dochowania należytej staranności do momentu, kiedy jego klient wykaże okoliczności temu przeczące.⁷⁹⁰

Reasumując, aby uchronić się od odpowiedzialności w przypadku nieosiągnięcia rezultatu oczekiwanego przez klienta, wystarczy, że *abogado* wykaże, że zastosował środki niezbędne do osiągnięcia pożądanego wyniku sprawy i zrobił to zgodnie z *lex artis*.⁷⁹¹ Jednakże kwestia ta jest w pewnym zakresie problematyczna, jako że złożoność typowej działalności adwokata obejmuje wiele czynności (od proceduralnych do zwykłych porad), które mogą być uważane za rezultat lub działanie same w sobie. Tak więc, w każdej umowie o świadczenie usług profesjonalnych będą wymagane częściowe i fragmentaryczne wyniki, których brak będzie służyć jako wytyczna dla dowodu naruszenia globalnego obowiązku starannego działania. Na przykład obrońca w procesie karnym, co do zasady, zobowiązany jest do starannego działania, ale niezbędne jest też dokonanie przez niego określonych czynności, które będą stanowić osiągnięcie rezultatu, takich jak obecność na przesłuchaniach lub złożenie pisemnego wniosku.⁷⁹²

8.3. Ogólne przesłanki odpowiedzialności

Wskazać należy, że, co do zasady, przesłanki, których spełnienie warunkuje zaistnienie któregośkolwiek z reżimów odpowiedzialności – czy to *ex contractu* czy *ex delicto* – są zbieżne, a główna różnica dotyczy zdarzenia sprawczego w postaci niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy lub czynu niedozwolonego. Obydwa reżimy wymagają natomiast zaistnienia winy, szkody i związku przyczynowego łączącego zdarzenie będące wynikiem działań sprawcy i jego negatywne konsekwencje dla praw innego podmiotu.⁷⁹³

⁷⁹⁰ S. Ferrer Moreno, *Responsabilidad...*, s. 10.

⁷⁹¹ STS de 7 de febrero 200 (RJ 2000/283).

⁷⁹² Á. Blasco Pellicer, A. Serra Rodríguez, *El trabajo profesional de los abogados: la responsabilidad civil de abogados y procuradores*, Tirant lo Blanch 2012, s. 5.

⁷⁹³ STS de 12 de febrero de 2008 n. 6678/2008. Szerzej na ten temat: L. F. Reglero Campos, *La responsabilidad civil de abogados en la jurisprudencia del Tribunal Supremo*, Revista de responsabilidad civil y seguro, s. 25, <http://www.asociacionabogadosrcs.org/doctrina/responsabilidadAbogadosTribunalSupremo.pdf>; R. de Ángel Yáguez, *La responsabilidad civil del abogado*, InDret 1/2008, s. 29. J. Ortega Doménech, *El contrato de obra en la jurisprudencia*, Editorial Reus S.A., Madrid 2007, s. 52.

8.3.1. Wina

Dla powstania odpowiedzialności wystarczające jest zaistnienie zawinionego czynu skutkującego szkodą - pod warunkiem, że okoliczności egzoneracyjne nie mają w danym przypadku zastosowania, *abogado* zobowiązany jest do naprawienia takiej szkody.⁷⁹⁴ W doktrynie hiszpańskiej wskazuje się, że przesłanka winy w przypadku odpowiedzialności kontraktowej jest, co do zasady, tożsama z analogiczną przesłanką odpowiedzialności deliktowej, a różnice ujawniają się wyłącznie w momencie obliczania wartości sumy, jaka winna zostać wypłacona klientowi przez danego *abogado*, kiedy to bierze się pod uwagę stopień winy oraz konkretne okoliczności danego przypadku. Mechanizm determinowania, czy przesłanki uległy zmaterializowaniu - tj. rodzaje środków dowodowych, rozpiętość wysokości szkody - także różni te dwa rodzaje odpowiedzialności, mimo iż obydwa reżimy oparte są na zasadzie winy, która stanowi, co do zasady, podstawę odpowiedzialności cywilnej.⁷⁹⁵

Wina rozumiana jest jako powód, dla którego dany podmiot powinien ponosić odpowiedzialność lub motyw podjęcia jakiejś decyzji opartej na okolicznościach danego przypadku.⁷⁹⁶

Zgodnie z art. 1101 CC⁷⁹⁷, w reżimie odpowiedzialności kontraktowej, naprawienie szkody jest obowiązkiem podmiotu, któremu można zarzucić zamiar-premedytację⁷⁹⁸ (w rozumieniu złej wiary), niedbalstwo bądź zwłokę w wykonaniu zobowiązania i który to podmiot w jakikolwiek sposób narusza jego treść. Natomiast zgodnie z art. 1902 CC, w przypadku odpowiedzialności deliktowej wymagana jest wina bądź niedbalstwo.

Należy podkreślić, że wina oznacza tu przede wszystkim niewykonanie obowiązków cywilnoprawnych, które można zarzucić danej osobie, a obowiązki te mogą wynikać z jakiegokolwiek źródła więzi obligacyjnej pomiędzy wierzycielem a dłużnikiem, takiego jak umowa,⁷⁹⁹ wspólność majątku, czy relacja oparta na prawie publicznym zbliżona do umowy jako instytucji prawa prywatnego.⁸⁰⁰

⁷⁹⁴ F. Zamproga Matiello, *Responsabilidad...*, s. 232-233.

⁷⁹⁵ *Ibidem*, s. 234.

⁷⁹⁶ L. F. Reglero Campos, *Tratado de responsabilidad civil*, Navarra: Thomson Aranzadi 2008, s. 283.

⁷⁹⁷ Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil «BOE» núm. 206, de 25/07/1889.

⁷⁹⁸ *Dolo*.

⁷⁹⁹ J. L. Lacruz Berdejo i in., *Derecho...*, s. 165.

⁸⁰⁰ SSTs de 26 enero y de 19 de julio 1984.

Punktami wspólnymi winy w przypadku obydwu reżimów odpowiedzialności są konieczność naruszenia przepisu (czy to powszechnie obowiązującego, czy wynikającego z umowy łączącej strony) oraz naprawienia szkody przez to wyrządzonej.

Artykuł 1101 CC zawiera w sobie cztery przesłanki, które można pogrupować w dwie przeciwstawne grupy: naruszenie i zwłokę - powiązane z niewykonaniem zobowiązania - oraz złą wiarę (zamiar-premedytację) i winę (niedbalstwo) - które można zarzucić dłużnikowi spełniającemu wymagane kryteria.⁸⁰¹

Dolo, czyli premedytacja – zamiar - oznacza działanie w złej wierze, tj. z zamiarem naruszenia zobowiązania.⁸⁰²

Zgodnie z art. 1104 CC wina lub niedbalstwo dłużnika polega na zaniechaniu staranności, która wymagana jest ze względu na charakter danego zobowiązania i odpowiada okolicznościom dotyczącym osób, czasu i miejsca. Natomiast, gdy dane zobowiązanie nie określa miary staranności, jaka winna zostać zachowana, wymagana będzie staranność odpowiadająca dobrej głowie rodziny.⁸⁰³

Należy wskazać, że hiszpański sędzia ma możliwość moderowania przesłanki winy, a w konsekwencji i samej odpowiedzialności, w zależności od okoliczności danego przypadku. Zasadą jest, że odpowiedzialność wynikająca z zaniedbania jest w równym stopniu egzekwowalna przy wypełnianiu wszelkiego rodzaju zobowiązań, jednakże uprawnienie przyznane sędziom jest elementem mającym na celu uelastyczenie systemu i umożliwienie sędziom dostosowania reguł przesądzających o odpowiedzialności do indywidualnych okoliczności danego przypadku.⁸⁰⁴

Wskazuje się, że uregulowanie zawarte w art. 1103 CC nie ma na celu umożliwienia ustalania *ad casum* kryteriów dotyczących winy odrębnych od ogólnie obowiązujących, a ograniczenie kwoty odszkodowania stosownie do elementu subiektywnego winy – a konkretnie – dobrej wiary dłużnika.⁸⁰⁵ Hiszpański Sąd Najwyższy, co do zasady, np. w wyrokach z 20 kwietnia 1993 r.⁸⁰⁶ oraz 24 września 1983 r.⁸⁰⁷ uznaje uprawnienie sądu

⁸⁰¹ J. L. Lacruz Berdejo i in., *Derecho...*, s. 167.

⁸⁰² Art. 1107 CC.

⁸⁰³ Art. 1104 CC.

⁸⁰⁴ Art. 1103 CC.

⁸⁰⁵ J. L. Lacruz Berdejo i in., *Derecho...*, s. 171.

⁸⁰⁶ STS de 20 abril 1993.

wynikające z art. 1103 CC za suwerenne prawo danej instancji, które nie może podlegać zaskarżeniu w drodze kasacji.⁸⁰⁸

8.3.2. Szkoda

Przez szkodę w prawie hiszpańskim rozumie się jakiekolwiek pogorszenie, ograniczenie lub cierpienie spowodowane przez dany przedmiot, podmiot lub prawo.⁸⁰⁹

Podkreślenia wymaga, że odpowiedzialność za szkodę obejmuje zarówno szkodę materialną (majątkową), jak i niematerialną, tj. krzywdę.⁸¹⁰

Straty majątkowe powodują zmniejszenie użyteczności, która jest przywracana lub naprawiana za pomocą pieniędzy lub dóbr wymiennych na pieniądze. Natomiast szkoda niemajątkowa (moralna) oznacza obniżenie poziomu satysfakcji lub użyteczności, osobistego i intymnego, którego ani pieniądze, ani inne towary nie mogą zastąpić - na przykład, emocjonalne piętno, jakie pociąga za sobą utrata członka rodziny. Mimo iż zazwyczaj to właśnie kwota pieniężna służy jako naprawienie szkody, nie ma ona na celu przysporzenia zysku, a odszkodowania za szkody materialne różnią się od tych wyrównujących szkody niematerialne właśnie w kontekście możliwości przywrócenia przez pieniądze utraconej „użyteczności”. Oczywiście jest, że ten sam fakt może powodować szkody obu rodzajów. Każda szkoda majątkowa zawsze ma pewien wymiar dotyczący sfery niemajątkowej, z wyjątkiem szkody wyłącznie pieniężnej lub szkód o charakterze ściśle komercyjnym.⁸¹¹

Szkodę majątkową dzieli się na *damnum emergens*, czyli stratę rzeczywistą, oraz *lucrum cessans*, tj. utracone korzyści.⁸¹²

Hiszpański Sąd Najwyższy jest bardzo wymagający w kwestii udowadniania szkody w kontekście zasądzania odszkodowania, w szczególności w przypadku *lucrum cessans*. Powtarzają się wyroki, w których wskazuje się, że obowiązek naprawienia szkody nie jest konieczną konsekwencją niewykonania zobowiązania, wymagane jest bowiem jej

⁸⁰⁷ STS de 24 septiembre 1983.

⁸⁰⁸ Wyjątkiem od tego stanowiska jest pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w wyroku z 30 czerwca 1981 r (STS de 30 de junio 1981).

⁸⁰⁹ R. Maciá Gomezi, *La dualidad del daño patrimonial y del daño moral*, *Revista de responsabilidad civil y seguro*, <http://www.asociacionabogadosrcs.org/doctrina/rc36doctrina2.pdf>, s.21.

⁸¹⁰ L.F. Reglero Campos, *Tratado...*, s. 121.

⁸¹¹ R. Maciá Gomezi, *La dualidad...*, s.22.

⁸¹² J. L. Lacruz Berdejo i in., *Derecho...*, s. 203-204.

udowodnienie, a ocena należy do sądu danej instancji.⁸¹³ Podkreśla się, że podstawową zasadą odpowiedzialności cywilnej jest to, że brak szkody w konsekwencji rodzi brak obowiązku jej naprawienia, jednakże jurysprudencja zdaje się dochodzić także do wniosku, że wymogi dotyczące środków dowodowych są zbyt daleko idące. Szczególnie dotyczy to sytuacji definitywnego⁸¹⁴ niewykonania zobowiązania, w której szkoda powstaje nieuchronnie i konkretyzuje się w braku przysporzenia w majątku wierzyciela, wynikającego ze spełnienia świadczenia.⁸¹⁵

8.3.3. Związek przyczynowy

Pomiędzy zdarzeniem sprawczym a szkodą musi istnieć związek przyczynowy. Jest to jedna z przesłanek niezbędnych dla ustalenia odpowiedzialności cywilnej. W orzecznictwie hiszpańskim⁸¹⁶ wskazuje się, że związek przyczynowy powinien być „pewny”, co oznacza, że przypisanie skutku w postaci szkody do konkretnego zachowania sprawcy odbywa się w sposób pewny. Wymóg uzyskania pewności jest traktowany bardziej liberalnie w sytuacji, gdy sprawca szkody jest anonimowy i należy do grupy potencjalnych sprawców, z których każdy mógłby spowodować szkodę, co ma miejsce np. w przypadku wybicia szyby piłką przez jednego z chłopców bawiących się w nieostrożny sposób. Co istotne, sprawcy nie mogą być przypadkową zbieraniną ludzi, a zorganizowaną grupą, której nie można przypisać zupełnej przypadkowości.⁸¹⁷

W judykaturze hiszpańskiej bardzo popularna jest teoria adekwatnego związku przyczynowego. Wskazuje się, że w celu ustalenia winy sprawcy wymagane jest, aby rezultat jego działania był naturalną, adekwatną i wystarczającą dla ustalenia woli danego podmiotu konsekwencją.⁸¹⁸ Mniejszą popularnością cieszy się teza o ekwiwalentności przyczyn, tj. *conditio sine qua non*.⁸¹⁹

⁸¹³ SSTs de 6 de Julio 1983 y de 8 de octubre 1984.

⁸¹⁴ Chodzi o sytuację, w której gdy dłużnik nie spełnia zobowiązania i niemożliwe jest spełnienie należnego świadczenia, ponieważ jego przedmiot zniknął, został zniszczony lub nie może już zaspokoić interesów wierzyciela.

⁸¹⁵ J. L. Lacruz Berdejo i in., *Derecho...*, s. 205.

⁸¹⁶ SSTs de 2 y de 29 de mayo 1995 y 2 de abril 1996.

⁸¹⁷ J. L. Lacruz Berdejo i in., *Derecho de obligaciones. Volumen segundo. Contratos y cuasicontratos. Delito y cuasidelito*, Dykinson Madrid 2009, s. 469.

⁸¹⁸ SSTs de 13 de julio 1987, de 11 de marzo y de 12 de diciembre 1988, de 27 de septiembre 1993.

⁸¹⁹ Tak np. STS de 28 de febrero 1975.

8.4.Odpowiedzialność kontraktowa *abogado*

Zgodnie z art. 1101 hiszpańskiego Kodeksu Cywilnego przesłankami odpowiedzialności kontraktowej są niewykonanie bądź nienależyte lub częściowe wykonanie obowiązków wynikających z łączącej strony umowy, szkoda wierzyciela, związek przyczynowy łączący dane zdarzenie ze szkodą oraz wina dłużnika. W przypadku spełnienia powyższych przesłanek dłużnik zobowiązany jest do wykonania obowiązków wynikających ze stosunku obligacyjnego łączącego go z dłużnikiem oraz naprawienia szkody wynikającej z niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy.⁸²⁰

Odpowiedzialność kontraktowa wymaga wpisania jej w ramy konkretnej umowy zawartej przez strony. Hiszpańska doktryna wskazuje na kilka rodzajów umów, jakie mogą łączyć *abogado* z jego klientem. W zakresie reprezentacji przed sądem i innymi organami mamy do czynienia z umową o świadczenie usług, regulowaną przez art. 1583 i n. CC.⁸²¹ W przypadku przygotowywania przez *abogado* na zlecenie klienta konkretnej umowy, opinii prawnej bądź dokumentu, strony łączyć będzie umowa o dzieło, która regulowana jest w art. 1588 i n. CC. Jak wskazano w orzecznictwie, jeżeli prawnik zobowiązuje się świadczyć za wynagrodzeniem nie swoją właściwą działalność zawodową, a jej efekt, co ma miejsce, np. w przypadku sporządzania opinii prawnej, świadczy on usługę w ramach umowy o dzieło.⁸²² Natomiast, gdy *abogado* zobowiązuje się przeprowadzić na rzecz klienta jakąś transakcję w ramach udzielonego mu pełnomocnictwa bądź zarządzać jego sprawami lub majątkiem, wtedy strony zawierają umowę zlecenia, regulowaną w art. 1709 i n. CC.⁸²³ W doktrynie wskazuje się także, że w niektórych przypadkach umowa o świadczenie usług zbliża się konstrukcyjnie do zlecenia.⁸²⁴

⁸²⁰ L. F. Reglero Campos, *Tratado...*, s. 121.

⁸²¹ Á. Blasco Pellicer, A. Serra Rodríguez, *El trabajo...*; J. Á. García Fernández, *Resumen técnico: Vademécum para abogados noveles: seguros de responsabilidad civil profesional*, Tirant lo Blanch, 2010; J. Moreo Ariza, *La compleja configuración del daño en la responsabilidad civil del abogado*, Indret n° 414, Barcelona 2007. M. C. Crespo Mora, *La responsabilidad civil del abogado en el derecho español: perspectiva jurisprudencial*, Revista de Derecho, Universidad del Norte, n° 25, Barranquilla, 2006.

⁸²² STS 4 de febrero 1950, RJ 1950/191.

⁸²³ S. Ferrer Moreno, *Responsabilidad...*, s. 9.

⁸²⁴ Tak: M. A. Parra Lucán, *La responsabilidad civil de los profesionales del derecho* (w:) F. Reglero (red.) *Tratado de responsabilidad civil*, tomo III, 4ª ed., Cizur Menor, Thomson Aranzadi, 2008, s. 823; A. Serra Rodríguez, *La responsabilidad...*, s. 152.

8.5.Odpowiedzialność deliktowa *abogado*

Odpowiedzialność deliktową regulują artykuł 1902 i następne CC, wskazujące, że kto poprzez swoje działanie bądź zaniechanie, przy udziale winy lub niedbalstwa, wyrządzi szkodę innej osobie, jest zobowiązany do jej naprawienia.

Mimo że, co do zasady, sprawca odpowiedzialność ponosi za czyny własne, w niektórych przypadkach za szkodę odpowiadał będzie podmiot trzeci – w takiej sytuacji mamy do czynienia z odpowiedzialnością za czyny cudze.⁸²⁵ Jak stanowi art. 1903 CC, odpowiedzialność deliktową ponoszą także osoby inne niż sprawca, a konkretnie - rodzice są odpowiedzialni za szkody wyrządzone przez dzieci będące pod ich opieką, opiekunowie są odpowiedzialni za szkody wyrządzone przez nieletnich lub osoby niepełnosprawne, które są pod ich pieczę i zamieszkują razem z nimi. Właściciele lub dyrektorzy zakładu lub przedsiębiorstwa są natomiast odpowiedzialni za spowodowane przez osoby od nich zależne szkody, które zostały wyrządzone w ramach zadań, do jakich te osoby zostały zatrudnione lub w związku z pełnioną przez nich funkcją. Podmioty, które są właścicielami centrum nauczania, są odpowiedzialne za szkody spowodowane przez ich nieletnich uczniów w czasie, w którym są pod kontrolą lub nadzorem personelu dydaktycznego danego centrum, podczas zajęć lekcyjnych, pozalekcyjnych i uzupełniających.⁸²⁶ Odpowiedzialność, o której mowa w niniejszym artykule, wygasa, gdy osoby w nim wymienione udowodnią, że dołożyły staranności właściwej dobrej głowie rodziny⁸²⁷, aby zapobiec szkodzie.

W przypadku odpowiedzialności *abogado* z odpowiedzialnością za czyny cudze będziemy mieli do czynienia w sytuacji szkody popełnionej przez osobę przez niego zatrudnioną, czy to sekretarkę, praktykanta czy innego pracownika. Przeważająca ilość przypadków to jednak odpowiedzialność jako sprawca za czyny własne.

8.6.Ciężar dowodu

W zakresie ciężaru dowodu należy wskazać, że reżim *ex delicto* wymaga wykazania winy przez poszkodowanego, natomiast w przypadku odpowiedzialności kontraktowej, gdy ta wynika ze zobowiązania rezultatu, wystarczające jest wykazanie naruszenie obowiązku

⁸²⁵ L. Díez-Picazo, A. Gullón, *Sistema...*, s. 614.

⁸²⁶ Art. 1903 CC.

⁸²⁷ *Diligencia de un buen padre de la familia*, tj. staranność właściwa „dobremu ojcu (głowie) rodziny”. Wskazane pojęcie dotyczy modelu zachowania rozsądnej i zwyczajnej osoby; normalnej staranności; normy lub reguły postępowania, których normalne społeczeństwo oczekuje od rozsądnego człowieka.

umownego, podczas gdy to strona przeciwna zobowiązana będzie do obalenia domniemania winy w celu zwolnienia z odpowiedzialności. Powyższe oznacza, że w przypadku tych dwóch reżimów odpowiedzialności mamy do czynienia ze swoistą odwrotnością ciężaru dowodu.⁸²⁸

8.7. Zbieg odpowiedzialności kontraktowej i deliktowej *abogado*

Odpowiedzialność kontraktowa *abogado* powstaje co do zasady wobec jego klienta w związku z zawinionym niewywiązaniem się przez pełnomocnika z obowiązków wynikających z umowy łączącej strony. Natomiast w przypadku, gdy szkoda wyrządzona została podmiotowi trzeciemu, który nie jest objęty stosunkiem obligacyjnym pomiędzy *abogado* a jego klientem, pełnomocnik ponosił będzie odpowiedzialność deliktową. Co istotne, *abogado* związany jest nie tylko umową z klientem, a także szeregiem obowiązków wynikających bezpośrednio z przepisów prawa, chociaż mają one zazwyczaj związek ze stosunkiem umownym, którego stroną jest *abogado* jako profesjonalista.⁸²⁹

Podkreślenia wymaga jednakże, że powód nie ma obowiązku wskazywania konkretnej podstawy odpowiedzialności występując przeciwko *abogado* w sądzie. Strona nie może ponieść negatywnych konsekwencji niewskazania reżimu odpowiedzialności i rodzaju winy w procesie⁸³⁰ - może ograniczyć się do wskazania okoliczności danej sprawy, bez powoływania się na konkretną podstawę prawną.

W doktrynie wskazuje się, że reżim odpowiedzialności kontraktowej jest wyspecjalizowany w stosunku do deliktowego, którego jednocześnie potencjalna odpowiedzialność *ex contractu* nie wyklucza. Wręcz przeciwnie, podnosi się, że zakres zastosowania art. 1902 CC i zawartego w nim pojęcia szkody mieści w sobie kumulatywnie bądź alternatywnie każdy przypadek szkody spowodowanej przez zawinione niewykonanie umowy, a w szczególności w przypadku szkody, zawierającej w sobie naruszenie ogólnego obowiązku prawnego innego niż zapłata długu, która to podlegać będzie naprawie w taki sam sposób niezależnie od istnienia stosunku umownego. W takich przypadkach właściwe jest zastosowanie reżimu deliktowego z art. 1902 CC, ponieważ ogólny obowiązek prawny, którego naruszenie stanowi czyn bezprawny, nie został wyeliminowany ze względu na to, że

⁸²⁸ F. Zamproga Mantiello, *Responsabilidad...*, s. 238.

⁸²⁹ F. A. Represas, *Responsabilidad civil del abogado*, Buenos Aires: Hammurabi 1996, s. 125-126.

⁸³⁰ J. de Aguiar Dias, *Da responsabilidade...*, s. 130.

ingerencja sprzeczna z prawem w sferę prawną drugiego podmiotu odbyła się w ramach łączącej strony umowy.⁸³¹

Powyższe oznacza, że doktryna hiszpańska dopuszcza zbieg odpowiedzialności kontraktowej oraz deliktowej, a zgodnie z dominującym w orzecznictwie poglądem⁸³² pokrzywdzony może wybrać jeden z konkurujących ze sobą reżimów⁸³³, ze wszelkimi konsekwencjami właściwymi dla tego wybranego, które powstają w momencie dokonania wyboru.

8.8.Przesłanki szczególne odpowiedzialności *abogado*

Rozróżnienie odpowiedzialności zawodowej od jakiegokolwiek innego rodzaju odpowiedzialności ma sens jedynie z punktu widzenia odmiennej kazuistyki w odniesieniu do zdarzeń generujących odpowiedzialność oraz, w mniejszym stopniu, w odniesieniu do szkód, ponieważ, co do zasady, trzy podstawy, na których opiera się odpowiedzialność cywilna, są takie same w większości przypadków, a są to: działanie (lub zaniechanie), szkoda oraz związek przyczynowy. Akcent odróżniający odpowiedzialność profesjonalisty od odpowiedzialności cywilnej opartej na zasadach ogólnych zawiera się przede wszystkim w zachowaniu przedstawiciela danego zawodu, to znaczy w postępowaniu zgodnie z *lex artis*, a w mniejszym stopniu także w związku przyczynowym oraz określaniu wysokości i ocenie szkody.⁸³⁴

8.8.1. Zdarzenie sprawcze – typologia, najczęstsze naruszenia

W przypadku, gdy *abogado* i jego klienta łączy umowa i mamy do czynienia z oczywistym naruszeniem któregoś z postanowień – np. w zakresie rodzaju świadczonej usługi: *abogado* zatrudniony został do założenia spółki komandytowej, a założył spółkę akcyjną – wskazanie zdarzenia generującego szkodę w przypadku odpowiedzialności *ex contractu* nie stanowi problemu. Zdarzenie sprawcze jest jednak nierzadko trudniejsze do zidentyfikowania. Wynika to z faktu, że *abogado* przede wszystkim musi stosować się do obowiązku działania zgodnie z *lex artis*, co polega na konieczności takiego świadczenia

⁸³¹ J. L. Lacruz Berdejo i in., *Derecho...*, s. 165.

⁸³² SSTs de 10 de mayo 1984, de 9 de enero 1985, de 16 de diciembre 1986, de 19 de octubre 1987.

⁸³³ Doktryna hiszpańska odwołuje się w tym zakresie do niemieckiego pojęcia *Anspruchskonkurrenz*, czyli tzw. otwartej konkurencji roszczeń.

⁸³⁴ *La Responsabilidad Civil de las Profesiones Juridicas*, s. 1. <https://docplayer.es/2141762-La-responsabilidad-civil-de-las-profesiones-juridicas.html>.

profesjonalnych usług, które jest zgodne z wymaganiami, jakie można stawiać profesjonalistom; wynika z umiejętności zawodowych dla niego właściwych, a także wymaga dostosowania danego działania do konkretnego klienta i jego sprawy.⁸³⁵

Jurisprudencja w zakresie *lex artis* wskazuje, że istnieje jednolita linia orzecznicza, zgodnie z którą świadczenie usług doradztwa prawnego odbywa się za pomocą umowy o świadczenie usług, co przekłada się na obowiązek starannego działania świadczeniodawcy, który wykonywany jest zgodnie z *lex artis ad hoc*.⁸³⁶ Działanie *abogado* musi charakteryzować się starannością przeciętnego specjalisty i być wykonywane zgodnie z wiedzą i zasadami zawodu właściwymi w konkretnym przypadku, biorąc pod uwagę okoliczności, czas i miejsce i charakter powierzanej mu sprawy (art. 1544, 1101 i 1104 CC).⁸³⁷

Wskazuje się także, że staranność, jakiej winien dochować *abogado*, jest starannością zawodową, a nie zwykłą starannością dobrej głowy rodziny; ale, jak wskazuje STS z 29 lipca 1988 r., pojęcie staranności jest pojęciem normatywnym, zdefiniowanym przez *lex artis ad hoc*, które określa szereg obowiązków profesjonalistów wobec ich klientów, ale wyrokowanie o staranności lub niedbalstwie może nastąpić jedynie w konsekwencji określenia istniejących obowiązków.⁸³⁸

Obowiązki, jakie obciążają każdego *abogado* określa także art. 42 ust. 1 i 2 EGAE, wskazując, że poza powinnościami wynikającymi ze stosunków umownych, *abogado* winien realizować misję obrony, jaka została mu powierzona, z możliwie największą gorliwością, najwyższą starannością i zachowując tajemnicę zawodową. Winien wykonywać obowiązki zawodowe, stosując się do wymagań technicznych, deontologicznych i etycznych adekwatnych do opieki prawnej rozciąganej nad daną kwestią. Podczas wykonywania czynności może natomiast korzystać z pomocy swoich współpracowników i innych podmiotów, za których działania ponosi odpowiedzialność.

⁸³⁵ AON, *Responsabilidad Civil Profesional del Abogado: Manual de Gerencia de Riesgos*, Consejo General de Abogacía Española, s. 8.

⁸³⁶ Tak: SSTs de 28 de diciembre de 1996 [RJ 1996/9509J], 28 de enero de 1998 [RJ 1998/357J] y 25 de marzo de 1998 [RJ 1998/1651].

⁸³⁷ STS 881/2011, 28 de Noviembre de 2011, <https://supremo.vlex.es/vid/354290474>.

⁸³⁸ STS n° 959/2008 de 22 de Octubre de 2008, <https://supremo.vlex.es/vid/ley-procesal-aplicable-art-2-lec-50694113>.

W kontekście zdarzenia powodującego szkodę należy ponownie podkreślić istotę podziału zobowiązań na rezultatu i starannego działania oraz przewagę tych ostatnich w działalności *abogado*. Przekłada się to na rodzaje zachowań generujących szkodę i oznacza, że w praktyce nie zawsze są one łatwe do zidentyfikowania. Wskazanie naruszenia w przypadku zobowiązania rezultatu opiera się na skonkretyzowaniu celu, który nie został osiągnięty, tj. np., sporządzono nieważną umowę lub opinię prawną opartą na przestarzałym stanie prawnym. W przypadku zobowiązania starannego działania, z którym mamy do czynienia przede wszystkim w razie prowadzenia procesu, sytuacja staje się bardziej skomplikowana, gdyż w takim przypadku *abogado* nie gwarantuje określonego wyniku sprawy, a zobowiązuje się do przedsięwzięcia szeregu działań z zachowaniem staranności właściwej profesjonalistcie, a działania te nie są i nie mogą być z góry określone.

Wskazuje się, że kwestia doboru strategii działania przez pełnomocnika zazwyczaj nie pociąga za sobą konsekwencji w postaci odpowiedzialności cywilnej, w związku z tym, że niezależność zawodowa profesjonalisty zezwala mu na dokonanie wyboru, jaki uważa za najbardziej korzystny dla klienta. Odpowiedzialność powstaje jedynie w sytuacji, kiedy kierunek taki jest w oczywisty sposób sprzeczny z przepisami prawa, wskazaniem doktryny oraz judykatury, a działanie *abogado* skutkuje szkodą poniesioną przez klienta.⁸³⁹

8.8.1.1. Obowiązki informacyjne

Jednym z najczęstszych przypadków generujących odpowiedzialność *abogado* jest naruszenie obowiązku informacyjnego wobec klienta poprzez, np. nieinformowanie o istnieniu formalnego sposobu dochodzenia roszczenia; nieinformowanie o rozwoju sprawy bądź nieskuteczności żądania; niedostarczenie klientowi otrzymanych pism procesowych lub niekomunikowanie klientowi o konieczności uiszczenia opłaty sądowej w odpowiednim czasie.⁸⁴⁰

Przed rozstrzygnięciem sporu, *abogado* ma obowiązek poinformować swojego klienta o wszelkich przysługujących mu roszczeniach, o rozsądnym prawdopodobieństwie ich powodzenia - zgodnie z ich charakterem i dostępnymi dowodami i środkami obrony - a także o ewentualnym koszcie dochodzenia takich roszczeń oraz zaletach polubownego rozwiązania sporu, nawet kosztem zrzeknięcia się części roszczenia, etc. W trakcie procesu *abogado* musi

⁸³⁹ F. Zamproga Matiello, *Responsabilidad...*, s. 233.

⁸⁴⁰ R. de Ángel Yágüez, *La responsabilidad...*, s. 4-6.

informować klienta o jego postępach, o konieczności lub braku zasadności powoływania dowodów. Natomiast po jego zakończeniu, w przypadku przegranej klienta, powinien poinformować go o innych możliwościach prawnych dochodzenia jego interesów.⁸⁴¹

Naruszeniem obowiązku informacyjnego wobec klienta, a także nadużyciem jego zaufania jest niepoinformowanie go o tym, że wytoczone przez niego powództwo nie ma szansy powodzenia. W jednej ze spraw⁸⁴², w których doszło do wyżej wskazanego zaniedbania, sąd wskazał, że ogólny obowiązek, zgodnie z którym *abogado* winien działać w sposób zgodny z wymaganiami technicznymi, deontologicznymi i moralnymi adekwatnymi do danego przypadku, zawiera w sobie także zobowiązanie do przekazywania klientom informacji niezbędnych tak, aby mogli oni sami, będąc świadomymi przyczyny, zdecydować się na jedno lub drugie działanie bądź rezygnację z dochodzenia roszczenia odszkodowawczego. Powołał się na wyrok hiszpańskiego Sądu Najwyższego z dnia 23 maja 2001⁸⁴³, w którym podkreślono, że *abogado* powinien informować o zaletach i wadach, ryzyku biznesowym, możliwości działania przed sądem, kosztach, powadze sytuacji, prawdopodobieństwie wygranej bądź porażki, a także winien prowadzić sprawę w sposób lojalny i uczciwy, podchodząc z szacunkiem i skrupulatnością do regulacji procesowych oraz stosować znane mu niezbędne środki prawne. W związku z czym, sąd stwierdził, że obowiązkiem *abogado* jest przede wszystkim udzielanie klientowi pełnej informacji, a gdy zobowiązanie to zostanie spełnione – sformułowanie powództwa i prowadzenie postępowania dowodowego w sprawie w sposób właściwy dla obrony prezentowanej tezy.⁸⁴⁴

Należy wskazać, że spełnienie obowiązku informacyjnego może stanowić zarówno zobowiązanie starannego działania, jak i rezultatu. W przypadku, gdy udzielenie informacji będzie stanowiło cel sam w sobie, będziemy mieli do czynienia z drugim rodzajem zobowiązania. Dotyczy to sytuacji, w których profesjonalista sporządza opinię na temat przedstawionej mu kwestii. Jeżeli nie uda mu się opracować rozwiązania, które będzie użyteczne dla klienta, nie spełni on zobowiązania i odpowiadał będzie za szkody w wyniku tego powstałe.⁸⁴⁵ Nie oznacza to, że *abogado* ma wygłosić opinię o konkretnej treści, lecz

⁸⁴¹ L. F. Reglero Campos, *La responsabilidad civil de abogados en la jurisprudencia del Tribunal Supremo*, Anuario da Facultade de Dereito da Universidade da Coruña nr 11, 2007, s. 792.

⁸⁴² SAP Barcelona, Civil, Sec. 12, 6 de septiembre 2002 (JUR 275680).

⁸⁴³ STS 498/2001, 23 de Mayo de 2001.

⁸⁴⁴ SAP Barcelona, Civil, Sec. 12, 6 de septiembre 2002 (JUR 275680).

⁸⁴⁵ F. Zamproga Matiello, *Responsabilidad...*, s. 307.

przedstawić klientowi profesjonalny ogląd sprawy, który służył mu będzie jako podstawa podjęcia dalszych decyzji.

Natomiast z zobowiązaniem starannego działania mamy do czynienia w przypadku, gdy obowiązek informacyjny jest uboczny w stosunku do głównego świadczenia *abogado* i konkretyzuje się w konieczności poinformowania klienta o wszelkich możliwościach związanych z jego roszczeniem oraz większej lub mniejszej szansie powodzenia stosownie do natury i okoliczności danej sprawy.⁸⁴⁶

8.8.1.2.Uchybienie terminom

Inną istotną grupą naruszeń objęte są te związane z upływem czasu, tj. doprowadzenie do przedawnienia roszczenia⁸⁴⁷, wytoczenie powództwa wzajemnego po terminie⁸⁴⁸, uchybienie terminom procesowym⁸⁴⁹, złożenie środka zaskarżenia po terminie⁸⁵⁰. Najczęściej wynika to z beczynności *abogado*, który, pozwalając na upływ czasu i nie podejmując środków niezbędnych do ochrony interesów jego klienta, nie dokłada należytej staranności.⁸⁵¹ Ma to miejsce nie tylko w przypadkach, w których dochodzi do przedawnienia roszczenia, lecz także, gdy *abogado* spełnia zobowiązania po terminie, utraci dokumenty, co spowoduje zwłokę lub w jakiegokolwiek innej formie spowoduje opóźnienie, wynikające z okoliczności, za które *abogado* odpowiada, a które generują szkodę po stronie klienta.⁸⁵²

Podkreślić należy, że *abogado* nie odpowiada w sytuacji, kiedy uchybienie terminowi czy doprowadzenie do przedawnienia roszczenia spowodowane jest błędnymi informacjami przekazanymi przez klienta. W sprawie, w której zapadł wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 2007 r.⁸⁵³, sąd oddalił roszczenie klienta przeciwko *abogado*. Powódka zarzucała pełnomocnikowi niedochowanie należytej staranności poprzez doprowadzenie do przedawnienia roszczenia deliktowego, przez co powództwo klientki zostało oddalone. W postępowaniu, w trakcie którego doszło do zarzucanego zaniedbania, sąd oświadczył, że roszczenie przedawniło się, ponieważ załamanie psychiczne powódki miało miejsce przynajmniej w maju 1995 roku, a powództwo zostało wytoczone dopiero 12 stycznia 1998 r.

⁸⁴⁶ F. Zamproga Matiello, *Responsabilidad...*, s. 308.

⁸⁴⁷ Por. STS de 16 de diciembre de 1996 (RJ 8971). SAP Toledo, Civil, Sec. 1ª 2.7.1999 (a466.2000).

⁸⁴⁸ STS de 24 de septiembre de 1998 (RJ 7436).

⁸⁴⁹ STS de 28 abril de 2005 (RJ 3646). STS de 25 de junio 1998 (RJ 5013).

⁸⁵⁰ STS de 3 de octubre de 1998 (RJ 8587).

⁸⁵¹ STS de 9 de julio de 2004 (RJ 5121).

⁸⁵² F. Zamproga Matiello, *Responsabilidad...*, s. 319.

⁸⁵³ STS de 26 de febrero de 2007 (RJ 2115).

W odniesieniu do powództwa wniesionego przez klientkę, sąd wskazał, że *abogado* nie ponosi odpowiedzialności cywilnej, gdy jego błąd wynika z danych dostarczonych przez jego klienta, co w tym przypadku polegało na stwierdzeniu przez powódkę, że jej leczenie przedłużyło się w czasie, co nie odpowiadało rzeczywistości.⁸⁵⁴

8.8.1.3. Naruszenie obowiązków w trakcie procesu

Kolejną istotną grupę stanowią naruszenia obowiązków procesowych *sensu stricto*. Jak wskazuje F. Zamproga Matiello⁸⁵⁵, *abogado*, jako specjalista w dziedzinie prawa, zajmuje się zadaniami ściśle powiązanymi z aktywnością procesową, które winny spełniać minimalne wymagania, jakie niezbędne są dla sądowej ochrony interesów jego klienta. Przykładowo niedopuszczalne jest doprowadzenie do odrzucenia pozwu ze względu na niespełnienie wymogów formalnych. Przypadki, w jakich sąd odrzuca pozew, wskazane są w ustawie i *abogado* uwolni się od odpowiedzialności jedynie w przypadku, gdy wykaże, że istnieją takie okoliczności, za które odpowiada sam klient bądź osoba trzecia, a które uzasadniają działanie *abogado* bądź same w sobie stanowią przyczynę uniemożliwiającą powodzenie powództwa.

Zakładając, że *abogado* faktycznie popełni błąd podczas wytaczania powództwa, jednakże nie wyniknie z tego żadna szkoda dla jego klienta, profesjonalista nie ponosi odpowiedzialności cywilnej z tego tytułu. W takich przypadkach zastosowanie znajduje zasada zamienności żądań, która umożliwia sędziemu potraktowania konkretnego działania tak, jakby stanowiło ono czynność o innym charakterze, co ma miejsce np. w przypadku roszczeń wynikających z prawa własności.⁸⁵⁶

Nie sposób nie wspomnieć o działaniach procesowych, które nie stanowią uchybień formalnych, lecz merytoryczne. Dotyczy to przypadków, w których działanie *abogado* jest poprawne pod względem formalnym, a braki dotyczą przedstawienia niewłaściwej argumentacji prawnej, powołania się na nieprawidłową podstawę prawną, etc.

Judykatura wskazuje na brak odpowiedzialności *abogados* w sprawach, w których decyzja procesowa *abogado*, będąca podstawą wytoczenia powództwa przez klienta, stanowi przedmiot sporu w doktrynie.⁸⁵⁷

⁸⁵⁴ R. de Ángel Yáguez, *La responsabilidad...*, s. 8.

⁸⁵⁵ F. Zamproga Matiello, *Responsabilidad...*, s. 324.

⁸⁵⁶ *Ibidem*, s. 325.

⁸⁵⁷ SAP Zaragoza, Civil, 1.2.1994 (a923).

Przykładowo, sąd stwierdził winę *abogado*, który domagał się sądowej ochrony praw klienta przed niewłaściwą jurysdykcją.⁸⁵⁸ W innej sprawie *abogado* zarzucono nieodpowiednie przedstawienie roszczeń klienta, po którym nastąpił ciąg dalszych błędów technicznych, na skutek czego wszczęto postępowania, które były zbędne, co w konsekwencji uniemożliwiło dochodzenie pierwotnego roszczenia.⁸⁵⁹ Kolejnym przykładem jest zawinione działanie *abogado* polegające na sformułowaniu odwołania opartego na niewłaściwej podstawie prawnej.⁸⁶⁰ Innego *abogado* oskarżono o zawodową niekompetencję polegającą na niezłożeniu wniosku o odroczenie ostatniej w sprawie rozprawy, w sytuacji gdy oskarżony nie mógł w niej uczestniczyć i nie został na nią prawidłowo wezwany.⁸⁶¹ Ustalono także winę *abogado* w sprawie, w której zawnioskował on o zasądzenie alimentów, podczas gdy właściwy był wniosek o rentę odszkodowawczą.⁸⁶² W kolejnej sprawie sąd rozpoznawał powództwo przeciwko *abogado*, który nie złożył wniosku dowodowego, co doprowadziło do odrzucenia wniosku o zwolnienie jego klienta.⁸⁶³

8.8.1.4. Inne naruszenia

Nieprawidłowym działaniem innego rodzaju jest niezachowanie należytej staranności w sytuacji zarządzania danym składnikiem majątku na rzecz klienta bądź w przypadku jego reprezentacji, np. poprzez niesporządzanie rachunków z działalności⁸⁶⁴, nieopłacenie podatku mimo powierzenia przez klienta odpowiedniej sumy na ten cel⁸⁶⁵ czy zawarcie umowy sprzecznej z ustaleniami z klientem⁸⁶⁶.

Odpowiedzialność cywilną *abogado* generuje także utrata dokumentów przez niego zawiniona⁸⁶⁷, złamanie obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej, naruszenia związane ze środkami dowodowymi⁸⁶⁸, niestawienie się w sądzie mimo obowiązku stawienia⁸⁶⁹.

⁸⁵⁸ SAP Barcelona, Civil, 2.11.1995.

⁸⁵⁹ SAP Asturias, Civil, 23.12.1995.

⁸⁶⁰ SAP Asturias, Civil, 14.8.1998.

⁸⁶¹ STS de 13 de enero de 2003 (RJ 7031).

⁸⁶² SAP Valladolid, Civil, Sec. 1ª, 14.10.1998 (AC 2260).

⁸⁶³ SAP Albacete, Civil, Sec. 2ª, 27.6.2006 (JUR 229931).

⁸⁶⁴ SAP Salamanca, Civil, Sec. 1ª, 16.5.2006 (JUR 271365).

⁸⁶⁵ SAP Alicante, Civil, Sec. , 19.1.2001 (a522).

⁸⁶⁶ SAP Baleares, Civil, Sec. 4ª, 21.1.2004 (JUR 124572).

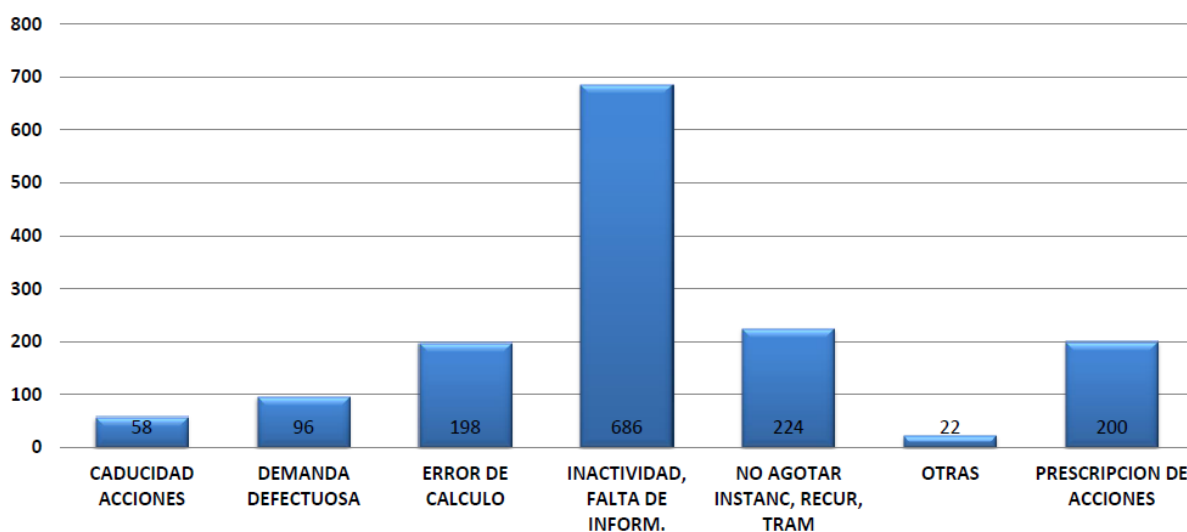
⁸⁶⁷ SAP Zaragoza, Civil, Sec. 4ª, 16.4.1993 (AC 417). Szerzej na ten temat: F. Zamproga Matiello, *Responsabilidad...*, s. 358.

⁸⁶⁸ F. Zamproga Matiello, *Responsabilidad...*, s. 344-45.

⁸⁶⁹ AON, *Responsabilidad Civil Profesional del Abogado: Manual de Gerencia de Riesgos, Consejo General de Abogacia Espanola*, s. 17.

Innym nieprawidłowym działaniem jest zrzeczenie się prawa lub roszczenia klienta w jego imieniu bez jego zgody. Jedna ze spraw dotyczyła *abogado*, który zawarł umowę w imieniu swojego klienta na znacznie niższą kwotę niż ta, o którą tamten go prosił i to bez konsultacji z nim.⁸⁷⁰

Wykres nr 14: Najczęstsze przyczyny powstania odpowiedzialności cywilnej – błędy *abogados*

Źródło: AON, La responsabilidad civil profesional del abogado y su aseguramiento, Jornada en el Ilustre Colegio de Abogados de Valencia el 14 de Febrero de 2014, MAPFRE

8.8.1.5. Podsumowanie

Podsumowując, judykatura zdefiniowała bardziej szczegółowo konkretne obowiązki *abogados*, wynikające z przepisów prawa, takie jak powinności informacyjne, a w tym: informowanie o powadze sytuacji, kosztach procesu czy szansie na wygraną bądź porażkę. Nie sposób nie wspomnieć o konieczności przestrzegania zasad deontologicznych, obowiązku zachowania lojalności i uczciwości w wykonywaniu zawodu, jak również przestrzegania przepisów proceduralnych i stosowania niezbędnej wiedzy prawnej.⁸⁷¹

Istnieją jednakże także przypadki niejednoznaczne, których rozstrzygnięcie każdorazowo należy do sądów. Przykładowo, w przypadku obowiązku informacyjnego mamy

⁸⁷⁰ SAP La Rioja, Civil, 10.12.2002 (JUR 2003/43315).

⁸⁷¹ S. Ferrer Moreno, *Responsabilidad...*, s. 14.

do czynienia z utrudnieniami wynikającymi z faktu, iż klient *abogado* jest osobą nieświadomą procedur formalnych i merytorycznych zawiłości prawnych. Nawet w sytuacji zapoznania się z dokumentacją, a tym samym informacjami na temat sprawy, może mieć trudności z ich zrozumieniem, a w konsekwencji obowiązek informacyjny może zostać uznany za niespełniony. Problemатyczne jest uznanie, że *abogado* zawsze odpowiada za zdolność klienta do zrozumienia udzielanych przez niego wyjaśnień.⁸⁷² W sytuacji używania języka wyłącznie prawniczego, posługiwania się skomplikowanymi nazwami instytucji prawnych bądź paremiami łacińskimi i niereagowania na prośby klienta o dodatkowe wyjaśnienia, można by rozważać odpowiedzialność *abogado*. Jednakże w przypadku, gdy pełnomocnik dokłada wszelkich starań, aby wyłożyć klientowi zawiłości prawne w sposób dla niego zrozumiały, a możliwości intelektualne klienta nie pozwalają mu na rozeznanie w sytuacji, nie można mówić o winie *abogado*.

Chociaż są rzadsze, istnieją również wyroki łączące odpowiedzialność cywilną *abogado* z jego działalnością pozapprocesową, taką jak doradztwo, sporządzanie wniosków o dotacje, prowadzenie mediacji z podmiotami trzecimi, a zwłaszcza podkreśla się przypadki błędnego sporządzenia umowy na rzecz klienta.⁸⁷³

W związku z rosnącą ilością przypadków generujących odpowiedzialność cywilną *abogados* CGAE przygotowało rekomendacje, do których winien się stosować każdy pełnomocnik, chcący uniknąć najpopularniejszych błędów kończących się powstaniem szkody po stronie klienta. Zalecane są następujące działania:

- a) rozpatrywanie, badanie i analizowanie każdego przypadku indywidualnie – w przypadku zlecenia przez klienta kilku spraw,
- b) informowanie klienta o wątpliwościach i przypadkach niepewnych oraz ryzyku,
- c) przeprowadzenie analizy wstępnej przypadku przed wszczęciem postępowania i odpowiednie korygowanie działań w trakcie procesu,
- d) działanie w interesie klienta,
- e) świadczenie usług odpowiedniej jakości,
- f) spełnianie obowiązków informacyjnych,
- g) należyte wykonywanie obowiązków procesowych,

⁸⁷² S. Ferrer Moreno, *Responsabilidad...*, s. 15.

⁸⁷³ Szerzej na ten temat: SAP Navarra de 25 de mayo de 2000. M. C. Crespo Mora, *La responsabilidad...*, s. 262.

- h) w przypadku zarządzania w imieniu klienta – ustalenie odpowiednich limitów w celu zagwarantowania, że jest to dalej zobowiązanie starannego działania a nie rezultatu.⁸⁷⁴

W ostatnich latach można było zaobserwować wzrost przypadków naruszeń pełnomocników w sprawach z zakresu prawa pracy.⁸⁷⁵ W zakresie prawa cywilnego najczęstszymi uchybieniami pełnomocników są defektywne powództwa – w szczególności ze względu na brak legitymacji biernej, uchybienie terminom, a także niestawianie się na posiedzenia mimo wezwania i obowiązku stawiennictwa.⁸⁷⁶

8.8.2. Szkoda

8.8.2.1. Uwagi ogólne

Niewystarczającość ogólnych zasad odpowiedzialności objawia się w szczególności w przypadku przesłanki szkody, ponieważ poza łatwymi do zidentyfikowania szkodami, takimi jak koszty sądowe czy inne konkretne wydatki poniesione przez klienta w związku ze sprawą, działalność *abogado* generuje także szkody o bardziej złożonym charakterze.

8.8.2.2. Rodzaje szkody

Charakterystyczne szkody, jakie mogą wywołać działania *abogado* można podzielić na dwie grupy pod względem trudności ich zidentyfikowania i oszacowania. Po pierwsze, jest to sytuacja pozbawienia klienta jego interesu bądź roszczenia, w której można z dozą pewności przewidzieć pewien procent skuteczności roszczenia czy danej czynności, gdyby nie miało miejsce zaniedbanie ze strony *abogado*. Drugi przypadek dotyczy sytuacji, w których nie można określić skuteczności działań klienta ze stuprocentową pewnością. Należy jednakże podkreślić, że sam fakt pozbawienia klienta jego roszczenia nie będzie automatycznie stanowił o istnieniu szkody po stronie klienta, gdyż konieczne jest właśnie ustalenie, że roszczenie klienta miało szansę na powodzenie.

Z przypadkami z pierwszej grupy mamy do czynienia wtedy, kiedy możemy wykazać z prawdopodobieństwem graniczącym z pewnością, że roszczenie, które zostało naruszone przez zaniedbanie *abogado*, miałoby szansę powodzenia, gdyby nie to działanie bądź zaniechanie profesjonalisty, a więc, że gdyby prawnik zachował należytą staranność,

⁸⁷⁴ AON, *La responsabilidad civil profesional del abogado y su aseguramiento*, Jornada en el Ilustre Colegio de Abogados de Valencia el 14 de Febrero de 2014, MAPFRE.

⁸⁷⁵ *Ibidem*, s. 12.

⁸⁷⁶ *Ibidem*, s. 16-19.

powództwo klienta zostałyby uwzględnione bądź jego interes zabezpieczony.⁸⁷⁷ Określenie szkody nie nastręcza w takim przypadku żadnych trudności, gdy mamy do czynienia z *damnum emergens*, polegającym na pozbawieniu klienta roszczenia majątkowego, a zatem wysokość odszkodowania zbiegnie się z wartością sfrustrowanego roszczenia. W przypadku roszczenia o charakterze niepieniężnym ustalenie rekompensaty należnej z tytułu pozbawienia go klienta nie będzie tak proste.⁸⁷⁸

Przykładowo można wskazać na wyrok hiszpańskiego Sądu Najwyższego z 18 lutego 2005 r.⁸⁷⁹, w sprawie, w której zaniedbanie *abogado* poskutkowało rozwiązaniem umowy sprzedaży nieruchomości oraz jej utratę przez klienta, gdzie wysokość szkody została ustalona na wartość rynkową nieruchomości, pomniejszoną o uiszczoną po terminie cenę.

W doktrynie podkreśla się przypadek tzw. roszczeń bliźniaczych, z którymi mamy do czynienia, kiedy z analogicznymi roszczeniami występuje grupa klientów, jednakże dochodzone są one w ramach odrębnych postępowań⁸⁸⁰. Dotyczy to np. spraw o wywłaszczenie czy zwolnienia grupowe, w których jeden z klientów pozbawiany jest swojego interesu przez błąd jego pełnomocnika polegający na uchybieniu terminowi. W takiej sytuacji, kiedy możemy porównać naruszone roszczenie z roszczeniami innych klientów, co do których zapadły już rozstrzygnięcia, określenie wysokości szkody nie powinno stanowić problemu.

Druga grupa rozważana jest w kontekście tzw. „utruty szansy”, która to kategoria obejmuje wszystkie przypadki, w których sprawca szkody poprzez swoje działanie bądź zaniechanie zakłóci proces, w wyniku którego poszkodowany mógł osiągnąć jakąś korzyść bądź uniknąć straty.⁸⁸¹ Koncepcja ta wywodzi się z doktryny i judykatury francuskiej i funkcjonującej w niej *perte de chance*.⁸⁸²

Szkoda spowodowana utratą szansy w postaci możliwości procesowych może być zrekompensowana, kiedy spełnione zostaną wymogi określone przez hiszpańską doktrynę i

⁸⁷⁷ SAP de Málaga de 25 de abril de 2002.

⁸⁷⁸ M. C. Crespo Mora, *La responsabilidad...*, s. 116-117.

⁸⁷⁹ STS de 18 de febrero 2005, <https://supremo.vlex.es/vid/declarativo-menor-profesional-da-fa-17696389>.

⁸⁸⁰ Por. R. Padilla, *Misión, derechos, deberes y responsabilidades del abogado*, Editorial Reus, 1 sty 2013, s. 355.

⁸⁸¹ M. C. Crespo Mora, *La responsabilidad...*, s. 119. Szerzej na temat utraty szansy: J. Martí Martí, *La responsabilidad...*, s. 89-119; J. Martí Martí, *El error judicial: cómo reclamar y ante quién*, Difusión Jurídica 2010, s. 95-99.

⁸⁸² Cass 1civ 7 avril 2016 n° 15-14888; Cass 3civ 7 avril 2016 n° 15-11342.

orzecznictwo, a przyznanie odszkodowania musi być dokonane w sposób ostrożny i restrykcyjny. Zrealizowanie się przesłanki pewności, a w konsekwencji możliwość naprawienia szkody wymaga spełnienia dwóch następujących warunków.

Po pierwsze, wywołany niepożądany skutek musi być ostateczny, tj. sytuacji nie można już rozwiązać za pomocą żadnych dalszych działań. Oznacza to, że rekompensata będzie możliwa tylko w przypadkach, w których roszczenie zostanie nieodwołalnie oddalone, a wyrok korzysta z powagi rzeczy osądzonej.⁸⁸³

Drugim koniecznym wymogiem jest to, aby przed zaniedbaniem *abogado* istniała możliwość oszacowania szansy powodzenia roszczenia, co nie będzie miało miejsca w przypadku, kiedy powód, dla którego interes klienta nie może zostać zrealizowany, istniałby już przed zawarciem umowy o świadczenie usług z *abogado*.⁸⁸⁴

W przedmiotowych sprawach konieczne jest przeprowadzenie tzw. „próby powodzenia”, która polega na uzasadnieniu prawdopodobieństwa (lub jego stopnia) powodzenia roszczenia, jakie zostało naruszone poprzez działanie *abogado* i wymaga dokonania „osądu w osądzie”.⁸⁸⁵ Polega to na tym, że sąd, orzekając w sprawie dotyczącej naruszenia dokonanego przez *abogado*, rozstrzyga także o wyniku sprawy pierwotnej, w której do tego naruszenia doszło.

Przykładowo w wyroku z dnia 4 lutego 1992 r.⁸⁸⁶, Sąd Najwyższy wskazał, że rozstrzygnięcie, jakie zapadło w sprawie było konsekwencją niedbalstwa lub niewiedzy pełnomocnika odpowiedzialnego za prowadzenie sprawy w zakresie profesjonalnych standardów, a jej wynik byłby inny, gdyby klienta reprezentował *abogado* dochowujący należytej staranności. Natomiast w innej sprawie skład orzekający stwierdził brak podstaw do stwierdzenia, że wyrok karny byłby korzystniejszy dla klientki, gdyby obrona prowadzona była przez inną osobę.⁸⁸⁷

Istnieje wiele wyroków, w których sąd przeprowadza wyżej wskazaną „próbę powodzenia” i równolegle rozstrzyga w zakresie szkody niematerialnej, tj. krzywdy, jaką

⁸⁸³ M. C. Crespo Mora, *La responsabilidad...*, s. 120.

⁸⁸⁴ Ma to miejsce np. w przypadku, gdy roszczenie przedawni się przed tym, jak klient skorzysta z pomocy *abogado* bądź gdy roszczenie klienta nie jest uzasadnione prawnie. Por. STS de 2 de diciembre de 2003; STS de 26 de enero de 1999.

⁸⁸⁵ R. de Ángel Yáguez, *La responsabilidad...*, s. 39.

⁸⁸⁶ STS de 4 de febrero de 1992 (RJ 819).

⁸⁸⁷ STS 23 de diciembre de 1992 (RJ 10715).

poniósł klient ze względu na pozbawienie go prawa do dochodzenia swoich praw przed sądem. W niektórych wyrokach sądy dodatkowo powołują się jeszcze na utratę przez klienta ekspektatywy procesowej.⁸⁸⁸

Orzecznictwo jest rozbieżne w tym zakresie. W jednym z wyroków wskazano, że określenie, jaki byłby wynik konkretnych działań błędnie dokonanych przez pełnomocnika, pod warunkiem, że dokonane zostałyby prawidłowo, jest niemożliwe, ponieważ należy to do dziedziny przypuszczeń. Sąd doszedł do wniosku, że szkoda, jaka winna zostać zrekompensowana dotyczy pozbawienia dostępu do środków odwoławczych lub skutecznej ochrony sądowej, która jest subsumowana w pojęciu krzywdy (szkody moralnej).⁸⁸⁹

W wyrokach rozważających krzywdę doznaną przez klienta *abogado* często wskazuje się na naruszenie art. 24 hiszpańskiej Konstytucji⁸⁹⁰, tj. prawa do skutecznej ochrony sądowej. Jest to poddawane krytyce części doktryny. M.C. Crespo Mora wskazuje, że w kontekście tego właśnie przepisu nie można mówić o naruszeniach prawa do skutecznej ochrony sądowej, które wynikałyby z działań osób, które, podobnie jak *abogados*, nie stanowią części wąsko rozumianego wymiaru sprawiedliwości.⁸⁹¹ Hiszpański Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 7 lutego 1984 r.⁸⁹² stwierdził, że istnieją takie prawa, które przysługują jedynie wobec władz publicznych i do takich właśnie należy to zakreślone art. 24 hiszpańskiej Konstytucji.

⁸⁸⁸ R. de Ángel Yáguez, *La responsabilidad...*, s.42-43.

⁸⁸⁹ STS de 25 de junio de 1998 (RJ 5013).

⁸⁹⁰ Artykuł 24 ust. 1.: *Zapewnia się prawo do otrzymania skutecznej ochrony sędziów i sądów w wykonywaniu swych praw i prawnie uzasadnionych interesów. W żadnym wypadku nie można nikogo pozbawić możliwości dochodzenia swych praw.*

2. Zapewnia się prawo do sądu powszechnego wcześniej określonego przez ustawę, do obrony i do obecności adwokata, do powiadomienia ich o sformułowanym przeciwko nim oskarżeniu, do jawnego procesu bez nieuzasadnionej zwłoki i z zachowaniem wszelkich gwarancji, do wykorzystania odpowiednich środków dowodowych dla swej obrony, do nieskładania zeznań przeciwko sobie, do nieprzyznania się do winy i do domniemania niewinności.

Ustawa określi wypadki, w których z powodu pokrewieństwa lub tajemnicy zawodowej nie istnieje obowiązek składania zeznań co do faktów, wobec których można domniemywać, że stanowią czyny przestępcze.

⁸⁹¹ M. C. Crespo Mora, *La responsabilidad...*, s. 127.

⁸⁹² STC 18/1984, de 7 de febrero («BOE» núm. 59, de 09 de marzo de 1984) ECLI:ES:TC:1984:18.

8.8.2.3. Kryteria obliczania wysokości odszkodowania

Odszkodowanie w sprawach odpowiedzialności cywilnej *abogados* zależne jest od prawdopodobieństwa powodzenia roszczenia. W doktrynie hiszpańskiej wyróżnia się dwa sposoby dokonywania oszacowania wysokości przysługującego świadczenia.

Pierwszy z nich polega na analizie spraw dotyczących roszczeń analogicznych do tych wysuwanych w rozpatrywanej sprawie, a wysokość odszkodowanie winna rosnać wprost proporcjonalnie do odsetka takich spraw zakończonych sukcesem.⁸⁹³ Mamy tu do czynienia z wyżej wspomnianym „osądem w osądzie”, który staje się bardziej skomplikowany w sytuacji, kiedy sąd ustala odszkodowanie na rzecz klienta w oparciu o bardzo subiektywną ocenę tego, co dla niego stanowiło pozbawienie możliwości realizacji praw w nierozpoczętym procesie bądź skutek niewniesionego odwołania.⁸⁹⁴

Metodzie tej zarzuca się naruszenie zasady *res iudicata*. Hiszpański Sąd Najwyższy wskazał, że niemożliwe jest dokonanie rewizji treści prawomocnego wyroku ze względu na szacunek dla świętości powagi rzeczy osądzonej.⁸⁹⁵ Powyższy pogląd nie wydaje się być słuszny, ponieważ sąd, orzekając w szczególności w sprawach cywilnych, jest związany nie tylko przepisami, ale także wnioskami stron. Błąd popełniony w trakcie przedstawiania stanowiska bądź poprzez niezłożenie odpowiedniego wniosku dowodowego rzutuje na osąd składu orzekającego. Powyższe oznacza, że gdyby nie wyżej wskazany błąd, w konkretnej sprawie mogłoby zapaść inne rozstrzygnięcie. Dokonanie hipotetycznego rozstrzygnięcia danej kwestii przez sąd orzekający w sprawie dotyczącej odpowiedzialności *abogado* w żaden sposób nie zastąpi ani nie wyeliminuje orzeczenia pierwotnego, a więc nie można tutaj mówić o naruszeniu zasady *res iudicata*. Osąd dokonywany przez sędziego służy weryfikacji przesłanek koniecznych dla zaistnienia odpowiedzialności *abogado*, a nie rozstrzyganiu ponownie prawomocnej kwestii.

Druga metoda dotyczy nie sytuacji utraty możliwości procesowej, lecz pozbawienia klienta prawa do rozpoznania jego roszczeń przez sąd. Najbardziej problematyczną kwestią jest fakt, iż jest to prawo niemajątkowe, w związku z czym określenie jego wartości odbywać się winno zgodnie z kryteriami proporcjonalności i wagi.⁸⁹⁶

⁸⁹³ M. C. Crespo Mora, *La responsabilidad...*, s. 123.

⁸⁹⁴ STS 431/2016 - ECLI: ES:TS:2016:431.

⁸⁹⁵ STS de 26 de enero de 1999, <https://supremo.vlex.es/vid/abogados-incorporacion-turno-oficio-18548330>.

⁸⁹⁶ M. C. Crespo Mora, *La responsabilidad...*, s. 126-127.

8.8.3. Związek przyczynowy

Zarzucalność czynu, która jest jedną z koniecznych przesłanek, na jakich oparta jest odpowiedzialność *abogado*, wymaga wzięcia pod uwagę, że świadczenie usług prawniczych nie pociąga za sobą obowiązku uzyskania rezultatu, lecz starannego działania, a więc, że z zasady nie obejmuje obowiązku uzyskania określonej kwoty czy rozstrzygnięcia na rzecz klienta, co uzależnione jest od podmiotu trzeciego, jakim jest sędzia. Wykluczenie odpowiedzialności *abogado* będzie miało miejsce w sytuacji, gdy niekorzystny dla klienta wynik sprawy spowodowany będzie czynnikami niezależnymi od *abogado*, takimi jak zaniedbania klienta, obiektywne trudności w obronie stanowiska, interwencja strony trzeciej lub brak możliwości skorygowania działań podjętych przed konsultacją z *abogado* za pomocą odpowiednich środków procesowych.⁸⁹⁷

Jak wskazuje hiszpański Sąd Najwyższy: *sama natura sporu prawnego, który stanowi istotę procesu, wyklucza ustalenie istnienia związku przyczynowego pomiędzy zachowaniem abogado oraz jego szkodliwym rezultatem w tych przypadkach, w których pojawienie się niekorzystnego rezultatu można uznać za racjonalnie akceptowalne w toku procesowego sporu prawnego i którego nie można – nawet jeśli nie odbywa się to z absolutną pewnością - bezpośrednio określić jako obiektywne i pewne zaniedbanie osoby reprezentującej danego klienta w sprawie, w której nie udało mu się osiągnąć sukcesu.*⁸⁹⁸

Powyższe oznacza, że w sytuacji, gdy istnieje spór w doktrynie i nie sposób przewidzieć stanowiska, jakie mógłby zająć sąd, *abogado* nie będzie ponosił odpowiedzialności za niekorzystne dla klienta rozstrzygnięcie.

8.8.4. Wina

Abogado winien wykonywać swoje obowiązki zawodowe z zachowaniem należytej staranności w celu realizacji aspektów powierzonych mu przez klienta, a obowiązek ten jest zakrojony bardzo szeroko. Należy ponownie podkreślić, że *abogado* nie odpowiada za rezultat swoich działań, a jedynie za dołożenie starań, aby ten rezultat możliwie przybliżyć.

⁸⁹⁷ <http://basileaabogados.com/nexo-causal-la-rc-del-abogado/>.

⁸⁹⁸ STS 64/2010, de 23 de Febrero de 2010, <https://supremo.vlex.es/vid/215192791> (za:) STS de 30 de noviembre de 2005. Tak też: J. Martí Martí, *Responsabilidad civil de abogado y procurador por correo electrónico que no llega a su destinatario*, <http://www.bufetejmarti.com/item/191-responsabilidad-civil-de-abogado-y-procurador-por-correo-electronico-que-no-llega-a-su-destinatario>.

Staranność *abogado* objawia się w działaniu zgodnym z techniką zawodu, takim jak pilnowanie terminów lub występowanie przed sądem, które jednakże musi odpowiadać oczekiwaniom klienta oraz obowiązującym przepisom.⁸⁹⁹

Zasady EGAE nakładają na *abogado* obowiązek działania z należytą starannością, której poziom musi być wyższy niż wymagany od głowy rodziny⁹⁰⁰, biorąc pod uwagę kanony zawodowe zawarte w EGAE. Kiedy osoba bez wykształcenia prawniczego wchodzi w interakcję z sądami, staje wobec złożonej rzeczywistości, a wybór prawnika jest początkiem stosunku umownego opartego w szczególności na zaufaniu. Oznacza to, że od *abogado*, niezależnie od posiadanej przez niego wiedzy, wymagana jest staranność większa niż ta właściwa głowie rodziny.⁹⁰¹

Powyższe potwierdza orzecznictwo, w którym wskazuje się, że należyta staranność wymagana wobec dobrej głowy rodziny - która rozumiana jest jako średnia miara staranności - nie dotyczy profesjonalnych pełnomocników, gdyż stopień staranności właściwej *abogado* jest dużo bardziej wyrafinowany i wynika z kanonów ustawowych, które określają funkcję, jaką pełni ten profesjonalista w społeczeństwie, co bezpośrednio związane jest z tym, że odpowiada on przed klientami za szkody, spowodowane nieosiągnięciem przez niego koniecznych minimów lub działaniem w sposób zawiniony.⁹⁰²

Miarą staranności, jakiej oczekuje się od *abogado* jest ta właściwa profesjonalście podejmującemu się świadomie zleconego zadania.⁹⁰³

Zasygnalizowania wymaga pogląd części doktryny, zgodnie z którym *abogado* odpowiadać będzie jedynie za tzw. „błąd niewybaczalny” bądź działanie w zamiarze, a każdy stopień winy o mniejszym natężeniu nie będzie skutkował ustaleniem odpowiedzialności

⁸⁹⁹ F. Zamproga Matiello, *Responsabilidad...*, s. 149.

⁹⁰⁰ Miara staranności właściwa dobrej głowie (ojcu) rodziny pojawia się w hiszpańskim Kodeksie Cywilnym, np. w art. 1094, zgodnie z którym, kto jest zobowiązany do dania drugiej stronie jakiejś rzeczy, zobowiązany jest także do zachowania jej z należytą starannością dobrej głowy (ojca) rodziny, art. 1104.2 - zgodnie z którym, kiedy dane zobowiązanie nie określa miary staranności, jaka winna zostać zachowana w jego wykonaniu, wymagana jest staranność odpowiadająca dobrej głowie (ojcu) rodziny, a także w art. 1903 dotyczącym odpowiedzialności deliktowej za czyny osób trzecich, stanowiącym, że: Odpowiedzialność, o której mowa w niniejszym artykule, wygasa, gdy osoby tam wymienione udowodnią, że dołożyły staranności właściwej dobrej głowie(ojcu) rodziny, aby zapobiec szkodzie.

⁹⁰¹ STS de 4 de Febrero de 1992 (za:) STS 431/1999, 14 de Mayo de 1999 <https://supremo.vlex.es/vid/-17746796>.

⁹⁰² SAP Valencia 28/9/94 [za:] STS 88/2008, 15 de Febrero de 2008, <https://supremo.vlex.es/vid/-40554341>.

⁹⁰³ F. Zamproga Matiello, *Responsabilidad...*, s. 151.

profesjonalisty. Przykładowo, zwykle niedbalstwo nie spełnia wyżej wskazanej przesłanki, a ponadto jest trudne do wykazania.⁹⁰⁴

8.9.Podsumowanie

W roli *abogado* jako profesjonalisty krzyżują się obowiązki o różnym charakterze, dotyczące zobowiązań wobec klienta, sądów, kolegów-prawników, a także obywateli jako ogółu.

Obowiązki zawodowe *abogado*, co do zasady, stanowią zobowiązania starannego działania, a nie rezultatu. W związku z tym, brak uzyskania efektu oczekiwanego przez klienta nie oznacza jednoznacznie, że doszło do naruszenia obowiązku po stronie pełnomocnika. Zasady EGAE nakładają na *abogado* obowiązek działania z należytą starannością, której poziom musi być wyższy niż wymagany od głowy rodziny (*padre de la familia*), biorąc pod uwagę kanony zawodowe zawarte w EGAE.

Hiszpańska doktryna wskazuje na kilka rodzajów umów, jakie mogą łączyć *abogado* z jego klientem, a są to: umowa o świadczenie usług (w przypadku reprezentowania klienta przed sądem); w przypadku przygotowywania przez *abogado* na zlecenie klienta konkretnej umowy, opinii prawnej - umowa o dzieło. Natomiast, gdy zadaniem *abogado* jest przeprowadzenie na rzecz klienta transakcji w ramach udzielonego mu pełnomocnictwa, mamy do czynienia z umową zlecenia.

Co do zasady, pełnomocnik odpowiada za czyny własne. W przypadku odpowiedzialności *abogado* z odpowiedzialnością za czyny cudze będziemy mieli do czynienia w sytuacji szkody popełnionej przez osobę przez niego zatrudnioną - sekretarkę, praktykanta czy innego pracownika.

Doktryna hiszpańska dopuszcza zbieg odpowiedzialności kontraktowej oraz deliktowej, a pokrzywdzony może wybrać jeden z konkurujących ze sobą reżimów.

Najczęstsze naruszenia stanowiące zdarzenia sprawcze w rozumieniu przesłanki odpowiedzialności cywilnej pełnomocnika związane są z niedopełnieniem obowiązków informacyjnych lub procesowych oraz uchybieniem terminom.

⁹⁰⁴ F. Zamproga Matiello, *Responsabilidad...*, s. 153.

Charakterystyczne szkody, jakie mogą wywołać działania *abogado* można podzielić na dwie grupy pod względem trudności ich zidentyfikowania i oszacowania. Pierwsza z nich to sytuacja, w której można z dozą pewności przewidzieć pewien procent skuteczności roszczenia, gdyby nie miało miejsce zaniedbanie ze strony *abogado*. Drugi przypadek dotyczy sytuacji, w których nie można określić skuteczności działań klienta ze stuprocentową pewnością. Do drugiej grupy należy przypadek tzw. „utruty szansy”.

Rozdział IX - Analiza przypadków praktycznych w hiszpańskim systemie prawnym

9.1. Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej

9.1.1. Stan prawny

Hiszpański Kodeks Deontologii Adwokackiej wskazuje, że *abogado* musi dysponować odpowiednimi środkami – własnymi bądź wypłacanymi na podstawie umowy ubezpieczenia – w wysokości odpowiedniej do ryzyka związanego z prowadzoną przez niego działalnością. *Abogado*, który chce świadczyć swoje usługi w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej niż to, w którym jest zarejestrowany, musi przestrzegać przepisów dotyczących obowiązku posiadania zawodowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej zgodnie z wymogami państwa członkowskiego pochodzenia i państwa członkowskiego, w jakim świadczy usługi.⁹⁰⁵

W aktualnym brzmieniu, EGAE jako jedną z funkcji izb adwokackich wskazuje organizowanie i promowanie wspólnych działań i usług interesujących zrzeszonych *abogados* - o charakterze zawodowym, edukacyjnym, kulturalnym, opiekuńczym - w tym także w zakresie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności zawodowej, jeżeli jest to przewidziane prawem.⁹⁰⁶ Nowy projekt EGAE, który jeszcze nie obowiązuje, wprowadza natomiast obowiązek posiadania ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej.⁹⁰⁷

Jak wynika z powyższego, ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej profesjonalnych pełnomocników nie jest w Hiszpanii obowiązkowe we wszystkich Wspólnotach Autonomicznych. Zawarcie takiej umowy ubezpieczenia zalecane jest jednakże na terytorium całego kraju. Jest ono natomiast wymagane w Katalonii, Kraju Basków i Andaluzji.⁹⁰⁸

⁹⁰⁵ Art. 21 *Código deontológico*.

⁹⁰⁶ Art. 4 ust. 1 lit. i) EGAE.

⁹⁰⁷ Zgodnie z art. 8 ust. 1 lit. i) w projektowanym brzmieniu jednym z warunków przyjęcia do izby adwokackiej, które jest obowiązkowe w celu wykonywania zawodu *abogado*, jest zawarcie umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, której zakresem objęta jest odpowiedzialność, jaką może ponieść *abogado* w związku z jego praktyką zawodową. Izby adwokackie przyjmą odpowiednie środki w celu ułatwienia ubezpieczenia. Jednakże ubezpieczenie nie jest wymagane od profesjonalistów, którzy działają wyłącznie w celu świadczenia usług administracji publicznej lub gdy działalność zawodowa jest wykonywana wyłącznie na rachunek innego podmiotu, który już jest objęty ubezpieczeniem w zakresie ryzyk związanych z wykonywaniem zawodu.

⁹⁰⁸ Informacja uzyskana z Consejo General de la Abogacía Española w odpowiedzi z dnia 29 czerwca 2018 r. na zapytanie nr 06833.

Abogados są ubezpieczani za pośrednictwem izb, w których są zrzeszeni. Każdy *abogado* rejestrujący się w odpowiedniej izbie jest automatycznie obejmowany ubezpieczeniem od odpowiedzialności zawodowej na podstawie umowy, zawartej przez nią z ubezpieczycielem. Takie rozwiązanie jest niewątpliwie korzystne z punktu widzenia *abogados*, albowiem negocjowanie warunków ubezpieczenia przez izby adwokackie umożliwia uzyskanie korzystniejszych postanowień umów oraz dostosowanie ich do potrzeb ubezpieczonych.

Co do zasady, ubezpieczenie składa się z podstawowego wariantu, wynegocjowanego przez izbę, który każdy *abogado* może indywidualnie rozszerzyć o dodatkowe ryzyka. Wskazuje się, że 90% prawników posiada ubezpieczenie wyłącznie w wersji podstawowej, a niewielu z nich faktycznie wie, jakie ryzyka ono obejmuje i przeczytało ogólne warunki ubezpieczenia.⁹⁰⁹

AON⁹¹⁰, firma consultingowa z zakresu m.in. rozwiązań ubezpieczeniowych, wspiera i doradza CGAE w opracowywaniu programu ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej *abogados*, natomiast aktualnie podstawowa wersja ubezpieczenia obsługiwana jest przez MAPFRE⁹¹¹ i Caser⁹¹², a warianty dodatkowe przez MAPFRE i Dual^{913 914}.

Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej uregulowane jest w art. 73 i n. Ley 50/1980, de 8 de octubre, de Contrato de Seguro⁹¹⁵. Zgodnie z wyżej wskazaną regulacją, przez umowę ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej ubezpieczyciel zobowiązuje się do pokrycia – w ramach limitów wynikających z przepisów prawa oraz regulacji umownej - ryzyka pojawienia się po stronie ubezpieczonego zobowiązania do naprawienia szkody na rzecz osoby trzeciej, a także szkody spowodowanej zdarzeniem przewidzianym w umowie, którego konsekwencje są zgodnie z prawem objęte odpowiedzialnością cywilną ubezpieczonego. Odpowiedzialność ubezpieczyciela może zostać ograniczona czasowo w

⁹⁰⁹ C. Ais Conde, X. F. Arroyo, B. J. Imbroda Ortiz, *La organización...*, s. 96.

⁹¹⁰ <https://www.aon.com/home/index.html>.

⁹¹¹ Jest to hiszpański zakład ubezpieczeń z siedzibą w Majadahonda, www.mapfre.dual.

⁹¹² Jest to hiszpański zakład ubezpieczeń z siedzibą w Madrycie, <https://www.caser.es/>.

⁹¹³ Agencja subskrypcyjna, <https://www.dualiberica.com/>.

⁹¹⁴ AON, *Responsabilidad Civil Profesional del Abogado: Manual de Gerencia de Riesgos Consejo General de la Abogacía Española*, s. 22.

⁹¹⁵ Ley 50/1980, de 8 de octubre, de Contrato de Seguro, «BOE» de 17 de Octubre de 1980 (dalej jako: LCS).

zakresie momentu zgłoszenia roszczenia przez poszkodowanego oraz chwili powstania zdarzenia generującego szkodę.⁹¹⁶

O ile nie uzgodniono inaczej, ubezpieczyciel ustala kierunek obrony prawnej przed roszczeniem pokrzywdzonego i ponosi jej koszty, a ubezpieczony współpracuje z ubezpieczycielem w niezbędnym zakresie, zgodnie ze stanowiskiem przyjętym przez tego ostatniego.⁹¹⁷

Poszkodowanemu oraz jego spadkobiercom przysługuje bezpośrednie roszczenie przeciwko ubezpieczycielowi o naprawienie szkody, niezależnie od którego ubezpieczycielowi przysługuje roszczenie regresowe przeciwko ubezpieczonemu, w przypadku w którym szkoda powstała w wyniku umyślnego działania ubezpieczonego. Roszczenie poszkodowanego nie podlega wyłączeniom, które przysługują ubezpieczycielowi przeciwko ubezpieczonemu.⁹¹⁸

Dla celów związanych z uprawnieniem do wystąpienia z roszczeniem bezpośrednim przez poszkodowanego, ubezpieczony ma obowiązek poinformować go oraz jego spadkobierców o istnieniu umowy ubezpieczenia i jej treści.⁹¹⁹

Konkretne warunki ubezpieczenia zależą od umowy wynegocjowanej przez izbę, jednakże, co do zasady, zakres przedmiotowy obejmuje wypłatę odszkodowania należnego od *abogado* - bądź osoby, za której działania ponosi on odpowiedzialność - względem którego ustalono odpowiedzialność cywilną za szkodę na dobrach chronionych osoby trzeciej, wskutek popełnionego przez niego błędu bądź zaniechania w wykonywaniu zawodowej działalności, które nie charakteryzują się przymiotem umyślności.⁹²⁰

Typowe wyłączenia odpowiedzialności obejmują: działania niezwiązane z wykonywaniem wolnego zawodu *abogado* lub wykraczające poza zakres jego odpowiedzialności prawnej⁹²¹; szkody na osobie i/lub rzeczowe na majątku ruchomym lub nieruchomym, z jakiego korzysta *abogado*⁹²²; działania umyślne; działania oszukańcze; dobrowolne nieprzestrzeganie obowiązków, powodujące wysokie prawdopodobieństwo wystąpienia szkody; roszczenia, z którymi poszkodowany wystąpił przed rozpoczęciem

⁹¹⁶ Art. 73 LCS.

⁹¹⁷ Art. 74 zd. 1 i 2 LCS.

⁹¹⁸ Art. 76 zd. 1 i 2 LCS.

⁹¹⁹ Art. 76 zd. 4 LCS.

⁹²⁰ C. Ais Conde, X. F. Arroyo, B. J. Imbroda Ortiz, *La organización...*, s. 98-99.

⁹²¹ Pracownicy administracji publicznej, agenci biznesowi, itp.

⁹²² Jednakże uszkodzenie plików lub dokumentów jest zwykle uwzględniane.

okresu obowiązywania umowy ubezpieczenia. Wina umyślna, co do zasady, jest wyłączona z ochrony ubezpieczeniowej, jednakże izby adwokackie często negocjują z ubezpieczycielem objęcie kosztów obrony *abogado* w sytuacji, gdy nie zapadło jeszcze prawomocne orzeczenie sądowe.⁹²³

Zakres podmiotowy ubezpieczenia obejmuje izbę adwokacką, zrzeszonych w niej *abogados*, niepraktykujących członków izby oraz spadkobierców, zapisobierców i przedstawicieli ubezpieczonego na wypadek jego śmierci, ubezwłasnowolnienia lub niewypłacalności; spółki zrzeszające *abogados*, jeżeli roszczenie ma swoje źródło w błędzie lub naruszeniu popełnionym przez *abogado* powiązanego z taką spółką; stypendystów i personel zależny, a także organy i pracowników izb adwokackich.⁹²⁴

9.1.2. OC w praktyce

Przykładowo, w izbie adwokackiej w Walencji ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej funkcjonuje na następujących warunkach. W wariancie podstawowym suma gwarancyjna na jedno roszczenie wynosi €300 000. Warianty dodatkowe obejmują, np. sumę gwarancyjną w wysokości €250 000 na szkodę związaną z dokumentami. Szkody wynikające z niełojalności pracowników ubezpieczone są na €60 000. Natomiast odpowiedzialność cywilna mediatora działającego w sposób umyślny, w złej wierze lub lekkomyślnie, objęta jest odpowiedzialnością ubezpieczyciela do kwoty €30 000.⁹²⁵

Izba adwokacja w Madrycie także oferuje swoim członkom ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej obejmujące w wariancie podstawowym sumę gwarancyjną €300 000 na jedno roszczenie.⁹²⁶ Możliwe jest także rozszerzenie odpowiedzialności za uiszczeniem dodatkowej składki zgodnie z poniższą tabelką:

⁹²³ C. Ais Conde, X. F. Arroyo, B. J. Imbroda Ortiz, *La organización...*, s. 100.

⁹²⁴ *Ibidem*, s. 97.

⁹²⁵ *La responsabilidad civil profesional del abogado y su aseguramiento*, Jornada en el Ilustre Colegio de Abogados de Valencia el 14 de Febrero de 2014, s. 19.

⁹²⁶ http://web.icam.es/page/3/Servicios_a_Colegiados.

Tabela nr 18: Warianty dodatkowego ubezpieczenia *abogados*

	Suma asegurada*	Coste anual*
☐ Opción 1	500.000€ en exceso de 300.000€ (Total 800.000€)	278,51 €
☐ Opción 2	700.000€ en exceso de 300.000€ (Total 1.000.000€)	393,37 €
☐ Opción 3	1.800.000€ en exceso de 300.000€ (Total 2.100.000€)	455,43 €
☐ Opción 4	2.700.000€ en exceso de 300.000€ (Total 3.000.000 €)	562,39 €
☐ Opción 5	4.700.000€ en exceso de 300.000€ (Total 5.000.000 €)	631,38 €

*En todas las opciones está incluida la actividad de Administración Concursal en virtud de su adecuación al RD 1333/2012
*Primas en vigor desde el 01/06/2018

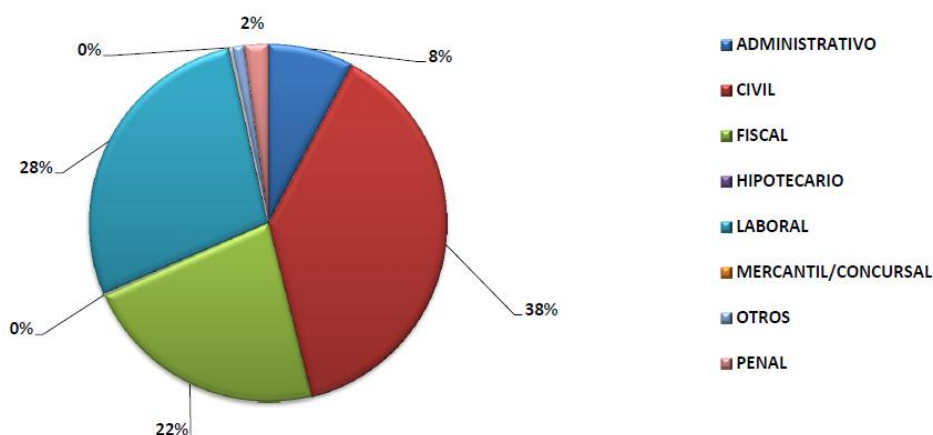
Źródło: Strona internetowa izby adwokackiej w Madrycie, https://web.icam.es/bucket/ICAM%202018_BOLETIN_RC_COMPLEMENTARIA_3.pdf

W roku 2017 na podstawie umowy zawartej przez izbę adwokacką w Madrycie z ubezpieczycielem Caser otwarto 526 postępowań z tytułu roszczeń związanych z odpowiedzialnością cywilną *abogados*, co stanowi 10% wzrost w porównaniu do roku 2016.⁹²⁷

9.2.Naruszenia w praktyce

Poniższy wykres przedstawia gałęzie prawa, w jakich najczęściej popełniane są przez *abogados* błędy.

Wykres nr 15: Najczęstsze przyczyny powstania odpowiedzialności cywilnej – błędy *abogados*

Źródło: AON, *La Responsabilidad Civil Profesional del Abogado y su Aseguramiento*, Jornada en el Ilustre Colegio de Abogados de Valencia el 14 de Febrero de 2014, MAPFRE

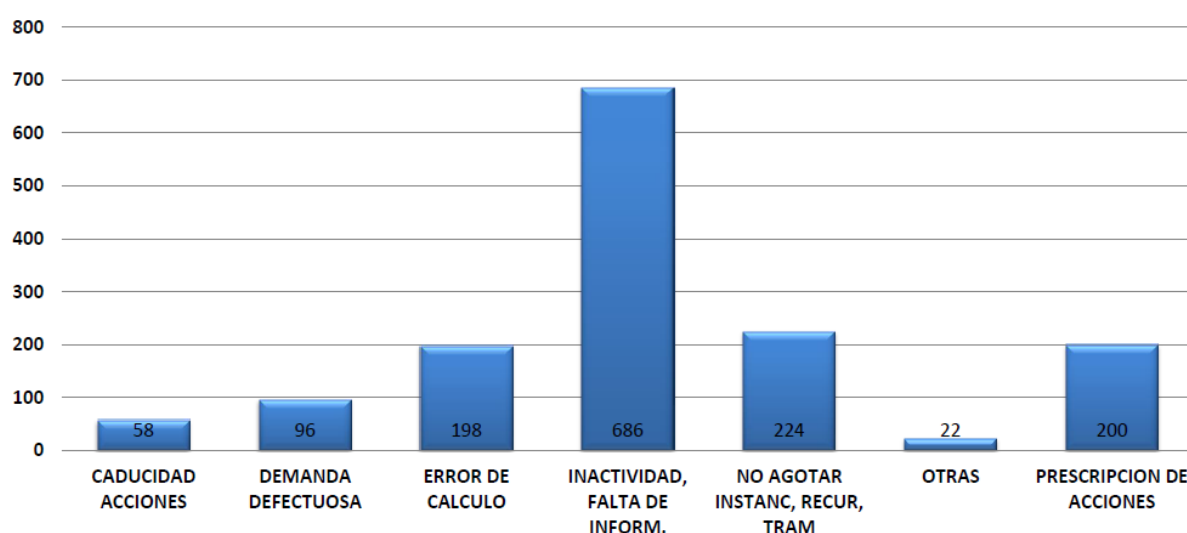
⁹²⁷

http://web.icam.es/bucket/1522679060_juntas_20%20de%20marzo%20de%202018_Memoria_2017_030320181.pdf, s. 42.

Jak wynika z powyższego, najwięcej błędów, bo aż 38% wszystkich z nich, *abogados* popełniają w toku postępowań cywilnych. Na drugiej pozycji plasują się sprawy związane z prawem pracy (28%), poprzedzające sprawy podatkowe znajdujące się na miejscu trzecim (22%). Kolejne pozycje to odpowiednio prawo administracyjne (8%) oraz sprawy karne (2%). Tak wysoka pozycja spraw cywilnych oraz z zakresu prawa pracy może wynikać z dużej ilości tego rodzaju spraw, prowadzonych przez *abogados*.

Kolejny wykres przedstawia natomiast najczęstsze przyczyny powstania odpowiedzialności cywilnej. Dane zostały przedstawione na zjeździe izby adwokackiej w Walencji w 2014 roku.

Wykres nr 16: Najczęstsze zdarzenia sprawcze rodzące odpowiedzialność cywilną

Źródło: AON, *La responsabilidad civil profesional del abogado y su aseguramiento*, Jornada en el Ilustre Colegio de Abogados de Valencia el 14 de Febrero de 2014, MAPFRE

Zdecydowanie największą grupą naruszeń są te związane z brakiem działania *abogado* oraz niespełnieniem obowiązków informacyjnych. Kolejna pozycji, trzy razy mniejsza pod względem ilości, dotyczy błędów związanych ze środkami odwoławczymi. Praktycznie *ex aequo* trzecie miejsce na podium zajmują błędy rachunkowe i doprowadzenie do przedawnienia roszczeń. Kolejną istotną grupą są natomiast defektywne powództwa.

Należy wskazać, że najwięcej błędów *abogados* i zarzutów klientów w stosunku do wykonywanej przez nich pracy dotyczy niepełnienia przez pełnomocników aktywnej roli w

sprawie. Jest ona o tyle istotna, że klient często nie jest w stanie sam zaproponować żadnego rozwiązania swojego problemu, a nawet jeżeli mu się to uda, rozwiązanie takie nierzadko nie przyczynia się do realizacji jego interesów. Powyższe wynika z dysproporcji pomiędzy wiedzą pełnomocnika a jego mocodawcy. Dlatego właśnie aktywna rola *abogado* jest kluczowa dla odpowiedniego wykonywania przez niego obowiązków zawodowych. Powinien on zadawać klientowi pytania, w celu uzyskania wszelkich niezbędnych informacji oraz ustalenia okoliczności istotnych w sprawie. Powinien informować klienta o przebiegu postępowania, tak, aby ten mógł w razie potrzeby wydać pełnomocnikowi dodatkowe dyspozycje. Ponadto, *abogado* powinien czynić to w sposób zrozumiały dla klienta, nie używając wyłącznie specjalistycznego języka oraz prawniczej siatki pojęciowej oraz wykładając konsekwencje podjęcia konkretnych działań w sposób przejrzysty, zaznaczając ryzyko, jakie się z nimi wiąże, oraz plusy i minusy obrania takiego kierunku.

Co także wynika z powyższego zestawienia, drugą pod względem liczebności grupą spraw, z którą *abogados* mają problem, są kwestie związane z obliczeniami oraz przedawnieniem roszczeń. Dopilnowanie tego, aby roszczenie się nie przedawniło wymaga także dokonania obliczeń rachunkowych, a więc są to naruszenia rodzajowo zbliżone i powiązane. Powyższe może wynikać z nieuwagi pełnomocników i braku ich skrupulatności. Nie sposób bowiem uznać, że operacje na liczbach przekraczają możliwości profesjonalnych pełnomocników.

Oznaczałoby to, że niedołożenie należytej staranności, a w konsekwencji skargi klientów, spowodowane są przede wszystkim bierną postawą pełnomocników oraz brakiem ich odpowiedniego zaangażowania w sprawę klienta.

9.3. Postępowanie dyscyplinarne

Dane dotyczące postępowania dyscyplinarnego udostępniane są w rocznych raportach z działalności izb adwokackich, tzw. *memorias*. Przykładowe statystyki zostaną przedstawione na podstawie danych udostępnionych przez izby w Madrycie oraz Barcelonie.

9.3.1. *Ilustre Colegio de Abogados de Madrid (ICAM)*

Poniższa tabela obrazuje ilość skarg, jaka wpłynęła do izby adwokackiej w Madrycie na przestrzeni lat 2013-2017, długość postępowań dyscyplinarnych prowadzonych przez izbę oraz rodzaj i ilość sankcji orzeczonych wobec *abogados*.

Tabela nr 19: Liczba skarg do ICAM w latach 2013-2017

Deontología

DEONTOLOGÍA	2013	2014	2015	2016	2017	Inc. 17/16	%
Consultas	1.118	1.605	1.838	2.055	2.160	105	5%
Quejas del año	1.667	1.748	1.755	1.915	1.864	(51)	(3%)
Quejas años anteriores	344	217	222	218	262	44	20%
Acuerdos Junta de Gobierno	2.609	2.130	2.487	2.318	2.524	206	9%
Acuerdos Sanción:	358	289	374	342	338	(4)	(1%)
Leves	131	93	92	100	105	5	5%
Graves	207	191	273	231	220	(11)	(5%)
Muy graves	20	5	9	11	13	2	18%
Tramitación (días):							
Preliminar	44 días	38 días	31 días	34 días	35 días		
Información Previa	122 días	102 días	108 días	104 días	108 días		
Disciplinarios	140 días	146 días	143 días	149 días	147 días		
% Quejas iniciadas y tramitadas en el año	73%	66%	65%	65%	67%		

Źródło: Memoria 2017 de Ilustre Colegio de Abogados de Madrid, http://web.icam.es/bucket/1522679060_juntas_20%20de%20marzo%20de%202018_Memoria_2017_030320181.pdf

W latach 2013-2016 liczba skarg systematycznie rosła z roku na rok. Za to w 2017 można było zaobserwować spadek ich liczby o 51, tj. o 3%. Liczba sankcji lekkich (*leves*) utrzymywała się mniej więcej na stałym poziomie, tj. około 100. Najwięcej, bo 131, sankcji lekkich orzeczono w 2013 roku, najmniej natomiast w roku 2014 (92). W roku 2017 liczba sankcji lekkich wzrosła o 5 w porównaniu do roku poprzedniego, sankcji poważnych (*graves*) spadła o 11, natomiast sankcję bardzo poważną (*muy grave*) orzeczono wobec dwóch *abogados* więcej niż w 2016. Postępowanie dyscyplinarne w latach 2013-2017 trwało średnio około 145 dni – najkrócej, bo 140 dni w roku 2013, najdłużej natomiast, bo 149 dni w roku 2016.

9.3.2. Ilustre Colegio de Abogados de Barcelona (ICAB)

Nadzór i deontologiczna kontrola zawodowej praktyki *abogados*, w celu zapewnienia zgodności z publicznymi i statutowymi funkcjami izby adwokackiej w Barcelonie, jest prowadzona za pośrednictwem Komisji ds. Deontologii Profesjonalistów (*Comisión de Deontología Profesional*). Komisja wykonuje kompetencje w zakresie sądownictwa

dyscyplinarnego zgodnie ze Statutem Izby i zapewnia zgodność z etycznymi normami zawodowymi.⁹²⁸

Wykres nr 17: Liczba skarg do ICAB na *abogados* w latach 2010-2017

Poniższy wykres obrazuje liczbę skarg na *abogados*, jakie wpłynęło do ICAB w latach

Źródło: Memoria 2017 de Ilustre Colegio de Abogados de Barcelona, <https://www.icab.es/files/242-499398-DOCUMENTO/Memoria-ICAB-2017-CAS.pdf>

2010-2017. Jak można zauważyć liczba skarg waha się między 696 a 866 na przestrzeni lat. Najwięcej skarg odnotowano w roku 2013, najmniej natomiast w 2011. Liczba skarg wzrastała w latach 2011-2013, a w roku 2014 odnotowała spadek. Tendencja ta uległa zmianie już w 2015, kiedy to liczba skarg wzrosła o 20. Natomiast w latach 2015-2017 odnotowano już

spadek liczby wniesionych na *abogados* skarg. W porównaniu do danych udostępnionych przez ICAM,

omówionych powyżej, można zauważyć, że w ICAB ilość skarg na *abogados* jest ponad dwukrotnie niższa. Jest to bez wątpienia powiązane z liczbą *abogados* w obydwu tych izbach. W roku 2017 w ICAB zrzeszonych było 16 686 *abogados* wykonujących zawód, natomiast w ICAM – 43 625.⁹²⁹

⁹²⁸ Memoria 2017 de Ilustre Colegio de Abogados de Barcelona, <https://www.icab.es/files/242-499398-DOCUMENTO/Memoria-ICAB-2017-CAS.pdf>, s. 29.

⁹²⁹ <https://www.abogacia.es/2017/02/28/censo-numerico-de-abogados/>.

Wykres nr 18: Źródło pochodzenia skarg na *abogados* do ICAB w latach 2014-2017

Źródło pochodzenia skarg obrazuje poniższy wykres. Jak można zauważyć, zdecydowanie

Źródło: Memoria 2017 de Ilustre Colegio de Abogados de Barcelona, <https://www.icab.es/files/242-499398-DOCUMENTO/Memoria-ICAB-2017-CAS.pdf>.

przeważają skargi składane przez obywateli, których jest około pięciokrotnie więcej niż skarg składanych przez innych *abogados* oraz nawet kilkunastokrotnie więcej niż skarg wnoszonych przez sędziów. W roku 2017 stanowiły one 75% wszystkich skarg. W tym samym roku można było zaobserwować spadek liczby tego rodzaju skarg

o 92, która to tendencja utrzymuje się od roku 2015. Jedyne wzrost w porównaniu do 2016 roku odnotowany został w kategorii skarg składanych przez sędziów, których było o 9 więcej niż w roku poprzednim.

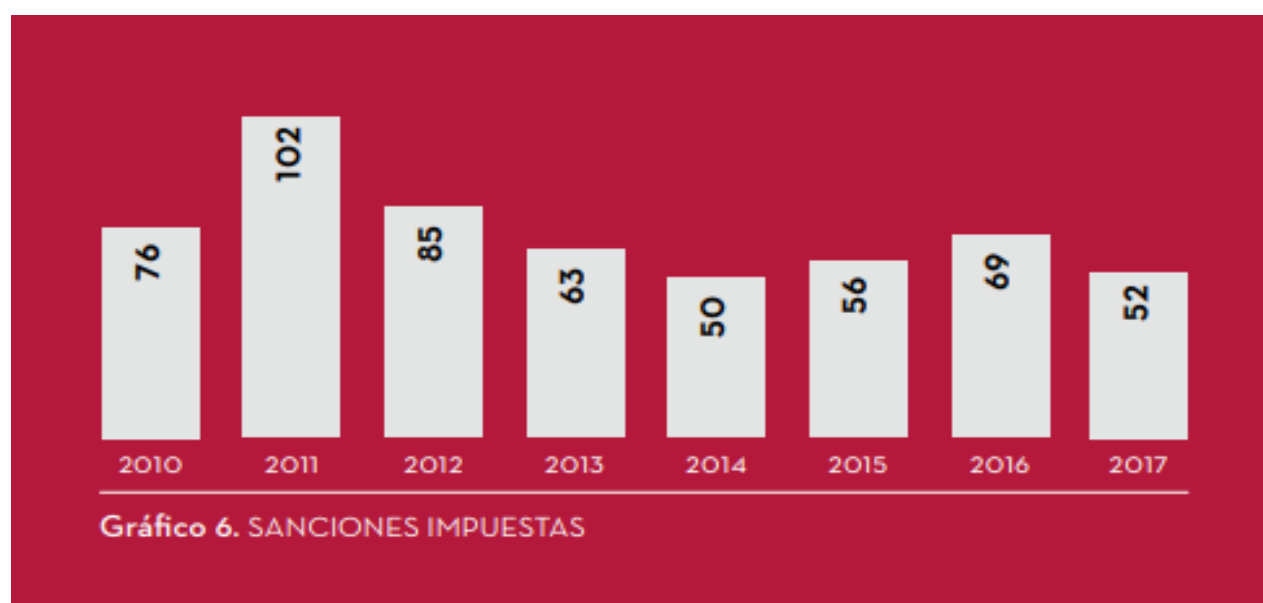
Stosunek liczby skarg do liczby *abogados* zrzeszonych w ICAB prezentował się w latach 2010-2017 na poziomie około 3,38%, co jest stosunkowo niskim wynikiem, świadczącym o wysokim stopniu zadowolenia klientów z usług świadczonych na ich rzecz przez pełnomocników.⁹³⁰

Złożenie skargi inicjuje proces zbadania zgłoszonych okoliczności przez izbę adwokacką, w celu ustalenia konieczności odpowiedniego usankcjonowania danego zachowania pełnomocnika. Poniższy wykres ilustruje liczbę sankcji nałożonych na *abogados* przez ICAB w latach 2010-2017. Jak można zauważyć, liczba nałożonych sankcji jest znacznie niższa od liczby skarg, które wpłynęły do izby. Spowodowane jest to różnymi okolicznościami. Po pierwsze, wiele podmiotów nie interesuje się dalszym postępowaniem w

⁹³⁰ Memoria 2017 de Ilustre Colegio de Abogados de Barcelona, <https://www.icab.es/files/242-499398-DOCUMENTO/Memoria-ICAB-2017-CAS.pdf>, s. 29.

sprawie, po tym jak już skargę wniesie i w konsekwencji jej nie podtrzymuje, co prowadzi do jej archiwizacji. Kolejnym powodem jest stwierdzenie w toku postępowania, że zgłoszone zachowanie *abogado* nie podlega sankcji dyscyplinarnej ze względu na brak typizacji danego czynu w regulacjach wewnętrznych izby lub przepisach ustawowych. Trzecią przyczyną jest brak ustalenia przesłanek odpowiedzialności, np. w postaci winy po stronie obwinionego. Można zaobserwować także tendencję spadkową liczby nakładanych przez ICAB sankcji, albowiem w 2009 r. odnotowano 112 przypadków, natomiast w roku 2017 już jedynie 52, co oznacza, że liczba ta spadła o 54%.⁹³¹

Wykres nr 19: Liczba skarg nałożonych na *abogados* przez ICAB w latach 2010-2017

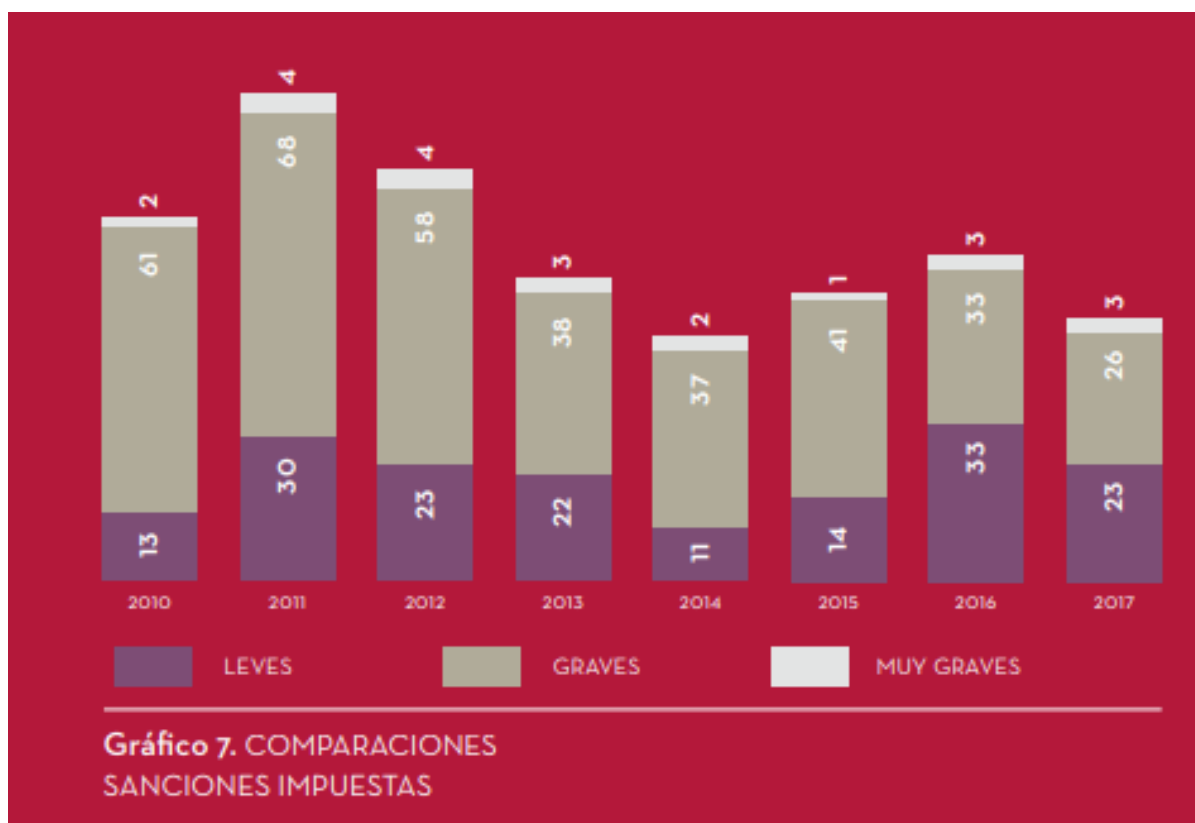

Źródło: Memoria 2017 de Ilustre Colegio de Abogados de Barcelona, <https://www.icab.es/files/242-499398-DOCUMENTO/Memoria-ICAB-2017-CAS.pdf>

Wykres poniżej obrazuje ilość orzeczonych sankcji lekkich, poważnych i bardzo poważnych oraz ich stosunek do siebie w poszczególnych latach.

⁹³¹ Memoria 2017 de Ilustre Colegio de Abogados de Barcelona, <https://www.icab.es/files/242-499398-DOCUMENTO/Memoria-ICAB-2017-CAS.pdf>, s. 30-31.

Wykres nr 20: Rodzaje sankcji orzeczonych przez ICAB w latach 2010-2017

Źródło: Memoria 2017 de Ilustre Colegio de Abogados de Barcelona, <https://www.icab.es/files/242-499398-DOCUMENTO/Memoria-ICAB-2017-CAS.pdf>

Najczęściej nakładanymi sankcjami są te z grupy poważnych. W latach 2015-2017 możemy zaobserwować spadek ich liczby z 41 do 26, czyli o ok. 63%. Sankcje bardzo poważne nakładane są sporadycznie – najwięcej, bo 4, orzeczono ich w roku 2011 i 2012. Liczba orzeczonych wobec *abogados* sankcji lekkich w 2017 spadła o 10 w porównaniu do roku poprzedniego.

9.4. Postępowanie sądowe – analiza orzecznictwa

Analiza dotycząca postępowania sądowego w sprawach przeciwko pełnomocnikom w praktyce dokonana zostanie za pomocą przedstawienia wyroków w sprawach poruszających kwestia istotne z punktu widzenia reżimu odpowiedzialności cywilnej *abogados* w Hiszpanii.

9.4.1. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 2005 r. w sprawie o sygn. akt: 966/2005⁹³² - zadośćuczynienie z tytułu utraty prawa do skutecznej ochrony sądowej

9.4.1.1. Stan faktyczny

Pan Benito zatrudnił dwóch *abogados* – pana Silvio i pana Cristobala – w celu dochodzenia przed sądem naprawienia szkody z tytułu zniszczenia i nieprzydatności do użytkowania ekskawatora, będącego jego własnością. Pan Silvio sporządził i wniósł do sądu pozew przeciwko Cubiertas y Tejados S.A. o zapłatę kwoty w wysokości, która zostanie ustalona na etapie egzekucji wyroku, jednakże nie sformułował konkretnego wniosku o zasądzenie kwoty do zapłaty z tytułu poniesionej przez powoda szkody. W rezultacie powyższego, sąd przyznał powodowi odszkodowanie w wysokości 10.507.748 peset, w przeciwieństwie do kwoty 37.780.995 peset, jakiej zasądzenia domagano się w pozwie, a która wskazana została jako determinanta do ilościowego określenia wysokości odszkodowania w postępowaniu egzekucyjnym. Zasądzona kwota została ostatecznie zmniejszona do 2.730.000 peset, w wyniku odwołania wniesionego przez pozwanego.

Pełnomocnicy powoda nie poinformowali go o możliwości wniesienia odwołania, a mimo iż pan Cristobal reprezentował go przed sądem drugiej instancji, *abogados* nie powiadomili go o możliwości wystąpienia w postępowaniu toczącym się z inicjatywy pozwanej spółki. Nie wnieśli także kasacji do Sądu Najwyższego.

Pan Benito wystąpił z powództwem przeciwko obu pełnomocnikom, w wyniku czego żaden z *abogados* nie został uznany za odpowiedzialnego za szkodę, jaką poniósł ich mocodawca.

9.4.1.2. Rozstrzygnięcie

Sąd Najwyższy uwzględnił kasację złożoną przez pana Benito, uchylając częściowo wyrok sądu niższej instancji i zmieniając do w taki sposób, że nakazał panu Silvio zapłatę na rzecz pana Benito kwoty 1 500 000 peset.

⁹³² STS 996/2005 de 14 de Diciembre de 2005, <https://supremo.vlex.es/vid/responsabilidad-civil-abogados-1544-ma-20066873>.

9.4.1.3.Stan prawny

Sąd Najwyższy wskazał, że *abogado* i jego klienta łączy umowa o świadczenie usług, która w tym konkretnym przypadku konkretyzuje się w zobowiązaniu pełnomocnika do prowadzenia postępowania sądowego, które jest zobowiązaniem starannego działania, a nie rezultatu. *Abogado* zobowiązuje się do takiego działania w interesie klienta, które spełniałoby kryteria wyznaczone przez stosunek obligacyjny łączący strony, a także maksymalną miarę staranności wywodzącą się z właściwych dla ochrony danego interesu klienta uwarunkowań technicznych, deontologicznych i moralnych. W związku z czym, dla rozstrzyganej przez Sąd Najwyższy sprawy nie miał znaczenia fakt, że pełnomocnik nie uzyskał dla klienta pozytywnego rezultatu. Istotne było wykonywanie przez niego obowiązków zawodowych w sposób błędny i lekkomyślny, w związku z tym, że nie dostosował on swego działania do prostych kryteriów wynikających z racjonalności i logiki w trakcie formułowania roszczeń zabezpieczających interes klienta.

Sąd Najwyższy wskazał, że sporządzenie i wniesienie odwołania od wyroku pierwszej instancji, który nie był zgodny z interesem klienta, należało do obowiązków *abogado*, rozumianych w wyżej wskazany sposób. Sąd potwierdził, że decyzja o odwołaniu nie jest uprawnieniem pełnomocnika, lecz jego klienta, a aby uprawnienie to mogło zostać skutecznie zrealizowane, konieczne jest poinformowanie klienta o zapadłym w sprawie rozstrzygnięciu, co w przedmiotowej sprawie przekładało się na zawiadomienie klienta o tym, że sąd rozpatrzył roszczenie powoda jedynie częściowo. Jeżeli *abogado* uznał, że nie ma podstaw do wniesienia odwołania, powinien zakomunikować to klientowi z wystarczającym wyprzedzeniem, aby tamten mógł podjąć kroki prawne, jakie uzna za słuszne. Niespełnienie powyższych wymogów świadczyło o braku staranności ze strony pełnomocnika, który spowodował pozbawienie powoda możliwości skutecznego zakwestionowania wyroku sądu, co Sąd Najwyższy uznał za zawinione naruszenie umowy przez *abogado*, które wygenerowało szkodę po stronie klienta, jaka powinna zostać przez jego pełnomocnika naprawiona.

W wyroku podkreślono, że nieprawidłowe zachowanie pełnomocnika pozbawiło powoda możliwości poddania ocenie sądu konkretnego roszczenia i mimo iż nie sposób przewidzieć z absolutną pewnością, co nastąpiłoby, gdyby odpowiednie roszczenie zostało w sposób konkretny sformułowane w pozwie lub gdyby wniesiono środek odwoławczy, *abogado* swoim postępowaniem pozbawił klienta możliwości sprawdzenia tego, a także

prawa do skutecznej ochrony sądowej, określonego w art. 24 ust. 1 hiszpańskiej Konstytucji. Sąd uznał, że odpowiednim naprawieniem krzywdy moralnej poniesionej przez powoda będzie zapłata 1 500 000 peset przez pełnomocnika na rzecz jego klienta.

9.4.1.4.Komentarz

Sąd Najwyższy w omawianej sprawie pochylił się nad istotą zobowiązania łączącego pełnomocnika z jego klientem, podkreślając, że *abogado* zobowiązany jest wyłącznie do dołożenia należytej staranności w działaniu na rzecz mocodawcy, a nie do osiągnięcia konkretnego rezultatu. W sytuacji, gdy pełnomocnik popełnia błąd, skutek którego szkodę ponosi jego klient, nie ma znaczenia fakt, że *abogado* nie udało się uzyskać wyroku, który klienta by zadowalał, konieczne jest natomiast odtworzenie wzorca staranności, jakiej dochować powinien profesjonalista i zestawienie zachowania pełnomocnika z tym właśnie wzorcem. Jeżeli okaże się, że występują znaczne rozbieżności, a zachowanie *abogado* nie odpowiada mierze wynikającej z logicznych i racjonalnych wytycznych co do działań, jakie powinny zostać podjęte w prowadzonej przez niego sprawie, należy ustalić, że pomiędzy szkodą, jaką poniósł klient, a błędem pełnomocnika, występuje związek przyczynowy. W przedmiotowej sprawie sąd nie rozpatrywał hipotetycznego rozstrzygnięcia, jakie mogłoby zapaść w pierwotnej sprawie, gdyby nie błąd pełnomocnika. Przyznał natomiast powodowi zadośćuczynienie za krzywdę w postaci utraty prawa do skutecznej ochrony sądowej, w zakresie którego mieści się prawo do wniesienia środka odwoławczego od niesatysfakcjonującego rozstrzygnięcia sądowego.

9.4.2. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 2006 r.⁹³³ – brak odpowiedzialności pełnomocnika za okoliczności, jakie nastąpiły przed jego udziałem w sprawie

9.4.2.1.Stan faktyczny

Pan Clemente uległ wypadkowi – doznał upadku z drabiny w trakcie wykonywania prac malarskich na rzecz Tarraco Serveis S.A. Wskutek powyższego wystąpił przeciwko wyżej wskazanej spółce z powództwem cywilnym, w którym domagał się zasądzenia kwoty 11 360 000 peset wraz z odsetkami, zgodnie z rekomendacją *abogado* - pana Davida. Powództwo zostało odrzucone ze względu na przedawnienie roszczenia. Odwołanie od

⁹³³ STS de 26 de Mayo de 2006, <https://supremo.vlex.es/vid/responsabilidad-negligencia-profesional-26-24283278>.

wyroku sądu pierwszej instancji poskutkowało podtrzymaniem przez sąd drugiej instancji już wydanego rozstrzygnięcia.

Pan Clemente wystąpił przeciwko panu Davidowi z powództwem o zapłatę, opartym na twierdzeniu, że *abogado* nie dopełnił swoich obowiązków zawodowych w związku z dopuszczeniem przez niego do przedawnienia roszczenia powoda. Pan Clemente żądał zasądzenia 12 907 747 peset wraz z odsetkami. Sąd pierwszej instancji nie uznał roszczenia powoda za zasadne, co zostało podtrzymane przez sąd drugiej instancji. Pan Clemente wystąpił z kasacją do Sądu Najwyższego.

9.4.2.2.Rozstrzygnięcie

Sąd Najwyższy odrzucił kasację powoda.

9.4.2.3.Stan prawny

Pan Clemente powoływał się na regulacje dotyczące ochrony praw konsumenckich⁹³⁴, Sąd Najwyższy jednakże wykluczył ich zastosowanie, wskazując, że aby było to możliwe konieczne byłoby ustalenie, że szkoda, jaką poniósł klient *abogado* wynikała z zachowania pełnomocnika. Sąd podkreślił, że w przedmiotowej sprawie nie udowodniono, jakoby to działania pełnomocnika spowodowało szkodę w postaci doprowadzenia do przedawnienia roszczenia, a wręcz przeciwnie – wykazano, że wynajęcie pełnomocnika przez pana Clemente miało miejsce w marcu 1995 roku, kiedy to roszczenie powoda było już przedawnione.

9.4.2.4.Komentarz

Nie jest możliwe ustalenie związku przyczynowego pomiędzy działaniem pełnomocnika wynajętego przez klienta po przedawnieniu roszczenia, a szkodą spowodowaną przedawnieniem tego roszczenia. Można by ewentualnie rozważać kwestię rekomendowania przez pełnomocnika wystąpienia z powództwem dotyczącym przedawnionego roszczenia, co rodzi po stronie powoda szkodę, np. w postaci konieczności poniesienia kosztów sądowych. Jednakże kwestia ta nie była podnoszona przez powoda ani rozpatrywana przez sąd w niniejszej sprawie.

⁹³⁴ Art. 26 Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios zatwierdzonej przez Real Decreto Legislativo 1/2007, de 16 de noviembre, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias «BOE» núm. 287, de 30/11/2007.

9.4.3. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 listopada 2005 r. w sprawie o sygn. akt: RJ 2005/7859⁹³⁵ - przyczynienie się poszkodowanego do powstania szkody

9.4.3.1.Stan faktyczny

Abogado zatrudniony przez zakład ubezpieczeń Catalana Occidente S.A., który reprezentował ubezpieczyciela w procesie sądowym, nie podniósł w jego trakcie faktu, że w polisie ubezpieczeniowej zawarta była klauzula ograniczająca odpowiedzialność cywilną ubezpieczyciela, w wyniku czego Catalana Occidente S.A. została obciążona obowiązkiem wypłaty odszkodowania w wysokości znacznie przekraczającej sumę gwarancyjną.

W związku z powyższym Catalana Occidente S.A. wystąpiła z powództwem przeciwko ubezpieczycielowi *abogado* o zapłatę sumy 15 000 000 peset. Powództwo zostało uwzględnione przez sąd pierwszej instancji w zakresie 13 500 000 peset, natomiast sąd drugiej instancji uznał za zasadne zasądzenie od pozwanej na rzecz powódki jedynie kwoty 5 500 000 peset, uznając przyczynienie się ubezpieczyciela do powstania szkody.

9.4.3.2.Rozstrzygnięcie

Sąd Najwyższy na skutek kasacji Catalana Occidente S.A. oddalił apelacje obu stron od wyroku sądu pierwszej instancji, który podtrzymał w całości.

9.4.3.3.Stan prawny

Sąd Najwyższy podkreślił, że w sytuacji, gdy zakład ubezpieczeń zatrudnia *abogado* do świadczenia obsługi prawnej, pełnomocnik winien realizować swoje obowiązki zawodowe z zachowaniem należytej staranności, wykorzystując wszelkie środki prawne i faktyczne, które zapewniają pozytywny rezultat dla klienta. Mimo że nie wszystkie niedopatrzienia w wyżej wskazanym zakresie skutkować będą odpowiedzialnością *abogado*, to będzie tak w przypadku, gdy naruszenie polega na pominięciu obiektywnego, przewidywalnego i niezbędnego czynnika o wyjątkowym znaczeniu dla rozstrzygnięcia postępowania sądowego, jaki bez wątpienia stanowi klauzula ograniczająca odpowiedzialność ubezpieczyciela z tytułu zawartej umowy ubezpieczenia. Sam fakt niepowołania się na taką klauzulę przez pełnomocnika przesądził o zasądzeniu od jego mocodawcy kwoty zdecydowanie wyższej niż w przypadku, gdyby takie postanowienie zostało uwzględnione. Fakt ten wynikał

⁹³⁵ STS 918/2005 de 30 de Noviembre de 2005, <https://supremo.vlex.es/vid/abogados-responsabilidad-civil-fa-19963691>.

jednoznacznie z błędu pełnomocnika, który nie dołożył należytej staranności w wykonywaniu obowiązków i to nie w sytuacji trudnej i niespodziewanej, jaka wymagałaby od niego natychmiastowej relacji na Sali sądowej, a podczas dłuższego okresu czasowego, podczas którego mógł on ten błąd z łatwością zidentyfikować i skorygować.⁹³⁶ Wykluczono także przyczynienie się ubezpieczyciela do powstania szkody, co stanowiło argument do obniżenia odszkodowania przez sąd drugiej instancji. Sąd Najwyższy uznał, że uznanie przyczynienia jest nieuzasadnione zarówno z punktu widzenia subiektywnej naganności, jak i relacji przyczynowości wynikającej z obiektywnej zarzucalności czynu.

9.4.3.4.Komentarz

W przedmiotowej sprawie *abogado* nie wywiązał się z obowiązku prowadzenia procesu w sposób zabezpieczający interes klienta, wskutek czego ten poniósł szkodę, którą bez wątpienia z zachowaniem pełnomocnika łączył związek przyczynowy. Błąd polegający na pominięciu klauzuli ograniczającej odpowiedzialność ubezpieczyciela zawartej w dokumencie stanowiącym podstawę sporu sądowego, można uznać za kardynalny i niezgodny ze sztuką prawniczą. W zakresie przyczynienia ubezpieczyciela do powstania szkody należy wskazać, że klient nie zatrudnia *abogado*, który jest profesjonalistą w swojej dziedzinie, po to, aby weryfikować następnie jego pracę, w szczególności, że często nie jest w stanie tego zrobić.⁹³⁷ W przedmiotowej sprawie jednakże należy podkreślić, że pełnomocnik został wynajęty do reprezentowania w sądzie klienta, który nie miał obowiązku się tam pojawiać. *Abogado* dysponował wszelkimi środkami, jakie były konieczne do zapobiegnięcia szkodzie, a co istotne, skorzystanie z nich nie było utrudnione. Nie wymagało także pogłębionej wiedzy czy wysokiej specjalizacji w danej dziedzinie. Z powyższych względów, uznanie przyczynienia się ubezpieczyciela do powstania szkody byłoby niezasadne.

9.5.Podsumowanie

Abogado musi dysponować odpowiednimi środkami – własnymi bądź wypłacanymi na podstawie umowy ubezpieczenia – w wysokości odpowiedniej do ryzyka związanego z prowadzoną przez niego działalnością. Co do zasady, na ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej składa się wariant podstawowy, wynegocjowany przez izbę, który może zostać

⁹³⁶ L. F. Reglero Campos, *La responsabilidad civil de abogados en la jurisprudencia del Tribunal Supremo*, Revista de responsabilidad civil y seguro, s. 35.

⁹³⁷ Na gruncie prawa polskiego takie sytuacje rozstrzygane są przez art. 429 KC, który zwalnia powierzającego z odpowiedzialności za działanie profesjonalisty, którego skrupulatnie wybrał i zatrudnił.

indywidualnie rozszerzony o dodatkowe ryzyka. 90% hiszpańskich prawników posiada ubezpieczenie wyłącznie w wersji podstawowej.

Najwięcej błędów, bo aż 38% wszystkich z nich, *abogados* popełniają w toku postępowań cywilnych. Na drugiej pozycji plasują się sprawy związane z prawem pracy (28%). Zdecydowanie największą grupą naruszeń są te związane z brakiem działania *abogado* oraz niespełnieniem obowiązków informacyjnych.

Liczba sankcji nakładanych w postępowaniach dyscyplinarnych jest znacznie niższa od liczby skarg, które wpływają do izby. Spowodowane jest to m.in. często występującymi przypadkami stwierdzenia w toku postępowania, że zgłoszone zachowanie *abogado* nie podlega sankcji dyscyplinarnej ze względu na brak typizacji danego czynu w regulacjach wewnętrznych izby lub przepisach ustawowych. Najczęściej nakładanymi na *abogados* sankcjami dyscyplinarnymi są te z grupy poważnych (*graves*).

Podsumowanie i wnioski końcowe

Profesjonalni pełnomocnicy pełnią istotną rolę w społeczeństwie. Jest to zawód zaufania publicznego, którego przedstawiciele łączy z ich klientami specyficzna więź opierająca się na wierze w uczciwość, dobre intencje i zamiary osoby, w której ręce powierza się kluczowe aspekty swojego życia. Funkcja ta istnieje od stuleci, a jej początków szukać można już w starożytnym Rzymie, w którym juryści pełnili bardzo istotną rolę. Specyfikę tej profesji wyznaczają jej nieodłączne cechy - stanowi ona zawód wolny, ale jednocześnie regulowany. Dostęp do zawodu jest utrudniony – nie każdy może uzyskać uprawnienia radcy prawnego czy adwokata. Droga, jaką muszą przebyć kandydaci, obejmuje wieloletnie szkolenie w celu uzyskania uprawnień, które ostatecznie przekształca się w obowiązek doskonalenia zawodowego i ciągłego dokształcania się i poszerzenia wiedzy i umiejętności.

Jak wskazano powyżej, profesjonalni pełnomocnicy stanowią ważną grupę społeczną o specyficznym statusie, wyznaczanym przez ustawy zawodowe, normy etyczne i deontologiczne, a także pełnioną funkcję. Ze względu na fakt, iż liczba pełnomocników w krajach europejskich jest znaczna, problem odpowiedzialności za jakość świadczonych przez nich usług jest podniosły i istotny.

Poniższa mapa przedstawia liczbę profesjonalnych pełnomocników w przeliczeniu na 100 000 mieszkańców danego kraju.⁹³⁸ Między krajami, będącymi przedmiotem niniejszej rozprawy można zauważyć rozbieżności. W Polsce mamy do czynienia ze 126 radcami prawnymi i adwokatami na 100 000 mieszkańców. Anglia i Walia to już 259 pełnomocników na 100 000 mieszkańców, natomiast Hiszpania z 305 prawnikami na 100 tysięcy mieszkańców, pod względem tego kryterium znajduje się w czołówce Europy.

⁹³⁸ Największą ilością profesjonalistów z zakresu prawa, bo aż 425, cieszył się Cypr, jednakże dane wskazane w tym przypadku uwzględniają także prawników, którzy nie mają uprawnień do występowania przed sądem. Ostatnie miejsce zajmuje Azerbejdżan z 9 prawnikami na 100 000 mieszkańców w 2016 roku. Por. *European judicial systems Efficiency and quality of justice* CEPEJ STUDIES No. 26 2018 Edition (2016 data), s. 172.

Źródło: Liczba prawników (radców prawnych i adwokatów) w przeliczeniu na 100 tysięcy mieszkańców w 2016 roku, <https://isws.ms.gov.pl/pl/porownania-miedzynarodowe/>

Aktualność problematyki cywilnoprawnej odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników potwierdza analiza orzecznictwa, z której wynika, że sprawy przeciwko radcom prawnym, adwokatom i ich angielskim i hiszpańskim odpowiednikom, coraz częściej pojawiają się w praktyce, a kwestie w nich rozstrzygane stanowią istotne problemy prawne, nad którymi warto się bliżej pochylić.

10.1. Funkcjonowanie samorządów zawodowych i zasady wykonywania zawodu – podsumowanie

Analiza problematyki cywilnoprawnej odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników nie jest możliwa bez wskazania na tło, z którego wynika specjalny status przedstawicieli tych zawodów. Ich specyfika *stricte* związana jest z uregulowanymi ustawowo zasadami ich funkcjonowania, wysokimi wymaganiami stawianymi kandydatom

do uprawnień, nadzorem samorządów i regułami ich funkcjonowania. Poniżej przedstawione zostanie podsumowanie najważniejszych kwestii charakteryzujących system hiszpański oraz angielski w zakresie okoliczności stanowiących nieodłączne tło dla rozważań stanowiących przedmiot niniejszej rozprawy.

10.1.1. Podsumowanie funkcjonowania samorządu zawodowego i zasad wykonywania zawodu *abogado* (Królestwo Hiszpanii)

Należy wskazać, że około 40% hiszpańskich *abogados* nie wykonuje zawodu, co spowodowane zostało masowym wpisywaniem się magistrów prawa na listy *abogados* wykonujących i niewykonujących zawodu w okresie przejściowym od wejścia w życie LDA, tj. między 2011 a 2013 rokiem.⁹³⁹ Uzyskanie wpisu i w konsekwencji tytułu zawodowego możliwe było wcześniej bez konieczności zdawania egzaminu państwowego, natomiast ustawa wprowadziła już w tym zakresie obostrzenia.⁹⁴⁰ Powyższe spowodowało, że wielu absolwentów zdecydowało się na zarejestrowanie się jako *abogado* „na wszelki wypadek”, korzystając z łatwego dostępu do zawodu, który został zreformowany przez regulację wyżej wskazanej ustawy. W 2010 r. E. M. Alcón, przeprowadzając badania nad wpływem hiszpańskiej adwokatury na ekonomię, doszła do wniosku, że około 30% *abogados* to wyspecjalizowani profesjonaliści, z kompetencjami do świadczenia usług na rzecz podmiotów międzynarodowych, około 50% stanowili pełnomocnicy oferujący obsługę prawną na satysfakcjonującym poziomie, natomiast pozostałe 20% winno podnieść kwalifikacje bądź zaprzestać wykonywania zawodu, ze względu na fakt, iż nie dawali rękojmi prawidłowego wykonywania zawodu.⁹⁴¹

W Hiszpanii istnieją 83 izby adwokackie⁹⁴², co oznacza, że jest ich dwa razy więcej niż zsumowanych OIRP i OIA w Polsce (24 izby adwokackie⁹⁴³ oraz 19 izb radcowskich⁹⁴⁴).

⁹³⁹ M. Masior, *Zawód adwokata (abogado) w Hiszpanii* (w:) M. Masior (red.), *Analiza prawno-porównawcza ustroju korporacyjnego wolnych zawodów prawniczych oraz rynku usług prawniczych w wybranych państwach, w kontekście regulacji i rynku w Polsce z uwzględnieniem dostępności obywateli do tych usług*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2018, s. 120.

⁹⁴⁰ A. Krzyżanowska, *Krótsza...*

⁹⁴¹ M. Masior, *Zawód...*, s. 119. Szerzej na ten temat: E. Mañas Alcón, *Impacto de la abogacía en la economía*, Thomson 2011.

⁹⁴² <https://www.abogacia.es/conozcanos/la-institucion/colegios-y-consejos/>.

⁹⁴³ <http://www.nra.pl/nra.php?id=122>.

⁹⁴⁴ <http://kirp.pl/o-samorzadzcie/okregowe-izby-radcow-prawnych/>.

Ustrój adwokatury hiszpańskiej jest zdecentralizowany, a poszczególne izby korzystają ze swobody działania, będąc nadzorowane przez CGAE.⁹⁴⁵

Wynagrodzenie należne *abogado* od jego klienta może zostać ustalone przez strony jako *pacto de quota litis*, co w polskim reżimie prawnym jest wykluczone. Co ciekawe, przed 2008 r. ustalanie wynagrodzenia jako *success fee* było także zabronione przez art. 44 ust. 3 CGAE w ówczesnym brzmieniu.⁹⁴⁶

W Hiszpanii mamy do czynienia z dualizmem profesjonalnych pełnomocników w postaci *abogados* i *procuradores*. Ci ostatni specjalizują się w występowaniu przed sądem, na wzór angielskich *barristerów*.

Znaczna ilość *abogados* nie ma przełożenia na liczbę spraw sądowych w Hiszpanii, która od roku 2010 wynosi około 8 000 000 - natomiast w Polsce, przy mniejszej liczbie pełnomocników, ilość spraw sądowych wynosi około 14 000 000 rocznie.⁹⁴⁷ W latach 2013-2015 liczba spraw w Hiszpanii spadła o około 20%, na co wpływ miało najprawdopodobniej wprowadzenie obowiązku uiszczenia opłaty sądowej od pozwu przez osoby fizyczne.⁹⁴⁸

W 80% spraw, w których nie było przymusu adwokackiego, klienci decydowali się na skorzystanie z usług *abogados* – w pozostałych 20% pisma redagowali samodzielnie lub korzystali z dostępnych wzorów.⁹⁴⁹

10.1.2. Podsumowanie funkcjonowania samorządu zawodowego i zasad wykonywania zawodów *solicitora* i *barristera* (Anglia i Walia)

W Anglii i Walii także mamy do czynienia z dualizmem profesjonalnych pełnomocników, których kompetencje nie są zbieżne, jak w przypadku polskich radców prawnych i adwokatów. *Barristers* co do zasady reprezentują klientów w sądzie, natomiast *solicitors* zajmują się obsługą pozasądową, co obejmuje swoim zakresem także przygotowywanie dokumentów dla *barristerów*, którzy bezpośredni kontakt mają najczęściej właśnie z *solicitem*, a nie samym klientem.

⁹⁴⁵ M. Masior, *Zawód...*, s. 120.

⁹⁴⁶ Por. <https://www.gerencie.com/de-la-prestacion-de-servicios-profesionales-con-abogado-el-pacto-de-honorarios-a-cuota-litis-y-por-prima-de-exito.html>.

⁹⁴⁷ M. Masior, *Zawód...*, s. 112.

⁹⁴⁸ C. FH, *La abogacía, entre la salida de la crisis y el impacto de la tecnología*, noticiasjuridicas.com 30.06.2016 r., <http://noticias.juridicas.com/actualidad/noticias/11174-la-abogacia-entre-la-salida-de-la-crisis-y-el-impacto-de-la-tecnologia/>.

⁹⁴⁹ M. Masior, *Zawód...*, s. 112.

Cechą charakterystyczną reżimu angielskiego jest możliwość prowadzenia działalności przez pełnomocników w formie *Alternative Business Structures* (ABS), które umożliwiają podmiotom niebędącym prawnikami zarządzanie taką strukturą oraz udział w jej kapitale. Dla porównania, w Polsce adwokaci i radcowie prawni mogą zrzeszać się jedynie z przedstawicielami zawodów enumeratywnie wskazanych w ustawie. ABS umożliwiają otwarcie rynku usług prawniczych na podmioty inne niż sami prawnicy. W momencie wprowadzania możliwości utworzenia takich struktur przez Legal Services Act 2007, pojawiało się wiele wątpliwości – zjawisko to nazwano zostało nawet *Tesco-law*, co było nawiązaniem do świadczenia usług prawnych w supermarketach.⁹⁵⁰ Korzyściami płynącymi z dopuszczenia takiej formy prowadzenia działalności są niższe ceny, lepszy poziom jakości usług, lepszy dostęp do sądu, szerszy dostęp do kapitału, większy wybór pracy dla pełnomocników oraz elastyczność. Aktualnie rozważane jest zliberalizowanie zasad tworzenia ABS w celu ich popularyzacji.⁹⁵¹

Angielscy pełnomocnicy mają obowiązek corocznego odnawiania tzw. *practicing certificate*.⁹⁵² W przypadku *solicitorów* proces ten przeprowadza SRA. Okres, w jakim można ubiegać się o przedłużenie prawa wykonywania zawodu to jeden miesiąc, począwszy od 1 do 31 października. Warunkiem odnowienia certyfikatu jest uiszczenie składki. Procedura ta pozwala na selekcję pod kątem podstawowych kryteriów praktykujących pełnomocników bez konieczności wszczynania postępowania dyscyplinarnego.

W Anglii i Walii funkcjonuje katalog usług prawnych, jakie mogą być wykonywane jedynie przez profesjonalnych pełnomocników, w którego zakres wchodzi zastępstwo procesowe, lecz także polecenia w zakresie taktyki procesowej. Dla porównania – w Polsce adwokaci i radcowie prawni posiadają wyłączne uprawnienia jedynie w zakresie poświadczania dokumentów za zgodność z oryginałem oraz w przypadkach, w których obowiązuje przymus adwokacko-radcowski.⁹⁵³

⁹⁵⁰ Por. Z. Drzewiecki, T. Drzewiecki, *Tesco Law - Zbigniew Drzewiecki i Tomasz Drzewiecki o nowej formie świadczenia usług prawniczych*, Rzeczpospolita 28.10.2014 r., <https://www.rp.pl/artukul/1152664-Tesco-Law---Zbigniew-Drzewiecki-i-Tomasz-Drzewiecki-o-nowej-formie-swiadczenia-uslug-prawniczych.html>. 'Tesco Law' allows legal services in supermarkets, <https://www.bbc.com/news/uk-17538006>.

⁹⁵¹ M. Masior, *Wolne zawody prawnicze w Anglii i Walii oraz reforma ich regulacji* (w:) M. Masior (red.), *Analiza prawno-porównawcza ustroju korporacyjnego wolnych zawodów prawniczych oraz rynku usług prawniczych w wybranych państwach, w kontekście regulacji i rynku w Polsce z uwzględnieniem dostępności obywateli do tych usług*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2018, s. 247.

⁹⁵² <https://www.sra.org.uk/mysra/updates/pcre-2018-questions-individual-renewal-page.page>.

⁹⁵³ M. Masior, *Wolne ...*, s. 247.

10.1.3. Wnioski dotyczące rozwiązań możliwych do wprowadzenia w Polsce

Porównanie systemu hiszpańskiego i angielskiego do polskiego inspirowuje do zastanowienia się nad możliwością wprowadzenia rozwiązań funkcjonujących w tych krajach w celu usprawnienia funkcjonujących w Polsce zasad wykonywania zawodu radcy prawnego i adwokata. W tym zakresie należy wskazać na opracowany przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości w 2018 roku raport pt. „Analiza prawno-porównawcza ustroju korporacyjnego wolnych zawodów prawniczych oraz rynku usług prawniczych w wybranych państwach, w kontekście regulacji i rynku w Polsce z uwzględnieniem dostępności obywateli do tych usług”.⁹⁵⁴ W wyniku analizy dokonanej w jego ramach zaproponowano szereg rozwiązań zaczerpniętych z samorządów zawodów prawniczych w innych krajach europejskich, które możliwe byłyby do zastosowania w Polsce. Dla tematyki rozważanej w przedmiotowej rozprawie szczególne znaczenie mają następujące sugestie:

1. wprowadzenie możliwości zrzeszania w organizacja prawniczych podmiotów instytucjonalnych (inspirowane rozwiązaniami w Anglii i Walii);
2. zniesienie zakazu zatrudnienia adwokatów na podstawie umowy o pracę (inspirowane rozwiązaniami w Anglii i Walii oraz Hiszpanii);
3. zniesienie podziału na radców prawnych i adwokatów ze względu na jednolitość ich kompetencji;
4. wprowadzenie rozwiązań poszerzających zakres konkurencji w zawodach prawniczych;
5. weryfikacja kompetencji zawodowych za pomocą jednego egzaminu, wyłącznie na końcu drogi do zawodu;
6. umożliwienie przekwalifikowania się na profesjonalnego pełnomocnika po ukończeniu innych studiów (inspirowane rozwiązaniami w Anglii i Walii);
7. wprowadzenie licencji lub certyfikatów techników prawnych, np. od nieruchomości i od spadków (inspirowane rozwiązaniami w Anglii i Walii);
8. zliberalizowanie restrykcji dotyczących reklamy usług prawniczych;
9. umożliwienie świadczenia usług w formie spółek kapitałowych (inspirowane rozwiązaniami w Anglii i Walii);

⁹⁵⁴ M. Masior (red.), *Analiza prawno-porównawcza ustroju korporacyjnego wolnych zawodów prawniczych oraz rynku usług prawniczych w wybranych państwach, w kontekście regulacji i rynku w Polsce z uwzględnieniem dostępności obywateli do tych usług*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2018.

10. utrzymanie swobody kształtowania cen – inspirowane rozwiązaniami w Anglii i Walii oraz Hiszpanii.⁹⁵⁵

Szczególną uwagę należy zwrócić na propozycję dotyczącą ujednolicenia zawodów radcy prawnego i adwokata. Dualizm zawodów prawniczych w postaci profesjonalnych pełnomocników występuje w każdym z omawianych na łamach niniejszej rozprawy reżimie prawnym. Jednakże zarówno w Hiszpanii, jak i w Anglii i Walii wynika on z odrębnych ról pełnionych przez poszczególnych przedstawicieli. *Procurador de los tribunales* oraz *barrister* świadczą usługi typowo sądowe, reprezentując klienta przed składem sędziowskim, dokonując wszelkich czynności technicznych. Natomiast *abogado* i *solicitor* zajmują się obsługą pozasądową w szerokim jej rozumieniu. Co prawda, zakres kompetencji *solicitora* i *barristera* zaczął się krzyżować, od kiedy *solicitorzy* uzyskali możliwość występowania przed sądem, a *barristerzy* bezpośredniego poszukiwania klientów, jednakże podział ról pomiędzy przedstawicieli tych dwóch zawodów jest dużo wyraźniej zarysowany niż w przypadku polskich radców prawnych i adwokatów. Przeciwno połączeniu tych zawodów w Polsce przemawiają jedynie argumenty „techniczne”, dotyczące, np. nazwy, jaką przyjąć miałyby ujednoliconą profesję i w konsekwencji cały samorząd zawodowy czy konfliktów odnośnie obsadzenia stanowisk zarządzających. Jednakże praktyka, pokrywanie się kompetencji czy choćby chęć ujednolicenia postrzegania profesji w oczach potencjalnych klientów, dla których często radca prawny i adwokat to jedno, przemawiają za połączeniem.

Podobnie nieuzasadniony wydaje się zakaz zatrudniania adwokata na umowę o pracę. Jest on motywowany koniecznością zachowania niezależności w trakcie wykonywania obowiązków obrończych. Warto wskazać, że zakaz taki nie funkcjonuje ani we Francji, ani w Hiszpanii, Szwajcarii, Niemczech, Anglii i Walii i Stanach Zjednoczonych. We wszystkich tych krajach profesjonalni pełnomocnicy występują w roli obrońców. Podkreślić należy, że zniesienie tego zakazu znacznie ułatwiłoby sytuację zawodową młodych adwokatów, którzy zmuszeni są od razu zakładać działalność gospodarczą lub podpisywać umowę cywilnoprawną, a korzyści, wynikające z umowy o pracę i stabilności zatrudnienia mogłyby stanowić czynnik korzystnie wpływający na ich sytuację finansową.⁹⁵⁶

⁹⁵⁵ M. Masior (red.), *Analiza...*, s. 248-250.

⁹⁵⁶ K. Borowska, *Adwokat na umowie o pracę a niezależność palestry*, Rzeczpospolita 04.11.2014 r. <https://www.rp.pl/artukul/1154196-Adwokat-na-umowie-o-prace-a-niezaleznosc-palestry.html>. Por. A. Bereza, *Etat radcy prawnego to marzenie adwokata*, Rzeczpospolita 06.11.2015 r., <https://www.rp.pl/Opinie/311069954-Arkadiusz-Bereza-Etat-radcy-prawnego-to-marzenie-adwokata.html>.

10.2. Reżim odpowiedzialności cywilnoprawnej – podsumowanie

10.2.1. Podobieństwa łączące analizowane reżimy odpowiedzialności

Podstawowym podobieństwem łączącym wszystkie trzy reżimy będące przedmiotem rozważań w niniejszej rozprawie jest fakt, że w każdym z nich mamy do czynienia zarówno z odpowiedzialnością *ex contractu*, jak i *ex delicto*. Odpowiedzialność profesjonalnego pełnomocnika, co do zasady, wynika z naruszeń relacji obligacyjnej łączącej go z klientem, jednakże istotnym czynnikiem są obowiązki wynikające z ustaw zawodowych, zasad deontologii oraz etyki, niezastosowanie się do których skutkować będzie koniecznością naprawienia szkody spowodowanej czynem niedozwolonym.

Każdy z analizowanych systemów przesądzał o istnieniu zobowiązania starannego działania łączącego profesjonalnego pełnomocnika z jego klientem. W niektórych przypadkach dopuszczono jednak zobowiązanie prawnika do osiągnięcia konkretnego rezultatu, np. w przypadku, gdy klient wydaje konkretne instrukcje odnośnie treści dokumentu prawnego, którego sporządzenie zleca prawnikowi.

We wszystkich analizowanych przypadkach reżim cywilnej odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników opierał się na ogólnych przesłankach, które wymagały doprecyzowania ze względu na specyfikę relacji prawnika i jego klienta oraz konieczności dostosowania do konkretnych przypadków naruszeń i typów szkody charakterystycznych dla spraw tego typu. Trudności praktyczne w każdym przypadku zaobserwować można było w przypadku przesłanki związku przyczynowego, jednakże każdy z reżimów sugerował podobne rozwiązanie w tym zakresie, a mianowicie zastosowanie koncepcji „osądu w osądzie”, czyli hipotetycznego rozstrzygnięcia o pierwotnym roszczeniu w ramach sprawy przeciwko pełnomocnikowi.

10.2.2. Różnice dzielące analizowane reżimy odpowiedzialności

Należy wskazać, że najłatwiejszy dostęp do zawodu profesjonalnego pełnomocnika funkcjonował w Hiszpanii przed reformą i wejściem w życie zmian wprowadzonych przez LDA. Spowodowało to imigrację prawników z innych państw europejskich w celu łatwiejszego uzyskania uprawnień zawodowych.⁹⁵⁷

⁹⁵⁷ K. Borowska, *Można zdobyć uprawnienia adwokata za granicą*, Rzeczpospolita 18.07.2014 r. <https://www.rp.pl/artykul/1126669-Mozna-zdobyc-uprawnienia-adwokata-za-granica.html>.

Charakterystyczną okolicznością, która stanowi o specyfice reżimu odpowiedzialności Anglii i Walii jest wykluczenie możliwości dochodzenia przed sądami odpowiedzialności cywilnej *barristerów* do czasu rozstrzygnięcia, jakie zapadło w sprawie *Arthur J.S Hall and Co. v Simons*. Do roku 2000 *barristerzy* posiadali swoisty immunitet sądowy uzasadniany względami *public policy* i niemożliwe było pociągnięcie ich do odpowiedzialności sądowej w przypadku zaniedbań z ich strony.

W Polsce spraw przeciwko profesjonalnym pełnomocnikom toczyło się do tej pory niewiele w stosunku do innych krajów poddanych analizie. Orzecznictwo dotyczące tej tematyki nie jest rozbudowane, a wiele kwestii pozostaje nierozstrzygniętych. Na szczególną uwagę zasługuje natomiast judykatura angielska, która jest dużo bardziej rozwinięta i porusza wiele wątków związanych z odpowiedzialnością profesjonalnych pełnomocników, które w sprawach przed polskimi sądami nawet się nie pojawiły.

Jedną z takich kwestii jest tzw. utrata szansy, która funkcjonuje zarówno w orzecznictwie angielskim, jak i hiszpańskim i dotyczy przypadku, w którym obowiązek naprawienia szkody wynika z pozbawienia klienta prawa do poddania jego roszczenia ocenie sądu, tj. prawa do efektywnej opieki sądowej, jak jest ono określane w Hiszpanii. Utrata szansy dotyczy sytuacji, w której nieprawidłowe działanie jednego podmiotu pozbawiło inny podmiot możliwości uzyskania świadczenia czy też uniknięcia straty. Jest ona charakterystyczna dla spraw przeciwko pełnomocnikom i ujawnia się w żądaniach klientów odnośnie naprawienia szkody z tytułu niezachowania należytej staranności przez reprezentującego ich pełnomocnika, w wyniku czego utracili oni szansę na uzyskanie rezultatu korzystniejszego niż ten, będący konsekwencją działań tego pełnomocnika.

W Anglii i Walii, oprócz reżimu kontraktowego i deliktowego, równolegle występuje tzw. reżim słusznościowy (*equity*), który ma zastosowanie w szczególności w przypadku naruszenia obowiązków powierniczych, które są charakterystyczne dla relacji łączącej profesjonalnego pełnomocnika i jego klienta, ze względu na istniejącą pomiędzy nimi więź opartą na zaufaniu.

Należy wskazać także na występującą w angielskim systemie prawnym czystą szkodę ekonomiczną, czyli tzw. *pure economic loss*, która w sprawach przeciwko pełnomocnikom często się pojawia. Polskie prawo nie rozróżnia takiej kategorii.

Pure economic loss charakteryzuje się brakiem więzi kontraktowej pomiędzy poszkodowanym a sprawcą szkody; brakiem naruszenia praw poszkodowanego chronionych *erga omnes*, a także faktem, że konsekwencją zachowania sprawcy nie jest uszczerbek na zdrowiu ani zniszczenie mienia poszkodowanego. Ten rodzaj szkody także jest charakterystyczny dla spraw przeciwko profesjonalnym pełnomocnikom, gdyż uszczerbek będący konsekwencją udzielenia wadliwej pomocy prawnej ujawnia się często na dobrach osoby trzeciej, nieobjętej stosunkiem umownym łączącym pełnomocnika i klienta.

10.3. Modelowa odpowiedzialność

10.3.1. Uwagi ogólne

Podjęcie próby skonstruowania modelu cywilnoprawnej odpowiedzialności profesjonalnego pełnomocnika nie jest możliwe bez ustalenia podmiotu, który w taki czy inny sposób byłby przez ten model faworyzowany. Powyższe związane jest z faktem, że w przypadku egzekwowania odpowiedzialności jednego podmiotu za szkodę, jaką poniósł inny, mamy do czynienia z konfliktem interesów.

W przypadku profesjonalnych pełnomocników, z jednej strony należy wziąć pod uwagę prawo klienta do otrzymania pełnoprawnej usługi o jakości odpowiadającej co najmniej należytej mierze staranności wyznaczonej przez przepisy ustaw zawodowych i uregulowania etyczne oraz deontologiczne – z drugiej natomiast ryzyko zawodowe, jakie ponosi profesjonalny pełnomocnik świadcząc usługi z zakresu obsługi prawnej na rzecz klienta. Jest to zawód wysokiego ryzyka, wiążący się z odpowiedzialnością za kluczowe sfery życia klienta. Należy podkreślić także, że w praktyce, z powyższego względu, klienci nierzadko wymagają od pełnomocników podjęcia czynności, które nie są przewidywane przez porządek prawny, wywierając na nich presję. Z uwagi na zasadę niezależności, pełnomocnik nie powinien podlegać takim naciskom klienta, jednakże w sytuacji, gdy sprawa ostatecznie nie przyjmie obrotu oczekiwanego przez klienta, ten z pewnością wyrazi swoje niezadowolenie z jakości świadczonej usługi. Z drugiej strony, właśnie ze względu na fakt, że pełnomocnikowi jego mocodawca powierza swoje personalne problemy w kwestiach dla niego priorytetowych, może on oczekiwać od pełnomocnika, że ten zajmie się nimi w należyty sposób, tj. z pełną powagą, zgodnie z zasadami technicznymi wynikającymi z przepisów procesowych, oceniając je zgodnie z regułami wynikającymi z prawa materialnego, dokładając wszelkich starań, aby interes klienta został zrealizowany w taki sposób, aby ten był jak najbardziej usatysfakcjonowany (oczywiście w granicach prawa).

Z powyższych względów bardzo istotne jest zapewnienie równowagi pomiędzy tymi przeciwstawnymi interesami. Zapewnienie idealnego zabezpieczenia interesu pełnomocnika mogłoby doprowadzić do sytuacji, w której dochodzenie naprawienia szkody za błąd w sztuce przez niego popełniony graniczyłoby z niemożliwością. Natomiast rozwiązanie przemawiające zdecydowanie na korzyść klienta mogłoby spowodować zniechęcenie pełnomocników do świadczenia usług i depopularyzację zawodu, ze względu na ryzyko odpowiedzialności niewspółmierne do możliwych do osiągnięcia korzyści finansowych.

Klient bez wątpienia jest stroną słabszą w sporze z profesjonalnym pełnomocnikiem, który takimi czynnościami zajmuje się zawodowo na co dzień. Ze względu na powyższe, zasadne jest wprowadzenie na jego rzecz ułatwień, szczególnie w sferze dowodowej, w związku z faktem, że to właśnie na osobie nieposiadającej wiedzy specjalistycznej spoczywa ciężar dowodowy w zakresie poszczególnych przesłanek odpowiedzialności profesjonalisty. Sprawy przeciwko pełnomocnikom charakteryzują się w szczególności znaczną trudnością w wykazaniu związku przyczynowego.

10.3.2. Typologia błędów pełnomocników

Kwestią neutralną, tj. nefaworyzującą żadnej ze stron sporu, jest propozycja dotycząca stworzenia typologii błędów pełnomocników na wzór podziału dokonanego przez doktrynę w zakresie prawa medycznego.⁹⁵⁸ Jest to sugestia istotna z punktu widzenia doktrynalnego, która przyczyni się także do ułatwienia analizy praktyki w tym zakresie. Postulat ma charakter czysto doktrynalny, gdyż uregulowanie tej kwestii przepisami powszechnie obowiązującymi nie znajduje uzasadnienia.

Proponowanym podstawowym podziałem, związanym ze sferami działalności podejmowanej przez pełnomocników, jest ten wyróżniający błędy procesowe i pozaprocesowe. Błędy procesowe dotyczą działań podejmowanych w zakresie zastępstwa procesowego, jednakże swoim zakresem nie obejmują jedynie czynności na sali sądowej, ale także szeroko pojętą obsługę prawną związaną z prowadzeniem procesu w imieniu klienta. Do tej kategorii zaliczyć można wszelkie naruszenia związane z błędnie sporządzonymi pismami procesowymi, niesformułowaniem wniosków dowodowych, niedochowaniem terminu na wniesienie pisma, niewniesienie środka odwoławczego lub uznaniem powództwa czy zawarciem ugody sądowej bez zgody klienta.

⁹⁵⁸ Por. np. Z. Marek, *Niepowodzenie lecznicze*, Prawo i Medycyna 8, (vol. 2), 2000.

Kwestię problematyczną stanowią te działania, które zaliczyć można do przedprocesowych, takie jak sporządzenie wezwania do zapłaty, lub poprocesowych, czyli wystąpienie o nadanie klauzuli wykonalności. O zaliczeniu tych pierwszych do kategorii błędów procesowych świadczyć będą bez wątpienia ustalenia z klientem (w przypadku udzielenia pełnomocnictwa do prowadzenia sprawy sądowej i wystąpienia na jego podstawie z wezwaniem do zapłaty), a także konieczność ich podjęcia przed etapem sądowym, czyli np. weryfikacja terminów przedawnienia. W zakresie działań poprocesowych, uznać należałoby, że niewystąpienie o stwierdzenie prawomocności bądź nadanie klauzuli wykonalności mogłoby zostać zaliczone do błędów procesowych, jednakże dalsze działania, w tym prowadzenie postępowania egzekucyjnego, mieszczą się już poza tą kategorią.

Błędy pozaprocesowe to te popełniane przez pełnomocników w związku z ich działalnością na rzecz klienta, która nie jest związana z prowadzeniem przez niego procesu sądowego. Do tej kategorii zaliczało się będzie, np. nieprawidłowe sporządzenie opinii prawnej czy dokumentu na zlecenie klienta, wszelkie działania związane z negocjacjami czy zarządzaniem majątkiem w imieniu klienta lub kwestie rejestracyjne.

Wzorem terminologii błędów medycznych błędy pełnomocników można by podzielić na: decyzyjne, wykonawcze, organizacyjne i opiniodawcze.

Błąd decyzyjny obejmowałby przypadki nieprawidłowej oceny sytuacji prawnej klienta, której można by uniknąć dzięki postępowaniu zgodnie z szeroko pojętą wiedzą prawniczą. Powodem takiego błędu jest brak dostatecznej wiedzy lub umiejętności, ale także – co wymaga podkreślenia – brak pełnienia przez pełnomocnika aktywnej roli w prowadzeniu sprawy klienta, tj. pasywna postawa podczas uzyskiwania informacji od klienta, niezadawanie dodatkowych pytań, niedomaganie się dodatkowych dokumentów.

Błąd wykonawczy dotyczyłby przypadku, gdy ocena sytuacji prawnej klienta została dokonana prawidłowo, jednakże naruszenie wystąpiło na etapie podejmowania kroków w celu realizacji interesów klienta, np. poprzez błędne sformułowanie pozwu czy niedochowanie terminu. Błąd taki może popełnić sam pełnomocnik, ale także jego pracownicy czy praktykanci. Przykładowo – nie ma znaczenia, czy sam pełnomocnik źle obliczył termin na wniesienie apelacji czy sporządził pismo na czas, a sekretarka bądź aplikant nie dostarczyli go na czas na pocztę. W każdym z tych przypadków wobec klienta odpowiada pełnomocnik, a takie działanie stanowiło będzie właśnie błąd wykonawczy.

W niektórych przypadkach zakresy wyżej wskazanych błędów mogą się pokrywać, np. błąd wykonawczy popełniony przez profesjonalnego pełnomocnika, może jednocześnie stanowić błąd decyzyjny.

Błąd organizacyjny związany jest z organizacją pracy kancelarii. Do tej kategorii zaliczyć można by wszelkie błędy związane z utratą bądź zniszczeniem dokumentacji czy szkodą wynikającą z wyciekiem informacji poufnych klienta bądź danych osobowych, ze względu na niedostateczne ich zabezpieczenie. Natomiast błąd opiniodawczy swym zakresem obejmowałby sytuację udzielenia przed pełnomocnika nieprawidłowej porady prawnej, która poskutkowała spowodowaniem szkody po stronie klienta, który, kierując się nią, podjął niekorzystne dla siebie działania.

Innym możliwym do wprowadzenia podziałem jest ten na błędy popełnione w wyniku niezachowania należytej staranności (w przypadku zobowiązania starannego działania) i błędy wynikające z nieosiągnięcia określonego rezultatu. W przypadku profesjonalnych pełnomocników ta druga grupa stanowiłaby zdecydowaną mniejszość. Podobnie błędy podzielić można na te wynikające z naruszenia umowy łączącej pełnomocnika i jego mocodawcę oraz te, stanowiące zarazem czyny niedozwolone.

10.3.3. Model odpowiedzialności

W nawiązaniu do powyższych rozważań w ramach uwag ogólnych, należy wskazać, że optymalnym z punktu widzenia klientów modelem odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników będzie ten oparty na ułatwieniach procesowych, przede wszystkim w zakresie przesłanki szkody i związku przyczynowego. Domniemanie związku przyczynowego, czy ograniczenie konieczności jego wykazania z pewnością do prawdopodobieństwa, znacznie ułatwiłoby sytuację procesową klienta. Podobnie wprowadzenie szerszego katalogu szkód, uwzględniającego szkody czysto ekonomiczne (*pure economic loss*), krzywdę oraz szkodę na dobrach osobistych w postaci prawa do sądu. Ułatwienie stanowiłoby także wprowadzenie domniemania w zakresie winy pełnomocnika poprzez ustanowienie wyjątku od art. 6 KC w tym zakresie.

Z perspektywy widzenia profesjonalnego pełnomocnika, optymalny model odpowiedzialności byłby zupełnie inny. Brak domniemań (poza mającymi zastosowanie na zasadach ogólnych), wąski katalog dopuszczalnych rodzajów szkody – wszelkie trudności dowodowe, z jakimi zmagać się mogą klienci są na korzyść pełnomocników. Rozważania w

tym zakresie prowadzą zatem do wniosku, że aktualny model odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników w Polsce jest z ich punktu widzenia optymalny. Natomiast rozwiązania funkcjonujące w innych analizowanych krajach europejskich są bardziej korzystne z punktu widzenia klientów - w Anglii i Walii dopuszcza się dochodzenie naprawienia *pure economic loss* oraz szkody z tytułu utraty szansy, która funkcjonuje także w systemie hiszpańskim

10.4. Uwagi *de lege lata* odnośnie systemu polskiego

W Polsce sprawy przeciwko profesjonalnym pełnomocnikom nie pojawiają się często w sądach. Doświadczenie państw zachodnich pokazuje natomiast, że z upływem czasu ich ilość będzie wzrastała. Częstotliwość reklamowania usług świadczonych przez profesjonalistów przez ich niezadowolonych klientów wzrasta wprost proporcjonalnie do świadomości prawnej społeczeństwa. Aktualnie niewielu poszkodowanych zdaje sobie sprawę z praw, jakie im przysługują, a nawet jeżeli posiadają wiedzę w tym zakresie, boją się wystąpić przeciwko prawnikowi, który sprawami sądowymi zajmuje się zawodowo. Co istotne, w Polsce kancelarie z dystansem podchodzą do spraw przeciwko innym pełnomocnikom. Warto zwrócić uwagę na fakt, że przykładowo w Wielkiej Brytanii część kancelarii reklamuje się, przedstawiając jako swoją specjalizację dochodzenie roszczeń przeciwko *solicitorom*, wskazując w przystępny sposób na konkretne przesłanki odpowiedzialności i streszczając procedurę, której wymogi muszą być spełnione, aby dochodzenie praw przed sądem było możliwe.⁹⁵⁹

Ogólny reżim odpowiedzialności cywilnej zarówno w zakresie kontraktowym, jak i deliktowym wydaje się spełniać swoją rolę. Jednakże, jak wskazano wyżej, polski model odpowiedzialności cywilnej profesjonalnych pełnomocników można uznać za optymalny z punktu widzenia interesów radców prawnych i adwokatów. Natomiast z punktu widzenia klientów sytuacja wygląda zupełnie inaczej. Nawet jeżeli wyżej wskazane powody niewystępowania na drogę sądową nie dotyczą konkretnego, zdeteminowanego i niezadowolonego mocodawcy, w sytuacji, gdy zdecyduje się on wystąpić na drogę sądową, napotka na duże trudności związane z wykazaniem wysokości poniesionej szkody, związku przyczynowego łączącego uszczerbek na jego prawnie chronionych dobrach z błędem pełnomocnika oraz odtworzeniem wzorca zachowania adwokata czy radcy prawnego w celu

⁹⁵⁹

Por.

<https://www.canter-law.co.uk/Professional-Negligence-Claims-Against-Solicitors;>
<https://www.ellisjones.co.uk/blog/article/professional-negligence-claims-the-basics;>
[https://www.traceysolicitors.ie/en/professional-negligence/.](https://www.traceysolicitors.ie/en/professional-negligence/)

określenia konkretnych kryteriów dla oceny dołożenia należytej staranności przez pełnomocnika.

Zawody radcy prawnego i adwokata stanowią nieodzowną część systemu sprawiedliwości i jako zawody zaufania publicznego pełnią bardzo istotną rolę społeczną. Z powyższych względów motywacja do zachowania jak najwyższej jakości usług w zakresie obsługi prawnej jest uzasadniona i w konsekwencji należy postulować wprowadzenie kilku zmian w obecnym porządku prawnym, które umożliwiłyby zachowanie równowagi pomiędzy interesami pełnomocników i ich mocodawców.

10.5. Uwagi *de lege ferenda* odnośnie systemu polskiego

Pierwszą sugerowaną zmianą jest wprowadzenie domniemania winy w przypadku spraw przeciwko profesjonalnym pełnomocnikom. Jest to uzasadnione, w związku z faktem, że udowodnienie przesłanki winy wymaga aktualnie od klienta odtworzenia wzorca starannego zachowania, jaki winien zachować pełnomocnik w danym przypadku – działań, jakie powinien podjąć, zachowań, których powinien uniknąć, etc. Powyższe stanowi dużą trudność dla laika. Ze względu natomiast na fakt, że radcowie prawni i adwokaci w celu należytego świadczenia usług w codziennym życiu zawodowym muszą świadomie posługiwać się regułami wynikającymi z ustaw zawodowych, obowiązującego prawa, zarówno materialnego, jak i procesowego, a także zasad deontologicznych i etycznych, są oni zaznajomieni z takim wzorcem i przedstawienie go w sądzie w celu wykazania, że zachowali należytą staranność w wykonywaniu obowiązków zawodowych jest dla nich zdecydowanie prostsze niż udowodnienie okoliczności przeciwnej przez klienta.

W zakresie przesłanki najbardziej problematycznej, tj. związku przyczynowego, należałoby odrzucić możliwość wprowadzenia kolejnego domniemania, ponieważ zachwiałoby to równowagę pomiędzy interesami stron – na korzyść klientów pełnomocników. Jednakże można by rozważyć wprowadzenie wymogu wykazania prawdopodobieństwa, a nie pewności, w zakresie związku przyczynowego łączącego szkodę z naruszeniem popełnionym przez radcę prawnego bądź adwokata. Powyższe wynika z faktu, iż praktycznie nie jest możliwe ustalenie treści rozstrzygnięcia, jakie zapadłoby w sprawie pierwotnej, gdyby nie błąd pełnomocnika. Wszystko to mieści się w fazie przypuszczeń i właśnie prawdopodobieństwa. Podobny efekt osiągnęłoby wprowadzenie domniemania korzystnego rozstrzygnięcie pierwotnego sporu.

W zakresie przesłanki szkody należałoby postulować rozszerzenie katalogu uszczerbków przede wszystkim o *pure economic loss*, które stanowi szkodę specyficzną i właściwą właśnie dla spraw przeciwko profesjonalnym pełnomocnikom. W doktrynie postulowane jest zliberalizowanie zasad zakreślonych art. 361 KC w celu dopuszczenia dochodzenia wyżej wskazanego rodzaju szkody.⁹⁶⁰ Powinno się to jednakże odbyć z dużą dozą ostrożności i jednoczesnym wskazaniem konkretnych przypadków dopuszczalności dochodzenia naprawienia takiej szkody, ze względu na znaczną ingerencję w zakresie obowiązujących zasad dotyczących związku przyczynowego.

Należałoby rozważyć utworzenie organu analogicznego do angielskiego *Legal Ombudsmana*, czyli swoistego rzecznika, stojącego na straży praw klientów pełnomocników, dążącego jednakże do ugodowego rozwiązania sporu przez jego strony. Ułatwiłoby to sytuację procesową klientów, a doświadczenie angielskie pokazuje, że w zakresie i na wypadek nieposłuszeństwa pełnomocnika i podejmowanych przez niego działań, wyrażających brak szacunku do nadzorującego go organu, urząd ten sprawdza się jako nieodzowny element skutecznego systemu egzekwowania odpowiedzialności administracyjnej

Uznać należy za konieczne zbieranie danych statystycznych dotyczących spraw przeciwko pełnomocnikom, które pozwoliłyby na ocenę skuteczności roszczeń wysuwanych przeciwko nim przez niezadowolonych klientów. Pozwoliłoby to na monitorowanie rozwoju sytuacji prawnej w zakresie omawianym w niniejszej rozprawie.⁹⁶¹

⁹⁶⁰ Por. M. Mikołajewicz, *Problematyka...*, s. 95.

⁹⁶¹ Postulat ten pojawił się także na Zgromadzenia Warszawskiej Izby Adwokackiej w 2005 r., podczas którego podjęto uchwałę o następującej treści: *Zgromadzenie Warszawskiej Izby Adwokackiej wysuwa w związku z tym do Naczelnej Rady Adwokackiej postulat niezwłocznego zgromadzenia danych statystycznych w skali ogólnopolskiej na temat szkodowości w zakresie odpowiedzialności cywilnej adwokatów, które umożliwią dokonanie profesjonalnej oceny opłacalności takiego przedsięwzięcia.* <http://palestra.pl/old/index.php?go=artykul&id=1669>.

Bibliografia

Publikacje

1. *Access to Justice Final Report, by The Right Honourable the Lord Woolf, Master of the Rolls, July 1996, Final Report to the Lord Chancellor on the civil justice system in England and Wales*
2. Adrych-Brzezińska I., *Naruszenie art. 6 KC oraz art. 233 § 1 k.p.c. jako podstawa apelacji i skargi kasacyjnej*, Palestra 2014/10
3. Aguiar Dias J. de, *Da responsabilidade civil*, Rio de Janeiro: Forense 1994
4. Ais Conde C., Arroyo X. F., Imbroda Ortiz B. J., *La organización profesional básica del abogado*, Mutualidad General de la Abogacía, Cátedra Mutualidad 2017
5. Ángel Yágüez R. de, *La responsabilidad civil del abogado*, InDret 1/2008
6. AON, *Responsabilidad Civil Profesional del Abogado: Manual de Gerencia de Riesgos*, Consejo General de Abogacía Española
7. Arkuszewska A. M., *Pełnomocnik strony – zastępca, doradca, psycholog, negocjator, mediator*, ADR rok 2013, numer 2
8. Ashmore D., *English Legal System. The Judiciary, Legal Professions and the Courts*, Juris Angliae Scientia 2011-2012
9. Azevedo Sodré R. de, *A etica profissional e o estatuto do advogado*, Sao Paulo: Revista dois Tribunais, 1975
10. Bagińska E., *Odpowiedzialność deliktowa w razie niepewności związku przyczynowego. Studium prawno-porównawcze*, Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2013
11. Banakas S., *Voluntary Assumption of Tort Liability in English Law: a Paradox?*, InDret 4/2009
12. Banaszczyk Z., Granecki P., *O istocie należytej staranności*, Palestra 7-8/2002, Rok XLVI nr 535-536
13. Banaszczyk Z., *Komentarz do art. 363 (w:) K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. I*, Warszawa 1997
14. *Bar Mutual, Chairman's Interim Report 2015*
15. Barańska J., *Z kart historii samorządu radców prawnych*, Warszawa 2012
16. Bartosz P.G., *Sądownictwo angielskie*, Temidium 2 (63) 2011
17. Bartosz P.G., *System pomocy prawnej w Wielkiej Brytanii (w:) A. Bereza (red.), Świadczenie pomocy prawnej w państwach europejskich. Wielka Brytania, Hiszpania*,

- Turcja*, Ośrodek Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych, Warszawa 2012
18. Bartosz P.G., *System precedensowy Wielkiej Brytanii*, Temidium 3 (64) 2011
19. Bayer W., *Samorząd adwokacki w dobie walki z okupacją hitlerowską (Przyczynki do dziejów adwokatury polskiej w okresie 1939-1945)*, Palestra 1969, Nr 11
20. Bednarek M., Drapała P., Łętowska E., *Umowy odnoszące się do osób trzecich*, C.H. Beck 2005
21. Bereza A., *Etat radcy prawnego to marzenie adwokata*, Rzeczpospolita 06.11.2015 r., <https://www.rp.pl/Opinie/311069954-Arkadiusz-Bereza-Etat-radcy-prawnego-to-marzenie-adwokata.html>
22. Bereza A., *Rys historyczny profesjonalnego świadczenia pomocy prawnej w Polsce* (w:) A. Bereza (red.), *Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, Warszawa 2015
23. Bereza A., *System pomocy prawnej w Hiszpanii* [w:] A. Bereza [red:] *Świadczenie pomocy prawnej w państwach europejskich. Wielka Brytania, Hiszpania, Turcja*, Ośrodek Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych, Warszawa 2012
24. Bernad Mainar R., *Una perspectiva comparada en torno a la exigibilidad del precontrato y la responsabilidad frente a su incumplimiento*, Revista Crítica de Derecho Inmobiliario Núm. 743, Mayo 2014
25. Blasco Pellicer Á., Serra Rodríguez A., *El trabajo profesional de los abogados: la responsabilidad civil de abogados y procuradores*, Tirant lo Blanch 2012
26. Bobowska A., *Klienci żądają odszkodowań za błędy prawników*, <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/419201,klienci-zadaja-odszkodowan-za-bledy-prawnikow.html>
27. Bobrowicz M., *Prawo nikomu dobrze się nie kojarzy*, DGP z 26.02.2017 r. nr 117, Legalis
28. Boon A., *Lawyers' ethics and professional responsibility*, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2015
29. Boon A., *The Ethics and Conduct of Lawyers in England and Wales*, Oxford and Portland Oregon 2014
30. Bordas-Prószyński M., Kamińska A., *Zmiana zasad dostępu do zawodu adwokata w Hiszpanii*, oprac. Estudio Juridico Serrano Internacional,

<https://docplayer.pl/8260313-Zmiana-zasad-dostepu-do-zawodu-adwokata-w-hiszpansii.html>

31. Borowska K., *Adwokat na umowie o pracę a niezależność palestry*, Rzeczpospolita 04.11.2014 r. <https://www.rp.pl/artykul/1154196-Adwokat-na-umowie-o-prace-a-niezaleznosc-palestry.html>
32. Borowska K., *Można zdobyć uprawnienia adwokata za granicą*, Rzeczpospolita z dnia 18.07.2014 r., <https://www.rp.pl/artykul/1126669-Mozna-zdobyc-uprawnienia-adwokata-za-granica.html>
33. Borowska K., *Można zdobyć uprawnienia adwokata za granicą*, Rzeczpospolita 18.07.2014 r. <https://www.rp.pl/artykul/1126669-Mozna-zdobyc-uprawnienia-adwokata-za-granica.html>
34. Borysiak W., *Komentarz do art. 471 (w:) K. Osajda (red.), Kodeks Cywilny. Komentarz*, C.H.BECK 2018, Legalis
35. Bottero W., *Stratification: Social Division and Inequality*, Oxford, Routledge 2005
36. Bowcott O., *Qualifying as a barrister 'may cost new students up to £127,000'*, 23.02.2016, <https://www.theguardian.com/law/2016/feb/23/qualifying-barrister-may-cost-new-students-127000>
37. Bowcott O., *Young barristers in debt and depressed, warns head of Bar Council youth wing*, The Guardian z 15.10.2016 r., <https://www.theguardian.com/law/2016/oct/15/young-barristers-in-debt-and-depressed-warns-head-of-bar-council-youth-wing>
38. Breitbarth H., *Kolegia adwokatów (zespoły adwokackie) - forma działalności adwokackiej odpowiednia w socjalizmie*, Palestra 26/6-7 (1982)
39. BSB, *Bar Standards Board Handbook 2018*
40. BSB, *Enforcement Annual Report 2017/18*
41. BSB, *The public access scheme – Guidance for lay client*, s. 5. https://www.barcouncil.org.uk/media/119600/public_access_guidance_for_lay_clients_-_mar_2010_-_as_at_25_oct_2011__1_.pdf
42. Bujko W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna (w:) A. Bereza (red.), Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, Warszawa 2015
43. Bujko W., *Zawód radcy prawnego i samorząd zawodowy radców prawnych w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego (w:) A. Bereza (red.) Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, Warszawa 2015

44. Cabanillas Sánchez A., *Las obligaciones de actividad y de resultado*, Bosch, Barcelona 1993, s. 20,
45. Car S., *Zarys historii Adwokatury w Polsce*, Warszawa 1925
46. Christensen S., Duncan W. D., *Professional Liability and Property Transactions*, Federation Press 2004
47. Chróścik W., *Komentarz do art. 4 (w:) T. Scheffler (red.), Kodeks Etyki Radcy Prawnego, Komentarz*, C.H.BECK 2018, Legalis
48. Ciesielski R., *Adwokaci hiszpańscy – prekursorzy nowoczesności*, Radca prawny nr 118/październik 2011
49. Ciesielski R., *Samorząd to żywy organizm – rozmowa z Julenem Fernandezem Conte*, Radca prawny nr 118/październik 2011
50. Ciszak W., Larek M., *Problemy z „mecenase”*, Radca Prawny 2012 Nr 121
51. Claus L., *Montesquieu's Mistakes and the True Meaning of Separation* Laurence Clause, Oxford Journal of Legal Studies, vol. 25, no 3 (2005)
52. Concepción Rodríguez J.L., *Derecho de daños*, Ed. Bosch, Barcelona, 2a edición, 1999
53. Consejo General de la Abogacía Española, *La Abogacía Española en Datos y Cifras*, Thomson Reuters Aranzadi 2008
54. Consejo General de la Abogacía Española, *La Abogacía Española en Datos y Cifras*, Thomson Reuters Aranzadi 2012
55. Crespo Mora M. C., *Algunos aspectos problemáticos de la responsabilidad civil de los abogados en derecho español*, Revista Chilena de Derecho Privado, n° 12 (101-133), julio 2009)
56. Crespo Mora M. C., *La responsabilidad civil del abogado en el derecho español: perspectiva jurisprudencial*, Revista de Derecho, Universidad del Norte, n° 25, Barranquilla, 2006
57. Cross R., *Precedent in English Law*, Oxford University Press, 1968
58. Cuadrado Pérez C., *La responsabilidad precontractual en la reforma proyectada: ¿una ocasión perdida? (Parte I)*, Revista Crítica de Derecho Inmobiliario Núm. 744, Julio 2014
59. Cydzik S., *Nadzwyczajny zjazd dzieli środowisko radców prawnych*, <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1335703,nadzwyczajny-zjazd-radcow-prawnych.html>

60. Czachórski W., *Odpowiedzialność kontraktowa i jej stosunek do odpowiedzialności deliktowej wg KC*, Nowe Prawo nr 10/1964
61. Czachórski W., *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2009
62. Czachórski W., *Zasady i funkcje odpowiedzialności cywilnej według kodeksu cywilnego – ich ewolucja* (w:) Z. Radwański (red.), *Studia z prawa zobowiązań*, Warszawa–Poznań 1979
63. Czarnecki P., *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, C.H.BECK 2013
64. Czerwińska H., *Odpowiedzialność cywilna adwokata na tle ubezpieczenia OC – uwagi w świetle wybranych orzeczeń sądowych*, Wiadomości Ubezpieczeniowe 1/2014
65. Dąbrowski J., *Czy Polskę czeka zalew wykwalifikowanych prawników?*, EP nr 3/2013
66. Davies M., *Solicitors' Negligence and Liability*, Oxford University Press 2008
67. Dębowski R., *Czy powstanie adwokatura IV RP?*, Palestra 2010/1-2
68. Delgado Martínez M. J., *Reflexiones sobre la Abogacía española y su régimen de responsabilidad: La abogacía española: pasado, presente y futuro*, Editorial Académica Española, 2018
69. Díaz Barbero A., *Naturaleza Jurídica De La Relación Abogado – Cliente*, Madrid 2014 <http://www.honorariosabogados.com/wp-content/uploads/2013/11/Naturaleza-Juridica-Relacion-Abogado-Cliente1.pdf>
70. Díez-Picazo L., Gullón A., *Sistema de derecho civil. vol. II*, Tecnos 1989
71. Dixon O., *The role of barristers*, 21 April 1952 85 Commonwealth Law Reports XI-XII,
https://web.archive.org/web/20140329141439/http://www.nswbar.asn.au/docs/about/what_is/dixon.php.
72. Doliwa A., *Prawo cywilne - część ogólna*, C.H. Beck 2004
73. Doliwa A., *Zobowiązania*, C.H. Beck 2006
74. Drzewiecki Z., Drzewiecki T., *Tesco Law - Zbigniew Drzewiecki i Tomasz Drzewiecki o nowej formie świadczenia usług prawniczych*, Rzeczpospolita 28.10.2014 r., <https://www.rp.pl/artukul/1152664-Tesco-Law---Zbigniew-Drzewiecki-i-Tomasz-Drzewiecki-o-nowej-formie-swiadczenia-uslug-prawniczych.html>
75. Dybowski T. (w:) Z. Radwański (red.), *System prawa cywilnego, t. 3, cz. 1*, Ossolineum 1981
76. Dyer C., *Traditional horsehair wig may be heading for the chop*, 3.04.2003 r., <https://www.theguardian.com/uk/2003/apr/03/immigrationpolicy>)

77. Dyer C., *Wigs may be trimmed from judges' and barristers' kit*, 20.05.2006 r., <https://www.theguardian.com/uk/2006/mar/20/ukcrime.prisonsandprobation>)
78. Elliott C., Quinn F., *Tort Law*, Longman 2007
79. *European judicial systems Efficiency and quality of justice* CEPEJ STUDIES No. 26 2018 Edition (2016 data)
80. Ferrer Moreno S., *Responsabilidad Civil del Abogado y del Procurador*, Universidad de Girona, Mayo 2016
81. Fertak M., *Po pierwsze wizerunek, czyli jak przekonać Polaków, że adwokat przydaje się w życiu*, DGP z 19.04.2016 r. nr 75, Legalis
82. FH C., *La abogacía, entre la salida de la crisis y el impacto de la tecnología*, noticiasjuridicas.com 30.06.2016 r., <http://noticias.juridicas.com/actualidad/noticias/11174-la-abogacia-entre-la-salida-de-la-crisis-y-el-impacto-de-la-tecnologia/>
83. Flenley W., Leech T., *Solicitors' Negligence and Liability*, Tottel Publishing 2008
84. Fuchs B., *Komentarz do art. 363 (w:) M. Fras, M. Habdas (red.) Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353-534), WKP 2018 LEX.*
85. Gajos-Kaniewska D., *Ile adwokaci zapłacą za polisę OC*, <https://www.rp.pl/Ubezpieczenia-prawnicze/312129960-Ile-adwokaci-zaplaca-za-polise-OC.html>
86. Galdón J.A., *La seguridad es un derecho*, Profesiones, no. 158, listopad-grudzień 2015, Unión Profesional Madrid
87. Garcia Bleda J., *El contrato de servicios celebrado por los Abogados*, Cuadernos del C.G.P.J.
88. García Fernández Á., *Resumen técnico: Vademécum para abogados noveles: seguros de responsabilidad civil profesional*, Tirant lo Blanch, 2010
89. Garlicki S., *Charakter prawny zespołu adwokackiego i stosunku łączącego adwokata z zespołem*, Palestra 1964, nr 4
90. Garner B. A., *Black's Law Dictionary*, Thomson West, Aspatore Books, 2014
91. Gawryluk M., *Komentarz do art. 17 (w:) M. Gawryluk (red.), Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2012
92. Gawryluk M., *Komentarz do art. 38 (w:) M. Gawryluk (red.), Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2012
93. Gibson C., *Review of the Public Access rules*, <http://www.barristermagazine.com/barrister/index.php?id=183>
94. Gillespie A., *The English Legal System*, Oxford, Oxford University Press 2007

95. Giráldez Blanco J., Ramis Gimeno Mª J., *Borrador De Informe. Sistemas De Gestión Procesal De La Administración De Justicia*, Fòrum de debat Justícia a la Comunitat Valenciana 2016
96. Gomes O., *Obrigações. 11 ed.*, Rio de Janeiro, Forense 1997
97. Griffiths-Baker J., *Serving Two Masters: Conflicts of Interest in the Modern Law Firm*, Hart Publishing 2002
98. Grzyb W., *Kilka uwag na temat założeń do projektu ustawy o połączeniu zawodów adwokata i radcy prawnego*, Palestra 2010/1-2
99. Gudowski J., Bieniek G., *Komentarz do art. 415 (w:) J. Gudowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna*, LEX
100. Gudowski J., Bieniek G., *Komentarz do art. 443 (w:) J. Gudowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna*, LEX
101. Gulis K., *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej radców prawnych w świetle zmian prawa ubezpieczeniowego*, Radca Prawny 2004 nr 4
102. Gutierrez Zarza A., *Las costas en el proceso civil*, COLEX
103. Gutowski M., Kardas P., *Nadprodukcja niedouczonej prawników*, DGP z 30 sierpnia 2017 r., nr 167.
104. Gutowski M., *Komentarz do art. 471 (w:) M. Gutowski (red.), Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352*, C.H. BECK 2018, Legalis
105. Gutowski M., *Umowa o zastępstwo procesowe*, C.H. BECK, Warszawa 2009
106. Herbet A., *Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania handlowych spółek osobowych - zagadnienia materialnoprawne*, Rejent 2003/6/41
107. Herring J., *Legal ethics*, Oxford University Press 2017
108. Humphery-Jenner M., *Barristers operating as corporations*, Journal of Corporate Law Studies, April 2014
109. Jacyszyn J., „*Wolny zawód*” – *anachronizm czy istotne pojęcie prawne?*, Przegląd Prawa Handlowego 11/2015; Sobczak K., „*Wolny zawód*” – *anachronizm czy istotne pojęcie prawne?*, Prawo.pl 12.11.2015 r., <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/wolny-zawod-anachronizm-czy-istotne-pojecie-prawne,63158.html>
110. Jacyszyn J., *Cechy wolnego zawodu (w:) J. Jacyszyn (red.), Wykonywanie wolnych zawodów w Polsce*, LexisNexis 2004, LEX
111. Janczewski S., *Pełnomocnictwo procesowe w zespole adwokackim*, Palestra 1968, nr 4

112. Jastrzębski J., *Glosa do wyroku SN z dnia 17 grudnia 2004 r. II CK 300/2004*, Przegląd Sądowy 2006/9
113. Jaworska-Góral E., *Dowód prima facie*, PS 2010/11-12
114. Jaworski C., *Niezależność wykonywania zawodu adwokata w świetle regulacji prawnych europejskich i polskich*, Palestra 40/7-8
115. Jurczak G., *Spółka partnerska jako forma działalności przedsiębiorstwa usługowego*, Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie, 2004, t. 6
116. Justyński T., *Spór o rolę odpowiedzialności zawodowej (w:) Poczęcie i urodzenie się dziecka jako źródło odpowiedzialności cywilnej*, Kantor Wydawniczy Zakamycze 2003, LEX
117. Kaliński M., *Odpowiedzialność odszkodowawcza (w:) A. Olejniczak (red.), Prawo zobowiązań - część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 6*, Warszawa 2009
118. Kidyba A., *Komentarz aktualizowany do art. 1-300 Kodeksu spółek handlowych*, LEX
119. Klatka Z., *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 1999
120. Kolasiński M., *Odpowiedzialność cywilna notariusza*, Toruń 2005
121. Koszowski M., *Anglosaska doktryna precedensu. Porównanie z polską praktyką orzeczniczą*, Warszawa 2009
122. Kowalewski E. (red.), *Stan prawny ubezpieczeń obowiązkowych w Polsce [wykaz z komentarzem]*, Polska Izba Ubezpieczeń, https://piu.org.pl/public/upload/ibrowser/analizy%20i%20raporty/PIU_UMK_ubezpieczenia%20obowiazkowe_raport.pdf.
123. Kowalewski E., *Dylematy prawa ubezpieczeń obowiązkowych a kodeks ubezpieczeń*, *Studia Iuridica Toruniensia* Vol. 7 (2010)
124. Kowalski S., *Odpowiedzialność wspólników spółki jawnej za zobowiązania spółki*, *Prawo spółek* 2003 nr 7-8
125. Kozioł G., *Komentarz do art. 627 (w:) A. Kidyba (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część szczególna*, LEX 2014
126. Kozioł A., *Komentarz do art. 566 (w:) M. Fras, M. Habdas (red.) Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IV. Zobowiązania. Część szczególna (art. 535-764(9))*, WKP 2018, LEX

127. Kozłowski T., *Etyka prawnicze za granicą na przykładzie Anglii* (w:) H. Izdebski, P. Skuczyński (red.), *Etyka zawodów prawniczych. Etyka prawnicza*, Warszawa 2006
128. Krajewski M., *Zobowiązania rezultatu i starannego działania (próba alternatywnego ujęcia)*, PiP 2000/8
129. Kropiwnicki Z., *Adwokatura polska w latach 1918-1968*, Palestra 1969, Nr 2
130. Krupa-Lipińska K., *Związek przyczynowy w „procesach lekarskich”*, Prawo i Medycyna 3/4/2012 (48, vol. 14)
131. Kruszewska J., *Odpowiedzialność odszkodowawcza adwokata i zespołu adwokackiego*, Palestra 1988, nr 1–2
132. Kryszkiewicz M., *Urzędy pracy powinny pomóc aplikantom*, DGP z 22 sierpnia 2018 r., nr 161.
133. Krzemiński Z., *Nowelizacja Prawa o adwokaturze*, MOP rok 1997 numer 7
134. Krzemiński Z., *Wojna z adwokaturą*, Palestra 2009/1-2
135. Krzyżanowska A., *Adwokaci na bakier z etyką. "Gorzej nie było nigdy"*, Dziennik.pl z 17 maja 2017 r., <http://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/549966,adwokaci-warszawa-etyka-sprawy-dyscyplinarki.html>
136. Krzyżanowska A., *Krótsza droga do adwokatury wiedzie przez Hiszpanię*, Dziennik Gazeta Prawna z 14 października 2011 r.
137. Krzyżanowska A., *Ministerstwo nie zamierza łączyć adwokatów z radcami*, DGP z 15.06.2016, nr 114
138. Krzyżanowska A., *Radcy prawni chcą odchudzić swój samorząd*, Rzeczpospolita data 19.09.2018 r. <http://archiwum.rp.pl/artykul/1385983-Radcy-prawni-chca-odchudzic-swoj-samorzad.html>
139. Księżak P., *Kodeks cywilny. Wybór orzecznictwa. Komentarz orzecznicy*, Wolters Kluwer 2015, LEX;
140. K. Kwapisz, *Komentarz do art. 42 (w:) Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, LexisNexis 2011, LEX
141. Kwiatkowska-Falęcka E., *Historia legislacji zasad wykonywania zawodu i zasad etyki radcy prawnego*, w: A. Bereza (red.), *Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, Warszawa 2015

142. *La Responsabilidad Civil de las Profesiones Jurídicas*, s. 1.
<https://docplayer.es/2141762-La-responsabilidad-civil-de-las-profesiones-juridicas.html>
143. *La responsabilidad civil profesional del abogado y su aseguramiento*, Jornada en el Ilustre Colegio de Abogados de Valencia el 14 de Febrero de 2014, MAPFRE, AON
144. *La responsabilidad civil profesional del abogado y su aseguramiento*, Jornada en el Ilustre Colegio de Abogados de Valencia el 14 de Febrero de 2014
145. Łabieniec P., *Praktyka adwokacka i praktyka radcy prawnego jako profesje* (w:) M. Król (red.), *Etyka adwokacka i radcowska. Komentarz, orzecznictwo, kazusy i opinie*, C.H. Beck 2017
146. Lacruz Berdejo J. L. i in., *Derecho de obligaciones. Volumen primero. Parte general. Teoría del contrato*, Dykinson Madrid 2011
147. Lacruz Berdejo J. L. i in., *Derecho de obligaciones. Volumen segundo. Contratos y cuasicontratos. Delito y cuasidelito*, Dykinson Madrid 2009
148. Lasiński-Sulecki K., Morawski W., *Rękojmia prawidłowego wykonywania zawodu radcy prawnego - glosa do VI SA/Wa 2084/06*, MOP rok 2007 numer 13, Legalis
149. Laskorzyński P., Kowalczyk Ł., *Zobowiązania starannego działania i rezultatu – dyskusja*, Radca Prawny 2003, nr 6, s. 91-100
150. *Legal Ombudsman, Consultation response: November 2011 Publishing our decisions: an evidence based conclusion*
151. *Legal Ombudsman, Press release 14 November 2011*,
https://www.legalombudsman.org.uk/downloads/documents/press_releases/Press-Release-Lawyer-held-to-account-141111.pdf
152. *Legal Ombudsman, The Office for Legal Complaints Annual report and accounts for the year ending 31 March 2018*
153. *Legal Services Board, The regulatory objectives, June 2017*,
https://www.legalservicesboard.org.uk/about_us/Regulatory_Objectives.pdf
154. Leliwa H., *Prawnik jaki to zawód?*, Radca Prawny nr 124, kwiecień 2012
155. Lemańska J., *Komentarz do art. 36⁴* (w:) T. Scheffler (red.) *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, C.H.BECK 2018, Legalis

156. Lewaszkiwicz-Petrykowska B., *Wina lekarza i zakładu opieki zdrowotnej jako przesłanka odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy leczeniu*, Prawo i Medycyna 1/1999
157. Łoziński J., Klatka Z., *Status radcy prawnego jako pracownika*, MOPR, rok 2005, nr 3
158. Łoziński J., Klatka Z., *Status radcy prawnego jako pracownika*, MOPR, rok 2005, nr 3
159. Ludwikowski J., *Co trzeba zrobić, by być radcą prawnym*, DGP z dnia 4 sierpnia 2016 r., numer 150
160. Łukaszewicz A., *Na rynku prawniczym jest dziś bardzo ciężko – rozmowa z radcą prawnym Maciejem Bobrowiczem*, Rzeczpospolita z 4 kwietnia 2017 r.
161. Machowska A., *Koncepcja zobowiązań rezultatu i starannego działania i jej doniosłość dla określenia odpowiedzialności kontraktowej*, KPP 2002, Nr 3
162. Maciá Gomezi R., *La dualidad del daño patrimonial y del daño moral*, Revista de responsabilidad civil y seguro, <http://www.asociacionabogadosrcs.org/doctrina/rc36doctrina2.pdf>
163. Magnuski P., Tomaszek A., *Czy zawód radcy prawnego i adwokata może wykonywać komandytariusz?*, Palestra 2001, nr 9-10
164. Makosz A., Rychter K., *Jedna korporacja dla adwokata i radcy*, money.pl 27.02.2007 r., <https://web.archive.org/web/20071103173632/http://prawo.money.pl/aktualnosci/wiadomosci/artikul/jedna;korporacja;dla;adwokata;i;radcy,192,0,226752.html>
165. Mañas Alcón E., *Impacto de la abogacía en la economía*, Thomson 2011
166. Marek Z., *Niepowodzenie lecznicze*, Prawo i Medycyna 8, (vol. 2), 2000
167. Martí Martí J., *El error judicial: cómo reclamar y ante quién*, Difusión Jurídica 2010
168. Martí Martí J., *La responsabilidad civil del Abogado, del Procurador y de sus sociedades profesionales*, Bosch Editor 2009
169. Martí Martí J., *Responsabilidad civil de abogado y procurador por correo electrónico que no llega a su destinatario*, <http://www.bufetejmarti.com/item/191-responsabilidad-civil-de-abogado-y-procurador-por-correo-electronico-que-no-llega-a-su-destinatario>

170. Martínez de Azagra Ripa N., *La potestad sancionadora de los colegios profesionales: “cambiar algo para que todo siga igual”*. Comentario a la STS de 8 de marzo de 1994, La Ley, 1995-3
171. Martín-Retortillo Baquer L., *El papel de los Colegios en la ordenación de las profesiones y en el control y vigilancia del ejercicio profesional* [w:] *Los colegios profesioales a la luz de la Constitución*, Madrid, 1996
172. Marty G., Raynaud P., *Droit civil. II-1 Les obligations*, Paris 1962
173. Masior M. (red.), *Analiza prawno-porównawcza ustroju korporacyjnego wolnych zawodów prawniczych oraz rynku usług prawniczych w wybranych państwach, w kontekście regulacji i rynku w Polsce z uwzględnieniem dostępności obywateli do tych usług*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2018
174. Masior M., *Wolne zawody prawnicze w Anglii i Walii oraz reforma ich regulacji* (w:) M. Masior (red.), *Analiza prawno-porównawcza ustroju korporacyjnego wolnych zawodów prawniczych oraz rynku usług prawniczych w wybranych państwach, w kontekście regulacji i rynku w Polsce z uwzględnieniem dostępności obywateli do tych usług*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2018, s. 247.
175. Masior M., *Zawód adwokata (abogado) w Hiszpanii* (w:) M. Masior (red.), *Analiza prawno-porównawcza ustroju korporacyjnego wolnych zawodów prawniczych oraz rynku usług prawniczych w wybranych państwach, w kontekście regulacji i rynku w Polsce z uwzględnieniem dostępności obywateli do tych usług*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2018
176. McVea H., *Legal Disciplinary Practices – Who Needs Them?*, Journal of Law and Society vol. 31 issue 4 December 2004
177. *Memoria 2017 de Ilustre Colegio de Abogados de Barcelona*, <https://www.icab.es/files/242-499398-DOCUMENTO/Memoria-ICAB-2017-CAS.pdf>
178. MEN, *Bolton solicitor falls foul of Legal Ombudsman* Manchester Evening News, Manchester Evening News 16 listopada 2011 r., <https://www.manchestereveningnews.co.uk/business/professionals/bolton-solicitor-falls-foul-of-legal-876170>
179. Mercedes Hermoso González de Castejón M. de las, *La responsabilidad civil en el ejercicio de la Abogacía. Marco actual*, Universidad Pública de Navarra, febrero 2014

180. Mikołajewicz M., *Odpowiedzialność odszkodowawcza adwokata w zależności od formy wykonywanego zawodu*, Studia Iuridica Toruniensia, tom V, 2009
181. Mikołajewicz M., *Problematyka pure economic loss ze szczególnym uwzględnieniem szkody wyrządzonej przez adwokata*, Wiadomości Ubezpieczeniowe 2/2010
182. Mitchell A., *Chinese Walls in Brunei: Prince Jefri Bolkiah v. KPMG*, University of New South Wales Law Journal, The Volume 22 Issue 1 (Apr 1999)
183. Młynarski T., *Obowiązkowe ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej adwokatów i radców prawnych*, Monitor Ubezpieczeniowy nr 54, wrzesień 2013, https://rf.gov.pl/publikacje/artykuly-pracownikow-i-wspolpracownikow/Tomasz_Mlynarski___Obowiazkowe_ubezpieczenia_odpowiedzialnosci_cywilnej_adwokatow_i_radcow_prawnych___Monitor_Ubezpiecze___21700
184. Mogiński W., *Ubezpieczenia obowiązkowe w polskim systemie prawnym*, Prawo Asekuracyjne nr 1 1997
185. Moreo Ariza J., *La compleja configuración del daño en la responsabilidad civil del abogado*, Indret n° 414, Barcelona 2007
186. Muñoz Machado S., *Historia de la Abogacía Española*, Aranzadi 2015
187. Najberg A., *Podstawowe reguły odpowiedzialności cywilnej w kontekście wykonywania zawodu lekarza*, Edukacja Prawnicza 11 (92) listopad 2007
188. Naumann J., *Adwokatura albo jest wolna, albo jej nie ma wcale*, Palestra 2010/1-2
189. Naumann J., *Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu. Komentarz*, C.H. BECK 2017
190. Nesterowicz M., *Kontraktowa i deliktowa odpowiedzialność lekarza za zabieg leczniczy*, Warszawa-Poznań 1972
191. Nesterowicz M., *Prawo medyczne*, Toruń 2010
192. *Nie tak łatwo zostać brytyjskim adwokatem lub radcą prawnym*, <https://www.rp.pl/artykul/419025-Nie-tak-latwo-zostac-brytyjskim-adwokatem-lub-radca-prawnym.html>
193. Niedziński T., *Zatrudnienie radcy prawnego w jednostce samorządu terytorialnego*, Finanse Komunalne, 2014, nr 5
194. *No extension for Solicitors Indemnity Fund cover*, New Law Journal, 25 marca 2016, <https://www.newlawjournal.co.uk/content/no-extension-solicitors-indemnity-fund-cover>

195. Norris W., *Duty of Care and Personal Responsibility: Occupiers, Owners, Organisers and Individuals*, J.P.I.L. Issue 3/08, Sweet & Maxwell Ltd and Contributors 2008
196. Nowakowski L., *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej z tytułu wykonywania zawodu adwokata. Wybrane problemy*, Palestra nr 1-2/2006 (nr 577-578)
197. O'Dair R., *Legal Ethics. Text and Materials*, Cambridge University Press 2001
198. OBSiL, *Stanowisko Ośrodka badań Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 17 listopada 2014 r. – forma wykonywania zawodu przez radcę prawnego*, Biblioteka Prawa Samorządu Radców Prawnych, <http://bibliotekakirp.pl/items/show/349>
199. Ohanowicz A., *Zbieg norm w kodeksie cywilnym*, Nowe Prawo nr 12/1966
200. Okoń M., *Komentarz do art. 9 (w:) T. Scheffler (red.), Kodeks Etyki Radcy Prawnego, Komentarz*, C.H.BECK 2018, Legalis.
201. Okręgowa Izba Radców Prawnych w Warszawie, *Nadzwyczajny Krajowy Zjazd Radców Prawnych 10.11.2018 r.*, <https://www.oirpwarszawa.pl/46578-2/>
202. Oldham M., Ashmore D., *An Introduction to Equity and Trusts*, Juris Angliae Scientia 2014, s. 3.
203. Olejniczak A., *Komentarz do art. 415 (w:) A. Kidyba (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część ogólna*, LEX 2014
204. Oleszko A., *Akt notarialny jako podstawa odpowiedzialności prawnej notariusza*, Wolters Kluwer Warszawa 2015
205. Olunowo A., *Solicitors' negligence for sending a Trainee to trial revisited. Court of Appeal upholds no liability for door of Court settlement in Dunhill v Brook*, <http://insurance.dwf.co.uk/news-updates/2018/03/solicitors-negligence-for-sending-a-trainee-to-trial-revisited-court-of-appeal-upholds-no-liability-for-door-of-court-settlement-in-dunhill-v-brook/>
206. Opalska D., *Lojalność i staranność jako kryteria określające sposób wykonywania zobowiązań*, MOP 2013 nr 5, Legalis
207. Ortega Doménech J., *El contrato de obra en la jurisprudencia*, Editorial Reus S.A., Madrid 2007
208. Osajda K., *Glosa do wyroku SN z dnia 17 grudnia 2004 r., II CK 300/04*, Lex nr 54052

209. Osajda K., *Spółki osobowe w najnowszym orzecznictwie Sądu Najwyższego - odpowiedzialność spółki i wspólników*, Glosa 2007/2/5-17
210. Padilla R., *Misión, derechos, deberes y responsabilidades del abogado*, Editorial Reus, 1 sty 2013
211. Pajor T., *Odpowiedzialność dłużnika za niewykonanie zobowiązania*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1982
212. Pałka K., *Odpowiedzialność odszkodowawcza zawodowych pełnomocników procesowych w świetle orzecznictwa sądów polskich*, MOP 2/201
213. Pardo Gato J. R., *Las sanciones disciplinarias impuestas por los Colegios de abogados: su revisión judicial(un análisis doctrinal a partir de los motivos más comunes de impugnación de una sanción colegial)*, Anuario da Facultade de Dereito da Universidade da Coruña nr 11, 2007
214. Parra Lucán M. A., *La responsabilidad civil de los profesionales del derecho* (w:) F. Reglero (red.) *Tratado de responsabilidad civil*, tomo III, 4ª ed., Cizur Menor, Thomson Aranzadi, 2008
215. Paz García Rubio M., *La responsabilidad precontractual en la propuesta de modificación del derecho de obligaciones y contratos*, Anuario de Derecho Civil Núm. LXIII-4, Octubre 2010
216. Pietrzykowski K., *Bezprawność jako przesłanka odpowiedzialności deliktowej a zasady współżycia społecznego i dobre obyczaje* (w:) M. Pyziak-Szafnicka (red.), *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, Zakamycze 2004
217. Pietrzykowski T., *Etyka i deontologia zawodowa* [w:] A. Bereza [red.] *Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, Warszawa 2015
218. *Po Nadzwyczajnym Zjeździe Radców Prawnych*, <http://kirp.pl/po-nadzwyczajnym-zjeździe-radcow-prawnych/>
219. Popardowski P., *Spółki osobowe w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, Glosa 2013/4/5-21
220. Popiołek W., *Komentarz do art. 471* (w:) K. Pietrzykowski, *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 450–1088*, C.H. BECK 2015, Legalis
221. *Pre-Action Protocol for Professional Negligence*, https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/protocol/prot_neg
222. Prutis S., *Instytucje podstawowe prawa prywatnego*, Białystok 2018

223. Raczyński A., *Orzecznictwo sądowe w sprawach dotyczących odpowiedzialności odszkodowawczej fachowego pełnomocnika*, Studia Oeconomica Posnaniensia 2015 vol. 3, no. 3
224. Radwański Z., Olejniczak A., *Zobowiązania - część ogólna*, C.H.BECK 2012
225. Ramjohn M., *Sourcebook on Trusts Law 2/e*, Cavendish Publishing, 1998
226. Reeves P., *Are Two Legal Professions Necessary?*, Law Book Co of Australasia
227. Reglero Campos L. F., *La responsabilidad civil de abogados en la jurisprudencia del Tribunal Supremo*, Revista de responsabilidad civil y seguro <http://www.asociacionabogadosrcs.org/doctrina/responsabilidadAbogadosTribunalSupremo.pdf>;
228. Reglero Campos L. F., *La responsabilidad civil de abogados en la jurisprudencia del Tribunal Supremo*, Anuario da Facultade de Dereito da Universidade da Coruña nr 11, 2007
229. Reglero Campos L. F., *La responsabilidad civil de abogados en la jurisprudencia del Tribunal Supremo*, Revista de responsabilidad civil y seguro
230. Reglero Campos L. F., *Tratado de responsabilidad civil*, Navarra: Thomson Aranzadi 2008
231. Represas F. A., *Responsabilidad civil del abogado*, Buenos Aires: Hammurabi 1996
232. Rochowicz P., „Reformy zawodów prawniczych nie wymagają łączenia samorządów”- *Debata w Instytucie Spraw Publicznych* (23 III 2010), Palestra 2010/3
233. Rodzyńkiewicz M., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, WKP 2018, LEX
234. Romatowska M., *Zadośćuczynienie za krzywdę na gruncie kodeksu cywilnego – aspekty praktyczne*, Temidium 4 (75) 2013, s. 33-37
235. Rose N., *Future of law: big brands and alternative business structures*, The Guardian 12.10.2012, <https://www.theguardian.com/law/2012/oct/12/brands-alternative-business-structures>
236. Rzetecka-Gil A., *Komentarz do art. 353 (w:) Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania - część ogólna*, 2011 LEX
237. Rzewuski M. (w:) M. Załucki (red.) *Kodeks cywilny. Komentarz*, C.H.Beck 2019
238. Safjan M. (w:) K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, Warszawa 1997

239. Sánchez Stewart N., *Policía de estrados: una forma de protección de la actuación profesional de los abogados*, 8 maja 2017 r., Abogacia.es, <https://www.abogacia.es/2017/05/08/policia-de-estrados-una-forma-de-proteccion-de-la-actuacion-profesional-de-los-abogados/>
240. Sarnecki P., *Pojęcie zawodu zaufania publicznego (art. 17 ust. 1 Konstytucji) na przykładzie adwokatury* (w:) L. Garlicki (red.), *Konstytucja, wybory, parlament*, Warszawa 2000
241. Scheffler T., *Komentarz do art. 42* (w:) T. Scheffler (red.) *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, C.H.BECK 2018, Legalis
242. ŚE, *Różnice w zarobkach niemieckich prawników są ogromne*, gazetaprawna.pl z dnia 15.07.2014 r., <http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/812284,roznice-w-zarobkach-niemieckich-prawnikow-sa-ogromne.html>
243. Sękowska A., *Komentarz do art. 59* (w:) T. Jaroszyński, A. Sękowska, P. Skuczyński, *Kodeks Etyki Radcy Prawnego. Komentarz*, Wydawnictwo Praktyka Prawnicza, Warszawa 2016
244. Serra Rodriguez A., *La responsabilidad civil del abogado*, Cizur Menor, Aranzadi, 2002
245. Serwach M., *Komentarz do art. 3* (w:) M. Serwach (red.), *Komentarz do ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych* (w:) *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Tom I, Komentarz*, LEX
246. Serwach M., *Komentarz do art. 822* (w:) M. Serwach, M. Glicz (red.), *Komentarz do niektórych przepisów ustawy - Kodeks cywilny* (w:) *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Tom II. Komentarz*, LEX
247. Serwach W., *Wina jako zasada odpowiedzialności cywilnej oraz okoliczność zwalniająca z obowiązku naprawienia szkody*, Wiadomości Ubezpieczeniowe 1/2009
248. Sewastianowicz M., *Coraz mniej chętnych na aplikacje prawnicze*, <https://www.prawo.pl/student/liczba-kandydatow-na-aplikacje-prawnicze-w-2018-r,294897.html>. Por. A. Krzyżanowska, *Mniejsza kolejka chętnych do prawniczych profesji*, Rzeczpospolita z dnia 28.09.2018 r.
249. Sewastianowicz M., *Przyszły radca chce się uczyć w Warszawie*, <https://www.prawo.pl/student/liczba-kandydatow-na-aplikacje-radcowska-w-warszawie-w-2018-r,295010.html>.
250. Simpson R., *A brief guide to professional negligence claims*, Cripps

251. Sinkiewicz A., *Pojęcie i rodzaje szkody w polskim prawie cywilnym*, Rejent nr 2(82) luty 1998 r.
252. Składowska J., *Adwokatura Królestwa Hiszpanii – rys historyczny, organizacja i funkcjonowanie*, Palestra 2008, nr 1-2
253. Skoczylas J. J., *Funkcje odpowiedzialności cywilnej i ich związek z pojęciem szkody*, Studia Prawnicze KUL, 2-3/2007
254. Skowrońska-Bocian E., *Prawo spadkowe*, Warszawa 2012
255. Skuczyński P., *Etyka adwokatów i radców prawnych*, C.H. Beck 2016
256. Smogorzewski E., *Korzystanie z fachowej pomocy prawnej jako przyczyna błędu co do prawa*, MOP 4/2016
257. Sobański R., *Zawód prawnika jako professio*, Palestra 2011/7-8
258. Solicitors Disciplinary Tribunal, *Annual Report 1 January-31 December 2017*
259. Solicitors Regulation Authority, *Annual Review 2016/17*
260. Sołtys B., *Komentarz do art. 1 (w:) T. Scheffler (red.) Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, C.H.BECK 2018, Legalis
261. Sołtys B., *Komentarz do art. 22⁴ (w:) T. Scheffler (red.) Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, C.H.BECK 2018, Legalis
262. Stan-Stanik E., *Zakres roszczenia regresowego przysługującego wspólnikowi spółki jawnej, który spełnił świadczenie wynikające ze zobowiązania spółki*, MOP 2013, Nr 11, Legalis
263. Steele J., *Tort Law: Text, Cases, & Materials: Text, Cases, and Materials (Paperback)*, Oxford University Press 2007
264. Stelmachowski A., *Wstęp do teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1969
265. Stojek G., *Komentarz do art. 471 (w:) M. Fras, M. Habdas (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353-534)*, WKP 2018, LEX
266. Szanciło T., *Odpowiedzialność cywilna radcy prawnego i adwokata za błędy procesowe*, Palestra 58/1-2 (661-662)
267. Szpunar A., *O sposobach naprawienia szkody na mieniu*, Nowe Prawo 1971
268. Szpunar A., *Ustalenie odszkodowania w prawie cywilnym*, Warszawa 1975
269. Szpunar A., *Ustalenie wysokości odszkodowania według przepisów kodeksu cywilnego*, Nowe Prawo 1965 nr 4

270. Tabernacka M., *Zakres wykonywania zadań publicznych przez organy samorządów zawodowych*, Wrocław 2007
271. Terrett S., Odogwu W., *An Introduction to Contract Law. The Contents of the Contract*, Juris Angliae Scientia 2011-2012
272. Terrett S., *English Legal System. The Sources of English Law*, Juris Angliae Scientia 2011-2012
273. 'Tesco Law' allows legal services in supermarkets,
<https://www.bbc.com/news/uk-17538006>
274. The Council of the Inns of Court, *Sanctions Guidance: Breaches of the BSB Handbook*, version 4, February 2018
275. *The end of a confusing rule -- the case of Hall v Simons has ended advocates' immunity from suit*, Lawgazette 27 lipca 2000 r.,
<https://www.lawgazette.co.uk/news/the-end-of-a-confusing-rule-the-case-of-hall-v-simons-has-ended-advocates-immunity-from-suit-/21300.article>
276. The Law Society, *Annual Statistics Report 2017*
277. The Law Society, *Becoming a solicitor. Start planning your future today*,
www.lawsociety.org.uk
278. The Law Society, *Preparing students for the solicitors' profession. A guide to qualification and the profession March 2011 (revised October 2014)*
279. The Law Society, *Royal Charter and Supplemental Charters October 2008*
280. Tokarczyk R., *Przykazania etyki prawniczej: księga myśli, norm i rycin*, Warszawa 2009
281. Torre Díaz F. J. de la, *Deontología de abogados, jueces y fiscales: reflexiones tras una década de docencia*, Universidad Pontificia de Comillas, Madrid 2008
282. Trela J., *Komentarz do art. 1 (w:) P. Kruszyński (red.), Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Wolters Kluwer 2016, LEX
283. Trela J., *Komentarz do art. 3 (w:) P. Kruszyński (red.), Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Wolters Kluwer, 2016, LEX
284. Trela J., *Komentarz do art. 4(b) (w:) P. Kruszyński (red.), Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Wolters Kluwer, 2016, LEX
285. Vélez Posada P., *La responsabilidad civil contractual y extracontractual: el seguro como criterio de imputación*, Universidad Complutense de Madrid, junio 2012

286. Wałachowska M., *Komentarz do art. 415 (w:) M. Fras, M. Habdas (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353-534)*, WKP 2018, LEX
287. Wałachowska M., *Komentarz do art. 443 (w:) M. Fras, M. Habdas (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353-534)*, WKP 2018, LEX
288. Warfołomiejew A., *Głos w dyskusji o połączeniu zawodów adwokata i radcy prawnego*, Palestra 2010/1-2
289. Warkało W., *Odpowiedzialność odszkodowawcza. Funkcje, rodzaje, granice*, Warszawa 1972
290. Więch A., *Zasady przenoszenia praw z weksla in blanco przed jego uzupełnieniem*, LEX/el. 2014
291. Więżowska B., *Odpowiedzialność cywilna na zasadzie słuszności*, Oficyna 2009, LEX
292. Winfield P.H., *Province of the Law of Tort*, The University Press 1931
293. Winiarz J., *Obowiązek naprawienia szkody*, Warszawa 1970
294. Wiśniewski T., *Komentarz do art. 353 (w:) G. Bieniek, Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania. Tom I-II*, LexisNexis 2011, LEX
295. Wiśniewski T., *Komentarz do art. 353 (w:) J. Gudowski, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna*, WKP 2018, LEX
296. Witas J., Jurgilewicz M. K., *Postępowanie w sprawach cywilnych*, C.H. Beck 2015.
297. Woliński M., *Polemika z ideą połączenia zawodów adwokata i radcy prawnego*, Palestra 2007/9-10
298. Woroniecka A., *Komentarz art. 59 (w:) T. Scheffler (red.) Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, C.H.BECK 2018, Legalis
299. Wrześniak E. J., *Spółka partnerska ze szczególnym uwzględnieniem spółek adwokatów i radców prawnych*, Kraków 2003
300. Wyrzykowski W., *Komentarz do art. 627 (w:) M. Fras, M. Habdas (red.) Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IV. Zobowiązania. Część szczególna (art. 535-764(9))*, WKP 2018, LEX
301. Yzquierdo Tolsada M., *Sistema de Responsabilidad Civil Contractual y Extracontractual*, Ed. Dykinson, Madrid, 2001

302. Zaborski M., *Zarys ustroju i dziejów Adwokatury Polskiej*, Palestra 11-12/2003, s. 56-70
303. Zagrobelny K., *Komentarz do art. 471 (w:) E. Gniewek (red.) Kodeks Cywilny: komentarz*, C.H.BECK 2017, Legalis
304. Zając-Rzosińska M., *Glosa do wyroku NSA z dnia 17 maja 2016 r., II GSK 2970/14*, LEX
305. Zamproгна Matіello F., *Responsabilidad civil del abogado conforme a la naturaleza de la prestación y de la relación jurídica. Una perspectiva comparada*, Editorial de la Universidad de Granada, 2012
306. Zieliński A., *Jeszcze o odpowiedzialności odszkodowawczej adwokata i zespołu adwokackiego*, Palestra 32/10(370)
307. Zieliński A., *Odpowiedzialność odszkodowawcza adwokata i zespołu adwokackiego*, Palestra 1986, nr 9, s. 8 i n.;
308. Zimdars A., *The profile of pupil barristers at the Bar of England and Wales 2004–2008*, International Journal Of The Legal Profession, vol. 17, no. 2, July 2010, Routledge
309. Zoll F., *Wykonanie i skutki niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązań (w:) A. Olejniczak (red.), Prawo zobowiązań - część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 6*, Warszawa 2009
310. Zwara A., *Adwokatura u progu XXI wieku*, Palestra 2010/9-10

Orzecznictwo: Rzeczpospolita Polska

1. Uchwała SN z dnia 26 października 1956 r. w sprawie o sygn. akt: I CO 31/56, OSNCK 1958/1/1
2. Orzeczenie SN z dnia 11 lipca 1957 r. w sprawie o sygn. akt: II CR 304/57, OSNCK 1958/3/76
3. Orzeczenie WKD z 9 stycznia 1964 r. w sprawie o sygn. akt: WKD 157/64, Palestra 1966/2
4. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 października 1975 r. w sprawie o sygn. akt: I CR 656/75, LEX nr 7759
5. Uchwała SN z dnia 11 marca 1988 r. w sprawie o sygn. akt: III CZP 12/88, OSNC 1989/6/98
6. Wyrok SN z dnia 30 sierpnia 1990 r. w sprawie o sygn. akt: IV CR 224/90, LEX nr 56

7. Wyrok SA w Warszawie z dnia 11 października 1996 r. w sprawie o sygn. akt: I ACr 822/96, OSA 1998/4/13
8. Postanowienie SN z dnia 14 sierpnia 1997 r. w sprawie o sygn. akt: II CZ 88/97, OSNC 1998, nr 3, poz. 40
9. Wyrok SN z dnia 9 lutego 2000 r. w sprawie o sygn. akt: III CKN 582/98, LEX nr 52776
10. Wyrok SN z dnia 29 maja 2001 r. w sprawie o sygn. akt I CKN 1217/98, publ. OSNC 2002/1/13
11. Wyrok SN z dnia 16 kwietnia 2003 r. w sprawie o sygn. akt: II CKN 1409/00, OSNC 2004/7-8/113
12. Wyrok SN z dnia 23 października 2003 r. w sprawie o sygn. akt: V CK 311/02, LEX nr 82272
13. Wyrok TK z dnia 26 listopada 2003 r. w sprawie o sygn. akt: SK 22/02, publ. OTK-A 2003/9/97
14. Postanowienie SA w Warszawie z 2 grudnia 2003 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 761/03, LexPolonica nr 378623
15. Wyrok TK z 18 lutego 2004 r. w sprawie o sygn. akt: P 21/02, OTK-A ZU 2004, nr 2, poz. 9
16. Wyrok SN z dnia 21 października 2004 r. w sprawie o sygn. akt: V CK 61/04, MOP 2004 nr 22
17. Wyrok SN z 17 listopada 2004 r. w sprawie o sygn. akt: II CK 300/04, OSP nr 11/2005, poz. 131
18. Wyrok SN z dnia 2 grudnia 2004 r. w sprawie o sygn. akt: V CK 297/04, MOP 2005 nr 1
19. Wyrok TK z dnia 19 kwietnia 2006 r. w sprawie o sygn. akt: K 6/06, publ. OTK-A 2006/4/45
20. Wyrok SN z dnia z dnia 18 maja 2006 r. w sprawie o sygn. akt: III PK 22/06, OSNP 2007/9-10/132
21. Wyrok TK z dnia 8 listopada 2006 r. w sprawie o sygn. akt: K 30/06, publ. OTK-A 2006/10/149
22. Wyrok SA w Białymstoku z dnia 16 listopada 2006 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 620/06, OSAB 2006, Nr 4, poz. 3

23. Wyrok WSA w Warszawie z dnia 12 lutego 2007 r. w sprawie o sygn. akt: VI SA/Wa 2084/06, LEX nr 330244
24. Wyrok WSA w Warszawie z dnia 29 marca 2007 r. w sprawie o sygn. akt: VI SA/Wa 172/07, LEX nr 334877
25. Wyrok SN z dnia 5 czerwca 2007 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 86/07, Legalis
26. Wyrok SN z dnia 13 czerwca 2008 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 514/07, LEX nr 637700
27. Wyrok SA w Poznaniu z dnia 14 stycznia 2009 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 915/08, LEX nr 518059
28. Postanowienie SN z dnia 16 stycznia 2009 r. w sprawie o sygn. akt: V CZ 91/08, LEX nr 523666
29. wyrok SN z dnia 15 kwietnia 2009 r. w sprawie o sygn. akt: II CSK 544/09, Biul. SN Nr 9/2010
30. Wyrok SN z dnia 7 maja 2009 r. w sprawie o sygn. akt: IC CSK 523/08, LEX nr 523904
31. Wyrok TK z dnia 1 grudnia 2009 r. w sprawie o sygn. akt: K 4/08 OTK-A 2009/11/162
32. Wyrok SA w Warszawie z dnia 2 grudnia 2010 r. w sprawie o sygn. akt: VI ACa 844/10, Legalis
33. Wyrok SN z dnia 16 czerwca 2010 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 481/09, LEX nr 607235
34. Wyrok SA w Warszawie z dnia 20 kwietnia 2011 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 1186/10, www.waw.sa.gov.pl
35. Wyrok SN z dnia 8 marca 2012 r. w sprawie o sygn. akt: V CSK 104/11, OSNC Nr C/2013, poz. 58
36. Wyrok SN z dnia 15 marca 2012 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 330/11, OSNC 2012/9/109
37. wyrok SA w Gdańsku z 13 września 2012 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 455/12, Legalis
38. wyrok SA w Poznaniu z dnia 23 października 2012 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 761/12, Legalis
39. Wyrok SA w Białymstoku z dnia 6 grudnia 2012 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 400/12, LEX nr 1254276

40. Wyrok SN z dnia 19 grudnia 2012 r. w sprawie o sygn. akt: II CSK 219/12, OSNC nr 7-8/2013, poz. 91
41. Wyrok SR w Prudniku z dnia 17 stycznia 2013 r. w sprawie o sygn. akt: I C 537/12, www.orzeczenia.ms.gov.pl
42. Wyrok SA w Łodzi z dnia 24 stycznia 2013 r. w sprawie o sygn. akt: III AUa 837/12, LEX nr 1293109
43. Wyrok SN z dnia 14 lutego 2013 r. w sprawie o sygn. akt: II CNP 50/12, LEX nr 1314379
44. wyrok SA w Warszawie z dnia 16 kwietnia 2013 r. w sprawie o sygn. akt: VI ACa 1194/12, Legalis
45. wyrok SN z dnia 25 kwietnia 2013 r. w sprawie o sygn. akt: V CSK 210/12, OSNC Nr 2/2014, poz. 14
46. Wyrok SN z dnia 11 października 2013 r. w sprawie o sygn. akt: I CSK 14/13, LEX nr 1523343
47. wyrok SO w Szczecinie z dnia 25 października 2013 r. w sprawie o sygn. akt: VII Ga 287/13, www.orzeczenia.ms.gov.pl.
48. Postanowienie SO w Rzeszowie z dnia 28 października 2013 r. w sprawie o sygn. akt: VI GZ 283/13, LEX nr 2004452
49. Wyrok SA w Gdańsku z dnia 30 października 2013 r. w sprawie o sygn. akt: V ACa 549/13, LEX nr 1400239
50. Wyrok SA w Białymstoku z dnia 22 stycznia 2014 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 667/13, Legalis
51. Wyrok SA w Gdańsku z dnia 11 lutego 2014 r. w sprawie o sygn. akt: V ACa 861/13, Legalis
52. Wyrok SA w Białymstoku z dnia 21 lutego 2014 r. w sprawie o sygn. akt: I ACa 724/13, Legalis
53. Wyrok SN z dnia 17 grudnia 2014 r. w sprawie o sygn. akt: I PK 122/14, MOP 2015 nr 4
54. Wyrok SA w Lublinie z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie o sygn. akt: III AUa 404/15, LEX nr 1793861
55. Wyrok NSA w Warszawie z dnia 2 września 2015 r. w sprawie o sygn. akt: II GSK 1840/14, LEX nr 1816437
56. Wyrok SA w Szczecinie z dnia 10 marca 2016 r. w sprawie o sygn. akt: III AUa 511/15, LEX nr 2109597

57. Wyrok NSA w Warszawie z dnia 17 maja 2016 r. w sprawie o sygn. akt: II GSK 2970/14, LEX nr 2065416
58. Wyrok WSA w Gliwicach z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie o sygn. akt: IV SA/GI 275/16, LEX nr 2098862
59. Wyrok SO w Warszawie z dnia 20 października 2016 r. w sprawie o sygn. akt: XXI Pa 559/16,
[http://orzeczenia.warszawa.so.gov.pl/details/\\$N/154505000006415_XXI_Pa_000559_2016_Uz_2016-10-20_002](http://orzeczenia.warszawa.so.gov.pl/details/$N/154505000006415_XXI_Pa_000559_2016_Uz_2016-10-20_002)
60. Wyrok SN z dnia 31 stycznia 2017 r. w sprawie o sygn. akt: I UK 488/15, LEX nr 2258059
61. Wyrok WSA w Warszawie z dnia 5 kwietnia 2017 r. w sprawie o sygn. akt: VI SA/Wa 2133/16, LEX nr 2441474
62. Wyrok NSA w Warszawie z dnia 29 sierpnia 2017 r. w sprawie o sygn. akt: II GSK 3350/15, LEX nr 2399469
63. Wyrok NSA w Warszawie z dnia 16 marca 2018 r. w sprawie o sygn. akt: II GSK 1686/16, LEX nr 2495416

Orzecznictwo: Wielka Brytania

1. Aib Group (UK) Plc v Mark Redler and Co Solicitors: Sc 5 Nov 2014 [2014] UKSC 58, [2014] 3 WLR 1367, [2014] WLR(D) 466, UKSC 2013/0052
2. Al-Kandari v J.R. Brown & Co [1988] 1 QB 665, [1988] EWCA Civ 13, [1988] 1 All ER 833
3. Allied Maples v Simmons & Simmons [1995] 4 All ER 907
4. Arcos Ltd v Ronaason & Son [1933] AC 470
5. Arthur J.S Hall and Co. v Simons [2000] 3 WLR 543
6. Baker v Bolton [1808] EWHC J92 (KB), (1808) 1 Camp 493
7. BDG Roof-Bond Ltd v Douglas [2000] 1 BCLC 401, ChD
8. Bettini v Gye (1876) QBD 183
9. Bolam v Friern Hospital Management Committee [1957] 1 WLR 582
10. Bolton v The Law Society: CA 8 DEC 1993, Times 08-Dec-1993, [1994] 1 WLR 512, [1993] EWCA Civ 32, [1994] 2 All ER 486, [1994] COD 295
11. Boyce v Rendells [1983] 268 EG 268
12. Bristol & West Building Society v Mothew [1998] EWCA Civ 533, [1998] Ch 1
13. Caparo Industries plc v Dickman [1990] UKHL 2

14. Helen Carr-Glynn v Frearsons (A Firm) [1998] EWCA Civ 1325, [1999] Ch 326, [1998] 4 All ER 225
15. Chester v Afshar (2004) 4 All ER 587, HL
16. Clarke v Bruce Lance & Co. (1988) 1 WLR 881
17. Commissioners of Customs and Excise v Barclays Bank plc [2006] UKHL 28
18. County Personnel (Employment Agency) Ltd v Alan R Pulver & Co (a firm) [1987] 1 WLR 916, CA at 922D
19. Credit Lyonnais SA (A Body Corporate) v Russell Jones & Walker (a firm) [2002] EWHC 1310 (Ch)
20. Donoghue v Stevenson [1932] AC 562
21. Doyle v Olby (Ironmongers) Ltd (1969) 2 All ER 119, [1969] 2 QB 158
22. Duchess of Argyll v Beuselinck [1972] 2 Lloyd's Rep 172
23. Dunhill v W Brook and Co and Crossley [2018] EWCA Civ 505
24. Fletcher & Son v Jubb Booth and Helliwell (1920) 1KB 270 at 280
25. Gavin Hooper & another v Biddle & Co (2006) EQHC 2995, ChD
26. Gran Gelato Ltd. v Richcliff (Group) Ltd. (1992) Ch 560
27. Greaves & Co v Baynham Meikle & Partners [1975] 3 All ER 99, [1975] 1 WLR 1095, [1975] 2 Lloyds Rep 325
28. Green v Collyer-Bristow (a firm) (1999) Lloyd's Rep PN 798, QBD
29. Groom v Crocker [1939] 1 KB 194, CA
30. Hadley v Baxendale [1854] EWHC J70
31. Hamilton Jones v David & Snape (a firm) Gazette 29-Jan-2004, [2004] 1 WLR 924, [2004] 1 All ER 657
32. Hayes v Dodd [1988] EWCA Civ 8, [1990] 2 All ER 815
33. Hedley Byrne & Co Ltd v Heller & Partners Ltd [1964] AC 465
34. Henderson v Merret Syndicates Ltd [1995] 2 AC 145, HL at 178B
35. Hill v Featherstonhaugh (1831) 7 Bing 569
36. Hilton v Barker, Booth and Eastwood: HL 3 Feb 2005
37. Hong Kong Fir Shipping v Kawasaki Kisen Kaisha [1962] 2 QB 26
38. Hughes v Lord Advocate [1963] AC 837
39. Hurlingham Estates Ltd v Wilde & Partners [1997] BTC 240
40. Johnson v Bingley and others [1995] PNL R 392, QBD
41. Kitchen v Royal Airforce Association [1958] 1 WLR 563, [1958] 2 All ER 241

42. Kuwait Airways Corporation v Iraqi Airways Corporation and Others [2002] UKHL 19
43. Legal Ombudsman v Howard Robert Gillespie Young [2011] EWHC 2923 (Admin)
44. Livingstone v Rawyards Coal Co (1880) 5 App Cas 25
45. Midland Bank Trust Co Ltd v Hett Stubbs & Kemp [1978] 3 WLR 167
46. Mortgage Express Ltd v Bowerman & Partners [1996] 2 All ER 836
47. Mount v Barker Austin [1998] EWCA Civ 277, (1998) PNL 493
48. Nocton v Lord Ashburton [1914] AC 932.
49. Overseas Tankship (UK) Ltd v Morts Dock and Engineering Co Ltd [1961] AC 388
50. Poussard v Spiers (1875) LR 1 QBD 410
51. Prince Jefri Bolkiah v KPMG (A Firm) Times 20-Apr-1999, [1998] UKHL 52, [1999] 2 AC 222, [1999] 1 All ER 517, [1999] 2 WLR 215
52. R v Derby Magistrates' Court, ex p B [1996] AC 487
53. Reeman v Department of Transport [1997] PNL 618, CA at 625B
54. Rondel v Worsley [1969] 1 AC 191
55. Saif Ali v Sydney Mitchell And Co (A Firm) [1980] AC 198, [1978] 3 All ER 1033, [1978] 3 WLR 849, [1978] UKHL 6
56. Smith New Court Securities Ltd v Scrimgeour Vickers (Asset Management) Ltd [1996] UKHL 3; [1997] AC 254; [1996] 4 All ER 769; [1996] 3 WLR 1051
57. Spartan Steel and Alloys Ltd v Martin & Co Ltd [1973] QB 27
58. Spector v Ageda (1973) Ch 30
59. Target Holdings Ltd v Redfern [1996] AC 421
60. Victoria Laundry (Windsor) Ltd v Newman Industries Ltd (1949) 2 KB 528, CA
61. Watts v Morrow [1991] 1 WLR 1421
62. Whelton Sinclair v Hyland [1992] 41 EG 112, [1992] 2 EGLR 158, CA
63. White v Jones [1995] UKHL 5, [1995] 2 AC 207, [1995] 1 All ER 691
64. William Derry, J. C. Wakefield, M. M. Moore, J. Pethick, And S. J. Wilde V Sir Henry William Peek, Baronet Respondent (1889) LR 14 App Cas 337, [1889] UKHL 1
65. Yager v Fishman & Co [1944] 1 All ER 552, CA

Orzecznictwo: Królestwo Hiszpanii

1. STS 4 de febrero 1950, RJ 1950/191

2. STC 18/1984, de 7 de febrero («BOE» núm. 59, de 09 de marzo de 1984)
ECLI:ES:TC:1984:18
3. STS 23 enero 1989 (RJ 1989\421)
4. STS de 24 octubre 1989 (RJ 1989\7480)
5. STS de 4 de febrero de 1992 (RJ 819)
6. STS 23 de diciembre de 1992 (RJ 10715)
7. SAP Zaragoza, Civil, Sec. 4ª, 16.4.1993 (AC 417)
8. STS de 27 de septiembre 1993
9. SAP Zaragoza, Civil, 1.2.1994 (a923)
10. STS de 19 de Julio de 1994, <https://supremo.vlex.es/vid/contractual-precontrato-25-1993-as-208557>
11. SAP Valencia 28/9/94
12. SAP Barcelona, Civil, 2.11.1995
13. SAP Asturias, Civil, 23.12.1995
14. STS de 16 de diciembre de 1996 (RJ 8971). SAP Toledo, Civil, Sec. 1ª 2.7.1999
(a466.2000)
15. STS de 28 de diciembre de 1996 [RJ 1996/9509J]
16. STS de 28 de enero de 1998 [RJ 1998/357J]
17. STS de 3 de octubre de 1998 (RJ 8587)
18. SAP Asturias, Civil, 14.8.1998
19. STS de 25 de junio de 1998 (RJ 5013)
20. STS de 25 de marzo de 1998 [RJ 1998/1651]
21. STS de 24 de septiembre de 1998 (RJ 7436)
22. SAP Valladolid, Civil, Sec. 1ª, 14.10.1998 (AC 2260)
23. STS de 26 de enero de 1999, <https://supremo.vlex.es/vid/abogados-incorporacion-turno-oficio-18548330>
24. STS 431/1999, 14 de Mayo de 1999 <https://supremo.vlex.es/vid/-17746796>
25. STS de 7 de febrero 2000 (RJ 2000/283)
26. SAP Navarra de 25 de mayo de 2000
27. STS de 8 de junio 2000 (RJ 2000/5098)
28. STS de 30 diciembre 2000 (RJ 2001/597)
29. SAP Alicante, Civil, Sec. , 19.1.2001 (a522)
30. STS 498/2001, 23 de Mayo de 2001, <https://supremo.vlex.es/vid/responsabilidad-abogado-da-perjuicios-18338768>

31. SAP de Málaga de 25 de abril de 2002
32. SAP Barcelona, Civil, Sec. 12, 6 de septiembre 2002 (JUR 275680)
33. SAP La Rioja, Civil, 10.12.2002 (JUR 2003/43315)
34. STS de 13 de enero de 2003 (RJ 7031)
35. SAP Baleares, Civil, Sec. 4ª, 21.1.2004 (JUR 124572)
36. STS de 9 de julio de 2004 (RJ 5121)
37. STS de 18 de febrero 2005, <https://supremo.vlex.es/vid/declarativo-menor-profesional-da-fa-17696389>
38. STS de 28 abril de 2005 (RJ 3646). STS de 25 de junio 1998 (RJ 5013)
39. STS 918/2005 de 30 de Noviembre de 2005, <https://supremo.vlex.es/vid/abogados-responsabilidad-civil-fa-19963691>
40. STS 996/2005 de 14 de Diciembre de 2005, <https://supremo.vlex.es/vid/responsabilidad-civil-abogados-1544-ma-20066873>
41. SAP Salamanca, Civil, Sec. 1ª, 16.5.2006 (JUR 271365)
42. STS de 26 de Mayo de 2006, <https://supremo.vlex.es/vid/responsabilidad-negligencia-profesional-26-24283278>
43. SAP Albacete, Civil, Sec. 2ª, 27.6.2006 (JUR 229931)
44. STS de 26 de febrero de 2007 (RJ 2115)
45. STS de 12 de febrero de 2008 n. 6678/2008
46. STS 88/2008, 15 de Febrero de 2008, <https://supremo.vlex.es/vid/-40554341>. STS nº 959/2008 de 22 de Octubre de 2008, <https://supremo.vlex.es/vid/ley-procesal-aplicable-art-2-lec-50694113>
47. STS 64/2010, de 23 de Febrero de 2010, <https://supremo.vlex.es/vid/215192791>
48. STS 881/2011, 28 de Noviembre de 2011, <https://supremo.vlex.es/vid/354290474>
49. STS nº 3120/2013 de 22 de abril:, STS nº 3013/2013 de 22 de abril
50. STS nº 373/2013 de 5 de junio
51. STS no. 3340/2013 de 5 de junio
52. STS nº 4921/2013 de 14 de octubre
53. STS 431/2016 - ECLI: ES:TS:2016:431.

Orzecznictwo: Republika Francuska

1. Cass 1civ 7 avril 2016 nº 15-14888
2. Cass 3civ 7 avril 2016 nº 15-11342

Akty prawne

1. Access to Justice Act 1999 c. 22
2. Administration of Justice Act 1985 c.61
3. Bar Mutual Indemnity Fund Ltd Rules (2018 Edition)
4. Bar Mutual Rules 2018
5. Bar Mutual Terms of Cover 2018
6. Civil Procedure Act 1997 c. 12
7. Código Deontológico Adaptado al Estatuto General de la Abogacía Española, aprobado por Real Decreto 658/2001, de 22 de junio Aprobado en el Pleno de 27 – IX – 2002 Y Modificado en el Pleno de 10 - XII –2002
8. Constitución Española «BOE» núm. 311, de 29/12/1978
9. Constitution of the Bar Standards Board as amended 8 July 2017
10. Courts and Legal Services Act 1990 c. 41
11. Equality Act 2010 c. 15
12. Estatuto General de la Abogacía Española aprobado por Real Decreto 658/2001, «BOE» número 164, de 10 de julio de 2001
13. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483)
14. *Legal Ombudsman, Scheme Rules*, 16 April 2018, <http://www.legalombudsman.org.uk/downloads/documents/publications/Scheme-Rules.pdf>
15. Legal Services Act 2007 c.29
16. Ley 1/1996, de 10 de enero, de asistencia jurídica gratuita, «BOE» núm. 11, de 12/01/1996
17. Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento Civil, «BOE» núm. 7, de 08/01/2000
18. Ley 34/2006, de 30 de octubre, de acceso a las profesiones de Abogado y Procurador de los Tribunales, «BOE» número 260, de 31 octubre do 2006
19. Ley 50/1980, de 8 de octubre, de Contrato de Seguro, «BOE» de 17 de Octubre de 1980
20. Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial, «BOE» núm. 157, de 02/07/1985

21. Obwieszczenie Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej z 14 grudnia 2011 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Zbioru zasad etyki adwokackiej i godności zawodu (Kodeksu etyki adwokackiej), Adwok.2011.12.14
22. Prawo o adwokaturze (Dz.U.2018.1184 t.j. z dnia 20.06.2018 r.)
23. Rada Adwokatur i Stowarzyszeń Prawniczych Europy (CCBE), Kodeks Etyki Prawników Europejskich z dnia 28 października 1988 r.
24. Real Decreto 1281/2002, de 5 de diciembre, por el que se aprueba el Estatuto General de los Procuradores de los Tribunales de España. «BOE» núm. 305, de 21/12/2002
25. Real Decreto 1331/2006, de 17 de noviembre, por el que se regula la relación laboral de carácter especial de los abogados que prestan servicios en despachos de abogados, individuales o colectivos, «BOE» núm. 276, de 18 de noviembre de 2006 (dalej jako: Real Decreto 1331/2006)
26. Real Decreto 775/2011, de 3 de junio, por el que se aprueba el Reglamento de la Ley 34/2006, «BOE» número 143, de 16 de junio de 2011
27. Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil «BOE» núm. 206, de 25/07/1889
28. Real Decreto Legislativo 1/2007, de 16 de noviembre, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias «BOE» núm. 287, de 30/11/2007
29. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 grudnia 2003 r. w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej radców prawnych (Dz.U. Nr 217, poz. 2135)
30. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 grudnia 2003 r. w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej adwokatów (Dz.U.2003.217.2134)
31. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 listopada 2000 r. w sprawie określenia stroju urzędowego adwokatów biorących udział w rozprawach sądowych (Dz.U.2000.112.1183 z dnia 16.12.2000 r.)
32. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 listopada 2000 r. w sprawie określenia stroju urzędowego radców prawnych biorących udział w rozprawach sądowych (Dz.U. 2000 nr 112 poz. 1184)
33. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu. (Dz. U. Nr 163, poz. 1348 z późn. zm.)

34. Solicitors (Disciplinary Proceedings) Rules 2007 (S.I. 2007 No. 3588)
35. Solicitors Disciplinary Tribunal (Appeals and Amendment) Rules 2011 (S.I. 2011 No. 2346)
36. Solicitors Disciplinary Tribunal (Appeals) (Amendment) Rules 2011 (S.I. 2011 No. 3070)
37. Solicitors Disciplinary Tribunal, Guidance note on sanctions. 5th Edition, December 2016
38. Solicitors' Indemnity Insurance Rules
39. Solicitors' Code of Conduct 2011
40. SRA Indemnity Insurance Rules 2013
41. SRA Indemnity Insurance Rules 2013 - Appendix 1: SRA Minimum Terms and Conditions of Professional Indemnity Insurance
42. The Courts and Legal Services Act 1990 c. 41
43. The Public Access Rules 2004
44. The Solicitors Act 1974 c. 47
45. Uchwała nr 294/X/2018 Prezydium Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 12 lipca 2018 r.
46. Uchwała Nr 3/2014 Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z dnia 22 listopada 2014 r. w sprawie Kodeksu Etyki Radcy Prawnego, <http://bibliotekakirp.pl/items/browse?collection=23>
47. Uchwała Nr 49/2009 Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 19 czerwca 2009 r. w sprawie wprowadzenia godła Adwokatury i znaku „ADWOKATURA POLSKA”, <http://www.nra.pl/dokumenty.php>
48. Uchwała Nr 59/V/2000 Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 13 czerwca 2000 r. w sprawie: stanowiska w sprawie radców prawnych wykonujących zawód w stosunku pracy (stosunku służbowym)
49. Uchwała Nr 7 VIII 2010 KRPP w sprawie wysokości składki członkowskiej i składki ubezpieczeniowej, zasad ich uiszczania i podziału oraz funduszy celowych Krajowej Rady Radców Prawnych
50. Ustawa dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz.U. 2003 nr 124 poz. 1152)
51. Ustawa z 20 lutego 2009 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych oraz ustawy – Prawo o notariacie (Dz.U. Nr 37, poz. 286)

52. Ustawa z 30 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy Prawo o adwokaturze i niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 163, poz. 1361)
53. Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – przepisy wprowadzające Kodeks Karny Skarbowy (Dz.U. Nr 83, poz. 931)
54. Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy (Dz.U. 1999 nr 83 poz. 930)
55. Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuk (Dz.U. z 2016 r. poz. 882 ze zm.)
56. Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (Dz.U. 2000 nr 94 poz. 1037)
57. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U.2018.1360 t.j. z dnia 2018.07.16)
58. Ustawa z dnia 19 grudnia 1963 r. o ustroju adwokatury (Dz.U. 1963 nr 57 poz. 309)
59. Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. 1971 nr 12 poz. 114)
60. Ustawa z dnia 27 czerwca 1950 r. o ustroju adwokatury (Dz.U. Nr 30, poz. 275)
61. Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r., poz. 1247 ze zm.)
62. Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 178, poz. 1479)
63. Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 206, poz. 1589)
64. Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej (Dz. U. z 2017 r. poz. 2030)
65. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U.2018.1600 t.j. z dnia 2018.08.21)
66. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U.2017.1904 t.j. z dnia 2017.10.12)
67. Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz. U. 1982 Nr 19, poz. 145)
68. Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U.2018.5 z dnia 2018.01.02)

Strony internetowe

1. <https://basileaabogados.com/nexo-causal-la-rc-del-abogado/>

2. https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-ew-pl.do?member=1
3. <https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=b246f44f-0342-45fa-b1f3-410902c87d32>
4. <https://kirp.pl/informacja-o-zawodzie-radcy-prawnego/>
5. <https://kirp.pl/o-samorzadzie/okregowe-izby-radcow-prawnych/>
6. <https://kirp.pl/ubezpieczenia/program-ubezpieczen-dla-radcow-prawnych/>
7. <https://prawniczymarketing.pl/ilu-jest-adwokatow-w-polsce/>
8. <https://rejestradwokatow.pl/>
9. <https://rejestradcow.pl/>
10. <https://swarb.co.uk/nocton-v-lord-ashburton-hl-1914/>
11. https://web.icam.es/bucket/1522679060_juntas_20%20de%20marzo%20de%202018_Memoria_2017_030320181.pdf
12. https://web.icam.es/page/3/Servicios_a_Colegiados
13. <https://www.abogacia.es/2017/02/28/censo-numerico-de-abogados/>
14. <https://www.abogacia.es/conozcanos/la-institucion/colegios-y-consejos/>
15. <https://www.abogacia.es/faq/faq-lexnet/que-es-lexnet/>
16. <https://www.adwokatura.pl/ogolnoprawne/obowiazkowe-oc-adwokatow-wiecej-niz-sie-wydaje/>
17. <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/szczegoly-dotyczace-ubezpieczen-oc-dla-adwokatow/>
18. <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/tytul-mecenas-zarezerwowany-jest-dla-adwokatow-i-radcow-prawnych/>
19. <https://www.aon.com/home/index.html>
20. <https://www.barcouncil.org.uk/about-the-bar/what-is-the-bar/circuits/>
21. <https://www.barcouncil.org.uk/about-the-bar/what-is-the-bar/inns-of-court/>
22. <https://www.barcouncil.org.uk/about-the-bar/what-is-the-bar/specialist-bar-associations/>
23. <https://www.barcouncil.org.uk/about-us/constitution-and-structure/>
https://www.barstandardsboard.org.uk/media/1727509/2016_cp_section__2_-_1about_the_bar_standards_board_-_final.pdf
24. <https://www.barcouncil.org.uk/about-us/what-is-the-bar-council/>
25. <https://www.barcouncil.org.uk/about-us/what-is-the-bar-council/our-history/>
26. <https://www.barmutual.co.uk>

27. https://www.barmutual.co.uk/fileadmin/uploads/barmutual/2018_documents/Bar_Mutual_Terms_of_Cover_1_April_2018.pdf
28. https://www.barmutual.co.uk/fileadmin/uploads/barmutual/2018_documents/Bar_Mutual_Rules_07092018_.pdf
29. <https://www.barstandardsboard.org.uk/about-bar-standards-board/what-we-do/>
30. <https://www.barstandardsboard.org.uk/complaints-and-professional-conduct/disciplinary-tribunals-and-findings/the-disciplinary-tribunal-process/>
31. <https://www.barstandardsboard.org.uk/media-centre/research-and-statistics/statistics/practising-barrister-statistics/>
32. <https://www.barstandardsboard.org.uk/regulatory-requirements/for-barristers/authorisation-to-conduct-litigation/>
33. <https://www.caser.es/>
34. <https://www.cgpe.es/colegio-de-procuradores/>
35. https://www.cilex.org.uk/membership/practice_advice/business_structures/what_is_an_abs
36. <https://www.dualiberica.com/>
37. <https://www.gerencie.com/de-la-prestacion-de-servicios-profesionales-con-abogado-el-pacto-de-honorarios-a-cuota-litis-y-por-prima-de-exito.html>
38. <https://www.graysinn.org.uk/>
39. <https://www.innertemple.org.uk/>
40. <https://www.lawsociety.org.uk/about-us/>
41. <https://www.lincolnsinn.org.uk>
42. <https://www.mapfre.dual>
43. <https://www.middletemple.org.uk/>
44. <https://www.nra.pl/nra.php?id=122>
45. <https://www.ora-warszawa.com.pl/aplikacja-adwokacka-plany-szkolenia/>
46. <https://www.solicitorstribunal.org.uk/about-us>
47. <https://www.sra.org.uk/mysra/updates/pcr-2018-questions-individual-renewal-page.page>
48. <https://www.tuabogadodefensor.com/responsabilidad-abogados/>
49. <https://www.wrighthassall.co.uk/expertise/professional-negligence/>

Wykaz tabel

1. Płatności i warianty ubezpieczenia OC adwokatów
2. Liczba praktykujących *barristers*
3. Liczba *barristerów* prowadzących działalność na własny rachunek
4. Liczba *barristerów* praktykujących w ramach *dual capacity*
5. Ogólna liczba samozatrudnionych *barristerów*
6. Ogólna liczba zatrudnionych *barristerów*
7. Praktykujący *barristerzy*
8. Praktykujący *barristerzy* pod względem płci
9. Praktykujący *barristerzy* pod względem pochodzenia etnicznego
10. Praktykujący *barristerzy* pod względem wieku
11. Liczba lat szkolenia, jaką muszą odbyć poszczególni kandydaci do zawodu, aby uzyskać statusu *solicitora*
12. Wysokość składki w relacji do wysokości sumy gwarancyjnej
13. Liczba skarg na *barristerów* w latach 2016/2017 i 2017/2018
14. Podział wewnętrznych skarg do BSB ze względu na rodzaj naruszenia
15. Źródła interwencji SRA w latach 2014-2017
16. Liczba interwencji SRA w latach 2007-2017
17. Liczba *abogados* w poszczególnych izbach adwokackich (stan na 31 grudnia 2017 r.)
18. Warianty dodatkowego ubezpieczenia *abogados*
19. Liczba skarg do ICAM w latach 2013-2017

Wykaz wykresów

1. Liczba adwokatów w największych polskich miastach
2. Średnia liczba mieszkańców na 1 adwokata
3. Liczba spraw, które wpłynęły do OIRP w Białymstoku w latach 2014-2017 a liczba postanowień o odmowie wszczęcie postępowania
4. Liczba zawiadomień o przewinieniach, jakie wpłynęły do OIRP w Białymstoku w latach 2011-2013 w kontekście podmiotów je składających
5. Kary dyscyplinarne orzeczone przez WSD KRRP wobec radców prawnych w latach 2006-2017
6. Liczba *chambers* z więcej niż jednym praktykującym *barristerem*
7. Ogólna liczba powołanych do *Bar* w latach 2012-2017

8. Liczba praktykujących *solicitorów* w Anglii i Walii
9. Struktura *The Law Society*
10. Środki zaradcze orzeczone przez *Legal Ombudsmana* w roku 2017/2018
11. Rozstrzygnięcia skarg, jakie wpłynęły do *Legal Ombudsmana* w latach 2015-2018
12. Podział zewnętrznych skarg do BSB ze względu na rodzaj naruszenia
13. Rodzaje zarzutów w skargach do SDT
14. Najczęstsze przyczyny powstania odpowiedzialności cywilnej – błędy *abogados*
15. Dziedziny prawa, w jakich *abogados* najczęściej popełniają błędy
16. Najczęstsze zdarzenia sprawcze rodzące odpowiedzialność cywilną
17. Liczba skarg do ICAB na *abogados* w latach 2010-2017
18. Źródło pochodzenia skarg na *abogados* do ICAB w latach 2014-2017
19. Liczba skarg nałożonych na *abogados* przez ICAB w latach 2010-2017
20. Rodzaje sankcji orzeczonych przez ICAB w latach 2010-2017